Louise Michel

Komün

Tarih ve Anılar

Fransızca'dan Çeviren: Şule Çiltaş

AYRINTI
TARİH

Komün • Louise Michel

LOUISE MICHEL

Louise Michel 1830'da Haute-Marne, Vroncourt-la-Côte'da doğdu, 9 Ocak 1905'te Marsilya'da öldü. Öğretmen, anarşist-militan ve feministtir.

1856'da Paris'e gelen Louise Michel, olağanüstü bir edebi-politik faaliyetin içine atılır ve devrimci Blankicilerle sıkı ilişkiler kurar. 1871'de Paris Komünü'ne katılır, yakalanmasının ardından Yeni Kaledonya'ya sürülür. 1880'de proletarya adına gösteriler ve toplantılara katılacağı Paris'e döner. Pek çok kere tutuklanır fakat hayatını kaybedene dek Fransa'da siyasi militanlığını sürdürür.

Ayrıntı: 937
HistoriaAyrıntı Dizisi: 19

Komün
Tarih ve Anılar
Louise Michel

Kitabın Orjinal Adı
La Commune Histoire et souvenirs

Fransızca'dan Çeviren
Şule Çiltaş

Yayıma Hazırlayan
Mariéva Chalvin

Son Okuma
Yeliz Eke

Bu kitabın Türkçe yayım hakları
Ayrıntı Yayınları'na aittir.

Kapak Fotoğrafı
DEA / G. DAGLI ORTI / De Agostini / Getty Images Turkey

Kapak Tasarım
İnci Batuk

Kapak Düzeni
Gökçe Alper

Dizgi
Esin Tapan Yetiş

Baskı ve Cilt
Yazın Basın Yayın Mat. Tur. Tic. Ltd. Şti.
Çevre Sanayi Sitesi 8. Blok No: 38-40-42-44
Başakşehir - İstanbul - Tel no: (0212) 565 02 55
Sertifika No: 12028

Birinci Basım: *Kasım, İstanbul, 2015*

Baskı Adedi *1000*

ISBN 978-605-314-046-7
Sertifika No.: 10704

AYRINTI YAYINLARI
Basım Dağıtım San. ve Tic. A.Ş.
Hobyar Mah. Cemal Nadir Sok. No:3 Cağaloğlu – İstanbul
Tel.: (0212) 512 15 00 Faks: (0212) 512 15 11
www.ayrintiyayinlari.com.tr & info@ayrintiyayinlari.com.tr

twitter.com/AYRINTIYAYINEVI facebook.com/ayrintiyayinevi instagram.com/ayrintiyayinlari

Komün
Tarih ve Anılar
Louise Michel

HistoriaAyrıntı Dizisi

Tarihçi ve Toplumsal Hareket
Georges Haupt

Savaş Alanı Olarak Tarih
XX. Yüzyılın Zorbalıklarını Yorumlamak
Enzo Traverso

İngiltere'de Emekçi Sınıfların Durumu
Kişisel Gözlemlerden ve Otantik Kaynaklardan
Friedrich Engels

Cihan Harbine Doğru Türkiye
Kişisel Gözlemlerden ve Otantik Kaynaklardan
Parvus Efendi

Bir Yeniçerinin Hatıraları
Konstantin Mihailoviç

Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyalist Hareketler
George Haupt & Paul Dumont

Sultanlar Zamanında Hıristiyanlık ve İslam II
F. W. Hasluck

Arabistan'dan Öteye
Warwick Ball

Bizans Dünyası Cilt 1
Cécile Morrisson

Coğrafya Her Şeyden Önce
Savaş Yapmaya Yarar
Yves Lacoste

Halk İstiyor
Gilbert Achcar

Zapata ve Meksika Devrimi
John Womack

Modern Dünyanın Doğuşu
Sir Christopher Alan Bayly

Tek Dünyaya Doğru
Warwick Ball

Ermeni Halkının Tarihi
Der: Gérard Dédéyan

Mısır'ın Uzun 19. Yüzyılı: Modernleşme, Merkezileşme
Özge Özkoç

Özel Görevler
İstenmedik Bir Tanığın, Bir Sovyet İstihbarat Şefinin Anıları
Pavel Sudoplatov

71 Mayıs'ında duvar diplerinde kurşunlananlar arasından, yeni kıyımları, Montjuich şehitlerini, boğazlanan Ermenileri, İspanya'nın ezilmiş kalabalıklarını, Milano ve daha başka yerlerde sayısız katledileni, mağlup Yunanistan'ı, durmadan ayağa kalkan Küba'yı, kahraman adanın kurtuluşuna yardım etmek için özgürlük savaşı veren cömert Birleşik Devletler halkını selamlamak isterdim.

Mademki yüksek sesle konuşmaya müsaade yok, bu kitabı onlara adıyorum; bir mezar taşı gibi kaldırılan her sayfadan ölenlerin hatırası sızıyor.

Paris, 10 Haziran 1898

İçindekiler

Önsöz 9

Birinci Bölüm
İmparatorluğun Can Çekişmesi

I. Uyanış 15
II. İmparatorluğun Sonunda Edebiyat Barış Gösterileri . 20
III. Enternasyonal Kuruluş ve Dava 26
IV. Victor Noir'ın Cenaze Töreni Rochefort Tarafından Anlatılan Olay 34
V. Blois Davası 48
VI. Savaş-Resmi Mesajlar 51
VII. La Villette Olayı Sedan 56

İkinci Bölüm
4 Eylül Cumhuriyeti

I. 4 Eylül 65
II. Ulusal Reform 70
III. 31 Ekim 79
IV. 31 Ekim'den 22 Ocak'a 85
V. 22 Ocak 91
VI. Orduda ve Donanmada Bazı Cumhuriyetçiler Rossel ve Lullier'nin Planları 99
VII. Bordeaux Meclisi Prusyalıların Paris'e Girişi 106
VIII. Özgürlük İçin Dünya Çapında Ayaklanmalar 111
IX. 70'in Kadınları 115

Üçüncü Bölüm
Komün

I. 18 Mart 121
II. Versailles'ın Yalanları Manifesto-Merkez Komite 127
III. 22 Mart Olayı 138
IV. Komün'ün İlanı 142
V. Komün'ün İlk Günleri-Önlemler Paris'te Yaşam 146
VI. Versailles Saldırısı-Hector France ve Cipriani Tarafından Anlatılan ve Hiçbir Yerde Yayımlanmamış Flourens'ın Ölümünün Hikâyesi 150
VII. Anılar 161
VIII. Dalga Yükseliyor 167
IX. Taşra Komünleri 170
X. Komün Ordusu-71'in Kadınları 182
XI. Özgürlüğün Son Günleri 187
XII. Masonlar 190
XIII. Blanqui'nin Başpiskopos ve Diğer Rehinlerle Değiş Tokuşu Hadisesi 198
XIV. Son 204

Dördüncü Bölüm
Katliam

I. Paris'te Mücadele-Kıyım 217
II. Köpeklerin Avdan Sonraki Payı 234
III. Satory ve Versailles'da Kaleler 243
IV. Versailles Hapishaneleri Satory Darağaçları-Yargılamalar 255

Beşinci Bölüm
O Gün Bugündür

I. Hapishaneler ve Cezaevi Gemileri Yeni Kaledonya Yolculuğu Rochefort'un Firar Edişi-Kaledonya'da Yaşam-Geri Dönüş 281
II. Geri Dönüş 313

Önsöz

Kalabalık bugün sessizken,
Okyanus gibi gürleyecek,
Hazır olacak ölmeye,
Komün ayaklanacak.

Sayısız kalabalıklarla döneceğiz,
Bütün yollardan çıkıp geleceğiz,
Gölgeden çıkan kinci hayaletler,
Yumruklarımızı sıkarak geleceğiz.

Ölüm taşıyacak sancağı,
Kanlı tülden kara bayrak,
Ve lal çiçekleyecek toprağı,
Göğün altında özgür ve parlak.

(L. M., *Hapishanelerin Şarkısı*, 71 Mayıs'ı)

Şimdilerde Komün tarih olup gitmiştir.

Geride bıraktığımız bu yirmi beş senenin ardından olaylar gerçek yüzleriyle ortaya çıkıyor, bir araya geliyor.

Olaylar, ufkun ötelerinden, bugün aynı şekilde birikiyor; ancak şu farkla: O zamanlar bilhassa Fransa, bugünse bütün dünya uyanmaktadır.

Homurdanan İmparatorluk, sona ermesinden birkaç yıl önce kayalığa tutunan bir tutam ot gibi her şeye asılıyordu; kayalığın kendisi ufalanıyor; kanlı pençeleriyle İmparatorluk, artık kendi altında uçurumdan başka bir şey olmadığından yine asılıyor ve asılmaya devam ediyordu.

Bozgun, kendisiyle birlikte yuvarlanan dağın altında kalması oldu.

Sedan ile yaşadığımız zaman arasındaki olaylar bize hayalet kadar gerçekdışı ve ürkütücü görünüyor ve bunca ölünün arasında yaşamış olan bizzat biz birer hayaletiz.

Bu dönem, toplumların yönünün değişeceği dramın başlangıcıdır. Kifayetsiz dillerimiz, ayaklanan geleceğe karışıp giden geçmi-

şin olağanüstü ve korkunç duygularını ifade edemez. Bu kitapta 71 dramını özellikle canlandırmak istedim.

Bir dünyanın molozları üzerinde son saatinde doğan başka bir dünya.

Evet, mevcut zaman, baskıların şiddetle büyümesiyle, zalim geçmişin mezar kaçkını kanlı dehşetlerinin en acımasız keskinliğiyle İmparatorluğun sonuna ne kadar da benziyor.

Ne olursa olsun ilerlemenin ebedi cazibesini engelleyebilecekmiş gibi! Fikir, top atışlarıyla ya da zincire vurmakla öldürülemez.

Ondan önce gelen bütün kurgulardan çok daha güçlü ve güzel olan gerçek ideal ortaya çıktığı için, son, daha da aceleyle geliyor.

Kalabalıkları ezen mevcut zaman ağır oldukça bundan sıyrılmanın telaşı da büyük olacak.

Bu kitabı yazmak, bize kanadıyla hafifçe dokunan özgürlüğün mezbahadan havalandığı korkunç günleri yeniden yaşamaktır; yangının trajik kubbesi altında Komün'ün ölümle yaptığı düğünü, şehitliğin kızıl düğün alayları için süslenip uyuduğu kanlı çukuru yeniden açmaktır.

Bu korkunç ihtişamda, yüce ana cesareti yüzünden onun derin dürüstlüğünün vicdan vesveseleri ve tereddütleri bağışlanacaktır.

Gelecek mücadelelerde bu cömert vesveselerle karşılaşılmayacaktır zira her halk bozgununda, kalabalık, mezbaha hayvanları gibi kan içinde kalır; karşılaşılacak olan, amansız görevdir.

Versailles tarafındaki ölüler, her biri binlerce kurbanın uğurlarına feda edilmelerine neden olan küçük bir avuç kişiden ibaretti; Komün tarafındaysa isimsiz ve sayısız kurbanlar isimsiz ve sayısızdı; kadavra yığınları tahmin edilemiyordu; resmi listeler otuz bin dese de yüz bin ve üstü hakikatten hiç de uzak görünmüyordu.

Sayısız ölü hızla ortadan kaldırılsa da, hiç durmadan yeni birikmeler oluyordu; ekime hazırlanan buğday yığınları gibi, alelacele toprağa verilirlerdi. Katliamcıları ürküten sadece mezbahayı dolduran toplu mezar sineklerinin vızıldamalarıydı.

Bir an, bir kurtuluş barışı içinde, atalarımızın, toprağın daima beklediğini söyledikleri güzel Marianne'ın* geleceğini bekliyorduk; bu kadar geciktiğine göre çok daha güzel olmalıydı.

Etaplar çetindir ve sonsuz değildir; sonsuz olan ilerlemektir, bir önceki gün ütopya olduğunda görünen ideale yetişince ufka yeni bir ideal koymaktır.

---

* Fransız Cumhuriyeti'nin alegorisi olan hayali kadın. (y.h.n.)

Bunun için korkunç zamanımız da avı ve ini için yırtıcı hayvanlarla mücadele edenlere cennet gibi görünürdü.

Mağaraların vaktinin geçtiği gibi bizimki de geçecek; dün ya da bugün, her ikisi de öldü.

Gece nöbetlerimizde özgürlük için mücadeleden bahsetmeyi seviyorduk, şimdi de yeni bir *germinal** beklentisi içinde Komün günlerinden ve 71 kıyımından yükselen şafağa kadar, bir yüzyıldan fazla gibi gelen yirmi beş yıldan bahsedeceğiz.

Kahramanca zamanlar başlıyor; kalabalıklar toplanıyor ilkbaharda arı sürüleri gibi; ozanlar yeni destanın şarkısını söyleyerek ayaklanıyor, işte bu, mayıs hayaletinin söz alacağı gece nöbetidir.

Londra, 20 Mayıs 1898.

---

* Latince'de tohum, tomurcuk, filiz anlamına gelen *germen* sözcüğünden türemiş bir sözcük; Fransız cumhuriyetçi takviminin 7. ayıdır; ayrıca Emile Zola'nın, maden işçilerinin şiddetli grevinin öyküsünü anlatan, 1885'te yayımlanan bir romanının adıdır. (y.h.n.)

Birinci Bölüm
İmparatorluğun Can Çekişmesi

I
Uyanış

İmparatorluk tükeniyor, canının istediği gibi yakıp yıkıyordu.
Eşiğinde kan kokusu olan odasında,
Saltanat sürüyordu; ama Marseillaise havasıydı ıslıkla çalınan,
Ve kızıldı doğan güneş.
(L. M., *Hapishanelerin şarkısı*)

Aralık ayından beri İkinci İmparatorluğu saran dehşet gecesinde Fransa ölü gibiydi; fakat ulusların mezarlardaki gibi uyuduğu dönemlerde yaşam sessizce büyür ve dallanıp budaklanır; olaylar, titreşimli bir telin bir başkasını da titrettiği gibi, yankılar gibi, birbirini çağırır, birbirine tepki verir.

O zaman görkemli uyanışlar bu görünürdeki ölülerin arkasından gelir ve yavaş evrimlerden kaynaklı dönüşümleri ortaya çıkarır.

Böylelikle kokular insanları öylesine gerçekten sarar, onları bir araya getirir ve taşır ki, eylem iradenin önüne geçmiş gibi görünür; olaylar hızlanır, kılıçların çeliğinin fırına girmesi gibi kalplerin de suya girme vaktidir.

Orada, kasırgalar ortasında, gökyüzü ve toprak tek bir geceye dönüştüğünde, beyaz köpükten pençelerini kayalıklara öfkeyle fırlatan dalgalar insan göğsü gibi hırladığında zincirinden boşanmış güçlerin içinde zamanın derinliklerinde yaşadığımızı sanabiliriz.

Tam tersine devrimci fırtınaların cazibesi ileri doğrudur.

Bu bölümün girizgâhı, İmparatorluğun sonunda özgürlük mücadelesine atılanların hissettiklerini dile getiriyor.

İmparatorluk tükeniyor, canının istediği gibi yakıp yıkıyordu.
Eşiğinde kan kokusunun olduğu odasında,
Saltanat sürüyordu; ama Marseillaise havasıydı ıslıkla çalınan,
Ve kızıldı doğan güneş.

Özgürlük dünyayı dolaşıyordu, Enternasyonal onun mülksüzlerin taleplerini sınırlar ötesinden haykıran sesiydi.

Polis komploları, oyunlarının Bonaparte'ın evinde gizlice hazırlandığını ortaya koyuyordu: Katledilen Roma Cumhuriyeti, onların iğrenç sırlarını keşfeden Çin ve Meksika seferleri, darbenin ölülerinin hatırası, bütün bunlar Victor Hugo'nun Küçük Napolyon adını verdiği şeyin kederli kortejini oluşturuyordu: Atı, karnına dek kanla kaplıydı.

Her yerden sefalet, deprem dalgası gibi yükseliyordu ve İmparatorluk Prensinin Cemiyeti'nin* ödünç verdiği paralar bunu değiştiremiyordu; yine de Paris bu yüksek cemiyet için ağır vergiler ödüyordu ve belki hâlâ iki milyon borcu vardır.

Sevinçli Elysée'yi saran dehşet, Birinci İmparatorluk efsanesi, korku ve rüşvetle söküp alınan meşhur yedi milyon oy, III. Napolyon'un etrafında erişilmez kabul edilen bir siper oluşturuyordu.

Şaşı gözlü adam hep dayanmasını bekliyordu ancak siper delik deşikti, nihayet Sedan'ınkinden devrim geçti.

Hiçbirimiz o sırada İmparatorluğun cinayetleriyle hiçbir şeyin boy ölçüşebileceğini düşünmüyorduk.

Bu zaman ile bizimki, Rochefort'un ifadesine göre iki kan damlası kadar benziyordu. O cehennemde, bugün olduğu gibi, ozanlar yaşanacak ve ölünecek destanı söylüyorlardı; birileri coşkun kıtalar halinde, ötekiler acı bir alayla.

O günlere ait ne kadar şarkımız tanınıp söylenecekti.
Ekmek pahalı, para yok,
Haussmann kiraları artırıyor,
Hükümet cimri,
Sadece muhbirler iyi kazanıyor!
Yoksul insanlara yüklenen
Bu uzun Karem'den yorgun düşmüş biz,
Yine mümkün
Gemi azıya alabiliriz!
Bonaparte dansı yapalım,
Şölen veren biz değiliz,
Bonaparte dansı yapalım!
Yemek listesine kemanları[1] koyacağız.

---

* İmparatoriçesi Eugénie'nin 1862'de kurduğu hayır cemiyeti. Onun amacı, mikro kredi sistemiyle zorluk çeken işçiler ve zanaatkârlara yardım etmekti. (y.h.n.)
1. J.-B. Clément.

İktidarın yüzüne alçaklıklarını haykırmak için hiçbir kelimeden korkulmuyordu.

Badinguette'in* şarkısı İmparatorluk çetelerini öfkeyle sövdürdü.

İktidar dostu
Bilmek ister misin
Badinguette nasıl
Bir sihirli değnek hareketiyle
Şans eseri oldu
Madam César?

Bu güzel İspanya'nın en gizli köşesinde
Oturuyordu.
Ah! Nasıl da
İçerdi şampanya!
İktidar dostu, vs.[2]

Halkın haykırsın ya da küfretsin,
Umurunda değil!
İngiltere'de casus olan
Ve ardından cellat,
Yasadışı olmadan olabilir
Hükümetin fahişesi...
İktidar dostu, vs.[2]

Mutlu cezaevi anılarımız arasında, bir akşam bu tutuklu kadınlar kitlesiyle Versailles şantiyelerinde hep bir ağızdan söylediğimiz Badinguette'in şarkısı vardır; duvara karşı yere uzanmış bedenlerimizi aydınlatan dumanlı iki lamba arasında.

Bizi tutan ve İmparatorluğun hâlâ ayakta olduğuna inanan askerler dehşet ve korku duydu. Majesteleri İmparator'a hakaretten aynı şekilde cezalandırılacağımızı haykırıyorlardı!

İmparatorluk paçavralarını sallayan kalabalık tarafından söylenen başka bir nakarat da galiplerimizi kızdırabiliyordu.

Bütün paket iki meteliğe
Baba, anne Badingue
Bir de küçük Badinguet!

---

* İmparatoriçe Eugénie'ye verilen alaycı takma adıydı. İmparator III. Napolyon'a ise "Badinguet" adı verilirdi. (y.h.n.)

2. Henri Rochefort.

İmparatorluğun devam etmesine olan inanç Versailles ordusunda hâlâ öylesine güçlüydü ki, Versailles'ın cezaevinde bana tebliğ edilen yargılama emrinde bunu okuyabildim:

"Sözcünün raporu ve görüşü ve davanın 6. Savaş Konseyi'ne *gönderilmesine dair İmparatorluk İdarecisinin* tespitleri doğrultusunda vs."

Hükümet bunun formülünün değiştirmeye değer olduğunu düşünmüyordu.

Kalabalıkların acı çekmeyi kabul etmesi III. Napolyon'un sıkıntılı son yılları sırasında uzun süre bizi öfkelendirdi. Biz kurtuluş meraklıları, bu kurtuluşu o kadar önceden gördük ki sabırsızlığımız daha büyüktü. Bu dönemden bana ufak tefek parçalar kaldı.

KÖLE KALMAK İSTEYENLERE

Mademki halk, imparatorluk kartalı
Kendi alçaklığı üstünde uçsun istiyor,
Mademki sonsuz baskının
Soğuk tüfek ateşinin altında
Sonsuz baskıdan ezilmiş uyuyor;

Mademki boğazlananların hepsi, her zaman
Göğsü bıçağa dayamak istiyor,
Hadi o zaman dostlarım, korkunç katili kıstıralım
Sürüyü kurtaralım!

Hayatını verdiğinde tek kişi bir lejyondur
Herkese elveda dediğinde:
Teke tek gideceğiz, cesaret korkutur,
Demir ve ateşle!
Korkaklık yetti, korkaklar hainlerdir;
İğrenç kalabalık, ye iç ve zıbar;
Mademki beklemek istiyorsun, bekle, efendilerini yalayarak.
Yeterince ölün olmadı o halde?

Evlatlarının kanı topağı kıpkırmızı yapıyor,
Sağır duvarlı ölü çukurunda uyu.
Uyu, bak toplanıyor arı üstüne arı,
Varoşların kahraman arı sürüleri!

Montmartre, Belleville, hey cesur lejyonlar,
Gelin, hesaplaşma vaktidir.
Ayaklanın! Utanç zordur ve zincirler ağır,
Ayaklanın! Ölmek güzeldir![3]

3. Louise Michel.

Ah! Ne kadar uzun zamandır İmparatorluk canavarının yüzüne fırlatmak için kanayan kalbini göğsünden söküp almak istemiştik.

Ne kadar uzun zamandır soğukkanlı bir cesaretle *Azaplar*'ın* şu dizeleri söyleniyordu:

Harmodius, vaktidir,
Bu adamı telaşsızca vurabilirsin.

Böylelikle raya engel olan bir taşı kaldırır gibi bunu yapardık.

O sırada despotluğun tek bir başı vardı, gelecek rüyası bizi sarıyordu, Aralık Adamı bize özgürlüğün önündeki tek engelmiş gibi geliyordu.

* Victor Hugo'nun 1853'te yayımlanan bir şiir kitabı. (y.h.n.)

II
İmparatorluğun Sonunda Edebiyat
Barış Gösterileri

Gelin, kargalar. Gelin sayısız.
Hepinizin karnı doyacak.
(L. M., 78 şarkıları)

Yirmi yıldır sessizlik içinde mayalanan birikmiş öfkeler her bir yandan patlamak üzereydi; düşünce zincirinden boşanıyor, genelde Fransa'ya ancak gizlice giren kitaplar Paris'te yayımlanmaya başlıyordu. Korkmuş İmparatorluk bir mask takıyor, kendine *liberal* dedirtiyordu; fakat kimse buna inanmıyordu ve 89'dan* bahsettiği her seferinde akla 52** geliyordu.

Rogeart'ın Échéance de 69'u [69'da Sürenin Sonu], 66'dan itibaren genel hissiyatı özetliyordu.

69 düşüşü,*** diyordu, kaçınılmaz bir tarihtir; 69'da İmparatorluğun düşmesi konusunda herkes hemfikirdir. Binyılcıların İsa'nın Mesih'in dönüşünü beklemesi gibi**** özgürlük beklenir. Bir astronomun bir tutulmanın yasalarını bildiği gibi de bu özgürlüğün geleceği bilinir; yalnızca saatini çıkarması ve "Fransa'yı şimdiye dek ışıktan ayıran" dakikaları hesaplayarak vakıanın geçmesini izlemesi söz konusudur.

Bu düşüşün derin sebepleri, diyordu Rogeard bu kitapta, yönetimlerin eğilimleri ile toplumunkiler arasındaki sürekli ve çaresiz zıtlıkta yatar; yöneti-

---

* 1789, Fransız Devrimi'nin tarihi. (y.h.n.)

** 1852, III. Napolyon'un darbe yoluyla İkinci İmparatorluğu kurduğu ve otoriter bir anayasayı dayattığı yıl. (y.h.n.)

*** 1869'da, 1860'lı yıllarda meydana gelen liberalleşme süreci çerçevesinde, milletvekili seçimleri vesilesiyle III. Napolyon, muhaliflerin Parlamento'ya girmelerine izin verdi. Napolyoncular azınlık oluyor ve imparator, tavizler verip yasama kuvvetine daha çok güç verdi. (y.h.n.)

**** Binyılcılık, kıyametten önce İsa'nın dönüp bin yıl boyunca dünyaya hükmedeceğine dair bir din doktrinidir.

lenlerin bütün çıkarlarının sürekli ihlal edilmesi, yönetenlerin söyledikleri ile yaptıkları arasındaki çelişkide yatar.
Keza 89 ilkelerinin gösterişi ve 52'ninkilerin uygulanmasında.
Yöneticiler için askeri bir monarşinin varlığını sürdürmesinde gerekli ilke olan savaşın ve bilhassa fetih savaşının ihtiyacı ve çalışan, endüstriyel, okumuş, yazar ve büyüklerinden biraz daha makul bir yüzyılda fetih, ilhak, yağma ve istila savaşının gözden düşmesinde.
Hükümetin ulusla mücadele içinde olduğu bir ülkede, siyasi polisin ve siyasi yargının gerekliliği, yargıyı ve polisi onursuzlaştıran, suçluları rahatlatan ve onurlu insanların cesaretini kıran gereklilik.[1]

(Louis-Auguste ROGEART, Echéance de 69, V. Parent, 10, Montagne de Sion matbaası, 1866)

Rogeart aynı eserde şunları da ekler:

Halk duygusunda büyük bir genişleme ve İmparatorluk baskısının şiddetlenmesi söz konusu; oysa bir taraftan sıkıştırma artarsa bir taraftan da genişleme artar, makinenin patlayacağı açıktır.
Sizin gibi bu can çekişmeyi görüyorum ve beklemek istemiyorum.
Doğrudur, kamuoyunun bilinci hızlı ve dayanılmaz bir şekilde yükseliyor, buna katılıyorum fakat dalgaya daha hızlı gitmeyeceksin demek neden?
İmparatorluk can çekişiyor, İmparatorluk ölüyor ama böyle sürdürülüyor; bitmesi söz konusu, hırıltılarının duyulması değil; nabzını tutması değil, son hücum borusunu çalması gerek.[2]

Daha sonra Adalet Bakanı, 3. Cumhuriyet'in Başsavcısı ve Hain Yasa'nın* raportörü görevlerini üstlenen Antonin Dubost, İmparatorluğun cürümlerini anlatan eser, *Les Suspects*'te [Zanlılar] şöyle yazıyordu o sırada:

İsimlerini yazarken kellelerinin celladın baltası altında teker teker düştüğünü görür gibiydik. Kendimizi bu cezalandırma eylemine vererek ölülerin hatırasının intikamını almak istedik.
Vakit gelmişti; nedensiz, açıklamasız ve yargısız iktidarın hapishanelerine atılmış ve Cayenne'e ya da Afrika'ya nakledilmiş olacaklardı.[3]

III. Napolyon'un Meksika'yı verdiği tefeciler, gövdeye indirmek üzere yeni bir fetih savaşı beklentisindeydi. Savaş, İmparatorluğa

---

1. Louis-Auguste ROGEART, Echéance de 69, V. Parent, 10, Montagne de Sion matbaası, 1866.
2. Rogeart, a.g.e.
* "Hain Yasalar", Fransa'da 3. Cumhuriyet'in altında yürürlüğe giren ve anarşist hareketini bastırmayı amaçlayan yasalardı. (y.h.n.)
3. Antonin Dubost, 1868.

son darbeyi indirdi. Sürek avları çağında köpek sürüleri için yapıldığı gibi, insan eğitimleri söz konusu oldu fakat bando havaları, yağma vaatleri kitleleri uyandırmıyordu; o sırada İmparatorluk *Marseillaise*'i söylemeye koyuldu. Kitleler bilinçsizce ayaklandı, *Marseillaise*'le birlikte özgürlüğe kavuşacaklarına inanarak söylüyorlardı.

Muhbirler ve embesiller canhıraş bağırıyordu: "Berlin'e, Berlin'e!"

"Berlin'e!" diye tekrar ediyordu saflar, *Rhin Allemand* [Alman Ren] şarkısını söylerken oraya gideceklerini sanarak; fakat bu kez atların ayaklarının altındaki bizim kanımız oldu.

Tefeciler sahneye geri dönüyordu; içlerinden biri, Jecker, en tanınmışıydı. Rochefort *les Aventures de ma vie* [Hayatımın Maceraları] kitabında ondan şöyle bahseder:

> Zaten bütün maliyeciler gibi bu madrabaz tefecinin de, üç ya da dört yüz kat yüksek faiz oranında borç verdiği, karşılık olarak ona yetmiş beş milyon takdim eden General Miramont hükümetine en fazla bir milyon beş yüz bin frank verdiği bilinir ya da belki artık bilinmez.
> Meksika Cumhurbaşkanı Juarez iktidara geldiğinde, imzalarının zorla alındığı senetlerin parasını ödemeyi doğal olarak reddetti.
> Kâğıttan yetmiş beş milyonuyla Jecker, Morny'i bulmaya gitti ve ona, İmparator'u Miramont'la yapılan anlaşmanın uygulanmasını Juarez'den istemeye ikna etmeyi başarırsa yüzde otuz komisyon vaat etti.
> 1870'te, İmparatoriçe'nin ve çoğu kendisi için ölmeye yemin eden hizmetçilerinin kaçmasıyla boş kalan Tuileries'de bulunan evrakı incelemekle görevli olan ben, Jecker'in yetmiş beş milyonun yirmi iki milyonunu kendisine teslim etme vaadi karşılığında, bir milyondan fazla pahasına Sedan'ı hazırlayan ve bizi özgürlüğümüzü elimizden alan bir savaşa sürükleyen Morny'nin bu suç ortaklığının maddi kanıtını buldum.
> İsviçreli olan bu Jecker, birdenbire Fransız vatandaşlığı belgelerini elde etmişti ve talep onun adına gözü pek Juarez'e sunulmuştu. Zaten olay aşağı yukarı Tunus seferi bahanesiyle tam olarak tekrarlandı.[4]

Meksika Savaşı'ndan bir süre sonra, gazeteci Odysse Barot ile tefeci Jecker arasındaki Amerikanvari bir düello o denli gürültü kopardı ki göğsünün tam ortasına bir kurşun isabet ettiğinden çoktan ölmüş kabul edilen Barot birdenbire iyi durumda bulundu ve İmparatorluğun düşmanlarının zor yaşamları olduğunu ilan etmek için nihayet tamamen iyileşti. O gün bugündür zamanımız-

4. H. Rochefort, *Aventures de ma vie*, 1. cilt.

dakilerden çok daha korkunç finansal girişimler görüldü. Savaş hazırlıkları karşısında, öğrencilerden, Enternasyonallerden, devrimcilerden kurulu barış gösterileri de vardı.

Bastırmanın ardından bir gece vakti kaleme alınan izleyen dizeler bunun hakkında bir fikir verir.

BARIŞ GÖSTERİSİ

Akşam oldu, uzun diziler halinde yürüyerek ilerliyoruz
Bulvarlar boyu "Barış! Barış!" diyerek
Karanlıkta köle sürülerince gözlendik
Ah özgürlük! Günün hiç gelmeyecek mi?
Ağır darbelerle vurulan kaldırım taşları,
Çınlıyor boğuk boğuk, haydut dayanmak istiyor;
Kanla tazelemek için sönen defne dalını,
Savaş istiyor, Fransa'nın yıkılmasının pahasına bile.

Lanet adam! Sarayından bu adamları hissediyor musun geçtiklerinde?
Bu senin sonun! Onları görüyor musun, korkunç bir rüyada,
Hayaletler gibi Paris'e giderken mi?
Duyuyor musun? Kanını içeceğin Paris'i.

Ve yürüyüş, garip ritmiyle belirlenmiş,
Bastırmaya rağmen, büyük bir sürü gibi,
Geçiyor; ve César savuruyor, yüz katına çıkarıyor falanjını
Ve Fransa'yı vurmak için bileyliyor bıçağını.

Mademki kavga, mademki savaş gerek
Eğik başlı, ölümden daha hüzünlü halklar,
Hep birlikte despotlara karşı savaşmak gerek:
Bonaparte ve Guillaume tadacak aynı sonu.[5]

Rochefort, *Marseillaise*'de Berlin'e kadarki yolun basit bir askeri gezinti olmayacağını yazdığından, bu gazetenin matbaaları, *beyaz tulumlular* adının verildiği ve kendileriyle birlikte bilinçsizleri sürükleyen işçi kılığındaki ajanlarca dağıtıldı.

Ancak "Barış! Barış!" haykırışı zaman zaman İmparatorluk bandolarının "Berlin'e Berlin'e" çığlığını bastırdı.

Paris, giderek Bonaparte'dan uzaklaşıyordu; kartal yorgun düşmüştü.

Devrim, genç, cesur, zeki olan herkesi çağırıyordu. Ah! O zaman Cumhuriyet ne güzeldi!

---

5. L. M., 1870.

Batakhaneler arasında dolanan Rochefort'un *La Lanterne* adlı gazetesi, bunun derinliklerini aydınlatıyordu. Bütün bunların üzerinde *Azaplar'ın* metalik sesi gökyüzüne yükseliyordu:

Çal bugün ölüm çanını, Notre Dame'ın çanını
Çal bugün ölüm çanını ve yarın alarm çanını

Malon, İmparatorluğun son zamanlarının gerçek bir tablosunu çizdi.

O sırada, insanlığın içinde boğulduğu deli gömleği her bir taraftan yırtılıyordu; bilinmez bir ürperti iki dünyayı da endişelendiriyor. Hindistan halkı İngiliz kapitalistlerine karşı ayaklanıyor. Kuzey Amerika siyahların özgürlüğü için savaşıyor ve kazanıyor. İrlanda ve Macaristan ayaklanıyor.
Polonya başkaldırıyor. Rusya'da liberal kamuoyu, Slav köylülerin özgürleşme başlangıcını dayatıyor. Çernişevski, Herzen, Bakunin'in konuşmalarıyla coşmuş genç Rusya, sosyal devrimin propagandacılığına soyunurken; Karl Marx, Lassalle, Boeker, Bebel, Liebknecht'in kışkırttığı Almanya, sosyalist harekete giriyor. Ernest Jones ve Owen'in hatırasını saklayan İngiliz işçileri tam bir birleşme hareketi içinde. Belçika, İsviçre, İtalya, İspanya'da işçiler politikacılarının onları kandırdığını fark ediyor ve kaderlerini değiştirmenin yollarını arıyor.
Fransız işçiler, Haziran ve Aralık* ayında battıkları uyuşukluktan uyanıyor. Hareket her bir yandan kuvvetleniyor ve proleterler, hâlâ belirsiz fakat canlı özlem taleplerine yardım etmek için birleşiyor.[6]

Bütün zeki insanlar savaşıyordu; Michelet, dostları arasından bir gazeteciye yayımlaması için aşağıdaki mektubu yazdı:

Sevgili Dostum,
Kimse savaş istemiyor ama yapacağız ve bunu istediğimizi Avrupa'ya inandıracağız.
Bu bir şaşırtma ve hokkabazlık darbesidir.
Binlerce köylü dün körü körüne oy verdi. Neden? Kendilerini korkutan bir sarsıntıdan kaçınabileceklerini sandıklarından mı? Savaşa, evlatlarının ölmesine oy verdiklerini düşündüler mi?
Bu düşüncesiz oyun kötüye kullanılması korkunç.
Fakat eğer Fransa bu noktada bütün duygularına, bütün çıkarlarına karşın kendini o kadar koyverecekse bu, utancın son derecesi, ahlakın ölmesi anlamına gelecek. Kendi halk oylamamızı yapalım ve ciddi ciddi yapalım; en zengin sınıflardan en yoksul sınıflara, kentlilerden köylülere rahat rahat danışalım; ulusa danışalım, şimdilik vaatlerini hiçe sayan bu çoğunluğu

---

* Haziran ve Aralık 1869'da bastırılan maden işçilerinin grevleri ima edilir. (y.h.n.)
6. (J.-B. MALON, Proletaryanın 3. Bozgunu, s. 2)

oluşturanları ele alalım; onlardan her birine: "Evet! Fakat her şeyden önce savaş yok!" dendi.
Onlar unutmuşlar, Fransa unutmadı; bizimle Avrupa için bir kardeşlik, İspanyol bağımsızlığı için saygı dilekçesi imzalayacak.
Barış sancağını dikelim. Bu dünyada sadece savaş isteyenlerle savaşalım.[7]

Büyük tarihçi bunu görmezden gelemezdi, güce sahip olanlar akla teslim olma alışkanlığına sahip değildir. Ancak III. Napolyon ve Bismarck'a karşı hukukun hizmetinde kullanılan güç, onların komplolarını, kargalara yem olarak atılan bunca insan hayatına karşı kurdukları komploları karşılığında durdurabilirdi.

15 Temmuz'da savaş ilan edildi! Mareşal Lebeuf ertesi gün, orduda hiçbir şeyin, bir tozluk düğmesinin dahi eksik olmadığını ilan ediyordu!

7. Michelet, 10 Haziran 1870.

III
Enternasyonal Kuruluş ve Dava

Enternasyonallerin savaşa karşı protestoları.
Polonyalılar acı çekiyor fakat dünya çapında daha fazla
Ezilen büyük bir ulus var: proletarya.
(28 Eylül 1864 Mitingi)

28 Eylül 1864'te Saint-Martin-Hall'de, Londra'da Polonya vesilesiyle toplanan bir miting oldu; dünyanın her tarafından gelen temsilciler, emekçilerin sıkıntısını öyle bir tablo haline getirdi ki insanlığın genel acılarını mülksüzlerin ortak davası olarak kabul etmeye karar verildi.

Enternasyonal böylece vaktinde doğdu ve İmparatorluğun son yıllarındaki davaları sayesinde hızla gelişti.

71'e yaklaşırken, Enternasyonal'in yerel örgütlerinin toplandığı Corderie du Temple'teki bu evin tozlu merdivenlerine çıkılırken, bir tapınağın basamakları tırmanılıyor gibiydi. Aslında gerçekten de bu bir tapınaktı, özgürlükte dünyanın barışının tapınağı.

Enternasyonal, Avrupa ve Amerika'nın bütün gazetelerinde manifestolarını yayımlamıştı. Fakat yargılanıyormuş gibi endişeli olan İmparatorluk, onu gizli bir örgüt olarak görmeye karar verdi.

O kadar gizli değildi aslında, yerel örgütler herkesin içinde alenen örgütlenmişti; bu bile gizli gruplaşma olarak nitelendirildi.

Suçlu ve devlet düşmanı olarak ilan edilen Enternasyonaller, Delesveaux'nun başkanlığında, 26 Mart 1868'de ilk defa 6. Daire Paris Ceza Mahkemesi önüne çıktı. 15 zanlı vardı:

Chémalé, Tolain, Héligon, Murat, Camélinat, Perrachon, Fournaise, Dantier, Gautier, Bellamy, Gérardin, Bastier, Guyard, Delahaye, Delorme.

Ele geçirilen deliller devlet güvenliği açısından son derece tehlikeli görünüyordu. Ne yazık ki doğru değildi. Tolain sanıkların genel düşüncelerini şu şekilde sundu.

> Kamu Bakanlığı'nın işittiğiniz bu iddiaları en değerli çıkarlarını kucaklayan meseleleri incelemeye, karşılıklı aydınlanmaya ve nihayet körü körüne yürüdükleri yolları tanımaya çalıştıkları zaman, emekçilerin koşup atıldığı tehlikenin en büyük kanıtıdır.
> Ne yaparlarsa yapsınlar, aldıkları önlemler, çekinceleri ve iyi niyetleri ne olursa olsun, daima tehlikede, takip edilmektedirler ve yasanın uygulanma kapsamına girerler.

Her zaman olduğu gibi bu kez de ceza aldılar fakat mahkûmiyet, sonrakilerle karşılaştırıldığında daha hafif oldu.

Suçlananların her biri yüz frank para cezasına çarptırıldı ve Enternasyonal geçersiz ilan edildi; bu da çoğalmanın en iyi yoluydu.

Bu dönemde Fransa'da mahkemeler tek kürsü olduğundan, kararlar bildiriliyordu; bu çağrılarla Enternasyonal'in ilkeleri karşı karşıya kalmıştı; üyeleri, artık enerjilerini efendilerin seçim yapması ya da tiranların tercihini seçmek için kullanmak istemediklerini ilan ediyordu; her birey gruplaşmada özgürdü.

Birkaç adamın İmparatorluğun mahkemelerinde kendisine karşı çıkması, dokunaklı bir durum oldu. Her zaman olduğu gibi düşüncelerini, Enternasyonallerin sonuçlarını sunan Tolain bu kez şöyle bitirdi:

> Keyfi kelimesi sizi yaralıyor. Peki, buna rağmen başımıza gelen ne? Bir gün bir memur kasvetli bir ruh haliyle uyandı, bir olay aklına Enternasyonal'i getirdi ve yine aynı gün her şeyi simsiyah görüyordu, bir önceki gün kadar masum olan biz bilmeden suçlu olduk; böylelikle gece yarısı, sanki taraftarlarımızı biz idare ediyormuşuz gibi, lider olabileceklerinden şüphelendikleri kimselerin evleri kuşatıldı; oysa tam tersine bütün çabamız onların fikirlerinden esinlenmeye ve kararlarını uygulamaya yöneliyor; her şey arandı ve şüpheli olan ne varsa ele geçirildi; herhangi bir suçlamaya temel teşkil edebilecek hiçbir şey bulunamadı.
> Enternasyonal hakkında ancak herkesin bildiği, açıkça ilan edilen şeyler bulundu.
> O halde şimdi, işlediğimiz suçlardan dolayı değil, işleyebileceğimize inanılanlar için bir temayül davası açılıyor.

Hırsızlar davası da denilen modern liberter davalarına benzemiyor muydu?

Herkesçe bilinse de karar doğrulandı, gizli olarak bakılan belgelerin hepsi yayımlandı.

Mahkeme tarafından yapılan propaganda Enternasyonal'i daha da popüler hale getirdi ve izleyen 23 Mayıs'ta yeni sanıklar, yine Hain Yasa'nın kalleşliğiyle aynı suçlamalarla karşılaştı.

Bunlar Varlin, Malon, Humber, Grandjean, Bourdon, Charbonneau, Combault, Sandrin, Moilin'di.

Aktif savunucuları oldukları Enternasyonal'e ait olduklarını ilan ettiler ve Combault, emekçilerin kendi işleriyle ilgilenme hakkına sahip olduklarını düşündüğünü söyledi. Delesveaux haykırdı: "Bu, adalete karşı mücadeledir! Tam tersine adalet için mücadeledir" diye karşılık verdi, diğer suçlananlarca onaylanan Combault. Ele geçirilen kâğıtlarda yargıçlar tarafından yapılan alıntılar onlara karşı kullanılıyordu; Oxford Üniversitesi'nden Doktor Pallay'ın mektubu gibi; Pallay, sefaletin bahtsızlıkların ortadan kalkmasıyla değil, herkesin hayata katılmasıyla ortadan kalkması gerektiğini söylüyordu. "Antikite, koynunda köleliğin yarasını sakladığından öldü. Modern çağ, birilerine lüks sağlamak için herkesin çalışması ve fedâkarlık yapması gerektiğine inanmaya devam ederse köhne olacak" diyordu.

Enternasyonal her zamanki gibi feshedilmiş ilan edildiğinden ve suçlananların her biri üç ay hapis cezası ve yüz frank para cezasına çarptırıldığından, başka bir dava öngörülüyordu. Enternasyonal'in kayıtları sorgu yargıcı tarafından saklanmıştı. Combault, Murat ve Tolain *Le Réveil* gazetesi tarafından yayımlanan bir mektupta muhasebelerini ezberden yeniden yaptı (Bu, Enternasyonal'in gizemlerle örülü olduğunu ve açıklık imkânına sahip olduğunu kanıtlamaya yarayan ağırlaştırıcı bir durumdu). İşte şimdi büyük davaların zamanıydı.

Enternasyonallerin sayısı örgütün doğrudan her çözülüşünde arttığından, sonunda otuz yedi sanık oldu, nasıl bir dizinin takip edildiğini bilmesem de, bunlara otuzların davası adı verildi.

İki kategoriye ayrılmışlardı: lider olarak bakılanlar ve üye olarak bakılanlar; suçlamalar aynı gerçekleri işaret ettiğinden nedeni anlaşılmıyordu.

İlk kategori Varlin, Malon, Murat, Johannard, Pindy, Combault, Héligon, Avrial, Sabourdy, Franquin denen Colmia, Passedouet, Rocher, Assi, Langevin, Pagnerre, Robin, Leblanc, Carle, Allard'dan oluşuyordu.

İkincisi: Theisz, Collot, Germain Casse, Ducauquie, Flahaut, Landeck, Chalain, Ansel, Berthin, Boyer, Cirode, Delacour, Durand, Duval, Fournaise, Frankel, Girot, Malzieux.

Genel avukat Aulois'ydı. Müdafiler Lachaux, Bigot, Lenté, Rousselle ve genel değerlendirmeleri sunacak olan Laurier.

Aramaların sonuçları hakkında *korkunç* ayrıntılar işitildi; *devleti, aileyi, mülkiyeti, vatanı* ve üstüne üstlük III. Napolyon'u tehdit eden *suçluların* cezasız kalma *tehlikesi*.

Şiddetli tartışmalar, *başkaldırmanın önderliğini yapan Marseillaise* gazetesinin ve *Moniteur de l'insurrection*'un içinde yer alan ve grevleri anlatan raporlar vardı.

Varlin, 29 Nisan 70'te Marseillaise salonunda şöyle demişti:

> Enternasyonal halklar arasındaki önyargıları zaten yendi. Daima milyonlardan yana olan Tanrı hakkındaki düşüncelerimiz açık. Ulu Tanrı miadını doldurdu, bu kadarı yeter; acı çeken ve mücadele eden herkese çağrı yapıyoruz; güç ve hukuk biziz, kendi kendimize yetmek zorundayız.
> Hukuki, ekonomik ve dini düzene karşı çabalarımızı birleştirmeliyiz.

Sanıklar onayladı. Combault haykırdı:

> Sosyal devrimi ve onun bütün getirdiklerini istiyoruz!

Salona toplanmış üç bin kişi ayağa kalktı ve alkışladı; şaşkına dönen mahkeme bir avuç *bireyin* elleri arasındaki *potasyum tuzu, nitrogliserin, bomba* kelimelerinden oluşan korkunç bir karışım yaptı.

> "Enternasyonal bir avuç *birey* değil haklarını talep eden büyük bir *işçi kitlesidir*; bizi devrime iten sömürünün ürkünçlüğüdür" dedi Avrial.

Ele geçirilen bazı mektuplarda, ne anlama geldiği tam olarak bilinmeyen, suçlamalarla karışmış değerlendirmeler vardı.

Hins'in bir mektubunda, aşağıdaki vahiysel bölüm bulunuyordu:

> Enternasyonal'in kısımlarının iktidar için bu yarışını anlamıyorum. Neden bu yönetimlere girmek istiyorsunuz? Yoldaşlar bu yolu izlemeyelim.

Mahkeme karşısında katılımlar oldu. "Enternasyonal'den değilim" dedi Assi, "fakat umarım bir gün katılırım." Bu onun katılımı oldu.

III. Napolyon'a karşı komplo suçlaması ihtiyatla geçiştirildi; fikir havadaydı, olayı hatırlatmasından korkuluyordu.

Başsavcı o kadar rahatsızdı ki, şüpheli mektupları denetleme kurulunca ele geçirilen bir mektupta kullanılan mesleksel ifadeleri gizli işaretler olarak saydı; Belçika'da kullanılan *yoldaşlar* kelimesi suç sayıldı. Germain-Casse ve Combault sanıkların genel düşüncesini ifade etti.

"Bir yalanla birkaç aylık hapisten kurtulmaya çalışmayacağız; yasa, artık intikam ve tutkunun hizmetine sunulu bir silah oldu; saygı hakkı yoktur. Adalete ve eşitliğe boyun eğsin istiyoruz" dedi Germain Casse ve şöyle bitirdi: "Dostum Mallet'nin sozünü size yöneltmeme izin verin Bay Avukat, baltaya dokunmayın, silah ağırdır, eliniz dermansızdır ve gövdemiz budaklı."

Combault, mahkemenin Enternasyonal'de liderler ve yönetilenler olduğu iddiasına itiraz ederek şöyle söyledi:

Hepimiz özgürüz ve özgürce hareket ederiz; Enternasyonaller arasında hiçbir düşünce baskısı yoktur... Savcılığın bizi, yapmış olduğumuzu kabul ettiğimiz şeylerle fazla fazla suçlayabilecekken yapmadığımız şeylerle suçlamaktaki ısrarını anlamakta güçlük çekiyorum. Birliğin dağılması kararname ile duyurulduğundan, 291 ve 292. maddelerini Enternasyonal'in propagandasını yaparak açıkça ihlal ediyoruz. Bu dağılmaya rağmen Paris Bürosu toplanmaya devam ediyor.
Kendi adıma, bu büronun üyeleriyle 15 Temmuz ile 15 Ekim 1868 tarihlerini içine alan üç aydaki kadar sıklıkla bir arada bulunmadım.
Her birimiz kendi tarafında hareket ediyordu; zincirlerimiz yoktur, herkes bireysel olarak kendi güçlerini geliştirir.

Bu dava, hepsi arasında en heyecan verici olan oldu. Toplu savunmayı sunan Chalin, Enternasyonal'i mahkûm etmenin bütün dünya proletaryasını karşısına almak olduğunu iddia etti.

Yüz binlerce yeni üye, bütün delegelerin tutuklu ya da yasaklı olduğu bir sırada, birkaç haftada çağrıya cevap verdi.

"Bugünlerde" dedi Chalin,"Enternasyonal'e karşı hükümetlerden ve gericilerden oluşan bir çeşit kutsal ittifak vardır.

Monarşistler ve muhafazakârlar iyi bilsin ki, bu ittifak, çok haklı ve amacına ulaşmadan düşmek için çağdaş özlemlere çok uygun toplumsal bir talebin ifadesidir.

Proleterler feragatten usanmıştır, özgürlük girişimlerinin her zaman bastırıldığını, her zaman baskılara eşlik ettiğini görmekten usanmıştır; asalaklığın kurbanları olmaktan usanmıştır, kendini umutsuzca çalışmaya, sınırsız bir aşağılamaya mahkûm edilmiş görmekten, bütün yaşamlarının yorgunluk ve yoksunluklarla tükendiğini görmekten usanmıştır, bütün masrafla-

rını üstlendiği bir şölen yemeğinin kırıntılarını toplamaktan usanmıştır.
Halkın istediği şey, öncelikle kendi kendini aracısız ve bilhassa bir kurtarıcı olmadan yönetmektir, bu tam özgürlüktür.
Kararınız ne olursa olsun, geçmişte olduğu gibi eylemlerimizin düşüncelerimizle açıkça uyum içinde olmasına devam edeceğiz.

İmparatorluk avukatının küfürlerinin ardından, Combault ekledi:

Bu, bizimle yasa arasında ölümüne bir düellodur. Yenilen yasa olacaktır çünkü kötüdür. 68'de az sayıdayken bizi öldürmeyi başaramadınız, şimdi binlerceyken bunu yapabileceğinize inanıyor musunuz? İnsanlara vurabilirsiniz, düşünceyi ortadan kaldıramazsınız çünkü düşünce her türlü zulüm altında hayatta kalır.

Mahkûmiyetler birbirini takip etti:

Varlin, Malon, Pindy, Combault, Héligon, Murat, Johannard'a bir yıl hapis ve 100 frank para cezası. Avrial, Sabourdy, Franquin denilen Colmia, Passedouet, Rocher, Langevin, Pagnerie, Robin, Leblanc, Carle, Allard, Theisz, Collot, Germain Casse, Chalain, Mangold, Ansel, Bertin, Royer, Cirode, Delacour, Durand, Duval, Fournaise, Giot, Malezieux'ya iki ay hapis ve 25 frank para cezası.

Assi, Ducanquie, Flahaut ve Landeck beraat etti.

Hepsi ayrı ayrı medeni haklarından mahrum kaldı ve mahkeme masraflarını ödedi.

Bir yıl hapse mahkûm edilen Enternasyonallerden olanlar cezalarını tamamlamadı, olaylar onları kurtardı.

İmparatorluk adaleti karşısında bu denli dayanıklı olan bu adamlar, devrimciler, Blankiciler ve kulüp hatipleriyle birlikte Komün'ü oluşturmalıydı; orada yasallık ve iktidar yükü enerjilerini ortadan kaldırdı; ta ki yüce mücadeleyle özgürleşip irade güçlerini tekrar toplayana kadar.

Fransa İmparatorluk zamanlarında zaten Avrupa'nın en az özgür ülkesiydi.

68'de Brüksel Kongresi'nde temsilci olan Tolain, "ne toplantı ne dernek özgürlüğünün" olduğu bir ülkede çok temkinli olmak gerektiğini haklı olarak söyler ve şöyle ekler: "Enternasyonal resmi olarak artık Paris'te mevcut değilse biz hepimiz büyük derneğin üyeleri olarak kalırız, ayrı ayrı Londra'ya, Brüksel'e ya da Cenevre'ye bağlı kalmamız gerekirse bile; Brüksel Kongresi'nden, her zaman olduğu gibi ancak halkların özgürlüğüne karşı ve tiran-

ların lehine yapılan bir savaşa karşı bütün ülkelerin emekçilerinin ciddi bir ittifakının çıkacağını umuyoruz."

Gerçekten de her yerde protestolar savaşa karşı yapılmıştı. Fransız Enternasyonalleri Alman emekçilerine izleyen satırları gönderdi:

Almanya'nın Kardeşleri,
Barış adına, Fransa'nın gerçek düşüncesi konusunda sizi yanıltmaya çalışan satılmış ya da köle sesleri dinlemeyin.
Saçma provokasyonlara gelmeyin zira aramızdaki savaş kardeş katili bir savaş olacaktır.
Cesaretli bir halkın onuruna halel getirmeden olabildiğince soğukkanlı kalın.
Bölüklerimiz Rhin'in iki yakasına tam bir despotizm zaferi getirecek.
İspanya'nın kardeşleri, yirmi yıl önce biz de özgürlüğün şafağının söktüğünü gördüğümüze inandık; en azından yanlışlarımızın tarihi size örnek olsun. Alınyazılarınızın bugünkü efendileri olarak, bizim gibi yeni bir vesayet altında eğilmeyin.
Daha önce fethettiğiniz, kanımızla mühürlenen bağımsızlık, asıl egemendir; inanın bize yitimi büyük halklar için en dokunaklı pişmanlıkların nedenidir.
Bütün ülkelerin emekçileri, ortak çabalarımız ne olursa olsun, artık sınır tanımayan emekçilerin Enternasyonali'nin üyeleri olan bizler, sağlam dayanışmanın bir teminatı olarak size Fransa emekçilerinin iyi niyet ve selamlarını gönderiyoruz.

Fransız Enternasyonalleri

Alman Enternasyonalleri şöyle cevap verdi:

Fransa'nın Kardeşleri,
Biz de barış, iş ve özgürlük istiyoruz; bu yüzden bilhassa vahşi savaşlarla barışçıl gelişmemize karşı çıkarılan bütün engellere karşı ateşli bir coşkudan esinlenmiş protestonuza bütün kalbimizle katılıyoruz. Kardeşçe duygularla harekete geçen bizler ellerimizi sizin ellerinizle birleştiriyoruz ve yalan söylemeyi bilmeyen onurlu insanlar gibi kalplerimizde en küçük bir ulusal kinin bulunmadığını, şiddete mahrum kaldığımızı ve ülkelerimizin huzurlu topraklarına sefalet ve yıkım getirecek savaşçı çetelere zor altında katılacağımızı size bildiririz.
Bizler de savaşçı insanlarız ama barışçı bir şekilde bizim ve insanlığın iyiliği için bütün gücümüzle çalışarak mücadele etmek istiyoruz; özgürlük, eşitlik ve kardeşlik için mücadele etmek, kutsal özgürlüğü bastıran tiranların despotizmine karşı savaşmak, nereden gelirse gelsin yalan ve ihanete karşı savaşmak istiyoruz.
Bütün ciddiyetimizle size söz veririz ki, ne davulların sesi ne topların gümbürtüsü; ne zafer ne bozgun bizi bütün ülkelerin proleterleriyle birleşme çabamızdan edebilecek.

Biz de artık sınırları tanımıyoruz çünkü Rhin'in iki yakasında, genç Amerika'da olduğu gibi yaşlı Avrupa'da da, çabalarımızın hedefi için –sosyal cumhuriyet– ölüme gitmeye hazır olduğumuz kardeşlerimizin yaşadığını biliyoruz. Yaşasın barış, emek, özgürlük!
Berlin Uluslararası Emekçiler Birliği üyeleri adına

Gustave Kwasniewski

Fransız emekçilerinin manifestosuna şunlar da eklenmişti:

BÜTÜN ÜLKELERİN EMEKÇİLERİNE

Emekçiler,
İnsan ırkının sistemli yıkımını, toprağı ve sanayiyi verimli kılmaya hizmet etmek zorunda olan halkın altınının israfını, kendini beğenmişliğin, kendine aşkın, yaralayıcı ve doyumsuz monarşik hırsların iğrenç tatmini için dökülen kanı protesto ediyoruz.
Evet, insanlar, vatandaşlar, emekçiler olarak savaşı var gücümüzle protesto ediyoruz.
Savaş, vahşi duyguların ve ulusal kinlerin uyanmasıdır.
Savaş, kamu özgürlüklerini bastırmak için yöneticilerin dolambaçlı yoludur.

Fransız Enternasyonalleri

Bu haklı talepler, Fransız sürüsü ile Alman sürüsünü ortak mezbahaya iten iki ülkenin İmparatorluk çetelerinin savaşçı yaygaraları tarafından bastırıldı.

İki ülkenin proleterlerinin kanı zorbalara karşı halkların ittifakını sağlamlaştırsın!

IV
Victor Noir'ın Cenaze Töreni Rochefort Tarafından Anlatılan Olay

Hıçkırıklara boğulan üç yüz bin kişiydik,
Tüfeklerin önünde ayakta ölmeye hazır.
(Victor Noir, Şarkı, 1870)

1870, Victor Noir'ın Auteuil'deki evde Pierre Bonaparte tarafından katledilmesiyle açılır; Victor Noir bu eve Paschal Grousset'nin tanığı olarak Ulrich de Fonvielle ile birlikte gelmişti.

Soğukkanlılıkla işlenen bu cinayet, Bonaparte'ların uyandırdığı dehşeti doruk noktasına vardırdı.

Kalabalık, arena sirk boğasının mızrakla delinmiş bedenini hareket ettiirdiği gibi, ürperiyordu.

Victor Noir'ın cenaze töreni sonuç getirecekmiş gibi görünüyordu. Cinayet, en yerleşik tiranlığı deviren o yazgısal olaylardan biriydi.

Cenazeye gelen neredeyse herkes, evine, ya cumhuriyeti kurduktan sonra dönmeyi ya da hiç dönmemeyi düşünüyordu.

Ölümüne bir mücadele için tabancadan pergele kadar kullanılabilecek her şeyle donatılmıştık.

Nihayet imparatorluk canavarının boğazına yapışacağımızı hissediyorduk.

Benim, Harmodius rüyası içinde, bir süre önce amcamın evinden çaldığım bir hançerim vardı ve rahatsız etmemek ve edilmemek için erkek kıyafeti giymiştim.

Blankiciler, çok sayıda devrimciler, Montmartre'takiler silahlıydı; havada ölüm kokusu vardı, kurtuluş yakındı.

İmparatorluk tarafındaki bütün güçler çağrılmıştı; benzer bir hareket Aralık'tan beri görülmemişti.

Kortej, etrafına bir tür korku yayarak sınırsızca uzanıyordu, bazı yerlerde garip izlenimler yaşanıyordu, üşüyorduk ve gözleri-

miz alevler içindeymişçesine yanıyordu, hiçbir şeyin direnemeyeceği bir güç vardı sanki. Muzaffer cumhuriyet çoktan görülüyordu.

Fakat bu şekilde ilerlerken, yine de birkaç ay sonra kahramanca ölecek olan İhtiyar Delescluze Aralık'ı hatırladı ve binlerce insanın katledilmesinden korkarak ve mezarlığa yönelmek isteyenlerin düşüncesine katılarak Rochefort'u cenazeyi Paris'te dolaştırmaktan vazgeçirdi. Bu fedakârlığın gereksiz olup olmadığını kim söyleyebilir? Herkes İmparatorluğun saldıracağına inanıyordu ve buna hazırlanmıştı.

Sendika odalarının temsilcilerinin yarısı cenazeyle *Marseillaise* gazetesine kadar Paris'te dolaşmak düşüncesindeydi, diğer yarısı mezarlık yolunu izlemek istiyordu.

Acil intikamdan yana olduğunu düşündüğümüz Louis Noir, kardeşi için kanlı cenaze merasimi istemediğini ifade ederek meseleyi kestirip attı.

Cenazeyi Paris'te gezdirmek isteyenler başta boyun eğmeyi reddettiler.

Gönüller o denli bölündü ki, kalabalığın kümelendiği bir anda, insan dalgaları kendi aralarında geniş boşluklar oluşturarak birbiri üstünde yükseliyordu.

İmparatorluk günlerinde olduğu gibi başlar önde geri döndük; kimileri kendini öldürmeyi düşünüyordu, ardından İmparatorluk cürümlerinin artmasının kurtuluş fırsatlarını da artıracağını düşündüler.

Bu fırsat çok güzeldi; fakat genel inanış, bütün İmparatorluk güçleri hazır olduğundan, bu umutsuz girişimden katliamın kaynaklanacağıydı.

Delescluze kadar yürekli Varlin, hücresinden, mücadeleye o gün girişilmeseydi devrimin en ateşli askerlerinin ölüp gitmiş olacağını yazdı; Rochefort ve Delescluze'ü bu görüşü paylaştıklarından dolayı kutladı.

Pierre Bonaparte 70 Haziran'ında dalga geçercesine yargılandı; işlenen suçun dehşetine, Victor Noir'ın ailesine ödenmek üzere 25.000 franklık rezil bir tazminat cezası da eklendi.

Rochefort Victor Noir olayına herhangi birinden çok daha fazla karıştı; bu yüzden hikâyesi daha ilginç olacak.

Pierre Bonaparte'ın III. Napolyon'un ailesiyle arasının açık olması bir sır değildi. Badingue (III. Napolyon) Korsika'daki* mülki-

---

* Bonaparte ailesinin geldiği, Akdeniz'de bulunan, Fransa'ya bağlı adadır. (y.h.n.)

yetini satın alması için ona yalvaran, geçim sıkıntısı içindeki akrabasına küfretmişti ve çocuklarının gayri meşru olmasından dolayı onu eleştirmişti.

Pierre Bonaparte da, kuzeninin Matmazel de Montijo'yla evliliğine hakaret ederek öcünü almıştı.

> Politik dünya bu aile kininden bütünüyle haberdardı ve o (Pierre Bonaparte) neredeyse enteresan bir hal almıştıdı. Dolayısıyla gazetem *La Marseillaise*'de aşağıdaki gibi bir mektubu almak da beni şaşırttı" dedi Rochefort.
>
> Bayım,
> Hısımlarımın her birinin arka arkaya hakarete uğramasının ve ne kadınlara ne de çocuklara hoşgörülü davranmamızın ardından, bir kalem manevrasıyla bana hakaret ediyorsunuz, bu çok tabii ve elbette benim sıram da gelecekti.
> Belki de sadece adımı taşıyanların çoğu karşısında bir üstünlüğe sahibim; bunun nedeni bir Bonaparte olup da aynı zamanda halktan bir adam olmamdır.
> Dolayısıyla size hemen mürekkep hokkanızın göğsünüzü yeterince koruyup koruyamayacağını soruyor ve bu girişimime olumlu bir cevap alacağıma fazla güven duymadığımı da itiraf ediyorum.
> Aslında gazetelerden seçmenlerinizin size her türlü onur tamirini reddetme ve değerli varoluşunuzu koruma zorunlu görevini verdiğini öğreniyorum.
> Ancak, küçük bir Fransız duygu kalıntısının, sığındığınız tedbirlerden sizi benim lehime vazgeçireceği umuduyla bu serüvene kalkışıyorum.
> Dolayısıyla eğer tesadüfen, saygıdeğer varlığınızı iki kez dokunulmaz kılan koruyucu kilitleri çekmeye razı olursanız, beni ne bir sarayda ne bir şatoda bulacaksınız.
> Basitçe Auteuil Sokağı 59 numarada oturuyorum ve kendinizi tanıtırsanız kimsenin beni kurtarmak için size dışarı çıktığımı söylemeyeceğine söz veririm.
> Cevabınızı beklerken Bayım sizi yine de selamlamaktan onur duyarım.
>
> Pierre-Napolyon Bonaparte

Çok aşağılayıcı olan bu mektup, provokasyon diye adlandırdığımız şey açısından da tamamen yanlıştı. Bu mektuba neden olan makale bana değil, çalışma arkadaşlarımdan biri, Ernest Lavigne'e aitti; Pierre Bonaparte imzalı ve cumhuriyetçiler hakkında şu iğrenç paragrafın okunduğu bir belgenin kimi yerlerine ılımlı kelimelerle cevap veriyordu:

> Korsika'da nice yiğit askerler, becerikli avcılar, gözü pek denizciler, çalışkan çiftçiler, günahkârlardan nefret ederek, engellenmeselerdi karınlarını çoktan deşmiş olurdu!

İkinci olarak, silahlarla bir tatmin arzu edildiğinde kendisine hakaret edene şöyle yazılır:

> Yazdıklarınızın kimi yerleri yüzünden kendimi hakarete uğramış hissediyorum ve sizden, sizinkilerle temasa geçmelerini rica ettiğim dostlarımdan ikisini gönderiyorum.

İşlediği bir cinayet yüzünden Roma'da mahkûm edilen Pierre Bonaparte, şeref meselelerinin hasımlar arasında değil tanıklar aracılığıyla çözüleceğini bilecek kadar sık dövüşmüştü.

Onu ne bir sarayda ne de şatoda bulabileceğime dikkat çekerek, beni hiçbir işimin olmadığı evine çekmenin bu garip biçimi, hakaretler yoluyla kuşkusuz teslim olmamı beklediği bir pusuya benziyordu.

Gerçekten de, küstahlıklarının hiçbir gerekçesi yoktu çünkü dövüşmeyi asla reddetmemiştim ve tam da çok fazla dövüştüğüm için, katılmadığım bir seçim toplantısında bile, seçmenler, benden tekrar başlamamamı talep ettikleri bir gündeme oy vermişlerdi.

III. Napolyon'u kendi dengiyle evlenmediği, yani Matmazel De Montijo'yla evliliği için aşağılayan kendisiyken, Bonaparte'ın benden ailesi adına gerekçe istemesi ne kadar da tuhaftı!

O zaman bu ani çark edişin nedeni neydi? Tahmin etmek kolay. Prens Pierre ancak geçici olarak sürgün saygınlığını gururla göz önüne sermişti; yağsız çorbaya doymuştu ve büyük bir sağduyuyla, kuzeniyle barışmak için en güvenli yöntemin benden kurtulmak olduğunu düşünmüştü.

Fakat ben genç ve çeviktim, kılıcımı güzel bir şekilden çok tehlikeli bir şekilde kullanırdım. Guttan muzdarip kendisi epey kalınlaşmıştı ve söylendiği gibi "burnundan getirmiş" olsaydım, bu, yine söylendiği gibi, Bonapartçı tantana için kötü bir darbe olurdu.

Gerçek –onun hatırası için serüvenin en olumsuz noktası budur– şu ki, provokasyonların en şiddetlisinin doğrudan bana yönelmesinin ardından, tanıklarını bile seçmemişti. Dolayısıyla beni çağırdığı konutunda beklediği kişi, kendi tanıklarım değil, bizzat ben kendimdi.

Daha sonradan, Noir'ın katlinin ardından mektubunu yeniden okurken sakladığı bütün kalleşliği anladım; fakat ilk anda bir ağız dolusu küfürden başka hiçbir şey görmedim ve çalışma arkadaşlarımdan ikisi, Millière ve Arthur Arnould'dan acil bir buluşma için onunla görüşmeye gitmesini istedim.

Benim bile bilmediğim mektubun yazarı ve imzacısı Bay Ernest Lavigne benim yerime geçmeyi isteseydi anlardım, gerçi bunu reddederdim; fakat kendi tanıklarını, ona hitap etmeyen ve onunla uğraşmasının hiçbir gerekçesi olmayan Prens Bonaparte'a yollayan arkadaşımız Paschal Grousset'nin hangi saplantıya boyun eğdiğini kendi kendime sık sık sordum.

Paschal Grousset İmparator'un kuzeni tarafından suçlanan Korsika *Revanche* gazetesinin muhabiri olarak bu sonuçsuz girişime cesaret etmiş görünüyordu zira Prens bütün ailesinin intikamını başka hiç kimseden değil yalnızca benden almak istiyordu.

Katledilen Victor Noir, genel olarak sanıldığı ve sıklıkla tekrar edildiği gibi benim tanığım değil, onu bana haber vermeksizin Ulrich de Fonvielle'le Auteuil'a gönderen çalışma arkadaşımız Grousset'nin tanığıydı.

Benimkini geciktiren ve ona engel olan bu hareketini yalnızca gün içinde öğrendim. Bununla birlikte, Pierre Bonaparte'ın bu yeni özür talebini hiç hesaba katmayacağını bildiğimden, ertesi günkü düello için, Meclis'te, her şeye Prens'inkilerle karar verecek olan tanıklarım Millière ve Arnould'un gelmesini bekliyordum.

Soldan birçok üyeye bana gönderilen provokasyon mektubunu gösterdim ve Emmanuel Arago hemen bir tuzaktan şüphelendi.

"Oraya gittiğinizde önlem alın ve evine özellikle siz gitmeyin" dedi, "daha yeni kötü olaylar oldu."

Olay gerçekten de kötü olurdu zira Paschal Grousset'nin tanıkları, mektupta okunduğu üzere kendimi takdim etmeye evine davet ettikten sonra, cebinde hazır tabanca robdöşambrıyla onu salonda onları değil, beni beklerken buldular.

Hiç kuşkusuz hakaretlerinin bende var olduğunu sandığı ve bunun kanıtını da basımevi sahibi Rochette'i tokatlayarak yeni kanıtladığım şiddeti artıracağını hesap etmişti.

Dolayısıyla kışkırtıcı mektubunu bana yazmadan önce bile kurallara uygun olarak tanıklarını seçmesi gerektiğiya da en azından hemen ardından onları tayin etmekten sorumlu olduğu halde orada hâlâ tanıksızdı. Gerçekten de, bu tür şeyleri hiç geciktirmediğim için, niyetim ve alışkanlığım gereği, aslında dostlarımı "hemen gidelim" demek için ona göndermiş olsaydım tavrı ne olurdu?

Şöyle cevap vermek zorunda kalırdı: "Bir dakika, önce bana katılmaya kararlı iki kişi bulmam gerekli."

Bu, meydan okumalarından sonra onun için utanç verici ve rezil olurdu.

Olay gerçekleşir gerçekleşmez benim inancım hiçbir tereddüt olmadan teşekkül etti; benimle asla çarpışmak istememiş, düpedüz İmparator'un ve İmparatoriçe'nin lütfünü kazanmak için beni öldürmeye karar vermişti.

4 Eylül'den* sonra Tuileries Şatosu'ndan eski bir hizmetkâr, III. Napolyon'un değil ama karısının kuzeninin projelerinden haberdar olduğunu bana anlattı. Bu kişi İspanya ile Korsikalı Prens arasında aracılık etmiş olan ailenin başka bir üyesinin adını da bana verdi. Ancak hiçbir tanıklık ya da yazılı kanıtla desteklenmediğinden gerçeğe yakın sayılan bu bilgiye çok az itibar ettim.

Akşam beş sularına doğru, el uyuşukluğumu gidermek için bir silah talim salonuna gitmek için Bourbon Sarayı'ndan ayrılmaya hazırlanırken Paschal Grousset'den şu telgrafı aldım:

Victor Noir Prens Bonaparte'ın tabancasından çıkan kurşunla öldü.

Onun tanıklarının Auteuil'deki eve benimkilerden önce vardıklarını bilmiyordum ve bu yüzden ilk bakışta bu mesaj bana açıklanamaz göründü. Yalnızca alelacele gittiğim *Marseillaise*'in ofisinde olayın bütün safhalarını ayrıntılı olarak öğrendim.

Victor Noir aşağı yukarı yirmi birinde yiğit, gencecik bir adamdı; neşeliydi, içinden geldiği gibi davranırdı ve coşkuluydu. Gazetemiz için bize sık sık ilk elden haberler verirdi.

Üstelik tehlikeli şartlarda bize katılmaya daima hazırdı. Sonuç olarak gerçek bir dostumuzdu.

Çok az yazgının benzeyebileceği trajik sonu, hepimizi delice bir öfkeye sürükleyerek altüst etti. Noir ve Fonvielle'den on dakika sonra cinayetin işlendiği eve gelen Millière ve Arnould, Auteuil Sokağı 59 numaralı evin önüne çok önceden yığılan kalabalık tarafından engellendi.

"Buraya girmeyin, burada cinayetler işlenir!" diye bağırdılar.

Göğsü delik deşik, kaldırıma uzanmış zavallı Victor Noir'ı gördüler ve elinden düşen şapkasını yerden aldılar.

Umduğu kişi yerine beklemediği yabancıların gelişiyle hayal kırıklığına uğrayan Pierre Bonaparte, onlarla kısa bir konuşmanın ardından, muhtemelen, ilki boşa gittiyse dokuzu isabet edecektir düşüncesiyle robdöşambrından on mermilik bir ta-

* 4 Eylül 1870, 3. Cumhuriyet'inin ilan edildiği tarihtir. (y.h.n.)

bancayı çıkarmıştı; ardından Fransız silahçılık dünyasına göre son moda olan bu çoklu silahla Victor Noir'ı yakın mesafeden vurmuştu.

Çok şükür giysisinde yiten iki kurşunu da Ulrich de Fonvielle'e isabet ettirdikten sonra, Victor Noir'a saldırısını açıklamak amacıyla şüphesiz benim için hazırladığı masalı uydurdu. Kurbanın kendisine bir tokat attığını iddia etti, davetinin ardından evine gitseydim ona vurduğumu da söyleyecekti.

Basımevi sahibi Rochette'e saldırdığım için dört ay hapis cezasına çarptırılmıştım; dolayısıyla özel olarak seçilen, sanığın masumiyetine inanmak isteyen jüri üyelerini ikna etmek kolay olurdu; meşru savunma durumunda bulunan Prens'e karşı olağan öfke patlamama boyun eğdiğimi düşünürlerdi.

Prens'in salonda gezmek için neden robdöşambrının cebinde on mermilik tabancayla gezindiği ve bizzat kendisinin kışkırttığı bir karşılaşma için neden tanık bulmakta çekimser kaldığı düzenbazlığı açıklanmazdı; fakat düşman bendim ve katili yargılamakla yükümlü yüksek mahkemeyi oluşturan Genel Meclis Üyeleri onun beraatini İmparator'un dizi dibine bırakmaktan geri durmayacaklardı.

İmparatoriçe bile katlin haberi üzerine kendisinin ve çevresindekilerin ruh halini ifade eden bir laf etti:

"Ah ne iyi bir hısım!" diye haykırdı katledilenle ilgilenmeden katilden bahsederken.

Gayri resmi gazeteler, sıradanlığın naifliğiyle, bu suçlayıcı haykırışı onur sayarak, ondan bahsetmekte hiçbir güçlük çıkarmadı.

Bu Jarnac darbesinin Paris'te yarattığı şok ölçülemez boyuttaydı. Pierre Bonaparte'ın Tuileries'lilerle barıştırıp barıştırmadığını bilmiyorum fakat Tuileries'lerle Fransa'nın arasını sonsuza dek açtı.

Akşam saat beşte cinayetten haberdar olmuştum. Altıda, onu basmak için kullandığımız harflere göre daha ziyade bir ilana benzeyen bu makaleyi yazıyordum:

> Bir Bonaparte'ın bir katilden başka bir şey olabileceğine inanma zayıflığını gösterdim!
> Cinayet ve pusu kurmanın gelenekten ve yaygın olduğu bu ailede haklı bir düelloyu tasarlamaya cüret ettim.
> Çalışma arkadaşımız Paschal Grousset yanılgımı paylaştı ve bugün haydut Pierre Napolyon Bonaparte tarafından katledilen zavallı sevgili dostumuz Victor Noir'a ağlıyoruz.

Fransa on sekiz yıldır, sokaklarda cumhuriyetçileri taramakla yetinmeyip meskenlerde boğazlamak için iğrenç tuzaklara çeken bu eşkıyaların kanlı ellerindedir.
Ey Fransız halkı, artık bu kadarının fazla olduğunu gerçekten düşünmüyor musun?

Henri Rochefort

Bu tehlike çanı, genel seçime bir çağrı olabilmesine rağmen, silahlara bir çağrının parçası olarak derhal mahkemelere duyuruldu.

Tabancayla öldürülmeye razı olmadığım için cezalandırılırken, ayaklanan kamuoyuna bir tatmin kırıntısı vermek için katil yakalanıyordu; Pierre Bonaparte, Conciergerie Hapishanesi'nde, masasında yemek yediği yöneticinin dairesine yerleştirildi.

Açılan ateşin hemen ardından Prens, yanağındaki tokat izini tespit etmekte acele eden bir doktor getirtmişti, zira doktorlar istenen her şeyi doğrularlar ve her gün sıradan oyuncuların gece oyunlarına çıkmalarını engellerken en pahalı restoranlara gitmelerine izin veren hastalık raporları yazarlar.

İkinci olarak, Paschal Grousset tarafından bu titrin içerdiği misyonla tanık olarak seçilen Victor Noir, düellocunun hasmına tokat atacak kadar kendini unutmuş olsaydı, bu şiddet eylemi ve onu teşvik eden nedenler konusunda şahsen haberdar edilmiş olduğumdan şüphe edilmeyecektir.

Pierre Bonaparte'ın, üzerine iki el ateş ettiği Ulrich de Fonvielle, adalet karşısında sözümona tokadı inkâr etmekte bir fayda görmüş olabilirdi; fakat çalışma arkadaşı ve baş editöründen, benden gizleyeceği hiçbir şey yoktu. Oysa burada şeref sözü veriyorum, arkadaşımız küçük bir fiske dahi atmadığı gibi, şapkasını eldivenli eliyle tutarak, her zaman sakin tavrını koruduğunu ve saldırgan bir niyeti akla getirebilecek en ufak harekette bulunmadığını her zaman bana söyledi. Üstelik, kimse bu düzenbazlık konusunda yanılmadı; ne emir üzerine suçsuz bulan Genel Meclis Üyeleri, ne istediği kadar yalan söyleyen Başsavcı Grandperret, ne de Fransız-Alman savaşı meselesinde olduğu gibi bu olayda Napolyoncu intikamların en iğrenç suç ortağı olarak ortaya çıkan Emile Ollivier.

Menfur bakan katile yönelik tek bir kınama sözü, genç ve vefalı kurban için tek bir taziye sözü etmedi. Yeni efendisine olan köleciliğini alçaklığın en uç sınırlarına kadar götürdü.

Böbürlenmek yerine, bu cinayetin ardından, bakanlık makamını kararlılıkla İmparator'un yüzüne fırlatmış olsaydı, bu embesil birleşmenin hayalini kurduğu ılımlılar arasında bile muhteşem bir yer edinmiş ve sonraki felaketlerin sorumluluklarından kurtulmuş olurdu. Victor Noir'ın ölümüyle aynı akşam istifa etseydi, bundan birkaç ay önce ona utanç verecek bir azilden ve bütün bir ulusun iğrenme duygusundan kurtulurdu.

Fakat bu değersiz adam, nihayet girmesine ve oturmasına izin verildiği salondan çıkmaya karar vermeyecek kadar uzun süre sıra beklemişti.

Sarsıcı saldırı haberinin hızla yayıldığı gece pek çok kamusal protesto düzenlendi. Daha sonra Komün'ün üyesi olan, Versay Savaş Meclisi tarafından kürek cezasına mahkûm edilen ve Paris Belediye Meclisi'ne üye olarak ölen Amouroux, kürsüye siyah bir örtü örttü. Öfke çığlıkları sokaklarda çınladı. Neuilly'de özel bir eve bırakılan cenazeyi kaldırmak, Paris'in merkezinde bulunan gazetem *La Marseillaise*'in ofisine getirmek üzere bazı gruplar oluşuyordu; konvoy da oradan yola çıkacaktı. Gerçek bir intikam hezeyanıydı.

Aslında katilin yakalanmasının, kesinlikle linç edileceği kalabalığın elinden alınmasından başka amacı yoktu. Conciergerie Hapishanesi'ne saldırmaktan ve sözümona tutukluyu boğazlamaktan söz ediliyordu.

4 Eylül'den sonra bana anlatılanlara göre bu komplonun başarısızlığı, bunu hükümete çok pahalıya ödetecek Victor Noir'ın değil, benim ölümümü isteyen Tuileries çevresini şaşkına çevirmişti.

Ertesi gün, Meclis'in oturum salonuna sapsarı, mağlup olmuş girdiğimde benim içindense, İmparatorluk için endişe verici bir sessizlikle karşılandım.

Ollivier tarafından mahkemeye verildiğimi zaten biliyordum ve koridorlarda bu soruşturmanın tehlikelerini ona işaret eden bir vekile şöyle bir cevap verdiğini duydum:

"Buna bir son vermek gerek, Bay Rochefort'la yönetmek artık imkânsız."

Anında söz istedim ve gelişen olayı burada Resmi Gazete'ye göre aktarıyorum.

BAY HENRI ROCHEFORT: "Adalet Bakanı'na bir soru yöneltmek istiyorum."

BAY BAŞKAN SCHNEIDER: "Ona düşüncenizi söylemediniz mi?"

BAY ROCHEFORT: "Hayır Bay Başkan."

BAY BAŞKAN SCHNEIDER: "Söz sizin; Bay Bakan hemen cevap vermek isteyip istemediğine karar verecek."
BAY EMILE OLLIVIER, Adalet Bakanı: "Evet, hemen cevap vereceğim."
BAY HENRI ROCHEFORT: "Dün akşam kutsal bir görevi, tanık yani elçilik görevini üstlenen genç bir adama bir suikast yapıldı. Katil, İmparator'un ailesinin bir üyesidir."
Adalet Bakanı'na, İmparatorluğun ileri gelenleri tarafından kırıp geçirilen ya da hatta sopalanan yurttaşlara yapıldığı gibi yargıya, olası mahkûmiyete muhalefet etme niyetinde olup olmadığını soruyorum. Durum ağır, ajitasyon büyük (Duraklamalar). Katledilen, halkın çocuğudur (Gürültüler)..."
BAY BAŞKAN SCHNEIDER: "Dün, ortaya atılan soruların üstünkörü, geliştirilmeden sorulmaları gerektiği konusunda anlaşmıştık. Sorunuz soruldu, açık ve net; Şimdi Bakan, bugün cevap vermek isteyip istemediğini söyleyecek (İşte bu!)."
BAY HENRI ROCHEFORT: "Katledilenin bir halk çocuğu olduğunu söylüyorum. Halk katili kendi yargılamak istiyor... İstiyor ki olağan juri (Kesinti ve gürültüler)..."
BAY BAŞKAN SCHNEIDER: "Burada hepimiz halkın çocuklarıyız, herkes yasa önünde eşit. Ayrım yaratmak size düşmez (Çok iyi!)."
BAY HENRI ROCHEFORT: "O halde neden hanedana bağlı hâkimler görevlendiriyorsunuz?"
BAY BAŞKAN SCHNEIDER: "Tanımadığınız hâkimlere şüphe duyuyorsunuz. Şimdiden sonra, sizi sorunuzu sınırlamaya davet ediyorum. Başka bir şeye izin veremem."
BAY HENRI ROCHEFORT: "Peki! Dünkü gibi bir olay karşısında, uzun zamandır gerçekleşen olaylar karşısında, Bonaparte'ların mı yoksa Borgia'ların mı huzurundayız diye kendi kendime soruyorum (Bağrışmalar, haykırmalar: Onu susturun! Onu susturun!). Bütün yurttaşları silahlanmaya ve adaleti kendilerinin sağlamasına davet ediyorum."

Korkak Ollivier, hararetini tribünlere sıçratan tartışmayı kapatması için Başkan Schneider'e bir işaret yaptı ve söz istedikten sonra, bir önceki gün işlenen cinayeti "acı verici olay" olarak nitelendirdi. " 'Suikast' deyin" diye bağırdı Raspail. Adalet Bakanı da, özel olarak Bonaparte ailesi için yapılan ve 1852 tarihli olan yasanın, Prens Pierre'i başka şartlarda gözünün yaşına bakmadan mahkûm edecek jüri önüne çıkarmaya izin vermediğini açıklıyor; yapılabilecek tek şeyin, onu, jüri üyelerinin –bir aklanma kararı karşılığında onlar için verilecek her türlü kayırma ve madalya vaadiyle– doğal olarak tek tek seçileceği yüksek mahkemeye sevk etmek olduğunu söylüyordu.

Ollivier de, eşitliğe olan saygısıyla övündükten sonra, bize hitaben şu tehditlerle bitiriyordu:

İtidal biziz, özgürlük biziz ve bizi engellerseniz güç de olacağız.

Bu ateşli çıkış, birkaç ay sonra balçık, sessizlik ve pişmanlık içinde çöken –öyle ki bu üyeler "ne kadar haklıydınız!" diyerek önümde eğileceklerdi– bu çoğunluk tarafından alkışlarla karşılanmıştı.

Öfkelenen Raspail, bakanlık güruhunun bravolarına cevap vermek için söz istedi.

Troppman'ın suçlarının (o sırada yargılanıyordu) böyle bir etki yaratmadığı bir suikast işlendi ve bununla birlikte, onu teslim ettiğiniz adalet, adalet değildir; bize gereken şey, halk düşmanları arasından seçilmiş olmayan bir jüridir.

Ve ona yargının bağımsızlığı hatırlatıldığında şöyle haykırdı:

Yüksek mahkemelerinizi tanıyorum, oralardan geçtim. Bir tanesinde kürek cezasına çarptırılan bir adam bile bulundu.

Raspail, Başsavcı Grandperret'den İmparator'a karşı hakaret, isyana teşvik ve iç savaşa tahrik gerekçesiyle bana karşı bir soruşturma yetkisi talebini yeni aldığını ilan eden başkan tarafından engellendi.

Beş dakika önce Emile Ollivier saldırılarımı önemsemediğimi iddia ediyordu. İşte bu, tam olarak küçümseme değildi.

Raspail ve benim sahnede tek başımıza bırakıldığımız oturumun bu yüzünü halk için saklamaya can attım.

Solun hiçbir temsilcisinin, ne Gambetta, ne Jules Favre ne de Ernest Picard'ın müdahale etmediği görüldü; bu terk, sinik Ollivier'nin küstahlıklarına çoğunluk sürüsü üstünde hatırı sayılır bir otorite veriyordu. Dolayısıyla bakan, yalnızca bir teki dışında muhalefetten bütün çalışma arkadaşlarımın benimle dayanışma içinde olmayı reddettiğini vurgulama hakkını –kullandığı ve suiistimal ettiği bir hakkı– elde ediyordu.

Cenaze merasimi ertesi gün için kesinleştirilmişti ve gün, son derece olaylı geçeceğe benziyordu. Sabah erken vakitlerden itibaren, tabutun iki sandalye üzerinde durduğu Neuilly'de Marché Sokağı'ndaki ev, geçişi neredeyse imkânsız kılacak kadar büyüyen

bir kalabalık tarafından istila edildi. Cenaze arabası kapıya kadar nasıl ilerleyebilecekti? Bu çözülmez görünen bir meseleydi.

Üç gün üç gecedir ne yemek ne uyku bildiğimden bitkin düşmüştüm, her türden duygular beni sımsıkı yakalamış ve sarsmıştı. Evin girişine kadar büyük bir çaba harcayarak getirildim, Delescluze ve kurbanın kardeşi tanınmış romancı Louis Noir'ı bulduğum odaya kadar çıktım.

Daha sonra Flourens geldi ve cenazenin Paris'te Père Lachaise'de toprağa verilmesini isteyenler ile Neuilly'de gömülmesinden yana olanlar arasında ilk kavga patlak verdi.

Süvari kadar piyade olmak üzere yüz bin adam her türlü ayaklanma girişimini kanla bastırmak üzere çevre garnizonların hepsinden seferber edilmişti. Zaten kalabalık silahsızdı; Auteuil'deki evden çıkan beklenmedik felaketle şaşkına dönen o, ne örgütlenme ne de anlaşma vakti bulmuştu.

Ortak bir öfke duygusuyla hareket eden kalabalık iki katile karşı, Tuileries'ninki ve ötekine karşı, anında gösteri yapmaya gelmişti.

Delescluze ve ben dostlarımıza bir söylev çekmiştik, katılanların büyük çoğunluğu da bizi dinlemeye ve izlemeye karar vermişti; fakat tam o sırada, Auteuil Mezarlığı'na giden yolun ortasında, Flourens ve onu çevreleyen ve ne yazık ki cömert saflığı yüzünden sempatilerini her zaman yeterince denetlemediği birçok adam Paris tarafına döndürmeye çalıştıkları atların başına atılmışlardı. Ardından cenaze alayının arabacısı yolu değiştirmeyi reddettiğinden, koşum kayışlarının uğursuz arabaya koşulmasını engelleme işini bizzat kendileri üstlendi.

Yası yönetiyordum ya da daha doğrusu yas beni yönetiyordu ve bana eşlik ederken beni ezen bir insan deniziyle yakından sarılmış bir haldeydim; öyle ki en ufak bir gerilemede cesedimi çiğneyecek tekerleklerin altında kalabilirdim.

Dolayısıyla beni, sarkan bacaklarımla tabutun yanına oturduğum cenaze arabasına çıkardılar. Bu kasvetli rasathanenin tepesinden çalkantının boyutunu, düşüp kalkan insanları, az kalsın atların ayaklarının ya da ezilme tehlikesiyle arabanın altından geçen başkalarını görüyordum.

Onlara her ne kadar kendilerini sakınmalarını umutsuzca haykırsam da çağrıların kortejin gürültü patırtısı içinde onlara ulaşmıyordu bile. Öfke yetmiyormuş gibi maruz kaldığım açık hava üç

gündür neredeyse boş olan midemi iyiden iyiye kazımıştı ve şimdi son gücümü de tüketen apansız bir açlığı uyandırıyordu. Birden, görünürde bir sebep olmaksızın başım döndü ve bilincimi kaybedip arabadan aşağı düştüm.

Gözümü açtığımda Jules Vallès ve *La Marseillaise*'den iki yazarla birlikte bir faytondaydım. İlk sözüm: "Çabuk bana yiyecek bir şeyler getirin, açlıktan ölüyorum" oldu.

Bizzat Vallès aşağı indi ve yarısını orada götürdüğüm bir kiloluk bir ekmeği ve bir yudumda içtiğim bir şişe şarabı getirdi. O sırada Paris'te Etoile Meydanı'nın bariyeri yakınlarında Champs-Elysées Bulvarı'nın sonundaydık.

Sirkeyle şakaklarımı ovan bir bakkala götürüldüğümü ve uyandığımda bulunduğum faytonun çağrıldığını belli belirsiz hatırladım.

Bonapartçı gericilerin beni fazlasıyla suçladığı ve aslında yiyeceksiz ve uykusuz geçen yetmiş beş saatin beni bitap düşürmesinin sonucu olan bayılma hikâyesi budur. İnsan gücünün sınırları vardır; bu limit bende aşılmıştı ve daha fazla ayakta ya da hatta oturarak duramamıştım.

İçlerinde kendini bana feda etmeyecek tek bir kişinin bulunmadığı iki yüz bin katılımcının ortasında benim için hiçbir tehlike olmadığından, tek gerçek ve tek makul olan bu açıklama, hükümeti destekleyenlerin beni zayıflıkla suçlamalarına engel olmadı. Tekrar ediyorum, benim için korkacak hiçbir şey yoktu; gerçekten de bir süre mücadele ettikten sonra, sağduyu galip geldi ve defin, Delescluze ve benim isteğim üzerine, Neuilly Mezarlığı'nda gerçekleşmişti.

Aksine Paris'te tehlike giderek arttı. Merasimin ardından çoğumuz Arc-de-Triomphe'dan yaya olarak geri dönmüştük. Champs-Elysées'deki kavşağa gelince kalabalığı dağıtmakla görevli süvari taburları yalınkılıç duruyordu; oysa önlerinde yalnızca, cenazeden gelirken evlerine giden tek yoldan dönmek zorunda olan insanlar vardı.

Fakat embesil Ollivier, daha önce ilan ettiği gibi, gücün kendisi olduğunu kanıtlamak istiyordu ve birden faytonumun önünde üç renkli göbekbağıyla bir polis komiserinin yaklaştığını gördüm; bize, üç uyarının ardından saldırı emrini vereceğini bildirdi.

İlk gümbürtü.

Geçici olduğu kadar idareli yemeğimle kuvvet bulup arabamdan atladım ve polise, o günü anlatan, daha sonra Marseillaise'in bir sayısında bulduğum şu kelimelerle bağırdım:

"Bayım, beni çevreleyen yurttaşlar definden dönmek için, oraya gittikleri yoldan geçiyorlar, geçidi onlara kapatacak mısınız?"

İkinci gümbürtü.

"Ne söylerseniz söyleyin yararsız olacak" diye cevap verdi göbekli, "çekilin, güç kullanacağız, kılıçlanacaksınız." "Ben vekilim" diye karşılık verdim madalyamı göstererek, "geçmeme izin verin." "Hayır, önce siz kılıçlanacaksınız."

O sırada arkamı döndüm, cadde neredeyse boştu, göstericilerin çoğu kaldırımlara çekilmişti.

"Uzaklaşın" dedim diğerlerine, "boş yere katledileceksiniz. Ayrıca şimdi ne yaparsa yapsın İmparatorluk son darbeyi aldı."

Herkes beni dinledi ve geri adım atmayan süvari birliği, saldırısını Champs-Elysées'deki ağaçlara karşı gerçekleştirdi. Hatta süvarilerden biri, kendi atının altına yuvarlandı ve hareketsiz kaldı; bu durum, kılıçların eriminin uzağında duran halkı epey güldürdü çünkü bir düşmanın kadavrası her zaman güzel kokar. Fakat Conciergerie Tutukevi misafirinin davası ağır adımlarla ilerlese de, benimki inanılmaz bir hızla gidiyordu; bana karşı talep edilen kovuşturmaların tartışması bile önerinin verilmesinin ertesi günü vuku buldu. Bu talebi destekleyen Ollivier, çok fazla gün vermek istemediğini bildirdi. "Ya 2 Aralık günü de bunu mu istiyorsunuz" diye haykırdım ona oturduğum yerden.[1]

1. Henri Rochefort, *Les Aventures de ma* vie.

V
Blois Davası

Her yerde dolanıyor sürünerek şüpheli polis
Her şey tuzak, gezinirsin ürkek
Pusularda.
(L. M., *Tehlikeli sokak*)

Kamuoyunun dikkatini kendilerinden uzaklaştırmak ihtiyacı içindeki yöneticileri gibi, İmparatorluk da kendi etrafında sürekli bir gürültü koparıyordu; kendisinin tasarladığı komplolar, ispiyoncular tarafından ele verilen bombalar, skandallar, uzun zamandır bilinip yedekte tutulurken tam zamanında ortaya çıkan cinayetler krallık hedefleri içinde fazlasıyla yer alıyordu. En cesur devrimcileri bu entrikaların bazılarının içine sokmak hiç de zor değildi. Bir polis mermi teklif etseydi, bir değil yüz el bulurdu bunları almak için uzanan fakat ispiyoncular tarafından bu şekilde teklif edilen şeyleri kabul etmek iyi bir fikir değil – Fransa kadar, dünya kadar büyük, açıkça yapılan ve gerçek bir komployа ihtiyacımız varken, ip, kuklaya bağlanırdı. Hain Guérin ve ötekiler, efendilerine bir komplo görüntüsünü sağlamakta güçlük çekmediler.

İmparatorluk üzerinde homurdanarak hazırlanan fırtınada, Blois davası icat edildi.*

Bombaları ele veren Guérin nerede bulunduklarını da biliyordu; onları aramalarda gösterdi.

Fakat verilerin büyüklüğü göz önüne alındığında senaryo zavallıca kurgulanmıştı, bu dev veri üzerinde Aralık ayı adamını bile coşturabilecek bir parça inşa edilebilecekti. Her zaman olduğu gibi muhbirlerin esini yetersiz, senaryo saçma oldu.

---

* 1870'teki bu dava vesilesiyle hükümet, Enternasyonal'in önde gelen yöneticilerini İmparator'un hayatına karşı bir komplo kurmakla suçlayıp tutukladı ve Enternasyonal'i feshetti. (y.h.n.)

Devrimci hareketlerini sergileyerek, dünyayı dehşete düşürecek olan suçlamayı sahnelemek için seçilen tiyatro, Blois Sarayı'ndaki Genel Meclis Salonu'ydu.

İmparatorluk büyük bir patırtı istiyordu, arzularının aksi oldu.

Sahnenin görkeminin İmparatorluğun sanık kürsüsünde adalet için mücadeleyi temsil edenlere yakıştığını düşünüyorduk; gerçekten de keyifleri yerindeydi ve hakikati hâkimlerin yüzüne söylediler.

Sanıklar: Bertrand, Drain, Th. Ferré, Ruisseau, Grosnier, Meusnier, Ramey, Godinot, Chassaigne, Jarrige, Grenier, Greffier, Vité, Cellier, Fontaine, Prost, Benel, *Guérin*, Claeys, Lyon, Sapia, Mégy, Villeneuve, Dupont, Lerenard, Tony Moilin, Perriquet, Blaizot, Letouze, Cayol, Beaury, Berger, Launay, Dereure, Laygues, Mabille, Razoua, Notril, Ochs, Rondet, Biré, Evilleneuve, Gareau, Carme, Pehian, Joly, Ballot, Cournet, Pasquelin, Verdier, Pellerin, Bailly'di.

Çarı payladıkları söylenen avukatlar (Yaşasın Polonya bayım!) Protot ve Floquet savunucular arasındaydı.

Daha önce hiç tanışmayan bazı sanıklar orada sağlam dostluk bağları kurdular.

Suçlu birlikleri denen Enternasyonal davalarındaki gibi, sanıklar –hepsi İmparatorluğa olan kin ve küçümsemelerini, Cumhuriyet'e olan aşklarını açıkça itiraf etmiş olsa da– iki kategoriye ayrıldılar.

Öfkeli hâkimler akıllarını kaçırıyordu; belki onlar da, sanıkların korkusuzca söz ettiği devrimin geldiğini görüyorlardı.

Ortada hiçbir neden yokken hapse mahkûm edilenler, kürek cezası alanlar oldu.

Suçlamaların ipe sapa gelir tarafı yoktu, aynı dosyada bir şey bir başkasını çürütüyordu.

Dolayısıyla kaçınılmaz olarak içlerinde, mahkemeye hakaret eden fakat ona atfedilen vakıaların şaşkın dinleyicilerin karşısında kendiliğinden yalanlanacak kadar beceriksizce sıralandığı, aralarında Ferré'nin de bulunduğu bazı aklanalar oldu; kendisine isnat edilenlerin bir gerçekliği yoktu ve çelişkili tanıklıklar yalnızca polisin kirli parmağını ortaya koymuştu.

Sınır dışı edilen mahkûmlar gitmeye vakit bulamadı.

İmparatorluk savaş ilanı karşısında 15 Temmuz'a alınmış Blois davasına boşu boşuna güveniyordu; bu şekilde hem devrimcilere karşı işkenceleri haklı göstermek, hem de despotlar arasında bir

anlaşmanın sonucu olan bu savaşı gerekli ve muhteşem olarak göstermek istemişti.

Blois davasının adamları III. Napolyon'a karşı mücadele etmek ve komplo kurmanın kabiliyetine sahiplerdi; fakat bunu polisler tarafından belirtilen şekilde yapmamışlardı; yüreklilerdi, onlara karakterlerine yakışan roller verilmemişti. Devrim korkusu ile Berlin'e muzafferane yürüyüş arasında, yaşamına karşılık yürütülen komplodan kurtulduğu için Zangiacommi tarafından kutlanan III. Napolyon, polis entrikalarının sonunda gerçek bir komplonun doğmasına yardım edip etmeyeceğini kendi kendine soruyordu.

Bu sırada ihtiyar liderleri Bismark ve Guillaume, Batı İmparatorluğu, Charlemagne İmparatorluğu ve benzeri rüyasını görüyorlardı.

Hain Guérin ötekilerle mahkeme önüne çıktı fakat güvenilmez tavrı, yüksek mahkemenin beceriksizlikleri, sorgulamanın hatırladığı ona karşı eski şüpheler, kamuoyunu gerçekleştirdiği iğrenç görev konusunda bilgilendirdi.

Artık bu şahıstan bahsetme fırsatımız olmayacağından, varoluşunun son evresine geçelim.

Maskesi düştüğü için Emniyet'e hizmet edemediğinden onu verimsiz bulmuş.

Hayatını nasıl kazanacağını veya ne olacağını bilmeyen Guérin, Komün sürgünlerinin kendilerine bir yurt aradıkları Londra'ya geldi.

Önlem olarak ismini değiştirip onu tanımayanlar arasında politik sığınmacı geçiniyor ve iş arıyordu.

Guérin bu koşullarda, onu daha önce hiç görmemiş sürgünlerden biri olan Varlet'ye kendini tanıttı ve iş bulmasına yardımcı olmasını istedi.

Kimsenin tanımadığı bu adamın üzüntüsünden etkilenen Varlet, onu, yine sürgün olan bir dostuna gönderdi.

Guérin'in eve girmesiyle dehşet içinde çıkması bir oldu. Elinde kendisine karşı inkâr edilmez kanıtlar olan Mallet'nin sesini hemen tanımıştı.

Şimdi endişeli görünen sefil bir ihtiyardır.

Başını, arkasında bir şey görecekmiş gibi mütemadiyen geriye çevirir; oysa gördüğü kendi ihanetidir.

VI
Savaş-Resmi Mesajlar

2 Aralık'ta 18 Brumaire'ini elde eden III. Napolyon, Austerlitz'ini istiyordu;* bu yüzden baştan beri bütün bozgunların adına zafer deniyordu.

O sırada baskı altında: "Barış! Barış!" diye haykıranlar, "Berlin'e askeri gezi yapmaya gitmeyeceğiz" diye yazanlar, istila istemediklerinden ayaklandılar.

Halkın eğilimi, o gün bugündür resmi yazışmaların yayımlanmasıyla ortaya çıkan sahtekârlıkların altındaki hakikati sezen onlardan yanaydı.

71 savaşı hakkındaki resmi soruşturmada hakikat bütün çıplaklığıyla ortaya çıktı.

İşte Doğu illerinden, ordunun tek bir tozluk düğmesine bile ihtiyacı olmadığını ve iddialara kulak asmadığını söyleyen Savunma Bakanlığı'na gönderilen bilgilerin neler olduğu:

Metz, 19 Temmuz 1870

Failly generali bana kolordusunun 17. taburunun ulaştığını bildirdi ve bunun üzerine acil görünen mesajını yazdım.

"Kasalarda veya birliklerde para adına tek kuruş yok. Para istiyorum. Her türlü şeye ihtiyacımız var. Kurmaylar için araba gönderin, birinin dahi yok, seyyar sandıklar da gönderin."

İzleyen 20 Temmuz, savaşın idari yöneticisi, levazım Blondeau Paris'e şunları yazıyordu.

Metz, 20 Temmuz, sabah 9.50

Metz'de ne şeker, ne kahve, ne pirinç, ne alkol, ne tuz var; biraz pastırma ve bisküvi. Acilen Thionville'e en azından bir milyon pay erzak gönderin.

---

* Devrimci takvimine göre 18 Brumaire, VIII. yılında (yani 2 Aralık 1799), I. Napolyon'un darbeyle iktidara geldiği tarihtir. 2 Aralık 1805'te olup biten Austerlitz Savaşı'nda ise Napolyon, Avustralyalı ve Rus güçlere karşı zafer kazanmıştı. Louise Michel'in anlattığına göre III. Napolyon da amcasına özenerek benzer şeyleri gerçekleştirmek istemiştir. (y.h.n.)

General Ducrot aynı gün Savunma Bakanlığı'na şöyle yazıyordu:

Strasbourg, 20 Temmuz 1870, akşam 7.30
Yarın Neuf-Brissac Meydanı'nı ve Mortier Kalesi'ni savunmak için sadece elli adam olacak. Petite Pierre ve Lichlemberg aynı şekilde boşaldı; verdiğimiz emirlerin sonucu bu. Prusyalıların, şimdiden Forêt Noire'ın bütün geçitlerinin efendisi olduğu neredeyse kesindir.

Ağustos ayının ilk günlerinde iki yüz yirmi binden az adam sınırları koruyordu.

O zamana kadar yalnızca makineli tüfeklerle taramak için isyan günlerinde kullanılan ve barış zamanlarında sadece Savunma Bakanlığı'nın kütüklerinde beliren seyyar muhafız donatıldı.

Paris, nasıldır bilinmez, generalin birinin birliklerini bulamadığını öğreniyordu. Fakat kimse bu şakaya inanamıyordu, çok zaman sonra olayın gerçek olduğu ortaya çıktı zira 70 savaşı hakkındaki soruşturmada şunlar okunuyordu:

Paris
General Michel'den Savunma'ya,
Belfort'a vardım, "tugayımı bulamadım", bölük komutanı ortalarda yok, ne yapmalıyım? Alayımın nerede olduğunu bilmiyorum.

Yine resmi yazışmalara göre, 20 Temmuz'da General Blondeau tarafından acilen talep edilen gönderiler 24'ünde Thionville'e ulaşmamıştı; durum, 4. birlik komutanı tarafından Paris Tuğgenerali'ne bildirildi.

Thionville, bu 24 Temmuz 1870, sabah saat 9.12
4. bölüğün hâlâ ne sandığı ne ambülansı ne de birlikler ve kurmaylar için teçhizat araçları var; her şey tamtakır.

Akıl almaz ilgisizlik sürüp gider.

3. Birlik Levazım Subayı
Metz, 24 Temmuz 1870, akşam saat 7
Üçüncü birlik yarın ayrılıyor; ne hemşirem, ne idari kadrom, ne ambülans at arabam, ne trenim, ne tartı aletim mevcut; 4. süvari birliğinde tek bir memurum yok.

Bu silsile temmuz ve ağustos ayında hiç kesilmeden devam eder; Kader, şaşkınlık, cehalet mi söz konusu olmuştur? Mesajlar ihmali ortaya koyuyordu.

Levazım Yardımcısı, 6. bölük, malzeme bürosu, Paris

Mézières, 25 Temmuz 1870, sabah saat 9.20
Mézières Meydanı'nda bugün be bisküvi ne tuzlanmış yiyecek var.

Paris
Albay Parc, 3. birlik
Savunma Bakanlığı,
Ağır Silahlar Yöneticisine,
Top mermisi mühimmatı ulaşmadı.

Paris
Metz, 27 Temmuz 1870, gece yarısı 1.15
Tümgeneral'den Savunma'ya,
Orduya katılan müfrezeler mermisiz ve karargâhsız gelmeye devam ediyor.
Tümgeneral'den Savunma'ya, Paris

Metz, 29 Temmuz 1870, sabah saat 5.36
İlerlemek için bisküvim yok.
Thionville'de General Ladmirault'ya, Mareşal Bazaine

Boulay, 30 Temmuz 1870
Saarland'a büyük birlik hareketlerinin ve Prusya Kralı'nın Coblentz'e gelişinin size bildirildiği 5 no'lu bilgi bildirimini almış olmalısınız. Dün İmparator'la Saint-Cloud'da görüştüm; Fransız ordusunun üstlenmesi gereken operasyonlar konusunda hâlâ hiçbir şey kesinleşmedi. Ancak 3. birliğin ileri doğru bir saldırı hareketinden yana oldukları anlaşılıyor.

O sırada Rouher, hükümdarına: "İlginiz sayesinde efendim, Fransa hazırdır!" diyordu.

Hemen ardından hiçbir şeyin, gerekenin onda birinin bile hazır olmadığı fark edildi.

O sırada gizli olan bu mesajlar karşılıklı gidip gelirken sınır boyunca saçılmış bir avuç adam, Guillaume'un askerlerinin arasında yitip gidiyordu.

Lauter kıyılarını izleyen kırk bin Prusyalı, geçerken ezdikleri dağınık çetelerle karşılaştı; bu, General Douay'ın bölüğüydü.

Froeschwiller'de, bir taraftan Reichshoffen, bir taraftan Elsanhaussen'le desteklenen Mac-Mahon, gelmeyen Failly'i bekli-

yordu; Prusyalı askerlerin küçük gruplar halinde gelerek gitgide ovaya yığılarak yükseldiğinin farkına varmadan, gelmeyen Failly'i bekliyordu; bu, Frédéric de Prusse'un ordusuydu. Dört yüz topu sürükleyen yaklaşık yüz yirmi bin adam olduğu zaman Fransızların iki kanadını aynı anda yerle bir ederek saldırdılar.

Mac-Mahon böylece kırk bin adamla bastırıldı; o zaman eskiden olduğu gibi yine zırhlı süvariler kendini feda etti; bu, Reichshoffen saldırısı adı verilen şeydir.

Forbach'da aynı gün 2. ordunun bozgunu oldu.

Çözülme hızlıydı.

Acınası mesajlar birbirini izliyordu.

Verdun, 7 Ağustos 1870, akşam 5.45

Metz Bölük Generali'ne Alt General

Verdun'de ihtiyaç eksikleri: şarap, alkol, şeker ve kahve, pastırma, kurutulmuş sebze, taze et, silahsız dört bin seyyar için acilen sağlanmasını rica ederim.

Aşağıdaki telgrafın kanıtladığı gibi hiçbir şey gönderilemezdi.

Paris

Châlons karargâhı, 8 Ağustos 1870, sabah saat 10.52

6. Ordu Levazım Subayı'ndan Savunma'ya,

Rhin ordusu baş levazım subayından 500.000 kır azığı talebi aldım.

Şeker ve kahve hariç, ne tek bir bisküvi ne de kır azığım var.

Durum hakkında General Frossard'ın beyanı şüpheye yer bırakmaz.

Toplam güç başlangıçta sadece 200.000 adamdan ibaretti; farklı destek birliklerinin gelmesiyle bu sayı 250.000 yükselebildi fakat asla bu rakamı aşmadı. Genelkurmay 1 Ağustos 1870'te 243.171 adam kaydeder.

Malzeme organizasyonu yarım yamalaktı, ordu birliği komutanları henüz hiçbir sefer planından haberdar değildi. Sadece, Alman güçleri karşısında çok kısa bir zamanda ikiye katlanacak yaklaşık 250.000 adam bulacağımızı biliyorduk.

Les Forteresses françaises pendant la guerre de 1870 [1870 savaşı sırasında Fransız kaleleri] kitabında Yarbay Prévost'un daha az korkunç olmayan bir tanıklığı okunur:

Prusya'ya savaş ilan edildiğinde Alman sınır kentlerinden hiçbiri, bilhassa top arabaları konusunda uygun silahlara sahip değildi; orada yivler ve yeni

toplar enderdi; mühimmatlar, yiyecekler ve her türlü tedarik için de durum aynıydı.

General de Palikao'nun eserlerinde bir generale ait bu mektup bulunur:

> Strasbourg'a gelir gelmez (yaklaşık on iki gün oldu) idarenin ve topçu kuvvetlerinin yetersizliğiyle karşılaştım. Doğu'nun bu büyük cephaneliğinde, Strasbourg'da tüfeklerimiz için iğneler, yuvarlak parçalar ve oynar başlıklar bulmanın imkânsız olduğuna inanmakta güçlük çekeceksiniz.
> Makineli silah bataryaları komutanlarının bize söylediği ilk şey, mühimmatı idareli kullanmamız gerektiği çünkü bulunmadığıydı.
> Gerçekten de 7'sindeki savaşta makineli tüfek bataryaları ve ötekiler, yedek cephanelikte –ki burası da aynı *şekilde* yetersizdi– yeni erzaklar aramak için uzun zaman önce savaş alanını terk ettiler.
> 6'sında bir köprüyü uçurma emri verildiğinde, bütün kolorduda, ne istihkâm sınıfında, ne de topçu birliğinde pamuk barutu bulunabildi.

Prusyalılar hem Nancy, hem Toul, hem Lunéville'den Fransa'ya girdiler.

Frédéric, Notre-Dame d'Auray'ı yardıma çağıran, basit ve inatçı Mac-Mahon'un ardından Paris'e yürüyordu; ya da belki de, bu korkunç bozgun dizisine *onun savaşı* adını veren Eugénie'yle beraber kimi Endülüs Meryem'ine yalvarıyordu.

Bizim Küçük Badingue adını taktığımız ve eski deneyimli askerlerin vaktiyle IV. Napolyon dediği genç Bonaparte, nice kahraman çocuğun Mayıs günlerinde büyük adamlar gibi mücadele ettiği yaşta, savaştan sonra tarlalarda budalaca mermi topluyordu.

Gülünç, korkunç olana karışıyordu.

VII
La Villette Olayı
Sedan

İleri! Yaşasın Cumhuriyet! diyorduk
Bütün Paris cevap verecek. Ayaklanan bütün Paris,
Bütün olağanüstü, kahraman Paris,
Cömert kanında *İ*mparatorluk'tan arınmış Paris.
Büyük kent sus pus oldu.
Her kepenk kapandı ve sokak ıssız.
Ve biz bağırıyoruz öfkeyle Prusyalı var!

L. M.

Sadece Cumhuriyet Fransa'yı istiladan kurtarabilir, katlandığı yirmi İmparatorluk yılını silebilir, kadavra yığınlarıyla kapanmış geleceğin kapılarını sonuna kadar açabilirdi.

Montmartre, Belleville, Quartier Latin'de devrimci düşünürler ve hepsinin ötesinde Blankiciler silahları eline almaya çağırıyorlardı.

Hükümetin tek bir verisini –zırhlı birliklerin saldırısı– itiraf ettiği yenilgi biliniyordu.

Frossard'ın ordu birliğinden geriye kalanın sadece dört bin kadavra ve tutuklananlardan ibaret olduğu biliniyordu.

Prusyalıların Fransa'ya yerleşmiş oldukları biliniyordu. Fakat durum ne kadar korkunçsa, cesaret o kadar büyüktü. Cumhuriyet, yaraları kapatacak, ruhları yüceleştirecekti.

Cumhuriyet! Onun için yaşamak yetmiyordu, onun altında ölmek isteniyordu.

Bu özlemler içinde 14 Ağustos 70'te Villette olayı vuku buldu.

*Özellikle Bla*nkistler kurtlanmış İmparatorluğun boynu altında kalmadan önce Cumhuriyet'in ilan edilebileceğine inanıyordu.

Bunun için silah gerekiyordu ve yeterli silah olmadığından Villette Bulvarı'nda, sanırım 141 numarada bulunan itfaiye istasyonunu itfayecilerin silahlarını almak için ele geçirilmek istendi.

Bir itfaiyecinin öldürüldüğü söylendi; yalnızca yaralanmıştı, daha sonra bunu kendi bildirdi. İstasyondakiler çok fazlaydı ve iyice silahlanmıştı. Nereden haberdar olduğu bilinmeyen polis, devrimcilere saldırdı. Geç gelen Montmartre devrimcileri, panjurların gürültüyle indirildiği ıssız bulvarda, "Kahrolsun Prusyalılar!" diye bağıran muhbir ve embesillerle çevrilmiş olan tutuklu Eudes ve Brideau'nun içine itildiği arabayı gördüler.

Bu defa da her şey bitmişti ama talih dönecekti.

16 Ağustos'ta Borny'de Bazaine tarafından elde edilen ve halkın saflığı karşısında kullanmak amacıyla hükümet tarafından bilerek abartılan bir tür üstünlük, Fransız ordusunun ilerleyişini daha da geciktirmiş görünüyordu.

Gravelotte, Rézonville, Vionville, Mars-la-Tour mücadeleleri, Fransız ordusunu bir yarım daireyle çeviren iki Prusya ordusunun bağlanmasından önceki son mücadeleler oldu.

Çember kısa sürede kapanacaktı. Hükümet zaferleri ilan etmeye devam ediyordu.

Bu zafer gürültüleri Eudes ve Brideau'nun ölüm cezasını kolaylaştırdı.

Bazı radikaller bile Villette kahramanlarına haydut dediler. İlk önce Gambetta, onlara karşı acil ve yargısız idam önermişti!

Villette komplosu bir süre burjuva terörünün gündemini işgal etti.

Ancak durumu ve adamları değerlendirecek ve gerçek değerini verecek sadece devrimciler değildi.

Orduda da cumhuriyetçi kimi subaylar vardı. Bunlardan biri, Nathaniel Rossel, babasına (Paris'te Cumhuriyet'in ilanına giriştiğimiz aynı 14 Ağustos'ta), öldükten sonra yayımlanan belgeler arasında bulunan aşağıdaki mektubu yazıyordu:

> Savaşın başından beri, garip ve epey fazla serüven yaşadım; fakat bir durum seni şaşırtabilir; o da hiç ateşe atılmadığımdır; zaman zaman bunun içinde bulundum ama sadece kendi isteğimle ve çok az tehlike atlattım.
> Metz'de liderlerimizin, generallerin ve kurmayların beceriksizliğini anlamam fazla zaman almadı; bütün ordu tarafından itiraf edilen çaresiz bir beceriksizlik; çıkarımlarımı sonuna kadar götürme alışkanlığım yüzünden 14'ünden önce bile bütün bu kliği kovmanın yollarını arıyordum.
> Bunun için gerçekleştirilir olanı tasarlamıştım. Akşam, fikirlerimi bütünüyle destekleyen cömert ve kararlı dostum X'le, günün her saatinde atlar, arabalar, rütbe şeritleri içinde görevliler, küstah ve gününü gün eden bir kurmay hengâmesi dolu Clercs Sokağı'nın gürültülü otelleri önünde dola-

şıyorduk. Girişleri, kapıların nasıl yerleştirildiğini, elli kararlı adamla bu heriflerin nasıl olup da ortadan kaldırılabileceklerini inceliyorduk; bu elli adamı arıyorduk fakat on tanesini bile bulamadık.

14 Ağustos'ta, akşam suları Serpenoise Surları'nın tepesinden, Saint-Julien'den Queuleu'ya kadar muharebe ateşinin parlak ufkunu gördük. 16'sında ordu Moselle'i geçmişti ve karşısında düşmanı buluyordu. Mesaim bittiğinde gelen yaralı konvoyu büyük bir savaşı bildiriyordu. Moulins ve Châtel yolundan Gravelotte düzlüğüne kadar atla alelacele gittim ve muhteşem bir şekilde idare edilen bir makineli tüfek bataryasının yanında olayın bir kısmına tanık oldum.

(Ondan sonra, teslim gününde, bu bataryanın komutanını bir daha gördüm.) 18'inde akşam savaşı görmek için yine gittim ve General Grenier'yle karşılaştım; nöbeti devretmeksizin yedi saat çarpışıp sessizce bozguna uğrayan bölüğünü kaybettiği ve nöbeti devretmeksizin yedi saat çarpıştığı için geri dönüyordu. Ertesi gün abluka tamamlandı.

Bu beceriksiz generallere düşman aramaya devam etmekten vazgeçmedim. 31 Ağustos ve 1 Eylül'de savaşmayı denediler ama birliklerini çarpışmaya nasıl sokacaklarını bile bilmiyorlardı.

Zavallı Leboeuf'ün kendini öldürtmeye çalıştığı ve sadece pek çok cesur genci aptalca ölüme sürüklediği söylenir.

31'i akşamı Saint-Julien Kalesi'ne muharebeyi görmeye gittim ve özellikle ertesi gün 1 Eylül'de muharebe alanının bitiminde, iki bataryayla saldırma anını bekleyen, süvari birliği komutanı olmuş Saillar'la karşılaştım.

Geride kalan son şanslarımızdan bu denli utanç verici biçimde vazgeçildiğini gördüğüm zamanki kadar büyük kalp sıkışmaları hissetmedim çünkü ne zaman mücadeleye girişilse cesaretimi yeniden topluyordum.

(Jules Amigues tarafından derlenen Rossel'in öldükten sonra yayımlanan belgeleri.)

Despotların eserlerini tamamladığı bu berbat zamanda birbirlerini tanımayan bu adamların aynı anda benzer şeyleri düşünmeleri tuhaf bir şey değil miydi? Birileri kurtarıcı Cumhuriyet'i ilan etmeyi, ötekiler, orduyu İmparatorluğun küstah ve gününü gün eden kurmaylarından kurtarmayı tasarlıyordu.

Zaferler telgraflarla duyurulmaya devam ederken bütün bozgunların üzerinde boruları çalınıyordu, bu suçlu kararı protesto eden binlerce imzanın bulunduğu Michelet'nin bir mektubu infazı geciktirmeseydi Eudes ve Brideau idam edilecekti.

*İmparatorluğ*un can çekişmesinin bu son evresinde böyle bir korku dalgası Paris'in üzerinden geçiyordu, ilk başta coşkuyla imzalarını vermiş olanların çoğu onu geri almak istiyordu (canlarını kurtarmaları gerektiğini söylüyorlardı!).

En çok canının kurtarılması gerekenler dostlarımız Eudes ve Brideau olduğundan, kendi adıma bana emanet edilen listelerdeki hiçbir imzayı geri vermek istemediğimi itiraf edeyim.

Adèle Esquiros, André Leo ve ben bu hacimli dosyayı Paris Valisi'ne götürmekle görevlendirildik; vali General Trochu'ydü.

Oraya ulaşmak kolay değildi fakat kadın cesaretimize haklı olarak güvenilmişti.

Bize valinin odasına girmenin imkânsız olduğu söylendikçe daha çok ilerliyorduk.

Duvarlara dayalı bir dizi bankla çevrili bir çeşit bekleme odasına zorla girmeyi başardık.

Tam ortada *kâğıtlarla dolu küçük bir masa* vardı –orada genelde valiyi görmek isteyenler bekliyordu, biz yalnızdık.

Bizi kibarca kapı dışarı etmeye çalıştılar ama banklardan birine oturduktan sonra, Paris halkı adına geldiğimizi ve General Trochu'ya haberdar olması gereken belgeleri şahsen teslim etmek istediğimizi söyledik.

Bu halkın adına ifadesi onları biraz düşündürdü, bizi dışarı atmaya cesaret edemiyorlardı ve nezaketle dosyamızı kendilerine bırakabileceğimizi söylediler, bizi ikna edemediler.

O esnada içlerinden biri ayrıldı ve Trochu'nün sekreteri olduğu söylenen biriyle çıkageldi.

Bu zat bize, Trochu'nün yerinde olmadığını, generale bırakılmak istenen neyse emri uyarınca onun yerine alabileceğini söyledi; oyalanmadığımıza güven verdikten sonra, ona bıraktığımız dosyayı kayıt defterine yazmayı kabul etti.

Bu sekreter talep ettiğimiz şeye karşı değil gibi görünüyordu ve bizim tedbirlerimizi makul karşıladı.

Vakit daralıyordu ve sekreterin Paris Valisi'nin halkın iradesine büyük bir saygı duyduğu güvencesine rağmen, sürekli olarak, emperyalist hezeyan içinde infazın birden gerçekleştirildiğini öğrenme korkusu içindeydik.

Bir Alman ordusu Maas Nehri'ne indiğinden Fransızlar Sedan'a geri çekildi.

General Ducrot'nun –ölüm ya da zaferle geri dönecekken, her ikisinde de muvaffak olamayan– resmi raporunda bu konu hakkında şunlar okunuyordu: "Sedan Meydanı, Mézières ve Huson koluyla bütüne bağlanarak, Kuzey'den Metz üzerine operasyon yapan bir ordunun tek ihtiyaç sağlama yolu ve yardımın güvenlikte

olduğu yer olduğundan stratejik bir öneme sahipti; hem yiyecek, hem ikmal, hiçbir şey yoktu; bazı silahların atacak otuz, ötekilerin altı top mermisi vardı ama çoğunun top sürgüsü yoktu."

1 Eylül'de Fransızlar tepeleri işgal eden Alman topçu kuvvetleri tarafından sarıldı ve bir potada olduğu gibi ezildi.

İki general düştü: Treillard öldü, Margueritte ağır yaralandı.

O sırada Baufremont, Ducrot'nun emri üzerine bütün birlikleri Prusya ordusunun üzerine sürdü.

Tillard Tugayı'ndan 1. Süvari erleri ve 6. Avcı birlikleri vardı.

Keza Margueritte Tugayı'ndan 1., 2. ve 4. Afrika Avcı birlikleri.

Bu korkunç ve güzel oldu; Sedan sevkiyatı adını verdiğimiz şey buydu.

Bunun tesiri o denli güçlüydü ki, İhtiyar Guillaume: "Ah cesur insanlar!" diye haykırdı.

Öyle bir katliam oldu ki kent ve çevre bölgeler kadavralarla kaplanmıştı.

Fransa ve Almanya'nın İmparatorları bu kan gölünde susuzluklarını kana kana giderdi.

2 Eylül'de, akşam karanlığında, tepelere dikilmiş muzaffer ordu, –Bonaparte ve Trochu'nün de başvurduğu– orduların tanrısına şükür ilahisini söyledi.

Hepsi hayal dolu ahenkli aman sesleri akan kanlar üzerinde bilinçsizce gezindi.

III. Napolyon umutsuzluk ihtimallerini bertaraf etti, beraberinde seksen bin adamdan fazlası, silahlar, bayraklar, yüz bin at, altı yüz elli topla teslim oldu.

İmparatorluk sona ermişti ve öylesine derine gömülmüştü ki, geri dönmesine imkân yoktu.

Sedan adamıyla son bulan Aralık adamı, kendisiyle birlikte bütün hanedanı sürüklüyordu.

Bundan böyle artık İmparatorluk efsanesinin ancak külleri canlanacaktı.

Sedan Vadisi üzerinde, *Güzel Helen*'in alaycı orkestrası eşliğinde Offenbach'ın tanrılarıyla yapılan İmparatorluk tören alayı, uçan bir hayalet sürüsü gibi geçiyor gibi görünüyor, o sırada hayalet ölüler okyanusu heyula gibi yükseliyor.

O gün bugündür Paris katliamının unutulmaz dehşetini azaltmak için Baufremont'un yaptığı şey, Gallifet'ye atfedildi; Margueritte'in tüylü beyaz şapkasını yerden kaldırdığı için

Gallifet'nin Sedan'da olduğunu biliyoruz; bu kaplı olduğu ve asla silinmeyecek kanı unutturmuyor.

Sedan esirleri Almanya'ya götürüldü.

Altı ay sonra, savaş alanı temizleme komisyonu, ölülerin alelacele doldurulduğu çukurları açtırdı. Üzerlerine zift döktürdü ve karaçam ağaç yakılmak üzere bir odunluk haline getirildi.

Enkaz üzerine, hepsi eriyip yok olsun diye, sönmemiş kireç atıldı.

Sönmemiş kireç, o senelerde, korkunç bir insan yiyiciydi.

İkinci Bölüm

4 Eylül Cumhuriyeti

I
4 Eylül

Dostlar, lanetli İmparatorluk altında
Cumhuriyet ne güzeldi!
(L. M., *Chanson des Geôles*
[Hapishanelerin şarkısı])

İmparatorluğun yarattığı korkuyla, sonunun geldiği fikri Paris'te yayılıyordu ve bizler, olabilecek en yüksek anlamda coşkuyla sosyal devrim rüyası görüyorduk.

Eskiden "Berlin'e" haykıranlar, Fransız ordusunun hâlâ her yerde muzaffer olduğunu iddia ederek teslim olmak konusunda korkak eğilimler gösterirlerdi; teslim olmaktansa Paris'in ayakta öleceği ve bu fikri yayacak olanların Seine Nehri'ne atılacağı sözleri kendilerine yutturulurdu; onlar da başka yerlerde sürünmeye giderlerdi.

2 Eylül akşamı, şüpheli kaynaklardan yani hükümetten gelen zafer tantanaları, bize umut kalmadığını düşündürdü.

Bir kalabalık dalgası bütün gün sokakları doldurdu ve gece daha da arttı.

3'ünde, ciddi resmi mesajların geldiğini itiraf eden Palikao'nun isteği üzerine Parlamento'da bir gece seansı oldu.

Concorde Meydanı'na pek çok grup toplanmıştı, bazıları da kendi aralarında ciddiyetle konuşarak bulvarlarda yürüyorlardı, havada endişe vardı.

Sabah olur olmaz, hükümetin afişini ilk okuyanlardan biri olan genç bir adam, şaşkın hareketlerle onu anlatıyordu; etrafı "Kahrolsun Prusyalılar" diye bağıran insanlar tarafından anında çevrildi ve bir polis memurunun ona saldırıp ağır yaralayacağı Bonne-Nouvelle Karakolu'na götürüldü.

Afişte yer alan felaketi okuduğunu bildiren bir diğeri, tam tepelenecekken saldırganlardan iyi niyetli olan biri gözlerini tesadüfen

kaldırıp o sırada bütün Paris'in şaşkınlıkla okuduğu aşağıdaki ilanı gördü:

BAKANLAR KURULU'NDAN FRANSIZ HALKINA
Büyük bir felaket ülkeyi derinden etkiledi. Mareşal Mac-Mahon tarafından üç yüz bin düşmana karşı desteklenen üç günlük kahramanca bir mücadelenin sonunda, kırk bin adam esir düştü!
Ağır yaralı Mareşal Mac-Mahon'un yerini alarak ordu kumandasını eline alan General Wimpfen bir teslim antlaşması imzaladı. Bu zalim aksilik cesaretimizi kıramayacak.
Bugün Paris savunma halindedir, askeri güçler örgütleniyor; birkaç gün sürmez yeni bir ordu Paris sınırları içinde olacak.
Başka bir ordu Loire kıyılarında hazırlanıyor.
Yurtseverliğiniz, birliğiniz, enerjiniz Fransa'yı kurtaracak.
Mücadele sırasında İmparator esir düştü.
Kamu güçleriyle uyumlu hareket eden hükümet, olayların ciddiyetinin gerektirdiği bütün önlemleri alıyor.

Bakanlar Kurulu,
PALİKAO Kontu, Henri CHEVREAU, Amiral RIGAULT DE GENOUILLY, Jules BRAME, LATOUR-D'AUVERGNE, GRANDPERRET, Clément DUVERNOIS, MAGNE, BUSSON, BILLOT, Jérôme DAVID.

Bu ilan ne kadar becerikli bir şekilde yazılsa da, kimsenin aklına bir ordunun –mücadele edip alt etmek için gerekli olan– topu, silahları, ekipmanıyla teslim olmasının ardından İmparatorluğun varlığını sürdürebileceği düşüncesi gelmedi.

Paris, III. Napolyon için endişelenerek vakit kaybetmedi; Cumhuriyet, ilan edilmeden önce vardı.

Utancı İmparatorluğa düşen bozgundan daha önemli görünen Cumhuriyet çağrışımı bütün yüzlerde bir aydınlık yaratıyordu, gelecek bir zafere açılıyordu.

Bir insan dalgası Concorde Meydanı'nı dolduruyordu.

Arkada İmparatorluğun son savunucuları olan belediye muhafızları ve kent çavuşları, darbe disiplinine boyun eğmeye mecbur olduklarını düşündüklerinden, savaş düzeni almışlardı fakat bunun İmparatorluğu ölülerin arasından geri getiremeyeceği iyi biliniyordu.

Öğleye doğru Royale Sokağı'ndan silahlı ulusal muhafızlar geldi.

Önlerinden gelen yalınkılıç belediye muhafızları yakın tabur halinde bir araya geldi; ulusal muhafızlar saldırıya hazır ilerlediklerinde kent çavuşlarıyla birlikte geri çekildiler.

O sırada kalabalıkta büyük bir çığlık duyuldu, bir yaygara rüzgâra saçılmışçasına gökyüzüne yükseldi:

Yaşasın Cumhuriyet!

Kent çavuşları ve belediye muhafızları Parlamento'yu sarıyordu fakat ezici kalabalık bağırarak parmaklıklara yürüyordu: Yaşasın Cumhuriyet!

Cumhuriyet! Bu bir rüya gibiydi! Gerçekten gelecek miydi?

Kent çavuşlarının kılıçları havaya kalktı, parmaklıklar kırıldı, kalabalık ve ulusal muhafızlar Parlamento'ya girdi.

Zaman zaman "Yaşasın Cumhuriyet!" haykırışıyla kesilen tartışma gürültüleri dışarıya kadar yayılıyordu. İçeri girenler üstlerinde geçici hükümetin üyelerinin önerilen isimleri bulunan *kâğıtları pencerelerden fırlattı.*

Kalabalık *Marseillaise*'i söylüyordu. Fakat İmparatorluk onu kötü kullanarak değerini düşürmüştü, biz başkaldıranlar artık onu söylemiyorduk.

Yürekli adam *şarkısı, titreyen nakaratıyla havayı değiştirerek geçti:*

> Yürekli adam, yürekli adam
> Tırpanını iyi bile!

İsyanın bizzat kendisi olduğumuzu hissediyorduk ve onu istiyorduk.

İsim geçmeye devam edildi; Ferry gibi bazıları için mırıldanmalar oldu, ötekiler: "Ne önemi var!" dedi, "değil mi ki Cumhuriyet'imiz var hiçbir işe yaramayanları değiştireceğiz." Listeleri yapanlar yöneticilerdi. Son listede, Arago, Crémieux, Jules Favre, Jules Ferry, Gambetta, Garnier-Pagès, Glais-Bizoin, Eugène Pelletan, Ernest Picard, Jules Simon, Paris Valisi Trochu vardı.

Kalabalık bağırdı: "Rochefort!" Listeye yazıldı, artık yöneten kalabalıktı.

Belediye Sarayı'nda yeni bir yaygara koptu! Parlamento önü zaten güzeldi, dışarısı çok daha güzel! Kalabalık Belediye Sarayı'na yöneliyordu; görkemli günlerini yaşıyordu.

Geçici hükümet çoktan oradaydı; sadece bir kişi kırmızı kuşağı takmıştı, o da hapisten çıkan Rochefort'du.

Yine haykırışlar: "Yaşasın Cumhuriyet!"

Kurtuluşu soluyoruz! diye düşünüyorduk.

Rochefort, Eudes, Brideau, ajanların sahte raporları sayesinde (hiçbir şey bilmedikleri) Villette olayı davasında makhûm edilen dört zavallı, Blois davası mahkûmları ve İmparatorluğun soruşturma açtığı birkaç kişi daha özgürlüğüne kavuştu.

5 Eylül'de Blanqui, Flotte, Rigaud, Th. Ferré, Breullé, Granger, Verlet (Henri Place), Ranvier ve diğerleri, Eugène Pelletan'ın Cherche-Midi Hapishanesi'ne salıverilmeleri imzalamaya gittiği Eudes ve Brideau çıkışında bekliyorlardı.

Cumhuriyet'le birlikte zafere ve özgürlüğe sahip olacağımızı sanıyorduk.

Teslim olmaktan bahseden linç edilirdi.

Paris eylül güneşi altında cesur denizcileri taşıyan savaş gemilerine benzer on beş kale dikiyordu, hangi istila ordusu onlarla savaşmaya cüret edebilirdi?

Bununla birlikte, katlanılacak uzun bir kuşatma yerine, kitlesel saldırılar olacaktı; artık bu Badingue değil, Cumhuriyet'ti.

Evrensel cumhuriyet
Ateşli göklerde ayaklanır
Bir annenin çocuklarını sardığı gibi
Halkları kanadıyla sarar

Doğu'da şafak söker
Büyük yüzyılın şafağı
Ayağa kalk! Uyumak niye!
Ayağa kalk! Halkım güçlü ve büyük ol!

Hükümet asla teslim olmayacağımıza yemin ediyordu.

Ölüme varıncaya kadar adanan bütün iyi niyetler sunuluyordu, bunları sunmak için insan binlerce varlığa sahip olmak isterdi.

Devrimciler her tarafta çoğalıyordu; büyük bir yaşam gücü hissediliyordu, hatta devrimin kendisiymişiz gibi geliyordu.

İmparatorluğun kutsallığını bozduğu marşın yerine canlı bir *Marseillaise* söyleyerek ilerliyorduk.

48'i* hatırlayan İhtiyar Miot, "Bu devam etmeyecek" diyordu.

Bir gün, Belediye Binası'nın kapısında Jules Favre, üçümüzü, Rigaud, Ferré ve beni, "Sevgili yavrularım" diyerek güçlü kollarıyla sarmaladı.

---

* Orleans monarşisini bitirip 2. Cumhuriyet'in kurulmasına neden olan 1848 Devrimi'nden bahsediliyor. (y.h.n.)

Onu uzun bir süredir tanıyordum; Eugène Pelletan gibi ilkokul eğitimi derneğinin başkanlığını yapmıştı ve derslerin verildiği Hautefeuille Sokağı, İmparatorluğun sona ermesinden çok önce "Yaşasın Cumhuriyet" sesleriyle çınlıyordu.

Satory'de Mayıs günleri boyunca, kazananların ellerini yıkadığı, yağmurda, mahkemenin kanlı çamurunda tutsaklara içmek için verilen tek su olan bu kan denizi önünde bunu düşünüyordum.

II
Ulusal Reform

Dostlar, Cumhuriyet'imiz var.
Geçmişin karanlığı bitecek,
Hepiniz ayaklanın, kahramanlık vaktidir,
Ölmeyi bilen güçlüdür.
(L. M., *Respublica*)

O zaman Eylül insanlarını bu şekilde değiştiren iktidar mıydı?

İmparatorluk karşısında gururlu olduklarını gördüğümüz onları devrim korkusu almıştı.

Aşılacak uçurum karşısında hız kazanmayı reddediyor, söz veriyor, yemin ediyor, durumu seyrediyor ve sonsuza dek orada kapalı kalmayı istiyorlardı. Başka duygularla biz de bunun farkındaydık.

Guillaume arayı kapatıyordu, iyi ya! Paris, bir sel gibi istilayı ezecekti! Bölge orduları birleşecekti, Cumhuriyetimiz yok muydu?

Ve bu Cumhuriyet, barış yeniden fethedildikten sonra, öteki halklara karşı savaşçı, saldırgan Cumhuriyet olmayacaktı; Enternasyonal, toplumsal tohumun yakıcı zorlaması altında bütün dünyayı dolduracaktı.

Ve derin ödev bilinciyle, hükümetin vermeyi reddettiği silahlar isteniyordu. Belki de hükümet devrimcilerin silahlanmasından korkuyordu; belki de gerçekten silahı yoktu, vaatler vardı, hepsi bu. Prusyalılar ilerlemeye devam ediyordu, demiryolunun Paris istikametine işlemeyi bıraktığı noktadaydılar; daha yakın, hep daha yakın.

Fakat gazeteler Prusyalıların ilerlediğini yayımladığı sırada, ikmal sayısını veren resmi bir not, kalabalığı yatıştırıyordu.

Lüksemburg gibi parklarda ve Boulogne Ormanı'nda yığılmış 200.000 koyun, 40.000 öküz, 12.000 domuz açlıktan ve huzursuzluktan ölüyordu, zavallı hayvanlar! Ancak bu, endişe duyanların gözlerinde gözle görünür bir umut yaratıyordu.

Fırıncılarınkiyle birleştirilmiş un erzağı 500.000 kentalden fazlaydı; yaklaşık yüz bin kental pirinç, on bin kental kahve, otuz ya da kırk bin kental tuzlanmış et ve ayrıca fiyatı yüze katlayan spekülatörlerin getirttiği büyük miktarda mal vardı; bu mallar, umutsuzluk durumunda muhtemelen öteki yiyeceklerle beraber gündelik yaşam için kullanılacaklardı.

İstasyonlar, salonlar, bütün anıtlar dolmuştu.

Mimar Garnier, kaba işi biten yeni Opera'da temellerin dayandığı beton tabakayı deldirdi, Montmartre'dan inen bir akıntı sızıntı yaptı: Suyumuz olacaktı.

Her şeyden yoksun olmak yeğdi. İlk günlerde geçici tedarik Paris'in kahraman hamlesini engellemezdi, istila hâlâ alt edilebilirdi.

Bazı belediye başkanları Paris halkıyla anlaşmış yürüyorlardı; Batignolles'da Malon, Montmartre'da Clémenceau açıkça devrimciydiler.

Clemenceau'nun yardımcıları olarak Jaclard, Dereure, Lafont'la birlikte Montmartre Belediyesi zaman zaman irticayı sarstı.

Sonra irtica yatıştı; en gururlu cesaretler İmparatorluğun eski dişlileri arasında işe yaramaz oluyor, mülksüzleri yeni isimler altında öğütmeye devam ediyorlardı.

Prusyalılar ilerliyordu; 18 Eylül'de surların altındaydılar, 19'unda Châtillon düzlüğüne yerleşmişlerdi. Ama Paris teslim olmaktansa vaktiyle Moskova gibi yanacaktı.

Hükümetin ihanetine dair söylentiler dolanmaya başlıyordu, acizdi. İktidar sonsuz görevini yerine getiriyordu ve güç, ayrıcalığı desteklediği müddetçe yapacaktı.

Yöneticiler topların ağzını devrimcilere çevirmişse onların da buna hiç şaşırmayacakları an gelmişti.

Fakat durum kötüleştikçe mücadele ateşi de büyüyordu.

Öfke o kadar yaygındı ki, herkes boğaz boğaza gelmek ihtiyacı içindeydi.

Le Siècle gazetesi bile 5 Eylül'de *Cesaretlilere Çağrı* başlıklı bir makaleyi yayımladı, şöyle başlıyordu:

> Biz cesaretlilere. Zor koşullarda hızlı bir zekâ ve beklenmedik bir cüret gerekir.
>
> Biz gençlere. Pervasızlar ve disiplinsiz gözü pekler bizdendir. Fikir ve eylem özgür olmalıdır. Artık çekinmeyin, artık kendinizi kısıtlamayın, ilk ve son olarak eski boyunduruk ve eski urganlarınızdan kurtulun. Geçtiğimiz gün dostumuz Joigneaux'nun verdiği öneri budur ve bu öneri kurtuluştur."
>
> (7 Eylül 1870, *Siècle*)

Gözü pekler kalabalıklar halinde geldi, onları çağırmaya ihtiyaç yoktu; bu, Cumhuriyet'ti! Hemen sonra idarelerin İmparatorluk dönemiyle aynı yavaşlıkta işleyişi her şeyi felç etti.

Eski dişliler sadece yeni isimler aldığından hiçbir şey değişmemişti, bir maskeleri vardı hepsi bu.

Tahrif edilmiş mühimmatlar, yazılı malzemeler, mücadele için temel ihtiyaç olan hiçbir şeyin olmaması, tedarikçilerin utanç verici kazançları, yetersiz savaş malzemesi hiçbir şüpheye yer bırakmıyordu, aynı şeydi.

Savunma Bakanı'nın itirafına bakılırsa tam olarak silahlanmış tek tabur bakanlık çalışanlarınınkiydi.

"Bana bu aptallıktan bahsetmeyin" diyordu General Guyard, silahlanlardan bahsederek.

En kötülerin, bu umutsuzluk öfkesinde özgürlüklerini geri kazanmaya kararlı adamlar tarafından çok iyi kullanıldıkları doğrudur.

Çok kuşkulu (fakat böyle olmak için para ödenen) Félix Pyat* ile Haziran ve Aralık'tan kurtulanlar önceden yaşadıkları günleri tekrar yaşıyordu; hükümeti alt etmeyi uman devrimciler, teyakkuz komitelerinde ve kulüplerde özellikle Paris halkına sesleniyorlardı.

13 Ağustos'ta istila edilen Strasbourg, 18 Eylül'de hâlâ teslim olmamıştı. Yaralanmış, her taraftan bombalanmış ama ölmek istemeyen Strasbourg'un can çekişmesini hissederken, o gün Paris'te daha da endişelendiğimizden, birilerine, çoğunluk olarak kadınları oluşturduğumuzdan daha ziyade biz kadınlara, savunmak ya da ölmek için hep birlikte silahlanıp Strasbourg'a yardım etmeye gitme fikri hoş göründü.

Küçük grubumuz "Strasbourg'a, Strasbourg'a! Gönüllüler Strasbourg'a" diye haykırarak Belediye Sarayı'na yöneldi.

Her adımda yeni katılanlar oluyordu; kadınlar ve çoğunlukla öğrenci gençler.

Bir süre sonra gözle görünür bir kitle söz konusu oldu.

Strasbourg heykelinin dizleri üzerinde bir defter açılmıştı, gönüllü girişimimizi oraya imzaladık.

Oradan, sessizce Belediye Binası'na yöneldik; küçük bir ordu gibiydik.

Çok sayıda kadın ilkokul öğretmeni gelmişti; Faubourg-du-Temple Sokağı'ndan gelen ve daha sonra tekrar gördüğüm insanlar

---

* Gazeteci, tiyatrocu ve Komün'de aktif olan siyasetçi. (y.h.n.)

vardı, bu gösteriden bir kadın gruplaşması fikrini çıkaran Bayan Vincent'le ilk defa orada karşılaştım.

Andrée Leo ve ben silah temin etmek konusunda görevlendirildik.

Zorluk çıkarmadan kabul edildiğimize çok şaşırdık ve tam talebimizin yerine getirildiğini düşünürken yalnızca bankların olduğu geniş bir salona alındık ve kapı üzerimize kapandı.

Orada şimdiden iki tutuklu vardı; gösteriye katılan ve adı sanırım Senart olan bir öğrenci ve satın aldığı yağ şişesini tutarak meydanı geçerken nedensiz yere tutuklanan ihtiyar bir kadın. Tutuklananlar da fazla bir şey bilmiyordu. Yaşlı kadın öyle titriyordu ki, yağ etrafına dökülüyor, elbisesine yayılıyordu.

Üç dört saat sonra bir albay bizi sorgulamaya geldi fakat zavallı ihtiyar salıverilmeden önce hiçbir şey cevaplamak istemedik; korkusu ve elinde sallanan yağ şişesi gösteri yapmadığını fazlasıyla kanıtlıyordu.

Sonuçta anlaştık, yaşlı kadın dökülmeye devam eden şişesini düşürmemeye çalışarak bacakları titrer halde çıktı gitti.

O esnada bizim sorgumuz başladı ve gönüllü taburumuz için silah talebimizi ifade etme fırsatını ele geçirdiğimizde, bizi anlamaz görünen subay aptalca bağırmaya başladı: "Siz orada değilken Strasbourg ölmüş kaç yazar!"

Düzgün ve aptal suratlı iriyarı bir adamdı bu; sağlam, geniş omuzlu, albay rütbesinin çerçevelerine oturtulan yaldızlı bir kopya.

Yüzüne bakmaktan başka verilecek cevabımız yoktu.

Asker kepinin numarasını yüksek sesle söylediğimden, söylediği şeyi belki de anladı ve çekip gitti.

Birkaç saat sonra Belediye Binası'na gelen bir hükümet üyesi, öğrenciyi, Andrée Leo'yu ve beni serbest bıraktıklarını bize bildirdi.

Yarı zorla, yarı yalanlarla gösteri dağıtılmıştı.

Tam da o gün Strasbourg yenik düşüyordu.

Sık sık Loire ordusundan bahsediliyordu. Guillaume'un bu ordu ile Parislilerin muhteşem bir saldırısı arasında tutulacağı söyleniyordu.

Hükümete olan güven günden güne azalıyordu; her hükümet gibi o da aciz görülüyor ve Paris'in heyecanına bel bağlanıyordu.

Bu arada, herkes barakalarda atış talimi yapmaya zaman buluyordu; kendi adıma epey yetkinleşmiştim, sonradan bunu Komün'ün yürüyüş yoldaşları arasında da tespit ettik.

Kendini savunmak isteyen Paris, kendi başını bekliyordu.

Enternasyonal'in Federal Konseyi Corderie du Temple'da yer alıyordu; kulüp temsilcileri orada toplanıyordu; Paris'in yirmi bölgesinin merkez komitesi bu şekilde oluşturuldu, o komite de her bölgede cesur devrimcilerden oluşan teyakkuz komiteleri oluşturdu.

Merkez Komite'nin ilk eylemlerinden biri, Paris'in iradesini hükümete göstermek oldu; bu irade, Paris'in ortasında mevcut düzenin destekçileri tarafından parçalanan kırmızı bir afişte birkaç kelimeyle ifade edilmişti, varoşlarda alkışlanmış ve hükümet tarafından aptalca Prusyalı ajanlara atfedilmişti, onlar için bu bir saplantıydı. İşte bu afiş:

KİTLE SEFERBER EDİLSİN!
SİLAHLANMA HIZLANDIRILSIN!
TAYINA BAĞLANALIM!

İmzası olanlar Avrial, Beslay, Briosne, Chalain, Combault, Camélinat, Chardon, Demay, Duval, Dereure, Frankel, Th. Ferré, Flourens, Johannard, Jaclard, Lefrançais, Langevin, Longuet, Malon, Oudet, Pottier, Pindy, Ranvier, Régère, Rigaud, Serrailler, Tridon, Theisz, Trinquet, Vaillant, Varlin, Vallès'ti.

Paris'in gerçek iradesi olan afişe cevap olarak, Loire ordusunun yaklaşan gelişini ilan eden zafer tantanaları İmparatorluk günlerinde olduğu gibi yayıldı.

Gelen Loire ordusu değil, Bourget bozgununun ve Mareşal Bazaine tarafından Metz'in teslim edilişinin haberiydi; Bazaine, Kuzey'i ve Doğu'yu savunmasız bırakarak daha önce hiç kimsenin ele geçiremediği bir savaş alanını, kaleleri, mühimmatı, yüz bin adamı düşmana bırakmıştı.

4 Eylül'de, Andrée Leo ve ben Paris'i bir baştan bir başa katederken, bizi arabasına binmeye davet eden bir kadın, Metz'in ele geçirilişinden sonra ifade edilen suçlamaya bir ön cevap verip, Bazaine'in asla ihanet etmeyeceğine yemin etti ve ordunun erzağının, mühimmatının, kısaca hiçbir şeyinin kalmadığını bize anlattı. Bu, Bazaine'in kız kardeşiydi.

Belki de hainden çok korkaktı, sonuç değişmez.

Félix Pyat'nın *Le Combat* [Mücadele] gazetesi 27 Ekim'de Metz'in teslim olduğunu ilan ediyordu. Haber, diyordu, kesin bir

kaynaktan geliyordu; gerçekten de, 4 Eylül'de kalabalık tarafından hükümete dayatılan, ihanet etmeden suskunluğunu koruyamayan ve Belleville taburlarının komutanı Flourens'a bunu söyleyen Rochefort'dan kaynaklanıyordu.

O da bu haberi *Le Combat*'da yayımlayan Félix Pyat'ya aktardı.

Haber anında yalanlandı ve *Le Combat*'nın matbaası polis tarafından basıldı fakat her an yeni kanıtlara gebeydi. Pelletan da Metz'in teslim olması konusunda sessizliğini korumamıştı.

Kötü cinleri, yani Avrupa'nın bütün egemenlerine gidip teslimi hazırladıktan sonra Paris'e dönen cüce Foutriquet* tarafından hipnotize edilen geçici hükümetin öteki üyeleri, bozgun ile halkın gelgiti arasında perişan bir halde inkâr etmeye devam ediyordu.

Resmi Gazete'de neredeyse Félix Pyat'yı askeri bir mahkemeye vermenin söz konusu olduğunu ilan eden bir not yayımlandı.

İşte 28 Ekim 1870 tarihli not:

> Hükümet basın özgürlüğüne saygı göstermek onurunu korumuştur. Zaman zaman kuşatılmış bir kentte sergileyebileceği dezavantajlara rağmen, kamu selameti adına hükümet bu özgürlüğü ortadan kaldırabilir ya da sınırlandırabilirdi; gerçek gücü olan kamuoyuna başvurmayı tercih etmiştir. Aşağıda, M. Félix Pyat tarafından yönetilen *Le Combat* gazetesinde yazılmış olan iğrenç satırları kamuoyuna ihbar eder:
> "Ulusal savunma hükümetinin onun karşısında bir devlet sırrı gibi tuttuğu ve vatana ihanet olarak Fransa'nın öfkesine havale ettiğimiz Bazaine'in teslim oluşu gerçek, kesin ve kuşkusuzdur."
> "Mareşal Bazaine Prusya Kralına, Metz'in teslim oluşunu ve Majesteleri İmparator III. Napolyon adına barışı müzakere etmek üzere bir albay göndermiştir." (*Le Combat*)
> Bu rezil iftiranın yazarı adını aşikâr etmeye cüret etmedi, *Le Combat* imzasıyla yetindi. Bu kesin olarak Prusya'nın Fransa'ya karşı mücadelesidir zira ülkenin kalbine giden bir top olmadığında, onu savunanlara karşı düzmece olduğu kadar rezil bir çifte suçlama yöneltiyor; hükümetin, önemli haberleri kendisinden saklayarak halkı yanılttığını ve Metz'in şanlı askerinin bir ihanet sonucu ülkenin onurunu kırdığını iddia ediyor.
> Bu iki hayal ürününü kesinlikle yalanlıyoruz.
> Bir Savaş Konseyi'ne ihbar edilseler bu yalanlar, yaratıcılarının en ağır cezaya çarptırılmasına neden olurdu. En etkili cezanın kamuoyununki olduğuna inanıyoruz; hak ettikleri gibi, meslekleri düşman karşısında güvensizlik tohumları ekmek ve yalanlarıyla onunla savaşanların otoritesini yıkmak olan bu sözümona yurtseverleri gözden düşürecek.

---

* Paris'in savunması için Eylül-Ekim 1870'te Avrupa'nın başkentlerine gidip destek isteme görevini üstlenen ama başarılı olmayan Adolphe Thiers'e verilen küçümseyici takma addır. (y.h.n.)

17 Ağustos'tan beri Mareşal Bazaine'in doğrudan hiçbir mesajı sınırları aşamadı. Fakat mareşalin, kendisine utanılmadan atfedilen suçu asla düşünmeden parlak saldırılarla düşmanı taciz etmeye devam ettiğini biliyoruz.

General Bourbaki kaçmayı başardı ve Tours heyetiyle ilişkileri, önemli bir komutanlığı kabul etmesi, bütün şerefli insanların öfkesine sunduğumuz haberlerin uydurma olduğunu ortaya koyuyor.

(*Resmi Gazete*, 28 Ekim 1870)

Ertesi gün 29'unda *Le Combat*'da yer alan hükümet bildirisini şu not takip ediyordu:

Halkın kurtuluşu için Bazaine planını bana bildiren ve onu doğrudan ulusal savunma geçici hükümetinin üyesi yurttaş Rochefort'dan aldığını söyleyen yurttaş Flourens'tır.

Félix Pyat"

(*Le Combat*, 29 Ekim 1870)

Artık sadece –şarkıya ve hikâyeye göre, noteri Bay Duclou'nun evine bırakılan* – Trochu planı değil, her şeyi salıvermekten ibaret Bazaine planı söz konusuydu.

Paris'te 29 Ekim'de asılan resmi bir ilan, sonsuz önlemlerle Bourget'nin ele geçirildiğini ilan ediyordu; Schmidt imzalı rapor karşısında polisler, hükümeti pek desteklemeyen Parislilerin düşüncelerini duyabilirlerdi.

Aptallar mesajın sahte olduğunu iddia ediyorlardı ve düzenin adamları zaman kazanmak için bu saçma inancı desteklemekte acele ediyordu. 30'u akşamı yeni bir mesaj Bourget katliamını neredeyse olduğu gibi itiraf ediyordu.

Ertesi sabah, aşağıdaki afiş okunuyordu:

Bay Thiers bugün Paris'e geldi, hemen ardından Dışişleri Bakanlığı'na geçti, hükümete görevi konusunda açıklamalarda bulundu. Paris direnişiyle Avrupa'da yaratılan güçlü izlenim sayesinde, tarafsız dört güç, İngiltere, İsviçre, Avusturya ve İtalya ortak bir fikri benimsedi. Savaşçılara, amacı bir ulusal meclis daveti olan bir ateşkes önerdiler.

Böyle bir ateşkesin koşul olarak bütün ülke için onun süresiyle orantılı bir yiyecek ve silah gereksinimini karşılamak zorunda olduğu anlaşılmaktadır.

İçişleri Bakanlığı'nca Geçici Görevlendirilen Dışişleri Bakanı

Jules Favre

---

* Burada, savaş boyunca kurtulmak için bir planı olduğunu iddia eden Paris'in askeri valisi Trochu'yla alay eden bir şarkıya atıf yapılır. (y.h.n.)

Arkasından, Metz'in teslim olmasının ve Bourget'nin terkinin haberi geliyordu.

Jules Favre, *Histoire de la Défense nationale* [Ulusal Savunma Tarihi] adlı eserinde, "İlk iki haberin açığa çıkmasını geciktiremezdik" diyor. "Bay Thiers'in gelişi ilan edildiğinden, Versailles'da yapacağı şeyi halka söylemek gerekiyordu.

Bourget'nin tahliyesi Paris'te 30'u sabahından itibaren biliniyordu; akşam, Paris'te herkes bunu biliyordu. Tereddüt yalnızca Metz için mümkündü; resmi bir raporumuz yoktu fakat ne yazık ki kuşku duymuyorduk. Suskun kalma hakkımızın olmadığını düşündük. *Le Combat* gazetesinin iftiralarına hak vermiş olacaktık. Kararımıza uygun olarak 31'inde çıkan *Resmi Gazete* aşağıdaki metni yayımlıyordu.

"Hükümet, Metz'in teslim oluşunun acılı haberini aldı. Mareşal Bazaine ve ordusu, yiyecek ve mühimmat eksikliğinin artık devam etmelerine izin vermediği kahraman çabaların ardından teslim olmak zorunda kaldı; onlar savaş tutsaklarıdır.

Yaklaşık üç aylık bir mücadelenin acı sonucu, bütün Fransa'da derin ve acı bir duyguya neden olacak fakat cesaretimizi kırmayacaktır. Cesur askerler, vatan için adım adım savaşan cömert halk için minnettarlık duyan Paris kenti onlara layık olacak, örnekleri ve intikamlarını alma umuduyla desteklenecektir.

Nihayet askeri rapor aşağıdaki ifadelerle Bourget felaketini ve terk edilişini anlatıyordu.

30 Ekim, gece bir buçuk

Birliklerimiz tarafından işgal edilen, savunma hattımız önündeki köy Bourget, dün gün boyu düşman tarafından başarısız bir şekilde bombalanmıştır.

Bu sabah erken saatlerde on sekiz bin adamdan fazla olduğu tahmin edilen piyade grupları sayısız topla birlikte düşmanın karşısına çıktı; o esnada öteki birlikler, Dugny ve Blanc-Mesnil'den gelen yoldan köye girdi.

Bourget'nin kuzey kısmında bulunan birçok adam ana birlikten koparıldı ve düşmanın eline geçti; sayıları tam olarak bilinmiyor, yarın belirlenecek.

"Sadece 24 saatten beri işgal edilmiş olan Drancy köyünün sol tarafına henüz girilmemişti ve uygun savunma durumuna geçmek için vakit yoktu. Orada bulunan birlikleri tehlikeye atmamak için tahliye emri verildi. Bourget köyü genel savunma sistemimizin bir parçasını oluşturmuyordu, işgal edilmesi ikincil önem arz ediyordu ve sergilenen olayların ciddi olduğuna hükmeden söylentiler ciddilikten uzaktır.[1]

---

1. 31 Ekim tarihli *Resmi Gazete*, *Ulusal Savunma Tarihi*'nin 1. cildinde, aktaran Jules Favre.

Bu boş kompliman denizi içinde felaket ilan edildi. İmparatorluk'la savaşan yaman hatiplerden geriye hiçbir şey kalmamıştı. Sincaplar gibi, onlardan önce başkalarının koştuğu kulübeye girmişler, onlardan önce başkalarının çevirdiği ve onlardan sonra başkalarının çevireceği aynı tekerleği boşuna çeviriyorlardı.

Bu tekerlek, mülksüzleri sonsuza dek ezen iktidardır.

III
31 Ekim

Güven öldü, vahşi kalplerin dibinde,
İnsan, yalan söylüyorsun; güneş, gökler, yalan söylüyorsunuz!
Esin ey gecenin rüzgârları, götürün, götürün
Onuru ve adı erdem olan bu karanlık kuruntuyu.

(Victor Hugo)

Hükümetin inanılmaz bir gizemle örtbas etmek istediği bozgun haberleri, asla teslim olmama kararlılığı ve onun gizlice teslim edildiğine olan inanç, tutuşmuş bir volkana atılmış buz gibi bir akım yarattı. Ateş ve yakıcı bir duman soluyorduk.

Ne teslim olmak ne teslim edilmek isteyen ve resmi yalanlardan bıkmış Paris, ayaklandı.

4 Eylül'de: "Yaşasın Cumhuriyet!" diye bağırılırken, 31 Ekim'de: "Yaşasın Komün!" diye bağırılıyordu.

4 Eylül'de Senato'ya yönelenler Belediye Sarayı'na doğru gitti; yolda, Prusya ordusunun bilmem kim tarafından ikiye ya da üçe bölünmeye ramak kaldığını anlatan, ya da Fransız subaylarının, onları düşmanın tam ortasına götüren küçük bir yol bilmediklerine hayıflanan bazı koyun sürülerine rastlanılıyordu; başkaları da: "Bütün yolları tuttuk" diye ekliyordu. O ordunun üçe bölümü, üç Alman ordusuydu ve bütün yolları tutan onlardı.

Muhbirler tarafından sürüklenen birkaç saf, hükümetin afişleri önünde bunların düşman karşısında sorun ve isyan çıkarmak için Félix Pyat, Rochefort ve Flourens tarafından üretilen sahte mesajlar olduğunu haykırmaya devam ediyordu; bu, savaşın başlangıcından beri söz konusu olan ve savaş sürdüğü süre devam eden direnişi kırmaya ve cesur hamleleri engellemeye yönelik mesajlardır.

Belediye Sarayı'na doğru yürüyüş devam ediyordu. Her bir yandan gelerek safları ve muhbirleri itip kakıyorlardı, insan denizi büyüyordu.

Ulusal muhafız parmaklıklar önünde yığılıyordu; el ilanları kalabalık boyunca elden ele dolaştı.

ATEŞKES YOK
KOMÜN
ÖLÜME DİREN
YAŞASIN CUMHURİYET!

Kalabalık alkışlıyordu ve zaman zaman, düşmanı hissederek olağanüstü yaygaralarla çığlık atıyorlardı: "Kahrolsun Thiers!" Sanki ölüme çağrı yapıyordu. Yanılanların pek çoğu ötekilerden daha güçlü bağırıyordu: "İhanet! İhanet!"

İlk delegeler Paris'in asla teslim olmayacağı sıradan yeminleriyle geri çevrildi.

Trochu, geriye yalnızca dövüşmek ile Prusyalıları vatanseverlik ve birlikle kovalamak kaldığını bildirerek konuşmayı denedi.

Devam etmesine izin verilmedi ve yine 4 Eylül'de olduğu gibi tek bir çığlık göğe kadar yükseliyordu: "Komün! Yaşasın Komün!"

Büyük bir çekim, göstericileri, seyyar Brötonların merdivenlere yığıldığı Belediye Binası'na yöneltti. Lefrançais aralarına daldı ve omuzlarına ciltçilerin sendika odasından Lacour'u alan İhtiyar Beslay, büyük kapının yanındaki küçük bir pencereden onu geçirdi, Tibaldi'nin gönüllüleri oradan içeri atıldı, kapı açıldı ve ne kadar alabiliyorsa kalabalığı içine çekti.

Büyük salonda, masanın etrafında Trochu, Jules Favre, Jules Simon vardı ve halkın içinden adamlar hükümetin korkaklığının hesabını onlara sert bir şekilde soruyordu.

Trochu, öfkeli çığlıklarla kesilen cümlelerle, koşullar yüzünden Alman ordusu tarafından önceki gün ele geçirilen yerleri terk etmenin Fransa için avantajlı olduğunu açıkladı!

Bröton inatçı, yine de devam ederken birdenbire rengi attı; üstünde halkın isteklerinin yazılı olduğu bir kâğıt eline tutuşturuldu.

Hükümet düşsün.

Komün.

Ölüme direniş.

Ateşkes yok.

"Bu Fransa'nın sonu olur!" dedi Trochu, derinden ikna olmuş bir şekilde.

Saatlerdir kendisine tekrar edilen şeyi nihayet anlıyordu: Ulusal savunma hükümeti düşmüştü.

Trochu o esnada taşıdığı bir madalyayı kopardı ve onu Bröton seyyarların bir subayına uzattı.

"Bu bir işaret!" diye haykırdı, Flourens'ın arkadaşı Cipriani.

Açığa çıkarıldığını hisseden Trochu, çok sayıda gericinin yanaştığı etrafına baktı, yatışmış göründü.

Hükümet üyeleri düşünüp tartışmak için geri çekildi ve talepleri üzerine Rochefort Komün'ü ilan etmeyi kabul etti zira kimse artık onlara inanmıyordu; Belediye Sarayı'nın pencerelerinden birine yanaştı, hükümetin vaadini kalabalığa bildirdi, istifa etti ve devrimciler tarafından –söylediklerine bakılırsa– beklendiği Belleville'e götürüldü.

Trochu'nün etrafında, onu koruyan, kendisi gibi naif ve inatçı Brötonlar dizilmiş; sanki Armorica fundalıklarında bir Meryem Ana'yı koruyorlarmış gibi emirlerini bekliyorlardı fakat Trochu emir vermedi.

O sırada, Flourens ve ulusal muhafızların iyi niyetinden faydalanan hükümetin bazı üyeleri değişik bahanelerle dışarı çıktı ve ihanet etme vakti buldular.

Picard toplanma borusu çaldırdı ve bütünüyle gericilerden oluşmuş 106. tabur, cesareti daha iyi davalara yaraşan Ibos önderliğinde Belediye Binası'nın parmaklıkları önüne dizildi.

106. tabur "Yaşasın Komün!" diye bağırdığı için onun içeri girmesine izin verildi.

Hemen ardından 40.000 adam Belediye Binası'nı kuşattı ve Jules Ferry'nin dediğine bakılırsa "bir çatışmadan kaçınmak için" anlaşmalar yapılırken Flourens'ın bölükleri geri çekilmek zorunda kalıyordu.

Ötekiler kadar naif olmayan Komutan Greffier Ibos'u yakalamıştı fakat yeniden *Komün'ün atanmasının* sözünü veren Trochu, Jules Favre ve Jules Ferry, *olayların sonucu ne olursa olsun* özgürlüğün herkese garanti edileceği teminatını da verdiler.

Belediye Binası'nda kalan hükümet üyeleri, 106. taburun adamlarının dizildiğinin görüldüğü bir pencere aralığına toplandı.

O sırada olası bir ihanet fikrine kapılan Millière, banliyölerin ulusal muhafızlarına haber vermek istiyordu fakat Flourens, bunun faydasız bir güvensizlik olduğunu söyleyerek verilen sözü reddetti.

Kalabalık, Komün'ün seçimle atandığını ilan eden afiş karşısında sakinleşmişti; içleri rahat evlerine dönenler, ertesi gün şaşkınlıkla hükümetin yeni ihanetini öğrendi.

Picard'a katılmaya giden Ferry, tabur halinde dizilen kalabalık birliklerin başında geri döndü.

O esnada Napolyon'un kışlasından Belediye Binası'na giden yeraltı geçidinden seyyar Brötonların oluşturduğu yeni takviye kuvvetleri geliyordu. Trochu söylemişti, gidiyorlardı:

Bay de Charette bizimkilere
Hep beraber gelin;
Kurtlarla savaşmak gerek, dedi.*

Gaz, pusu için söndürüldü, süngüler ileri Brötonlar yeraltı geçitlerinden sızarken, Jules Ferry'nin komutanlık ettiği düzenin taburları mazgaldan giriyorlardı.

Verilen sözün yerine getirilmeyeceğinden şüphelenmeyen Blanqui, Constant Martin'e, 1. bölge belediye başkanlığına Tenaille-Saligny yerine Doktor Pilot'yu yerleştirmesini emretti. Belediye Başkanlığı'nın kapısında bir asker süngüye davrandı, Constant Martin silahını çekti ve arkadaşlarıyla girdi. Meclis salonunda dehşete düşen Méline, ondan daha az dehşet içinde olmayan Belediye Başkanı'nı aramaya gitti; mühürleri ve kasayı Blanqui'nin gönderdiklerine teslim etti. Fakat akşam Belediye Başkanlığı ele geçirildi. Flourens iki asker sırası arasında İhtiyar Tamisier'yle çıkmıştı; hükümet ilk önce verilen söze saygısızlığını göstermeye cesaret etmediğinden Blanqui ve Millière aynı şekilde çıktı. Yine 31 Ekim akşamı Bourse'da, son üç günün olayları konusunda ulusal muhafız subaylarının bir toplantısı oldu.

Dışarıdan, "Bütün subaylar görevlerinin başına" diye bağırdıklarında, beyaz bir afiş tutan bir adam büroya doğru atıldı, Paris'te alarm veriliyordu; afiş, Komün'ü atamak amacıyla ertesi günkü toplanma kararıydı!

"Yaşasın Komün!" diye haykırıyordu hazır ulusal muhafızlar.

"Kalabalığın atadığı devrimci Komün daha iyi olurdu" dedi bir ses.

"Ne önemi var!" diye bağırdı Rochebrune, "Yeter ki istilaya karşı Paris'in kendini savunmasına izin versin."

O sırada birkaç hafta önce Lullier'nin önerdiği aynı fikri ileri sürdü; istila edilen Paris'in surlarının yalnızca tek bir noktasında

---

* Fransız Devrimi sırasında Fransa'nın batısında cumhuriyetçilere karşı savaşan kralcıların önemli bir generali François Athanase Charette de La Contrie'yi öven bir şarkıya atıf yapılır. (y.h.n.)

birkaç bin asker bulunacak ve bunlardan iki yüz bini bir saldırının hakkından gelebilecek ve gelmek zorunda olacaktı.

Alkışlar yükseldi, Rochebrune ulusal muhafız generali olarak atanmak istendi fakat o şöyle haykırdı:

"Önce Komün!"

Derken yeni gelen biri kürsüye atıldı, 106. taburun hükümeti kurtardığını, afişin yalan söylediğini, ulusal savunma hükümetinin yalan söylediğini, Trochu'nün planının duruma ve bozguların sırasına her zamankinden daha fazla hâkim olduğunu, Paris'in teslim olmamaya her zamankinden daha fazla dikkat etmesi gerektiğini anlattı. "Yaşasın Komün!" diye bağırıldı.

Orada neden beklediği bilinmeyen şişman bir adam ulusal muhafızların arasına karıştı ve düşüncesini ifade etmeye çalıştı:

"Sizi yönetmek için her zaman bir lidere, her zaman bir hükümete gerek vardır."

Bu gerici bir konuşmacı olmalıydı, dinlemekten çok yapılacak pek çok şey vardı.

Evet, afiş yalan söylemişti, hükümet yalan söylemişti.

Paris Komünü'nü atamıyordu.

Önceki gün alkışlanan herkes suçlu ilan edilmişti: Blanqui, Millière, Flourens, Jaclard, Vermorel, Félix Pyat, Lefrançais, Eudes, Levrault, Tridon, Ranvier, Razoua, Tibaldi, Goupil, Pillot, Vésinier, Régère, Cyrille, Maurice Joly, Eugène Chatelain.

Bazıları tutuklanmıştı bile. Félix Pyat, Vésinier, Vermorel, Tibaldi, Lefrançais, Goupil, Tridon, Ranvier, Jaclard, Baüer şimdiden yakalanmıştı; devrimcilerin arasına her zaman olduğu gibi yanlışlıkla tutuklanan ve suçsuz günahsız çok sayıda zavallı insanı da katan hapishaneler doluyordu –bu zavallı figüranlar bütün devrimlerin gediklileriydi. Bazıları isyancıların neden olduğunu oralarda öğrendi.

31 Ekim olayı ulusal savunma hükümetinin hizmetindeki yargıçlar tarafından bu şekilde kaleme alındı:

Amacı, vatandaşları birbirlerine karşı silahlandırarak iç savaşı tahrik etmek olan bir saldırıydı; keyfi alıkoymayı ve koşullu tehditleri içeriyordu.

"O halde İmparatorluk geri mi dönecek?" diyordu naifler. Zaten hiç bitmemişti, hâlâ var olmayı bırakmayan İmparatorluk yasaları yitmiş değildi hatta daha da ağırlaşmıştı fakat dalgaların çekilmesi fırtınaları daha korkunç kılardı.

31 Ekim dosyasını üstlenen hâkimler eski İmparatorluk Hâkimi Quesenet, Cumhuriyet Savcısı Didier'ydi.

Başsavcı Leblond'du (Blois Yüksek Mahkemesi'nce suçlananlardan birini savunan aynı Leblond'du; gerçi Jules Favre ve Emmanuel Arago'nun vekili olduğunu söyleyerek neredeyse yetkisiz olduğunu ileri sürmüştür).

Emniyet Müdürü Edmond Adam, kendisine emredilen tutuklamaları gerçekleştirmek istemediğinden istifasını verdi.

Belediye Sarayı'nda mavi gözleri belirsizliğe kilitlenmiş Bröton seyyarlar, Bay Trochu'nün Fransa'yı bunca felakete neden olan suçlulardan bir süre sonra kurtarıp kurtarmayacağını; böylece denizi, kendi kafatasları gibi sert granit kayalıkları, korriganların* çılgınca eğlendiği fundalıkları yeniden görmelerine ve Armorica'nın kutladığı dini bayram günlerinde dans etmelerine izin verilip verilmeyeceğini kendi kendilerine soruyordu.

* Brötanya kültürüne ait efsanevi cüce yaratıklardır. (y.h.n.)

IV
31 Ekim'den 22 Ocak'a

İşte İmparatorluk kefeniyle örtülmüşler
Orada gömülüyorlar ve Fransa onlarla
Ve cüce Foutriquet, kaçınılmaz cin
İğrenç elleriyle diker korkunç peçeyi.
(L. M., *Hayaletler*)

Evet, bu İmparatorluk'tu! Ağına kadar dolu hapishaneler, gündemdeki korku ve suçlamalar, afişlerde zafere dönüştürülen bozgunlar.

Reddedilen saldırılar, insan aptallığı karşısında bir korkuluk gibi sallanan İhtiyar Blanqui'nin adı.

İstila karşısında bu denli yavaş iken, kalabalığı tehdit etmekte acele eden generaller.

Ufukta, geçmişte olduğundan daha korkunç görünen Haziran ve Aralık.

Bu tabloyu devrimci bakış açılarına zorlamakla suçlayamayacağımız Jules Favre, ordu karşısında durumu şöyle anlatıyor:

> Maillot Kapısı'nı (31 Ekim) işgal eden General Ducrot, hükümetin başarısızlığını öğrenince emirleri beklemedi; birliğini silahlandırdı, top arabalarını hazırlattı ve Paris'e doğru ilerlemeye koyuldu; ancak bu bittiğinde geri çekildi.[1]

Bu defa Ducrot gecikmemişti, yine kalabalık söz konusuydu.

Aynı kitapta Jules Favre, ordunun terk ettiği yerlere ilişkin Trochu tarafından desteklenen teori hakkında şunları söylemiştir:

> Bourget'nin yitirilmesine gelince, general *askeri bakış açısından bunun hiçbir anlamı olmadığını* ve Paris halkının *yersiz bir heyecan içinde olduğunu* bildirdi. Köyün işgali emir verilmeden, Paris hükümeti ve savunma komi-

1. Jules Favre, *a.g.e.*, cilt 1, Paris, 1872

tesi tarafından *durdurulan genel sistemin tersine* gerçekleştirilmişti, *zaten* geri çekilmek gerekecekti.[2]

İmparatorluk günlerinde korkusuzca: "Bu davaya, ülkenin kendini tam olarak (imparatorluk rejiminin yolsuzlukları söz konusuydu) görebildiği kırılmış bir ayna parçası gibi bakılabileceğini fakat hiç kimsenin iktidara dayanamadığını, çözülmesi gerektiğini" söyleyen yine aynı Jules Favre'dı.

Eylül Cumhuriyeti halk oylamalarıyla oldu. Oysa her halk oylaması, korku ve cehalet yüzünden, hukuka karşı, yani başvurduğu hükümetin lehine çoğunluğu verir.

Askerler, denizciler, Paris yakınlarındaki sığınmacılar askeri açıdan oy kullandı ve belki de oy kullanmayan üç yüz bin Parisli buna eklendi; öyle ki ulusal savunma hükümeti 321-373 "evet" kazandı.

Zafere dair söylentiler kesilmiyordu. General Cambriel, bir tekine dahi inanmayacağımız kadar savaş başarıları kazanmıştı.

31 Ekim suçlularının Belediye Binası'ndan devlete ait gümüş eşyalar ve mühürler götürdükleri efsanesi yayılıyordu.

3 Kasım halk oylamasının ardından hükümet vaatlerini yerine getireceğini ve belediye seçimlerini gerçekleştireceğini ilan etti.

Bu arada 31 Ekim sanıkları hâlâ hapisteydi fakat üç ay sonra bir Savaş Konseyi önüne çıkarıldıklarında mevcut olanların hepsini beraat ettirmek gerekti; Cumhuriyet'te olduğumuz ileri sürüldüğünden "İmparatorluğun hasımları olmak" suçlamaları kendi kendine düşmüştü. Constant Martin* bu defa unutulmuştu, yirmi altı yıl sonra bu unutulma düzeltilecekti.

Suçlananların bir kısmı protesto olarak değişik Paris belediyelerine seçildi, cumhuriyetçi belediye başkanları ve yardımcıları yeniden seçildi.

Çeşitli belediyelerde belediye başkanları ve yardımcıları olarak: Rancier, Flourens, Lefrançais, Dereure, Jaclard, Millière, Malon, Poirier, Héligon, Tolain, Murat, Clemenceau, Lafont vardı (Ranvier, Flourens, Lefrançais, Millière, Jaclard hâlâ tutukluydu.).

Montmartre –belediyesi, teyakkuz komiteleri, kulüpleri, sakinleri– Belleville'le birlikte düzenin adamlarının korkuluğuydu.

Halk mahallelerinde yöneticilerden kaygı duyulmamasına alışılmıştı; lider, özgürlüktü; teslim olmayacaktı.

---

2. Jules Favre, *a.g.e.*

* Gabriel-Constant Martin, öğretmen, Enternasyonal üyesi ve Komün sırasında eğitim sorumlusuydu. Sürgüne mahkûm edildi ama 1896'da beraat etmiştir. (y.h.n.)

Teyakkuz komitelerinde çoktandır ölmeye hazır, kesinlikle devrime adanmış insanlar toplanıyordu; orada cesaretleri yeniden güç buluyordu.

93'ü* fazla taklit etmeden geçmişe ve bilinmezden korku duymadan geleceğe bakarak kendilerini özgür hissediyorlardı.

Bütünüyle bağdaşan yapıları, hepsi fanatik heveslileri ve şüphecileri barındırarak, güzel ve ideal açıdan büyük buldukları devrimin çekiciliğiyle bir araya geliyorlardı.

Ancak özel günlerde, bazı delegeler gelince şömineye bir sözlük ya da bir sandalyenin atıldığı, odun veya kömürden çok düşünce ateşiyle ısınıldığı Clignancourt Kaldırımı 41 numarada toplandığımızda ayrılmak istemiyorduk.

Akşam beş ya da altıya doğru herkes geliyor, gün içinde yapılan ve ertesi gün yapılacak çalışma özetleniyordu; sohbet ediliyor ve son dakikaya kadar tadını çıkardıktan sonra, saat sekizde herkes kendi kulübüne gidiyordu.

Bazen birçok kişi birlikte gerici bir kulübe gidiyor, cumhuriyetçi propaganda yapıyorduk.

Montmartre Teyakkuz Komitesi'nde ve *La Patrie en Danger*'de** [Tehlikedeki Vatan] kuşatmanın en güzel anlarını geçirdim; en yoğun özgürlük mücadelesinin ortasında rahat hissetmek mutluluğuyla herkesten biraz ileride yaşıyorduk.

Pek çok kulübe Teyakkuz Komitesi üyelerince başkanlık edilmişti; Reine-Blanche'ınki Burlot, bir başkası Avronsart, Salon Perot'nunki Ferré ve barış adaletinki benim tarafımdan; Devrim kulüpleri olan son ikisine "Büyük taşocakları bölgesi"*** adı deniliyordu; 93'ü tekrar gördüklerini hayal eden insanlar için özellikle hoş olmayan bir adlandırma.

Başkanlık kelimesi o sırada onursal bir görev olarak değil, hükümet karşısında sorumluluğun kabul edilmesi olarak anlaşılıyordu; bu da, hapisle ve konuşmacıları tehdit ve taciz etmek için ofise kadar gelen gerici taburlara rağmen, toplantı özgürlüğünü sürdürerek görevinde kalma zorunluluğuyla kendini gösteriyordu.

Çalışma masamın üzerine, genelde yanımda taşıdığım horozu olmayan eski bir silah bırakıyordum; kurnazca yerleştirilmiş ve iyi

---

* 1793'te, Devrim'den sonra, Fransa'nın devrimci hükümeti XVI. Louis'i infaz etmiş ve diğer Avrupa güçleriyle savaşa girmiştir. Aynı yıl, karşı devrimci olarak görülen insanların topluca infaz edildiği "Terör Dönemi" başlamıştır. (y.h.n.)

** Devrimci Auguste Blanqui tarafından kurulan gazete ve kulübün adıdır. (y.h.n.)

*** Montmartre'da alçıtaşı ocakları bulunan bölgenin adıdır. 1789 ve 1848 Devrimlerinde isyancılar oraya sığınıp katledildiler. (y.h.n.)

bir anda, süngüyle donatılmış tüfeklerini yere sürüyerek gelen düzenin adamlarını yakalamayı bekleyen bir silah.

İşçilerin oturduğu mahallelerinin ve Quartier Latin'in kulüpleri anlaşmıştı.

13 Ocak'ta Arras Sokağı'nda genç bir adam şöyle söylüyordu: "Durum umutsuz ama Komün cesarete, bilime, enerjiye, gençliğe başvuracak; başa çıkılmaz bir enerjiyle Prusyalıları geri püskürtecek fakat sosyal cumhuriyeti kabul ettiklerinde onlara da el uzatacağız ve halkların mutluluk çağına damga vuracağız."

Paris'in saldırı düzenlemeyi isteme ısrarına rağmen, hükümet sadece 19 Ocak'ta ulusal muhafızın Montretout ve Buzenval'ı geri alma teşebbüsüne izin vermeye rıza gösterdi.

Önce bu alanlar ele geçirildi fakat adamlar dizlerine kadar sulu çamura girdiklerinden topları tepelere çıkaramadılar, geri çekilmek gerekti.

Hayatlarını cesurca feda eden ulusal muhafızlardan yüzlercesi, halktan adamlar, sanatçılar, gençler orada kaldı; toprak bu ilk Paris katliamının kanını içti ve buna doymuş olmalıydı.

Rochebrune tarafından kumanda edilen 19. alayın bir üyesi Cipriani'nin Montretout çarpışmasını anlatmasına izin verelim:

"18'i sabahı Paris'i terk ettik, akşam Montretout civarında kamp kuruyorduk" diyor.

19'u, sabah saat beşte bir parça ekmek yedikten ve bir bardak şarap içtikten sonra savaş alanına gitmek için yola koyulduk, saat 7'de savunma hattına girmiştik.

Zaten iki saattir savaşılıyordu.

Rochebrune, mücadelenin en civcivli zamanında hızlıca ilerledi, Boulen tarafından kumanda edilen bir tabur La Fouilleuse çiftliğinde kaldı, iki bölük Chayne çadırında yerini aldı; alayın geri kalanı cesurca ilk savunma hattına atıldı. İki saat boyunca hep çarpışıldı. O sırada bana doğru dönen Rochebrune:

"Fouilleuse'da kalan taburu bulmaya gidin" dedi.

Oraya varınca emri Binbaşı de Boulen'e ilettim.

"İlerlemek için bana, bir komutan binbaşının emri gerekiyor" diye cevap verdi.

"Nasıl olur, bunu albayınız istiyor çünkü mücadele böyle gerektiriyor ama siz reddediyorsunuz" dedim.

"Yapamam" dedi.

Bu korkak cevabı Rochebrune'e getirmek zorunda kaldım; beni dinlerken, "Her yerde ihanet" diye öfkeyle bağırdı ve yan taraftan çevrilen duvarın üzerine çıkarak onu izlemelerini emretti. Fakat o esnada ağır yaralanıp yere düşüyordu.

Bazı çarpışmalara katıldım fakat hiçbirinde bu 19 Ocak gününde cesur ulusal muhafızlar kadar ağır kayıp veren askerler görmedim.
Karşıdan Prusyalılar, geriden ise, düşman ordusunu hedeflediğini sanarak mermilerini üstümüze salan Mont-Valérien tarafından taranıyorlardı. Teslim olmayan meşhur Paris Valisi oraya kapanmıştı; sağda, bizi Prusyalı sanmanın yolunu bulan Rueil'e yerleşmiş bir Fransız bataryası tarafından da taranıyorduk.
Buna rağmen biri bile yerinden kımıldamıyordu ve kartuşlarını tüketenler ölenlerinkini alıyordu.
Dokuz saattir mücadele edilirken öğleden sonra saat dörtte Ducrot'dan bir geride savaşma emri geldi.
Gece ona kadar ateşe devam ederek emri reddettik. Hep devam edebilirdik zira daha önce pılı pırtıyı toplayıp kaçan birincilerin bize baskın yapmaya hiç hevesleri yoktu. Dolayısıyla bu 19 Ocak'ta, ihanet ya da aptallık olmasaydı, *gedik açılacaktı, Paris temizlenecekti, Fransa kurtulacaktı.*
Trochu, Ducrot, Vinoy ve bütün ötekiler bunu istemedi – o halde Muzaffer Cumhuriyet, İmparatorluk'un umutlarını uzak geçmişte tutmuş ve III. Napolyon'un generallerinin yeteneksizliğini sonsuza dek kanıtlamış olurdu; İmparatorluğun dönebilmesi için Cumhuriyet'in batması gerekiyordu ve girişilen şey buydu.
Montretout çarpışması boyunca Ducrot'yu yanında bir rahiple bir duvarın arkasına gizlenmiş gördüm; önlerinde, kafası Mont-Valérien'den gelen bir top mermisiyle parçalanmış siyah bir asker boylu boyunca uzanmıştı.
Bu çarpışma birkaç bin insanın hayatına mal oldu.
Gece on bire doğru, 19. alaydan arda kalanlar, Rochebrune'ün cenazesi için Paris'e doğru yürümeye koyuluyordu.
Montretout bozgununun haberi Parislileri o derece tedirgin etmişti ki, Kahraman Trochu ortalara çıkmaya cesaret edemedi; yerini Vinoy aldı.
Ertesi gün 20 Ocak'ta, zavallı dostumuz Rochebrune'ün cenazesine katılmak üzere Richard Le Noir Bulvarı'na çağrıldık.
Her yerden, o güne dek ihanet edenlerden kurtulmak gerektiğinin söylendiği duyuluyordu.
Rochebrune'ün cenazesini alıp, Belediye Binası'na yürümekten söz ediliyordu. Ulusal muhafızın bütün taburlarına dağılmış Garibaldi lejyonunun, cumhuriyetçi liginin ve Enternasyonal'in üyelerini uyarmak için vakit yoktu; bir avuç kararlı adam buluşmuştu fakat kalabalığın inandığından daha yetersiz başka bir avuç insansa hapisteydi.
Rochebrune'ün toprağa verilmesi dolayısıyla olaysız geçti; beni görüp elimi sıkmak ve cesaretimi kutlamak isteyen Boulen dışında; kendisini şunları söyleyerek reddettim:
"Bu mümkün fakat siz bilemezsiniz zira kendinizi gizliyordunuz; siz bir hainsiniz."
Bu değersiz insanla ilgili son olarak şunu ekleyeceğim: Birkaç gün sonra onunla tekrar karşılaşıp, lejyon donör ve albay madalyası aldığını büyük bir şaşkınlık içinde keşfettim; bu da ihanetin ödülüydü.

Aynı şekilde madalya alan biri de Yüzbaşı D...'ydi; savaş boyunca pek ortalarda görünmemişti.
İşte Montretout'da tek gördüğüm iki kaçak; Lejyon donör şövalyeleri oldular.

Amilcare CIPRIANI"

Montretout'da, diğerlerinin yanı sıra, savaştan çok kısa bir süre önce Béering Boğazı yoluyla Kuzey Kutbu'na bir sefer örgütleyen Gustave Lambert de öldürüldü.

Bu yıllarda kutuplarla çok ilgilenildi; 70'te buna balonla girişmek de söz konusu oldu.

70-71 yıllarında, her biri farklı bir yoldan geçen üç kâşif vardı: bir Amerikalı, bir İngiliz, bir Fransız.

Sadece bu sonuncu, yani Lambert gitmedi. Bu tutkulu seferler içimizde meraklılar buluyordu.

Bugün benzer geziler hazırlanıyor ve kâşifler yine üç kişi: Peary adlı bir Amerikalı, Jakson adlı bir İngiliz, Jansen adlı bir Norveçli.

Başka bir Norveçli ve şu sıralar dönüş yolunda olan Nansen, *Le Fram* adlı dayanıklı gemisiyle yaptığı seyahatini anlatıyor.

Ve yirmi beş yıl önceki gibi, aramızdan pek çokları, büyük insanlık barışında dünyanın ne olduğunun bilineceği, herkesin bilime hâkim olacağı, filoların havayı aşacağı ve enkazları gizleyen mercan ve deniz altı ormanları arasında dalgaların altına kayacağı, doğa güçlerinin alt edileceği, zalim doğanın bizim yerimizi alacak bilinçli ve özgür varlık için yumuşatılacağı hararetle arzu edilen zamanı düşünüyor.

Sık sık aklımdan devrim kulübündekilerin isimleri geçiyor – bu, hayaletlere bir çağrıdır fakat sonsuz ilerlemeyi görmek, birkaç saat sonsuza dek yaşamaktır.

V
22 Ocak

Krallar biliyor kılıçlarını
Ve kesip biçiyorlar idam sehpalarını
Ey yürekli adam,
İyi bile sen de tırpanını.
(Dereu, *Yürekli adamın şarkısı*)

21 Ocak akşamı, bütün kulüplerin delegeleri, bozgun tüketilmeden önce kesin bir karar almak amacıyla Montmartre'da, Reine-Blanche'da bir araya geldi.

Ulusal muhafız bölükleri, Rochebrune'ün cenazesinden dönerken, yol boyunca "Paydos!" diye bağırarak Reine-Blanche'a gittiler. Kenar mahallelerin ulusal muhafızları ertesi gün öğleüzeri Belediye Binası Meydanı'nda silahlarıyla birlikte toplanmak üzere anlaştı.

Kadınlar ekmeğin yenilerde tayına bağlanışını protesto etmek için onlara eşlik edeceklerdi. İnsan buna dayanmayı kabul ediyordu fakat sadece kurtuluşu sağlamak içindi.

Protestolar için yoldaşlarım gibi ben de silahımı almaya karar verdim.

Korkaklık ve utanç had safhada olduğundan ertesi gün hükümeti uyarmak amacıyla düzenlenen buluşmaya karşı çıkan yoktu.

Ancak 4 Şubat'a kadar ekmek olacağı ilan edilmişti; fakat açlıktan ölsek ya da Paris'in yıkıntıları altında kalsak da teslim olmayacaktık.

Batignolles temsilcileri, kendileriyle birlikte belediye başkanını ve yardımcılarını Belediye Binası'na onların nişanlarıyla kaplı olarak getirmeye söz verdi.

Montmartre'ınkiler hemen belediye başkanlıklarına gittiler. Clemenceau olmadığından, yardımcıları söz verdi ve gerçekten de oraya katıldı.

Teyakkuz komiteleri ve kulüplerin temsilcileri ile ulusal muhafız arasında genel bir anlaşma gerçekleştirildi.

Oturum, "Yaşasın Komün!" haykırışlarıyla sona erdi.

21 Ocak öğleden sonra, o sıralar Varlet mahlasıyla tanınan Henri Place, Cipriani ve Blankici gruptan birçok kişi Mazas Hapishanesi'ne geldi ve Greffier, tutukluyken tanıdığı bir gardiyanı görmek istedi.

Kendisine eşlik edenlerle geçmesine izin verildi, o sırada büyük giriş kapısında tek bir görevlinin bulunduğunu fark etti.

Bu kapının sağında daha küçük ve camlı bir başka kapı vardı; orada gece gündüz bir gardiyan bekliyor ve hapishaneye yine bu kapıdan giriliyordu.

Bunun karşısında, asayiş görevlileri olan ulusal muhafızların uyuduğu bir nöbetçi kulübesi vardı. Kavşağa varıp, kayıtsız bir edayla gardiyanla konuşarak, ihtiyarın nerede olduğunu sordu. Uzun zamandır kendisi de gerçekten ihtiyar olan Blanqui gibi, dostlukları yüzünden Gustave Flourens'a böyle sesleniyorlardı.

"Koridor B, hücre 9" diye cevap verdi safça gardiyan.

Gerçekten de, bu kavşağın sağ tarafında, B harfiyle gösterilen bir koridoru gördüler.

Başka şeylerden konuştular ve onlara gereken her türlü bilgiyi elde ettiklerinde çıkıp gittiler.

Akşam saat altıda, Belleville'de Couronnes Sokağı'nda silahlı yetmiş beş adamla buluştular.

Kendi parolası olan bu küçük birlik, bu girişimleri sırasında karşılaşabilecekleri başka devriyelere cevap veren bir devriye oluverdi. İki adamıyla birlikte bir onbaşı onları tanıdı ve memnuniyetle geçmelerine izin verdi.

Bu atılgan saldırı, çok çabuk gerçekleşirse ancak başarılı olabilirdi.

İlk on iki adam nöbetçinin silahını almalı, sonraki dördü küçük camlı kapıdan gardiyanı ele geçirmeliydi.

Öteki otuzu hızla karakola atılmalı, silahlık ile bekçinin uyuduğu kamp yatağı arasına yerleşmeli ve en ufak bir hareket yapmasına engel olmak için ona nişan almalıydı.

Diğer yirmi beşi meydana çıkmalı, altı kişiden ibaret gardiyanları ele geçirmeli, Flourens'ın hücresini açtırıp onları içine hapsetmeli, hızlıca aşağı inmeli, bulvara açılan camlı kapıyı anahtarla kilitlemeli ve uzaklaşmalıydı.

Bu plan matematiksel bir kesinlikle gerçekleştirildi.

"Yalnızca müdür biraz direndi; fakat yüzüne tutulan bir tabanca karşısında vazgeçti ve Flourens serbest bırakıldı" diyordu Cipriani.

Mazas'ın ardından, zaferlerle ilerleyen küçük grup, Flourens'ın belediye başkan yardımcısı olarak yeni atandığı XX. bölge belediye başkanlığına gitti; alarm çanı çaldırdı ve yirmisi Komün'ü ilan etti; fakat düzenin bir tuzağı olduğuna inanıldığı için kimse cevap vermedi.

Belediye Sarayı'nda, hükümet üyeleri bir gece oturumu gerçekleştiriyordu; onları tutuklamak mümkün olmuştu.

Flourens, hapishanede devrimci hareketin önemini öğrenmemişti; az sayıda olduğumuzu söyleyerek itiraz etti.

Fakat ilk cesur darbe zaten başarılı olmamış mıydı? Aşırı kararlılık, bir sapanın attığı taş etkisi yaratır.

22'si sabahı ulusal muhafızların kumandanlığında Tamisier'nin yerini alan Clément Thomas'nın öfkeli bir afişi Paris'te duvarlara asıldı.

Bu afiş, devrimcileri yasadışı sayıyor, düzeni bozduklarını iddia ediyordu; onları kökünden kazımak için düzenin adamlarına çağrı yapılıyordu.

"Dün akşam bir avuç fitneci Mazas Hapishanesi'ne saldırı düzenledi ve liderleri Flourens'ı serbest bıraktı" diye başlıyor, küfür ve tehditlerle devam ediyordu.

Mazas'ın ele geçirilmesi ve Flourens'ın serbest bırakılması hükümet üyelerine korku saldı; 31 Ekim'in ikinci baskısının olacağını düşünerek Trochu'den yardım istediler, o da Belediye Binası'nı Bröton seyyarlarla doldurdu.

Kumanda, Komün'e olan düşmanlığı bilinen Chaudey'indi.

Öğleüzeri, büyük ölçüde silahsız devasa bir kalabalık Belediye Sarayı Meydanı'nı dolduruyordu.

Çok sayıda ulusal muhafız mühimmatsız tüfek taşıyordu, Montmartre'ınkiler silahlıydı.

Sokak lambalarına çıkan gençler: "Paydos!" diye bağırıyor, Bauer'in bukleli saçları havalanıyordu.

Zaman zaman bir yaygara kopuyordu.

Söz verenler gibi hiçbir şey söylemeyenler, çok sayıda kadın gibi da oradaydı: Andrée Leo, Bayanlar Blin, Excoffons, Poirier, Danguet.

Muhimmat almayan ulusal muhafız hayıflanmaya başlıyordu.

Hiç kuşkumuz yok özel bir gün hazırlanıyordu; ertesi gün ne olacaktı? Belediye Binası önceki günden beri kum torbalarıyla doluydu; pencere aralıklarına yığılmış Bröton seyyar güçler, hareketsiz solgun yüzleri, çelik parıltılarıyla üzerimize diktikleri mavi gözleriyle bizi seyrediyordu.

Onlar için kurt avı açıktır.

Çünkü Bay Trochu Ancenis'dekilere:
Dostlarım,
Kral zambak çiçekleri getirecek, dedi.*

31 Ekim'de olduğu gibi kalabalık hâlâ geliyordu.

Parmaklıkların arkasında, ön tarafta, seyyarların komutanı Léger ve güvenilmeyen Belediye Binası'nın yöneticisi Chaudey bulunuyordu.

"En güçlüler ötekileri kurşunlayacak" dedi.

Hükümet, en büyük güçlere sahipti.

Paris'in asla teslim olmamış ve olmayacağı iradesini ifade ettiğini söyleyen temsilciler gönderildi; nafile içeri girmek istediler, bütün kapılar kapalıydı. Brötonlar hâlâ penceredeydiler.

O esnada Belediye Binası, lombarları okyanusa açık bir gemiye benziyordu, insan dalgaları önce büyük girdaplar yaptı, ardından duruldu.

Kimse, hükümetin teslim olmak istemeyenleri karşılama biçiminden şüphe duymuyordu; arkasından Guillaume tarafından çekilen Badingue'yi sürükleyerek hatta yalnızca utancı sürükleyerek: Bu, fazlaydı.

Chaudey aniden Belediye Binası'na girdi; söylenenlere bakılırsa, kalabalığa ateş etme emrini verecekti. Ne olursa olsun, arkasında subayların kaba saba küfürler ettikleri parmaklığı aşmaya çalışıyorlardı.

"Halkın iradesine karşı çıkınca sizi neyin beklediğini bilmiyorsunuz" dedi küfredenlere, Flourens'ın keskin nişancılarından biri, İhtiyar Mabile.

"Umurumda değil!" diye cevap verdi, sövgülerine devam eden subay ve tabancasını Mabile'in yanındakine doğrulttu; o da üzerine yürüdü.

---

* Daha önce ima edilen "Bay Charrette" şarkısının bir alıntısıdır; burada Louise Michel, Bay Charrette yerine Trochu'nün adını kullanıyor. Zambak çiçeği ise krallığı ve dolayısıyla Fransız Devrimi'ne karşı olanları temsil ediyor. (y.h.n.)

Chaudey'nin içeri girmesinden bir süre sonra, kapılardan birinin arkasından kılıç darbesine benzeyen bir ses ve sonra bir el ateş duyuldu.

Bir saniyeden az bir zaman sonra kesintisiz bir yaylım ateşi meydanı süpürüyordu.

Kurşunlar yaz kasırgalarının dolu gürültüsünü yaratıyordu.

Silahlı olanlar –soğukkanlılıkla, durmaksızın– karşılık verdi; Brötonlar soğukkanlılıkla durmaksızın ateş ediyor, kurşunları canlı bedenlere giriyor, gelip geçenler, meraklılar, erkekler, kadınlar bir bir yere yığılıyordu.

Daha sonra bazı ulusal muhafızlar bize ateş edenlere değil, aslında kurşunlarının izinden belli olan duvarlara nişan aldıklarını itiraf ettiler; gerçekten de kurşunları orada iz biraktı.

Ben onlardan değildim; böyle davranırlarsa, bu, ölü yığınları ve uzun sefillikleriyle sonsuz bozgunları hatta ihanetleri olacaktı.

Lanetli pencerelerin önünde ayakta durmuş, gözlerimi bu vahşi soluk yüzlerden alamıyordum; hiç duygusuz, mekanik bir hareketle kurt çeteleri üzerine ateş eder gibi üzerimize ateş ediyorlardı ve ben şunları düşünüyordum: "Bir gün sizi yeneceğiz, siz haydutlar, çünkü öldürüyorsunuz ama öldürdüğünüzü sanıyorsunuz; sizi satın almıyorlar, sizi kandırıyorlar, bize asla kendilerini satmayanlar lazım" ve kahramanın kahramana karşı, Charette, Cathelineau, La Rochejaquelein köylülerinin Cumhuriyet ordusuna karşı amansızca çarpıştığı zamanlara ait ihtiyar büyükbabanın hikâyeleri gözlerimin önünden geçti.

Pencerenin önünde, hemen yanı başımda siyahlar giymiş, uzun boylu ve bana benzeyen bir kadın ve ona eşlik eden genç bir erkek öldürüldü. İsimlerini asla öğrenemedik, kimse onları tanımıyordu.

Victoria Meydanı'ndaki barikatta uzun boylu iki ihtiyar sakin bir şekilde ateş ediyordu, Homeros zamanlarından kalma iki heykel gibilerdi: Onlar, Mabile et Malézieux'ydü.

Devrilmiş bir otobüsten yapılan bu barikat, bir süre Belediye Sarayı'ndan gelen ateşe karşı koyulmasını sağladı.

Cipriani, Dussali ve Sapia'yla Victoria Caddesi'ne ulaştığında, Belediye Binası'nın saatini durdurmayı düşündü ve kadrana nişan alıp onu kırdı; saat dördü beş geçiyordu.

Aynı anda Sapia göğsüne aldığı bir kurşunla öldürüldü.

Henri Place'ın kolu kırıldı fakat her zaman olduğu gibi kurbanların çoğu, oraya tesadüfen gelen zararsız insanlardan oluşuyordu.

Yakın sokaklardan geçenler kayan kurşunlarla öldürüldü.

Binanın karşısında yer alan meydanın tarafına yerleşmiş küçük binalardan uzun süre ateş açıldıktan sonra geri çekilmek gerekti.

Davasını ilk kez silahlarla savunduğumuz mücadeleyi o denli bütünüyle yaşıyorduk ki, bir mermiden fazlası değildik.

Akşam, kurşun delikleriyle kalbura dönmüş büyük redingotu içinde yaşlı arkadaşımız Malezieux Baba'yı gördük.

Bir an tek başına Belediye Binası'nın kapısını işgal eden Dereure, kırmızı kuşağı hâlâ belinde Montmartre Belediyesi'ne dönmüştü.

"Bir adamı öldürmek için şaşırtıcı sayıda kurşun gerekir" diyordu, Haziran isyancısı İhtiyar Malezieux.

Gerçekten de kanlı haftanın bütün kurşunları ona erişmeden geçtiğine göre onu öldürmek için çok kurşuna ihtiyaç vardı; ama burjuvalar çalışması için onu yaşlı bulduklarından sürgün dönüşü intihar etti.

22 Ocak vesilesiyle kovuşturmalar hemen başladı.

Asla teslim olmayacağına daima ant içen hükümet, teyakkuz komitelerini, federal odaları, kulüpleri sessizliğe zorlamayı denedi; o sırada her şey kulüp oldu, sokak kürsü oldu, kaldırım taşları kendi kendine ayaklanıyordu.

Binlerce tutuklama müzekkeresi ortaya atılmıştı fakat ancak acil tutuklamalar gerçekleştirilebildi; belediyeler, ayaklanmalara neden olabileceğini söyleyerek onları reddediyorlardı.

Sık sık, birinin bile koşulların gerektirdiği beceriye sahip olmadığı bütün hükümet üyeleri arasında Paris'in neden bilhassa Jules Ferry'den nefret ettiği soruldu; cevap, korkunç ikiyüzlülüğüydü.

22 Ocak ertesinde aşağıdaki yalan afişi asılmıştı duvarlara:

PARİS BELEDİYESİ

22 Ocak akşam saat 4.52

101. alaya ait bazı bölücü ulusal muhafızlar, subayların üzerine ateş açıp ve seyyar muhafızın bir emir subayını ağır yaralayıp Belediye Sarayı'nı ele geçirmeye çalıştı; birlik karşılık verdi, Belediye Sarayı, meydanın diğer tarafında bulunan ve önceden işgal edilen evlerin pencerelerinden *kurşunlandı*.

Üzerimize *bombalar* atıldı ve *patlayıcı mermiler* fırlatıldı; başlangıçta saldırı çok korkakça ve iğrençti çünkü Belediye Sarayı'na az önce kabul edilen bir heyeti kovdukları sırada albay ve subayların üzerine ateş yağdırıldı; ilk yaylım ateşinin ardından, meydan boşaldığı ve bizim tarafımızdaki ateş kesildiği zaman karşıdaki pencerelerden de kurşunlandığımızda daha az korkak davranmadılar.

Bunları ulusal muhafızlara söyleyin ve her şey yoluna girdiğinde bana haber verin.
Cumhuriyetçi muhafız ve ulusal muhafız meydanı ve çevreyi işgal ediyor.
Jules Ferry

Ulusal savunma hükümetine yakın ve burjuvalar gibi düşünen bir yazar, bir yerde 22 Ocak'ın bastırılması hakkında yapmacıklıktan uzak bu itirafı yaptı.

Gustave Flourens, Blanqui ve Félix Pyat'yı gıyaben ölüm cezasına çarptırmakla yetinmek gerekti.[1]

Jules Favre, Paris'te silahları ortadan kaldırmanın kesin bir devrimle son bulan yararsız bir girişim ya da ona, ulusal muhafızın muhafaza edeceği bu adalet duygusunun kalacağını anladı; onun 28 Ocak afişi, Paris'in daima karşı çıktığı ateşkesi ilan etse de, asla silahsızlanmak söz konusu olmadı.

Bu, kesin teslimdi, yalnızca istila ordusunun teslim olan kente gireceği tarih belirsizdi.

Hükümetin asla teslim olmayacağını, Ducrot'nun ölü ya da zaferle döneceğini, tek bir toprak parçasının, bir sur taşının verilmeyeceğini bu kadar uzun süre iddia edenler, kandırıldıklarını anladılar.

İşte 22 Ocak tutuklularına ve Vincennes'e nakledilip Flourens'la birlikte salıverilmeyenlere nasıl muamele edildiği:

Vincennes'e nakledilen zavallılar, diyor Lefrançais, orada yakacak olmadan sekiz gün geçirdiler. Yaklaşık 150 metrekarelik bir alanda ve kelimenin tam anlamıyla en kirli çamurun içine kapatıldıkları ve uyudukları zindanın pencerelerinden kar yağıyordu.
İçlerinden biri, 31 Ekim'de tutuklanan ve İmparatorluğun onu on üç yıl boyunca tuttuğu Cayenne'de her türlü fiziksel ve manevi işkencelere maruz kalan Yurttaş Tibaldi, buranın bir benzerinin olmadığını söylüyordu.
Vincennes'den, ısınmayan ve duvarlarından su sızan (ne çamaşır ne çarşaflar kuru kalacak derecede) hücrelerde on beş gün kaldıkları Santé'ye nakledildikten sonra, iki ay boyunca Savaş Konseyi'nin kararını bekledikleri Pélagie'ye götürüldüler.
22 Ocak tutukluları arasında yakalanıp bu cehenneme atılan Delescluze de vardı.
Sadece ortadan kaldırılan *Réveil* gazetesinin yazı işleri müdürü olduğu için, altmış beş yaşında, takatsiz, akut bronşit sahibi Delescluze, cezae-

1. Sempronius, *Komün'ün Tarihi*, Aralık, Alonier.

vinden ölmek üzereyken çıktı; sonraki 8 Şubat seçimlerinde Bordeaux'da Yasama Meclisi'ne gönderildi.
Bir işçi, Yurttaş Magne, atölyesinden çıkıp evine döndüğü sırada yakalanmıştı.
Zaten hasta olan o, katlandığı muamelenin kurbanı olarak bir ay sonra Pélagie'de öldü.[2]

22 Ocak akşamında Paris'te kulüpleri kapatan aşağıdaki ilan asılmıştı:

Ulusal Savunma Hükümeti,
Bazı kulüplerin odakları olduğu suça teşviklerin ardından, iç savaşın bütün halk tarafından reddedilen bazı kışkırtıcılar yoluyla başlatılmasını;
Vatan için bir tehlike arz eden ve yinelendiği takdirde Paris'in *bugüne dek kusursuz* savunusunun onurunu lekeleyecek bu iğrenç manevralardan kurtulmanın önemini göz önünde bulundurularak:
Kulüplerin kuşatmanın sonuna kadar ortadan kaldırılmasına, oturumların gerçekleştiği yerlerin hemen kapatılmasına karar vermiştir.
Karşı gelenler yasalara uygun olarak cezalandırılacaktır.
Madde 2. Emniyet Müdürü söz konusu kararla yükümlüdür.

General Trochu, Jules Favre,
Emmanuel Arago, Jules Ferry

Paris bombardımanı güvence verdikçe, daima yüce bir mücadele umut ediyorduk.

28'inden sonra sustuğunda, ihanete uğramış hissettik, isyan üstün gelmezse geriye ölmekten başka yol kalmıyordu.

Nasıl olur da kuşatma sefaletinin eski ölüleri, ya ekin tarlalarına ya kaldırımlara çoktan balık istifi olan bütün bu kurbanlar, yalnızca halkın alçalmasını ortaya koymaya hizmet etmişti ve Cumhuriyet adı yalnızca bir maske olmuştu!

Nasıl olur da bu, uzaktan bir görkem içindeymişiz gibi anlaşılıyordu!

Kim cumhuriyetçiyse Cumhuriyet'in düşmanı ilan ediliyordu.

Jules Favre, Jules Simon, Garnier Pagès bölgeleri kat ediyordu; Gambetta, 14 Ağustos'un ertesinde *Villette çetelerinin* başına ölüm cezası istediği aynı küstahlıkla 4 Eylül'ün ayaklandırdığı Lyon ve Marsilya Komünlerini yeni bastırmıştı.

---

2. G. Lefrançais, *Komünalist Hareketin Üzerine Araştırma*, 1871)

VI
Orduda ve Donanmada Bazı Cumhuriyetçiler Rossel ve Lullier'nin Planları

Disipline rağmen, zaman zaman insan düşünür
Zihin, cezaevine benzeyen kışlalardan firar edebilir.
(L. M., *Hapishaneler*)

Teslimi takiben, Bordeaux Meclisi 8 Şubat'ta atanacaktı ve barış koşullarını tüzüğe bağlamak üzere toplanacaktı.

Öyle bir korkaklık izlenimi oluşmuştu ki, orduda ve donanmada bazı subaylar, aynen Paris'in yaptığı gibi bozgunu reddediyorlardı, onların planları mantıklı ve basitti.

Rossel'in öldükten sonra yayımlanan kâğıtları ve Lullier'nin evinde bulunanlar, bir kez daha, askerlik bilimine bakarak dahi, istilaya direnmek ve üstesinden gelmenin mümkün olduğunu ortaya koydu.

İşte bu fragmanlardan bazıları:

ÖLÜMÜNE MÜCADELE

Ölümüne mücadele, mücadelenin zafere dek devam etmesi bir ütopya değildir, bir hata değildir.

Fransa hâlâ büyük bir savaş malzemesine ve çok sayıda askere sahiptir.

Olağanüstü bir mevki olan Loire savunma hattı, Bourges yitirilmediği müddetçe zar zor ele geçirilir fakat düşmandan yana olsa da Güney illerinin saldırısı, düşmanı, çabalarını Lyon ile Bordeaux arasında paylaşmaya zorlayan Auvergne dağ çemberi yüzünden zor olur, Prusyalıların bu iki savunma hattı üzerindeki bir başarısızlığı her ikisini de kurtarır.

Buna karşın direnişin genellikle mutlu sonları vardır, Cannes çarpışmasını hatırlayın; keza Hollanda'nın, Turenne ve Condé tarafından kumanda edilen Avrupa'nın en güçlü dört ordusunun başında XIV. Louis tarafından fethini ve İspanya'nın 1808'de Napolyon tarafından kuşatılmasını. İşte çok daha umutsuz, daha ezici olan, Paris'in alınmasından sonra onurlu bir çözüme bizim durumumuzdakinden çok daha az bir şans bırakan üç durum. Ancak üçü de başarılı oldu ve bu bir tesadüf sonucu değil, belki de en açık

özelliklerinden biri muzaffer orduların çökmesi olan mutlak bir yasanın etkisidir.
Aktif savaşan bir ordu silah altına alınmanın bütün kolaylıklarına sahip olsa bile yıkılır, aldığı askerler sayısal gücünün korunmasını sağlar fakat ne yitirdiği eski askerlerin ne de subayların yerini tutabilir.
Subayların olmaması yüzündendir ki, Annibal'in ordusu gibi Napolyon'un ordusu da yok olmuştur, Bay Bismarck ya da Moltke'nin ölümünün her şeyi kapıp sürükleyeceğini hesaba katmasak bile Prusya ordusu için de çabucak aynı şey olacak.
Galip gelen Pyrrhus'un ölümü bir paradoks değildir; fatihler için, felaketin bir zaferde tohum halinde bulunduğu bir an genellikle gelir: Bu an, Cannes veya Moskova'dır. Prusyalıların başına neden aynı serüven gelmesin?
Onları yıpratma, bezdirme vaktini beklemek söz konusudur, Capoue'yu kentlerimizde bulmalarını sağlamak değil, fidyemiz için asla onlarla pazarlık etmemek söz konusudur.
Sabrımızı yitiriyoruz, savaş yaparkenki sakınımsızlığımızla barış yaptık, bu halk, çok hareketli ve çok şüpheci; seksen yıl önce özgürlük, eşitlikçi propaganda ve evrensel demokrasi düşünceleriyle bağnazlaştırıldı, şimdi kime inanacak?..

Bu tam da disiplinli bir orduya karşı fetih savaşı vermek zorunda olan bir savaş adamının stilidir. Rossel gibi bir general faydasız olmazdı.

Daha sonra, ulusal muhafızdan düzenli bir ordu yaratmak istediğinde, Rossel, devrimci hevesin –acele etmek gerektiğinden, zaman kalmadığından– savaşçıların sayısı kadar kullanılması gerektiğini anlamadı.

Fakat umutsuz durumlarda herkes, bildiği yöntemi kullansın, tanıdığımız silah en iyisidir; o, savaş mesleğini çok iyi tanıyordu, kendini adayanlar bu durumda disipline katlanacaklardı.

Rossel, Eylül Cumhuriyeti'nin ordularının başında tuttuğu İmparatorluk generalleri tarafından işlenen hataları ortaya koyarak Nevers'den yazıyordu.

Askeri operasyonlar her daim üzücü oldu.
Beceriksizlik yüzünden planlar her zaman kusurlu, liderler yeteneksizdi.
Belki de bir tek Chanzy yeteneğini gösterdi; ama karşısında hangi güçlerin olduğunu öğreneceğimiz zaman daha iyi değerlendirilecek.
Ve sadece bu general, yetersiz güçlerle Bretagne ve Poitou'yu uğraştırmakla meşgul, işgal edilmiş alanın dışında bırakıldı.

Gambetta acilen bir politikacıya dönüşmüştü; bir savaşçı olması gerekiyor-

du ve Metz'e hapsedildiğimiz zamanlardan beri beklentimiz buydu; generallerimizin yeteneksizliğini anlamıştık. Gambetta bunu istemedi.
Yıllığın bütün ihtiyarlarına boyun eğdik, korkudan dövünerek sorumluluğu kabul ettiler ve hasımlarının ustalıklarından çok kendi güçsüzlükleri yüzünden öldüler. Bütün operasyonlar hatalıydı.
Orleans'ın ele geçirilmesi, bütün askerlik sanatı kitapçıklarında geçen ve düşman tarafından işgal edilen bir noktaya yoğunlaşma adı altında sınıflanan çocuksu bir hatayla vuku buldu.
Orléans'ın ikinci kez ele geçirilmesinin adı büyük hatalar arasında da yer alır; ayrı gruplar halinde bir geri çekilmedir.
Amiens çarpışması, Orléans'ın Prusyalılar tarafından püskürtülmesinden önce gelen operasyonlar kadar pasif bir savunmadır.

Bourbaki'nin Doğu'ya ilerlemesi ziyan edilmiştir. Bir orduyu tarafsız bir sınıra dayamak ve 150 km uzunluğunda bir operasyon hattını ortaya çıkarmak suçunun askerlik biliminde ismi yoktur.
Eğer Gambetta güçlükle ilerleyen, yıpranmış, eski ve kurnaz bir askere güvenmek yerine tasarladığı güzel operasyonu kendi gerçekleştirseydi, asla utanç verici bir felakete dönüşmeyecekti.
Cumhuriyet bunda İmparatorluk kadar suçludur çünkü liderlerinin seçiminde aynı şekilde akılsız olmuştur.
Bordeaux hükümetinin* Paris hükümetini eleştirmesi haklıdır fakat bizim Bordeaux hükümetini eleştirmemiz de aynı şekilde haklıdır.
Düzenlemenin ne kadar kusurlu olduğunu ve İmparatorluğun zavallı mirasının ellerimizde ne kadar çarçur edildiğini söylememe gerek var mı?
Ordu ile seyyarın ayrımına katlandık fakat seferber güçleri yaratan, üniformalar ve sistemlerin sayısını çoğaltan, ülkeyi harabeye çevireceği sudan bahanesiyle evli adamları ulusal savunmadan uzaklaştıran biziz. Şimdi yeterince harap mı ülkemiz?
Ve ne aciz organizatörler ama! Tek bir korkuları vardı, eğitilecek insanların çok fazla olması; mümkün olduğunca çok asker alımını engelliyorlardı, ne adamları bir araya getirmeyi, ne onları yönetmeyi biliyorlardı ve hükümet mantıksızca eğitim kampları oluşturarak iş yüklerini ikiye katlıyordu.

Bununla birlikte belli bir zamanda gerçekleştirilecek belli bir görevleri vardı, bu zor görev için asker eğitmek, aynı zamanda yeni birlikler oluşturarak sayısız kışla yaratmak görevini de getirmişti.

---

* Ulusal savunma hükümeti, taşradaki savunmayı düzenlemek üzere bir heyeti Tours'a göndermişti. Paris'in kuşatıldığında, Gambetta da sıcak hava balonuyla kaçıp Tours'daki hükümete katılmıştı. Daha sonra, Prusya ordusu ilerleyince, taşra hükümeti Bordeaux'ya taşındı. (y.h.n.)

Topçu sınıfı işe yarar ve sağlam malzemesinden tek bir çivi kullanamadı; topları ve top kundakları, malzeme arabaları, koşum takımları kırk yıl dayanacaktır, bu doğru fakat ancak savaştan sonra kullanılacaktır.
Hızlı hareket etmeye ihtiyacımız olduğunda silahlarımızı basitleştirdik mi? Hayır. Yivi benimsemekle onları karmaşıklaştırdık. Bozgunlarımızın nedeni kusurlu silahlar değil, çok daha derin nedenlerdir.
Yiv, alıklar içindir, düz toplara sahip olalım ve bunları kullanmaya çalışalım.
Süvari birliği de topçu birliği kadar yöntemsel ve savaş alanlarında beceriksizdi.[1]

Rossel'in ziyan olduğunu söylediği Doğu'ya bu ilerleyiş, bozgunun umutsuzluğunun Komün'e ittiği ve Mont-Valérien olayının (bu kalenin kumandanının şeref sözüyle girdiği bir felakette Versailles'a karşı ilk saldırı) korkunç krizleri ortaya çıktığından beri terk ettiği, donanma subayı Lullier tarafından da işaret edilmişti.

Lullier 25 Kasım 1870'te çok güvendiği ve cevapsız kalan aşağıdaki planı göndermişti.

Bugün, en azından kahramanca kendini savunmak isteyen Paris'i ablukadan kurtarmayı denemenin ne kadar kolay olduğunu görmek ilginç.

1. Cumhuriyet ordularının ortak operasyonlarının amacı, Paris'i ablukadan kurtarmak olmalı. Bu sonucu elde etmek için, eşzamanlı hareketlerle olsa da bu orduların her birinin ayrı ayrı Paris'e ilerlediği bir plan tasarlamak büyük bir hata olur; zira Alman orduları bu alan etrafında merkezi bir konum işgal ettiklerinden, güçlerini birleştirmeleri ve eylem çerçevelerinin uzantılarından birine katılan Fransız ordularının her birinin ayrı ayrı ve arka arkaya belini bükmeleri kolay olacaktı. Tam tersine bunlar için, işgallerin genel alanında hareket eden güçlerin dağılımı göz önüne alındığında, saldırılarının kesin çakışma noktasını bulmak daha zor olacaktı.
Doğrudan Paris'e yürümek, düşmana doğrudan gücünün merkezinde, kaynaklarının odağında saldırmak, boğayı boynuzlarından yakalamak demektir. Bir diğer taraftan, Paris sıradan bir alanın koşullarında değildir; duvarları, örgütlenmeleri, eğitimleri ve silahlanmaları günden güne mükemmelleşen yaklaşık 390.000 adam içerir; bu ordu az sonra dışarı çıkacak ve etkili olacak duruma gelecek.
Paris'i serbest bırakmak için düşmanı, başkenti kuşatan güçlerin önemli bir kısmını bir süre için oyalamaya mecbur bırakmak ve kuşatıcı orduya karşı genel bir saldırı gerçekleştirmek için bu düşmanın güçlerini kuşatılan orduya yalnızca kırk sekiz saat serbest hareket etme izni veren bir mesafe-

1. Rossel, 1871'de Jules Amigues tarafından derlenen ölümden sonra yayınlanan belgeler.

ye taşımasını sağlamak yeterlidir; oysa taşrada hareket ederek bu sonucu elde etmek ve Paris'i kısmen serbest bırakmak kolaydır.
Yapılacak genel manevra nedir?
2. Lyon'da, Güney'de mevcut bütün güçleri; Nevers Kampı'nda merkezdekilerin hepsini; Tours'da Batı'nınkileri toplamak; Loire ordusunu bu son kente ve demir yoluyla geri çektirmek; bütün bu güçlerin Langres'de toplanmasını sağlamak.
On beş günden daha az bir zaman içinde 300.000 adam, müstahkem bölgesiyle birlikte bir hisar olan Langres'a toplanabilir. Sağında Besançon ve Belfort alanlarıyla kapatılmış bu ordu, ya Vitry-le-François yoluyla Châlons'a, ya, Toul ile Nancy arasına –bu son kentten yana tercihle, az savunulan ve az savunulur kötü hat, Meuse savunma hattını düşürerek– yönelebilecektir.
Bu ilerlemelerin biri ya da ötekiyle Langres'da toplanan ordu, doğrudan doğruya düşmanın ulaşım yollarını tehdit eder; bu yollar, Strasbourg'dan Paris'e, Châlons, Verdun ve Nancy'den geçerek 110 fersahlık bir çizgiye yayılmıştır. Bu şekilde bu ordu, kaçınılmaz bir biçimde düşmanı, güçlerinin hatırı sayılır bir kısmını tehdit edilen bağlantılarını kurtarmak amacıyla Châlons ve Metz'e taşımak için Paris'i kısmen kurtarmaya mecbur bırakır.
Langres ordusu yenilse de, ileriye doğru hareketinde korumaktan vazgeçmediği ve üzerinde üs olarak kalesiyle birlikte Lyon ile ikmal ve savunma alanı olarak Dijon'a sahip olduğu doğal saklanma alanı, Paris'ten Lyon'a giden yola geri çekilecek.
Ne olursa olsun, böylece amaç gerçekleşmiş olacak: kendininkileri açığa çıkarmadan düşmanın bağlantılarını tehdit etmek.
Aynı zamanda Kuzey ordusu, Chagny'den Creil'e kadar Oise ilinin etrafını çevirmek, ardından Reims yoluyla düşmanın bağlantılarına yönelmek ve Langres ordusuna yardım etmek ya da koşullara göre, Saint-Denis yoluyla Paris ordusuna yardım etmek için sağ tarafa yoğunlaşmak ve böylece bu orduda gerçekleşen genel harekete katkıda bulunmak zorundadır.
3. Terk etmeye ve geri çekilmeye mecbur bırakmak için düşmanın bağlantılarını tehdit etmek savaşta en olağan manevralardan biridir; askeri tarih deneyimi bu şekilde yürütülen bir manevranın neredeyse her zaman tam bir başarıyla taçlandırıldığını kanıtlar.
1800'de Avusturyalı General Mélas, Fransa'ya karşı Var'a operasyon yapıyordu.
Ulaşım yolu Coni, İskenderiye ve Po'nun sağ kıyısından geçiyordu. 36.000 adamıyla Bonaparte Saint-Bernard dağ geçidini aştı ve atla Marengo'da bu hatta yerleşmeye geldi.
Mantoue ile kendi üssü Adige'den ayrılmakla tehdit edilen Mélas, alelacele İskenderiye'ye yoğunlaşır.
Bu alanın önünde yenilen o, orada kendi içine kapanmak ya da İtalya'yı bize veren bir antlaşma imzalamak ikilemi içine düşer.
1812'de Moskova çarpışmasını kaybettikten ve Moskova'dan atıldıktan sonra, Rus Başkomutan Mutusoff Fransız ordusunun ulaşım ekseninin güneyine yerleşmeye gelir. Napolyon hemen onun yanına gelmek zorunda kalmıştır ve Malo-Jarolaswitz'in kararsız çarpışmasının ardından Rus

generalin Batı'ya doğru ilerlemeyi hâlâ desteklemesi yüzünden, Napolyon aniden Moskova'yı terk etmek zorunda kalmıştır ve az kalsın kendi üssü Polonya ile Beresina'yı ayırmak zorunda kalmıştır.
1813'te, müttefikler Leipzig'e bir yoğunlaşma ilerleyişi yapmaya giriştiklerinde, Napolyon tehdit edilen bağlantılarını korumak için Dresde ortak merkezli pozisyonunu terk etmek ve üç Leipzig çarpışmasının ardından alelacele kendi üssü Rhin Nehri'ne çekilmek zorunda kalır.
Yine 1813'te, İspanya'da, İngiliz General Wellington Valladolid yoluyla Burgos'a yürümeyi düşündüğünde, Kral Joseph ve üsleri Pyrénées'lerden ayrılmakla tehdit edilen Fransız generalleri acilen Madrid'i tahliye etti ve az kalsın Vittoria'da yakalanacaklardı.
1814'te Paris'e yürümeye hazırlanan Wellington Bordeaux'daydı; fakat İspanya ordusunun kumandasını ele alan Mareşal Soult, sınıra paralel bir geri çekilme gerçekleştirdi ve Toulouse'da pozisyon aldı. Bağlantı hattının yamacına bir orduyu bırakamayan Wellington, Fransız generale kadar gelip, onunla Toulouse çarpışmasına girişmek zorunda kaldı.
Sonuçsuz Bar-sur-Aube çarpışmasının ardından, 1814'te yine aynı yıl, Napolyon Lorraine'e yönelmek ve Alman ordularının bağlantılarına ulaşmak için Saint-Dizier'ye yürüdü. O sırada yalnızca altmış beş bin askere sahipken, bu yürüyüş, Paris yalnızca on beş gün direnmiş olsaydı etkili olurdu.
4. Langres'deki güçlerimizin genel bir yığılma yürüyüş planı, 15 Aralık'tan beri üç yüz bin adamla gerçekleştirmek durumunda olduğumuz bu plan, dolayısıyla strateji biliminin ilkelerine uygundur ve sonucu, tabiri caizse şimdiden tarih deneyiminin garantisi altındadır; üstelik en temel sağduyuya uygundur.
Fransa maluldür, geriye tek bir kolu kalmıştır fakat bu kol hâlâ bir kılıç tutabilir. Başarıyla cesaret bulmuş bir düşman, Paris'e el atıyor, başkent bu eli yakalayacak yoksa düşman daha çok sıkacak ve onu diğer eliyle püskürtecek. Fakat ona kalan koluyla Fransa hasmını tehdit ederse, o hemen bırakacak. Prusya'nın kolu Strasbourg'dan Paris'e kadar Fransa'ya yayıldı, mevcut bütün güçlerle bu kolu tehdit etmek gerekir.
Belirttiğimiz türden operasyonlar başarılı olsun diye iki şey lazımdır:

• Olaylar yoluyla ve düşman için karşı manevralarla karşılık vermenin zamanı değilken geç ortaya çıkmak zorunda olan niyetleri konusunda saklanan sır. Savaş sanatı, bir taraftan projelerini düşmandan saklama, diğer taraftan onunkileri anlama zorluğu yüzünden bu denli güçtür.
• Ayrıntıların doğru bileşimi, malzeme sayımı, kullanılması gereken işleyiş yöntemleri, demiryolu iletişim sürelerinin kesin hesabı. Hiçbir birliği asla aç, açıkta bırakmamak için yeterli miktarda savaş mühimmatı ve yiyecek maddesi. Savaşta, zamanın ve mesafenin doğru hesabı çok önemlidir.
Dünyanın en güzel planı bir askeri birlik savaş alanına birkaç saat geç geldi diye başarısız olur.
Dört saat sonra gelip, kendini bir hezimet karşısında bulur ve hatta onu ağırlaştırır.

Dört saat önce bir felaketi zafere dönüştürür.
Böylelikle Fransa askeri açıdan kurtarılabilir ve kurtarılmalıdır.

Tours, 25 Kasım 1870
Charles LULLIER"

Fransa ne askeri, ne de devrim bakımından kurtarılabildi fakat soysuzlaşmış burjuvalar tarafından sürüler halinde boğazlandı; yine de gelecek, özgürleştirici Devrim'indir.

Bu fragmanlar bin yıl eski görünüyor, halklar arasındaki savaş öldüğünden askeri bilim ölen bir bilimdir; despotların çabalarına rağmen, can çekişen bir hayvan gibi, titriyor, artık doğrulamayacak. Fakat Rossel ve Lullier, pervanelerin alevle yanması gibi zekânın olaylarla tükenen zekâsına sahiplerdi.

Bugün disiplin miadını doldurdu, yetiştirdiği insanlar insanlığın serbest uçuşunda birbirine çarpıyor ve itiraz ediyorlar.

VII
Bordeaux Meclisi
Prusyalıların Paris'e Girişi

Kırsal çoğunluk, Fransa'nın utancıdır!
(Gaston Cremieux)

İkinci bir süre 28 Şubat'a verilmiş oldu ve Paris'e güvenmeyen hükümet, Alman ordusunun ancak 1 Mart'ta oraya girmesini sağladı. Trochu, sözünü tutmak ya da tutuyor görünmek amacıyla istifasını vermişti (Paris hükümeti teslim olmayacak!). III. Napolyon'un 2 Aralık'taki suç ortaklarından biri olan Vinoy, Trochu'nün yerini alıyordu.

Bütün bir Fransa gibi Paris de cumhuriyetçiden Enternasyonaliste silikleşen aday listeleri hazırlıyordu.

Hâlâ sandığa güven duyanlar, resmi ilan ertesinde –zaten abartılı bir rakam gibi görünen– 61.000 oya sahip olan Bay Thiers'in seçim ertesinde 103.000 oy aldığını duyurması gibi sürprizlerle karşılaştı. Genel seçimin sırları!

Dörtler komitesi denilen bazı listelerde, pek çok Enternasyonal katılımcısı oraya kayıtlı olsa da, Blanqui'nin adı yasaklanmıştı; Blanqui bostan korkuluğuydu.

Kulüpler Enternasyonal içindekilerin adlarını seçti; Fransız Enternasyonalleri içindeki isimler kadar savaşa ateşli protestolarıyla tanınan Liebnecht ismi gibi.

Her zamankinden daha az evrensel olan evrensel genel seçime güvenmeyen çok sayıda devrimci oy vermedi! Önceki halk oylamasında yaptıkları gibi mülteciler, askerler, seyyar Brötonlarla yerlerini değiştirdiler.

Taşrada kampanya sürdüren Bay Thiers bütün şaşkınlıkları, bütün tepkileri oylattırdı, bütün korkaklıkları o kadar iyi okşayabildi ki yirmi üç bölgede seçildi. Ona radikallerin kralı adı verildi.

Bu gerici meclisin ilk oturumunda, Garibaldi kendisini dinletmeyi başaramadı, oğullarını Cumhuriyet'e feda ederken yaygaralar sesini bastırıyordu.

İhtiyar bu hengâmenin ortasında ayakta dururken Marsilya'dan gelen ve birkaç hafta sonra kurşunlanacak olan Gaston Crémieux, tribünlere yığılmış kalabalığın alkışları arasında haykırdı: "Kırsal çoğunluk, Fransa'nın utancıdır!"

Bordeaux Meclisi sonuna kadar başındaki haline yaraşır oldu, özgürce düşünen birinin her türlü zengin düşünceye düşman bu alanda kalması imkânsızdı.

Rochefort, Malon, Ranc, Tridon, Clemenceau istifa etti.

İçlerinden dördü ortak hareket etmiş ve şunları ifade etti:

> Yurttaş başkan, seçmenler Fransız Cumhuriyeti'ni temsil etme görevini bize vermişti.
> Oysa 1 Mart oylamasıyla Ulusal Meclis Fransa'nın parçalanmasını, yurdun yıkımını onayladı, böylelikle kararlarını geçersiz kıldı:
> Dört generalin oyu ve öteki üçünün oy vermeyişi Bay Thiers'in iddialarını resmi olarak yalanladı. Bir gün bile bu mecliste kalamayız.
> Artık çekildiğimizi siz yurttaş başkana bildiririz.
>
> Henri ROCHEFORT, Enternasyonal'den MALON,
> RANC, Côte-d'Or'dan TRIDON

Garibaldi, Victor Hugo, Félix Pyat, Delescluze aynı şekilde vekillikten istifa etti.

Özellikle eskisiyle aynı şey olduğundan *yeni* olarak adlandırılan hükümet, dönek Meclis tarafından şu şekilde oluşturuldu.

THIERS, Yürütme Gücü Lideri
Jules FAVRE, Dışişleri Bakanı
Ernest PICARD, İçişleri Bakanı
DUFAURE, Adalet Bakanı
GeneéralLE FLO, Savunma Bakanı
POUYER-QUERTIER, Maliye Bakanı
Jules SIMON, Milli Eğitim Bakanı
Amiral POTHUAU, Denizcilik Bakanı
LAMBRECHT, Ticaret Bakanı
DELAREY, Bayındırlık Bakanı
Jules FERRY, Paris Belediye Başkanı
VINOY, Paris Valisi

Barış koşulları şöyleydi: Alsace ve Metz'le birlikte Lorraine'in bir kısmının devredilmesi.

Üç yıl boyunca beş milyar savaş tazminatının ödenmesi.

Beş milyar tam olarak ödeninceye kadar toprağın işgali.

Yavaş yavaş ve ödenen tutarlar oranında tahliye.

27 Şubat'ta Alman ordusunun Paris'e girdiğine dair söylentiler yayıldı.

Aynı anda Champs-Elysées hemen ulusal muhafızlarla doldu. Gece toplanma borusu çalıyordu.

Wagram Meydanı'nda, banliyölerdeki ulusal muhafızların ödemek üzere satın aldıkları ve Paris'i savunmak üzere sahiplendikleri topların varlığı akıllara geldi.

Vosges Meydanı'nda da Marais Mahallesi'nin taburlarının satın aldığı toplar vardı, her mahalle kendisininkini muhafaza ediyordu. Kadınlar, adamlar, çocuklar canla başla koşturuyordu; Ornano Bulvarı'na kadar yuvarlanan Montmartre topları tepeye monte edildi.

Belleville ve Villette Mahalleleri kendilerinkini Buttes-Chaumont Parkı'na sürükledi.

Marais'nin topları Vosges Meydanı'na bırakıldı. Burası top parkı için en uygun yerdi.

İki bin ulusal muhafız Merkez Komite'de bir araya geldi. Ertesi günkü afişleri hazırladılar.

> Merkez Komite'nin organı aracılığıyla, ulusal muhafız, her türlü silahsızlanma girişimini protesto eder ve gerektiğinde silahlarla direneceğini bildirir.
>
> *Ulusal Muhafız Merkez Komitesi*

Bu manifesto, ertesi gün 28'inde duvarlara asıldı, keza bir sonraki gün de asıldı.

> Devrimciler, halkın bir kısmını boş yere boğazlatmak istemediklerinden,
> Halkın duygusu Prusyalıların Paris'e girmelerine karşı değilmiş gibi görünüyor. Karşı görüş bildiren Merkez Komite aşağıdaki öneriyi benimsediğini bildirir:
> Düşmanın işgal edeceği mahallelerin etrafına kentin bu kısmını tamamen ayırmak amaçlı bir dizi barikat kurulacak.
> Söz konusu sınırların içindeki bölge sakinleri hemen tahliye edecek.
> Etrafında kordon halindeki orduyla uyum içinde olan ulusal muhafız, artık kentimiz olmayacak bir toprak parçasında bu şekilde izole edilen düşmanın, hiçbir şekilde Paris'in korunmuş kısımlarıyla iletişim kurmamasını sağlayacak.

Merkez Komite ulusal muhafızı bu amaç için gerekli önlemlerin alınmasına katkıda bulunmakla ve Cumhuriyet'in acilen devrilmesine neden olabilecek her türlü saldırıyı engellemekle görevlendirir.

Ulusal Muhafız Merkez Komitesi
Alavoine, Bouit, Frontier, Boursier, David Boison, Baroud, Gritz, Tessier, Ramel, Badois, Arnold, Piconel, Audoynard, Masson, Weber, Lagarde, Laroque, Bergeret, Pouchain, Lavalette, Fleury, Maljournal, Chonteau, Cadaze, Castroni, Dutil, Matté, Ostyn."

Ordu sol yakaya çekildi, yalnızca ulusal muhafız, sorunsuz, provokasyon olmadan ve zafiyet göstermeden programını gerçekleştirdi.

O gece bir ihtişam duygusu vardı.

Uzayın bir yerlerinden ölü bir kentin gölgesinde bir hayalet ordunun geçtiği görülüyor gibiydi.

Tehlike çanının yarı keskin tonu ıssız sokakların karanlığına düşüyordu.

Montmartre'ın iki dev davulu, cenaze marşı gibi boğuk bir ses vererek, Ramey Sokağı'ndan geçiyordu.

İsyan nefesi havaya karışıyordu fakat Merkez Komite'nin hissettiği gibi, en küçük saldırı, bir hanedanın Guillaume'un himayesi atında yeniden kurulmasına bahane olarak kullanılabilirdi.

Kısa bir süre pencerelerdeki kara bayraklar rüzgârda dalgalandı ama sonra tek bir hayat nefesi olmadı.

Tayakkuz komitesinin hep açık olan merkezinden tehlike çanının çaldığı gecenin dışında bir şey görünmüyordu. Gece yavaş yavaş sona erdi.

Champs-Elysées'de, bir görev gibi sakin bir şekilde, Prusyalılara açılan bir kahvede tezgâh ve kullanmalarına yarayan her şey kırıldı ve yine görev icabı, acı ya da öfke duymadan, işgalcileri görmek için engelleri aşmış bayram giysisi içindeki zavallı kadınlar kamçılandı.

Keşke adaleti, tamamen kokuşmuş toplumun eski dünyasının bu içler acısı ürünlerinin yerinde uygulabilseydik!

Bordeaux meclisi utanç verici bir dizi önlemi oylamaya devam etti. Paris'te hükümeti oluşturanlar, ulusal savunma hükümetinin aksine, teslim olmaktansa ölmeye söz vermediğinden, alçaklıklarını göstermekten hiç çekinmiyorlardı.

Banliyölerin tortusu adını verdiği bütün cesaretli adamlardan korkarak asla Paris'e meydan okumaya cesaret edemeyen Meclis, toplarını, aşağılık kalabalıkla özgürlük kalesi, kutsal dağ adını verdiğimiz, *isyanın Akropolu*, Montmartre'dan çekmek için bir ihanet hazırlıyordu.

Düzen tarafının kalabalıkta kaybolduğu bir an oldu; Paris artık özgürlüğe doğru haykıran tek kahraman bir ruhtan başka bir şey değildi.

Bordeaux Meclisi'ni cin pençeleri arasında tutan Bay Thiers, onu kendi boyutunda yoğuruyordu ve bu meclisin adı Fransa'ydı: Cumhuriyet!

VIII
Özgürlük İçin Dünya Çapında Ayaklanmalar

Çalın, çalın sonsuza kadar, özgürlük borazanını.
(Victor Hugo)

71'e yaklaşırken dünya çapında büyük fikir ayaklanmaları oldu.

Bir fırtına esintisi bunları ekiyordu, karanlıkta ve katliamlar aracılığıyla büyüyerek kök saldı ve bugün çiçek açtılar; meyveleri yakındır.

70'e doğru, ondan önce, ondan sonra ve daima, dünyanın dönüşümü tamamlanmış olana kadar, gerçek ideale yönelim devam etmektedir.

Dünyanın bütün ormanları kesilecek olsa bile, baharın gelmesi engellenebilir mi?

70'e doğru Küba, Yunanistan, İspanya özgürlüklerini talep ediyorlardı. Köleler her yerde zincirlerini kırmaya çalışıyor, bugün olduğu gibi Hintliler özgürlük için ayaklanıyordu.

İdeale susamış yürekler yükseliyor; en acımasız efendiler bilinçsiz av sürülerini insan avına sokarak silahlandırırken, isyan, durmaksızın kanda bastırılıp yeniden doğuyordu; her yerde, henüz başarıya ulaşmış olmasa da gözle görünür, yeni ve daha yüksek safhaya doğru yükselen bir dalga vardı.

Son yaklaştıkça daha vahşileşen ve aptallaşan kudurmuş baskılar, günümüzde de hâlâ gördüğümüz gibi, paniğe kapılmış ve çökmekte olan iktidarı meşgul ediyordu.

70 Kasım'ında Rusya zindanları dolup taşıyordu. Çoğumuz gibi okul gençliğini temsil eden erkekler ve kadınlar Enternasyonal'e katılmıştı; sert *zemlya** üzerine uzun zamandır beli bükülen mujikleri uyandırmaya çalışıyorlardı.

---

* "Toprak" anlamına gelen Rusça kelime. (y.h.n.)

Bu basit insanlarla, basit sözlerle (Bakunin'in *sözleri*), imajlarla konuşmak gerekiyordu. Horozun sabah ötüşü gibi onları uykudan uyandırdılar.

> Rus halkı şimdi, I. Petro'nun babası Çar Alexis idaresinde onu ayaklanmaya zorlayan koşullara benzer şartlarda bulunuyor. O zaman ona önderlik yapan ve kurtuluş yolunu kafasına koyan ve ona gösteren, isyancıların kazak lideri, Stenka Razine'di.
> Neredeyse yirmi altı yıldır bugün ayaklanmak için halk yeni bir Stenka Razine'den başkasını beklemiyor ve onun yeri bu defa, halkın içinden gelen sınıfsız mevkiinden düşmüş ve artık halk hayatını süren gençlerin lejyonu tarafından alınacak. Stenka Razine şahsi değil, kolektif ve dolayısıyla yenilmez kahraman olarak onların arkasında hissediliyor. Onun ruhu bu olağanüstü gençliğin başında dolanacak."
>
> Michel Bakunin

Bakunin'in arkadaşı Ogareff'in bir şiirinde (Öğrenci), ateşli ve yürekli gençler, sefalet mücadeleleri aracılığıyla bilim ve insanlığı yaşayan kendi içlerinden birini görüyorlardı.

Çarın ve boyarların yaptıklarının intikamı sonucu göçebe yaşamına mahkûm olan o, sabah akşam köylülere: "Toplanın! Ayaklanın!" diye bağırarak dolaşıyordu. İmparatorluk polisi tarafından yakalandı ve son nefesine kadar her insanın toprak ve özgürlük için canını vermesi gerektiğini tekrar ederek Sibirya'nın buz tutmuş ovalarında öldü.

Komün'ün ilerleyişi sırasında, Enternasyonal içindekilerin davası, bütün despotların gerçekliğe karşı hissettikleri korkudan kaynaklanan aynı zulümlerle Rusya'da gerçekleştirildi.

Amerika'da hareket 1866'dan itibaren Filedelfiya'da başlamıştı; Uriah Stephens emekçilerin sömürüye karşı grup savunması fikrini yayıyordu.

Yıllar boyunca "knights of labour" yani emek şövalyeleri toplantıları gizli yapıldı ve sonra birdenbire, James Wright, Robert Macauley, Villiam Cook, Joseph Rennedy ve ötekiler Uriah Stephens'la bir araya gelerek daha sonra başkalarının da takip edeceği ilk propaganda grubunu oluşturdu; bugün yüzlerce değil, yüz binlerce "knights of labour" hesap ediliyor.

Daha sonra grevler için Kuzey Amerika'nın sendikaları ve işçi birlikleriyle, keza tahliyelere karşı İrlanda'da kurulan işçi birlikleri'yle yazıştılar.

Aslında her zaman, çağlar boyunca isyanın aldığı isimler altında, soygunculara karşı soyulanların birliği bu olmuştur; fakat 71'de ve şimdi olduğu gibi bazı dönemlerde, daha büyük suçlar karşısında daha çok öfkeleniyor ya da belki uzun kölelik zincirinin bir halkasını kırmanın vaktidir.

70'te fethin altında ezilen Cezayir, ayaklanma gücünü kendi acılarından alıyordu.

"Yönetimimiz" diyor bizzat Jules Favre,[1] "böylelikle uzun yıllar sömürge çıkarlarının feda edildiği politikanın üzücü sonuçlarını biçiyordu."

Askeri despotizmi bilmekle birlikte sivil despotizmin nasıl olacağını bilmeyen ve bilinen kötüyü bilinmeyen kötüye yeğleyen Araplar, şubat sonuna doğru, kendilerini daima mağlup olarak gören Fransızların ailelerinin içine kadar gönderilmelerinden daha çok şikâyet etmeye başladı; ofislerde kendi milletlerinden insanları istiyorlar ve onlara müdahale etmek için sivil yönetimden daha çok korkuyorlardı.

Köle halklar arasında küllerin altında kuluçkaya yatan isyan, çabucak yayıldı.

İhtiyar Şeyh Haddah, ülkesinin kölelikten muzdarip olduğu otuz yıldan fazla zamandır kapatıldığı hücresinden çıktı ve kutsal savaş vaaz etmeye başladı.

İki oğlu Muhamed ve Ben Aziz, El Mokrani, Ben Ali Şerif ve ötekiler Kabillileri ayaklandırdı; ardından küçük bir orduya sahip oldu ve 14 Mart'a doğru Medjana idaresi Cezayir Valisi'ne cesur bir savaş ilanı gönderdi.

Araplar sekiz gün boyunca Bordjibou-Arréridj'i kuşattı fakat binlerce adamdan oluşan Bonvalet birlikleri de onları kuşattı.

O sırada şeyhlerden biri atından indi ve top mermisinin süpürdüğü dar bir vadiyi yavaş yavaş tırmandı.

"Zafer gerçekleştirmişçesine gururlu ve kendinden emin aradığı ölümü buldu" der yine Jules Favre.[2]

71 Mayıs'ında Delescluze aynısını yapacaktı.

Öyle görünüyor ki, Jules Favre bunu yazarken, öğrencilerle çevrilmiş, babacan bir iyiliğin bizimle olduğu ve –şimdi Cumhuriyet

---

1. Jules Favre, *Simple récit d'un Membre de la defense nationale* [Bir ulusal savunma üyesinin basit hikâyesi], 2. cilt, s. 269.
2. Jules Favre, *Simple récit d'un Membre de la defense nationale*, 2. cilt, s. 273.

için, özgürlük için başkaldırmayı sevdiğimiz gibi– onu sevdiğimiz zamanları hatırlıyordu.

O zamanlar rüyasını gördüğümüz *res publica** ne kadar muhteşem ve güzeldi!

* Latince'de "kamu malı", yani cumhuriyet. Bu ifade, İngilizce'deki "republic", Fransızca'daki "République" kelimesinin kökenidir. (y.h.n.)

IX
70'in Kadınları

Galya kadınlarla uyanır derlerdi;
Özgür, ölmeyi isteyen, cesareti artmış
En büyük tehlikeler için.
(L. M.)

İstilaya karşı koyan ve özgürlüğün şafağı gibi cumhuriyeti savunan en amansız mücadeleciler arasında kadınlar fazla sayıdadır.

Kadınlardan bir kast yaratmak istendi ve seçim, olaylar yüzünden onları ezen güç altında yapıldı; bunun için bize danışılmadı ve biz de kimseye başvurma gereği duymadık. Yeni dünya, her varlığın kendine ait bir yerinin olacağı özgür bir insanlıkla bizi yeniden birleştirecek.

Kadın hakları Maria Deresme'le ve Jules Simon'un eşi, Paulin, Julie Toussaint'in meslek okullarıyla cesurca ancak sadece insanlığın tek bir tarafı için ilerliyordu. Hautefeuille Sokağı'nda birleşen Madam Pape Carpentier'nin küçüklerinin eğitimi ile Temel Eğitim Derneği İmparatorluk günlerinde öylesine bağdaşmıştı ki, en aktif kadınlar bütün gruplara üyeyi. Bunun için, suç ortağımız, Temel Eğitim'den Bay Francolin vardı; zamanın simya bilginlerine benzerliği ve arkadaşlığımız yüzünden ona Doktor Francolinus diyorduk.

Neredeyse tek başına Thévenot Sokağı'nda ücretsiz bir meslek okulu kurmuştu.

Dersler akşamları veriliyordu. Aramızdan bu dersleri verenler, kendi derslerimizden sonra Thévenot Sokağı'na gidiyorduk; neredeyse hepimiz kadın öğretmenlerdik. O zamanlar bekâr olan Maria La Cecillia vardı, Müdire Maria Andreux'ydü, pek çok kadın orada ders veriyordu; üç dersim vardı benim: eski yazarların günümüze uyarlanan alıntılarını kolayca bulduğumuz edebiyat; geçmişin isimleri ve araştırmalarının şimdiki zamanın isim ve araştırmalarına bağlandığı eski coğrafya, harabeler üzerinde kurulacak gele-

cekten bahsetmekten o kadar hoşlanıyordum ki bu derslere çok tutkundum.

Perşembe günleri desen dersi de veriyordum; İmparatorluk polisi karatahtaya beyaz tebeşirle çizilmiş ve –rüya tatlılığındaki bir kabartma izlenimi yaratılarak– parmakla hafifçe silikleştirilmiş, ölüm döşeğindeki Victor Noir resmini görmeye oraya gelerek beni onurlandırdı.

Olaylar büyüyünce Charles de Sivry edebiyat dersi, kurumdan arkadaşım ve dostum Matmazel Potin desen dersi aldı.

Yaşadığımız korkunç zamanlardan başka bir şey düşünmeyen bütün kadın dernekleri, savaş kurbanları için yardım derneğine katıldı ve buralarda burjuvalar, çok az savunma yapan ulusal savunma üyelerinin karıları olan burjuva kadınlar kahraman oldu.

Sıklıkla, savaş kurbanları için yardım komitesinden çok, Tehlikedeki Vatan'da* ve Teyakkuz Komitesi'nde olduğumdan hizip düşüncesi olmaksızın söylüyorum; bunun ruhu cömert ve kapsamlıydı, bütün sıkıntıları biraz olsun rahatlatmak ve asla teslim olmamaya ikna etmek amacıyla destekler verildi, hatta dağıtıldı.

Eğer biri savaş kurbanları için yardım komitesi karşısında teslim olmaktan bahsetseydi Belleville ya da Montmartre kulüplerindeki kadar ivedilikle kapıya konurdu. Biz Paris'in kadınları varoşlardakiler gibiydik, Temel Eğitim Derneği'nde ofisin sağındaki küçük bölmede yerim bir iskelet kutusunun üstüyken, yardım derneğinde Madam Goodchaux'nun dizinin dibindeki bir tabureydi; Madam, beyaz saçlarıyla eskilerin bir markizine benziyor, zaman zaman gülümseyerek hayallerime soğuk su atar gibi beni gerçeğe çağırıyordu.

Orada neden bir ayrıcalığım vardı? Hiç bilmiyorum, doğru, belki de kadınlar başkaldırmayı sever. Erkeklerden daha değerli değiliz ama iktidar bizi hâlâ yozlaştırmadı.

Ve gerçek şu ki; onlar beni, ben onları seviyorduk.

31 Ekim'den sonra, bir gösteriye katıldığım için değil: "Yalnızca, hükümeti tanımadığımdan kadınların yaşadığı tehlikeleri paylaşmak için buradaydım!" dediğim için Bay Cresson'un tutsağı olduğumda, Savaş Kurbanları Derneği adına Madam Meurice benimle görüşmek isterken, aynı anda kulüpler adına Ferré, Avronsart ve Christ de gelmişti.

71'de ne kadar şey kadınların aklını çelmişti! Hepsini ve her yerde! Öncelikle surlara ambülanslar yerleştirmiştik ve her za-

---

* Auguste Blanqui'nin kurduğu kulübenin adı. (y.h.n.)

mankinin tersine Ulusal Savunma'yı bizi kabul etmeye hazır bulduğumuzdan,yöneticilerin mücadeleye hazır olduklarını düşünmeye başlarken, onlar surlara, kalelere tepeden baktığında korkudan bağıran yararsız, bilgisiz ve züppe bir genç kalabalığı gönderdiler –daha faydalı olmak amacıyla istifalarımızı vermek için birbirimizle yarıştık–; geçtiğimiz yıl bu cesur seyyar ambülans görevlilerinden biri olan Madam Gaspard'la tekrar karşılaştım.

Bilhassa Montmartre'da Madam Poirier, Escoffons, Blin ve Jarry'nin herkesin eşit bir ücret almasının yolunu bulduğu ambülanslar, teyakkuz komiteleri, belediye atölyeleri vardı.

Mücellit sendika odasından Madam Lemel'in kuşatma boyunca bunca insanın açlıktan ölmesini nasıl engellediğini anlamadığım devrimci aşevi, özveri ve anlayışın gerçek bir güç gösterisi oldu.

Kadınlar kendi kendilerine bir şeyin mümkün olup olmadığını değil, faydalı olup olmadığını sorarlardı; evetse onu gerçekleştirmeyi başarırlardı.

Bir gün, Montmartre'da yeterli ambülans olmadığına karar verildi. Dolayısıyla Temel Eğitim Derneği'nden gencecik bir arkadaşla bir tane kurmaya karar verdik. O, Jeanne A'ydı, o gün bugündürse Madam B.

Tek kuruşumuz yoktu ama para toplamak için bir fikrimiz vardı.

Yanımıza iriyarı, bir 93 gravüründen fırlamış bir ulusal muhafız aldık – süngülü tüfeğiyle önümüzde yürüyordu. Geniş kırmızı kuşaklarımız ve duruma uygun torbalarımızla, asık suratlarla zenginlerin evine gidiyorduk. Kiliselerden başlıyorduk, ulusal muhafız kilisenin ortasındaki yolda tüfeğini kaldırıma çarpa çarpa ilerliyordu; mihraptaki papazlardan başlayarak her birimiz nefin bir yarısında para topluyorduk.

Korkudan sararmış sofu kadınlar da titreyerek çıkınlarımıza para atıyorlardı – bütün rahipler (bazıları gönülden) veriyordu; sonra sıra Yahudi ya da Hıristiyan bazı para sahiplerine geldi, sonra yürekli insanlara; Butte'ten bir eczacı ecza malzemeleri verdi mesela. Ambülans kurulmuştu.

Montmartre Belediyesi'ndekiler, başarmadan önce planımızı açıklasaydık kimsenin desteklemeyeceği bu sefer heyetine çok güldüler.

Kadınların teyakkuz komitesine başlamak için, Madamlar Poirier, Blin ve Excoffons'un beni bulmaya sınıfıma geldikleri gün, bugün gibi hatırımda.

Dersten sonra akşam vaktiydi, duvara dayanmışlardı. Dağınık sarı saçlarıyla Excoffons, kocaman triko şapkasıyla çoktan ihtiyarlamış Teyze Blin ve desenli kumaştan kırmızı bir başlıkı takmış Madam Poirier; iltifat ve hiç tereddüt etmeden doğrudan mevzuya girdiler:

"Bizimle gelmeniz gerekiyor."

Ben de,

"Geliyorum" dedim.

O sırada sınıfımda iki yüze yakın öğrenci vardı; yardımcım ve benim yetiştirdiğimiz altı, on iki yaş arası kızlar ve üç, altı yaş arası daha küçük çocuklar; annemin üstlendiği ve şımarttığı erkek ve kız çocuklarıydı. Sınıfımdaki büyükler ona yardım ediyordu, kimi zaman biri, kimi zaman öteki.

Aileleri Paris'e sığınmış kır insanları olan küçükler, Clemenceau tarafından gönderilmişti; belediye yiyeceklerinden sorumluydu; sütleri, at etleri, sebzeleri ve sıklıkla şekerlemeleri vardı.

Sütün geciktiği bir gün, beklemeye alışkın olmayan en küçükler ağlamaya başladı; onları yatıştırmaya başlayan annem de onlarla birlikte ağlıyordu. Bilmiyorum neden, sabırla beklemeleri için, susmazlarsa onları Trochu'ya vereceğimi söyleme fikri aklıma geldi.

Anında dehşet içinde bağırdılar: "Matmazel, uslu duracağız, bizi Trochu'ya vermeyin!"

Bu çığlıklar ve sabırla beklemelerinden, evlerinde Paris hükümetinin vasat bir itibarı olduğunu duydukları izlenimine kapıldım.

Sık sık kadın öğretmenler arasındaki kıskançlıklardan bahsedildi, bununla hiç karşılaşmadım; savaştan önce en yakın komşum Matmazel Potin'le karşılıklı ders veriyorduk; o benim sınıfımda resim, ben onun sınıfında müzik dersi veriyorduk. Kimi zaman o, kimi zaman ben, en büyük öğrencilerimizi Hautefeuille Sokağı'ndaki derslere getiriyorduk. Kuşatma sırasında, ben hapisteyken benim yerimde ders verdi.

Üçüncü Bölüm
Komün

I
18 Mart

Yeni fikirlerin muhteşem filizlenişi
Onları şaşırttı ve dehşete saldı, barut kokusu
Midelerini bulandırdı; bir baş dönmesine
yakalandılar
Ve bizi bağışlamayacaklar.
(*Komün'ün Rövanşı*, J. B. Clément)

Aurelle de Palladine, ona itaat etmek istemese de, Garibaldi'yi seçmiş olan Paris Ulusal Muhafızı'nı* yönetiyordu.

28 Ocak'ta ulusal muhafızlar tarafından lider olarak seçilen ve Savaş Konseyi tarafından iki yıl hapis cezasına çarptırılan Brunet ve Piaza, 26 Şubat'ı 27'sine bağlayan gece salıverildi.

Artık itaat edilmiyordu: hükümetin topçular gönderip almak istediği Vosges Meydanı'nın topları, ısrar etmeye cesaret edilmeksizin verilmeyi reddedildi ve Chaumont tepelerine çekildi.

Muhafazakâr tepkinin düşmanla pakt yapmakla suçladığı gazeteler, Félix Pyat'nın *le Vengeur*, Vallès'nin *le Cri du Peuple*, ateşkes ertesi kurulan Rochefort'un *le Mot d'Ordre*, Vermesch, Humbert, Maroteau ve Guillaume'un *le Père Duchesne*, Vermorel'in *la Bouche de fer*, Odysse Barot'nun *la Fédération*, Pilotelle'in *Caricature* 12 Mart'tan beri askıya alınmıştı.

Afişler gazetelerin yerini alıyordu ve o sırada askerler polise karşı Paris'i kılıçtan geçirmemeleri ama cumhuriyeti savunmaya yardımcı olmalarını söyleyen afişlerini savunuyorlardı.

Fransa'nin kötü rüyası Bay Thiers 10 Mart'ta yolculuklarını bitirdiğinden, Jules Favre kendisine aşağıdaki inanılmaz mektubu yazdı.

---

* 15 Mart 1871'de, Ulusal Muhafız'ın seçilmiş temsilcileri, Ulusal Muhafızın Merkezi Komitesi'ni kurdular ve baş general olarak bu görevi reddeden Garibaldi'yi seçtiler. (y.h.n.)

Paris, 10 Mart 1871, gece yarısı

Sevgili başkan ve muhterem dostum, konsey büyük bir sevinçle meclis oylamasının güzel haberini aldı.

Konsey bunu yorulmak bilmez özverinize atfediyor ve bunda size minnet duymak için bir sebep daha görüyor, bu beni her bakımdan sevindiriyor, Meclis'le birliğinizin teminatı odur, sizi bize kavuşturuyor ve farklı görevlerimizin nasıl yerine getirildikleri konusuyla ilgilenmenizi mümkün kılıyor.

Bu denli bahtsız ve derinden yaralı ülkemizin içini rahatlatmak ve savunmak zorundayız. İlk önce yasaları uygulamalıyız. Bu akşam, her gün katliam vaaz eden beş gazetenin ortadan kaldırılması emrini verdik: *Le Vengeur, le Mot d'Ordre, la Bouche de fer, le Cri du peuple* ve *la Caricature*.

Montmartre ve Belleville tabyalarından kurtulmaya karar verdik ve umarız bu, kan akmadan gerçekleşir.

Bu akşam, 31 Ekim sanıklarının ikinci bir kategorisini yargılayan Savaş Konseyi, Flourens, Blanqui, Levrault'yu gıyabında ölüme, davasına gelen Vallès'i altı ay hapse mahkûm etti.

Yarın sabah ayrıntılar konusunda Prusyalı yetkililerle anlaşmak üzere Ferrière'e gidiyorum.

Prusyalılar katlanılmaz olmaya devam ediyor, onlarla zavallı vatandaşlarımızın durumunu rahatlatacak düzenlemeler yapmayı deneyeceğim.

Umarım yarın, cumartesi günü hareket edebilirsiniz. Paris ve Versailles'ı sizi karşılamaya hazır ve Paris'te dönüşünüze çok mutlu olacak birini bulacaksınız.

Kalpten selamlar, sevgiler

Jules Favre

17'si akşamı, sabah erkenden okunsun diye hükümetin afişleri Paris'in duvarlarına asıldı fakat 18'i sabahı kimse bu bildirilerle ilgilenmiyordu.

Ama şu afiş yine de ilginçti, bunu yapan adamlar büyük bir ustalığın göz önüne serildiğine inandı; Paris'in duygularında yanılmış, kimsenin duymak istemediği garip bir dili –teslim olmanın dilini– konuşuyorlardı.

PARİS HALKINA

Bir kez daha size ve yurtseverliğinize sesleniyoruz ve sözümüzün dinleneceğini umut ediyoruz.

Ancak düzenle yaşayabilen büyük kentiniz bazı mahallelerde derinden problemlidir ve ötekilere yayılmasa da bu mahallelerin sıkıntısı, çalışmanın ve zenginliğin geri dönüşünü engellemeye fazlasıyla yetiyor.

Bir süredir, artık surlarınızda olmayan Prusyalılara direnmek bahanesiyle, kötü niyetli adamlar kentin bir kısmının efendileri oldular, orada siperler yaptılar ve nöbet tutuyorlar, ulusal muhafızın bir kısmını tek başına idare ettiğini iddia eden, başınızda olmaya bu denli layık olan General Aurelle'in otoritesini tanımayan ve genel seçim yoluyla kurulacak olan legal bir hü-

kümet oluşturmak isteyen *gizli* bir komitenin emriyle sizi onlarla birlikte nöbet tutmaya *zorluyorlar*.

31 Ekim'de bizzat kendinizin püskürttüğü, size bunca kötülüğe neden olan bu adamlar, ateşlese ancak evlerinizi, çocuklarınızı ve sizi vuracak olan topları doğrultarak, surlarınızda görünmekten başka bir şey yapmayan ve yarattıkları karışıklıklar kesin gidişlerini geciktiren Prusyalılara karşı sizi savunduklarını iddia ediyorlar.

Nihayet cumhuriyeti savunmak yerine tehlikeye atıyorlar; zira cumhuriyetin, düzensizliğin can yoldaşı olduğu Fransa'nın görüşüne yerleşse, cumhuriyet yitmiş olur; bunlara inanmayın ve size, bütün içtenliğimizle söylediğimiz hakikati dinleyin.

Bütünüyle ulus tarafından kurulan hükümet, devletten çalınan ve şu anda sizden başkalarını tehdit etmeyen toplarını çoktan ele geçirebilirdi; ancak ticareti durduran bu geçmişin rezil hatıralarını ortadan kaldırıp dış savaştan sonra iç savaşa neden olmaktan korkmayan bu suçluları adalete teslim edebilirdi fakat yanılmış adamlara onları yanıltanlardan ayrılma zamanı tanımak istedi.

Ancak iyi niyetli adamlara kötü niyetli adamlardan ayrılmak için verilen zaman, sizin rahatınızdan, refahınızdan, bütün Fransa'nın refahından alınıyor; dolayısıyla sonsuza kadar uzatmaya gerek yok.

Bu durum sürdükçe ticaret durdurulur, dükkânlarınız sinek avlar, her bir yandan gelen siparişler durur, eliniz boş kalır, kredi canlanmaz; ülkeyi düşmanın varlığından kurtarmak için hükümetin ihtiyaç duyduğu sermaye ortalarda görünmez. Hükümet sizin, Fransa'nın ve kentinizin çıkarına harekete geçmekte kararlı. Bir hükümet kurma iddiasında olan suçlular, yasal adalete teslim edilecek. Devletten çalınan toplar cephaneliklere iade edilecek ve bu acil adalet ve sağduyu eylemini yerine getirmek için hükümet sizin yardımınıza güveniyor.

İyi yurttaşlar kötülerden ayrılsınlar, direnmek yerine kamu gücüne yardım etsinler, böylelikle refahın kente dönüşünü hızlandıracak ve karışıklığın Fransa kamuoyunda yıkabildiği bizzat Cumhuriyet'e hizmet edecekler.

Parisliler, bu sözleri size söylüyoruz çünkü sağduyunuza, bilgeliğinize, yurtseverliğinize inanıyoruz; fakat bu uyarıdan sonra, güce başvurmamıza hak vereceksiniz zira her ne pahasına olursa olsun, bir gün gecikmeden, huzurunuzun teminatı olan düzenin tümden, acilen ve değiştirilemez bir şekilde yeniden sağlanması gerekiyor.

Paris, 17 Mart 1871
Thiers, Yürütme Gücü Başkanı"

Bay Thiers'in ilanı, Kral Dagobert'in* bir ilanından insanı daha az ilgilendiriyordu.

---

* VII. yüzyılda Frank kralı olan Dagobert, XVIII. yüzyılda kralları eleştirmek amacıyla alaycı bir şarkının konusu olup halk kültüründe rezil bir karaktere dönüştü: "İyi Kral Dagobert/Külotunu ters giymiş/ Yüce Aziz Eligius/Demiş ki, Ey Kralım!/Majeste/Külotunu iyi giymemiş/Haklısın, demiş kral/Onu düzgün bir şekilde giyeceğim." (y.h.n.)

Herkes, sözde devletten çalınan topların ulusal muhafıza ait olduğunu ve onları geri vermenin bir restorasyona yardım etmek olduğunu biliyordu. Bay Thiers kendi tuzağına düşmüştü, yalanlar ortada, tehditler aleniydi.

Jules Favre, hazırlanan provokasyonu iktidarın verdiği bilinçsizlikle anlatır.

"Vinoy, ulusal muhafızın ödemesini ortadan kaldırarak mücadeleye girmeyi istemişti; bu yolu doğrudan bir provokasyondan daha tehlikeli bulduk.[1]

Dolayısıyla doğrudan provokasyona girişildi; fakat Vosges Meydanı'nda denenen saldırı dikkat çekmişti. 31 Ekim ve 22 Ocak'tan sonra kızıl hayaletten korkan burjuvaların ne yapabilecekleri biliniyordu.

Paris halkı tarafından kardeşçe beslenen askerlerin baskıyla güç birliği yapmaları için Sedan'ın ve Fransa'nın teslim oluşu hâlâ çok yeniydi. Fakat acil bir eylem olmaksızın, 2 Aralık'ta olduğu gibi cumhuriyetin ve özgürlüğün biteceği anlaşılıyordu, diyordu Lefrançais.

Dış mahallelerin ordu tarafından istilası 17'yi 18'e bağlayan gece gerçekleştirildi; fakat jandarmaların ve Paris muhafızlarının ara sıra ateş etmelerine rağmen ulusal muhafızla bağdaştılar.

Montmartre Tepesi'nde, Rosiers Sokağı 6 numarada nöbet tutan ulusal muhafızın 61. taburunun bir karakolu vardı, bir mesaj yüzünden Dardelle adına oraya gitmiş ve kalmıştım.

Gece içeri sızan iki şüpheli adam, tutuklanıp oradan geldiklerini söyledikleri fakat kimsenin onları tanımadığı belediyeye gönderilmişlerdi; güvenli bir yerde tutuldular, sabah saldırı sırasında kaçmışlar.

Souche adında, sudan bir bahaneyle gecenin sonuna doğru gelen üçüncü bir şüpheli, onu gözden yitirmemeye çalışarak tek kelimesine bile inanmadığımız yalanlar anlatırken nöbetçi Turpin bir kurşunla yere düştü. Karakol, saldırı sırasında ateşlenmek zorunda olan top atışı tehlike işareti vermeksizin bastırıldı ama günün henüz sona ermediği hissediliyordu.

Kantinci ve ben, çamaşırlarımızı yırtarak Turpin'e pansuman yapmıştık; o sırada yaralıya pansuman yapıldığını bilmediği için çamaşır isteyen Clemenceau geldi. Benim ve onun dönme sözü-

---

1. Jules Favre, *Simple récit d'un Membre de la defense nationale*, 2. cilt, s. 209.

müz üzerine, mantomun altında karabinamla, "İhanet!" diye bağırarak tepeden indim. Bir birlik oluşturuluyordu, bütün Teyakkuz Komitesi oradaydı: Ferré, İhtiyar Moreau, Avronsart, Lemoussu, Burlot, Scheiner, Bourdeille. Montmartre uyanıyordu, toplanma borusu çalıyordu, gerçekten de dönüyordum ama ötekilerle beraber ve tepelere saldırmak üzere geri dönüyordum.

Doğan şafakla birlikte tehlike çanı duyuluyordu; tepede meydan savaşına hazır bir ordunun olduğunu bilerek koşar adım ilerliyorduk. Özgürlük için ölmeyi düşünüyorduk.

Yerden kalkmış gibiydik. Biz ölsek, Paris ayaklanırdı. Belli zamanlarda kalabalıklar insan okyanusunun öncüsüdür.

Montmartre Tepesi, beyaz bir ışıkla, muhteşem bir kurtuluş şafağıyla kaplanmıştı.

Birden yanımda annemi gördüm ve korkunç bir kaygı hissettim; endişeden gelmişti, bütün kadınlar –nasıl olduğunu bilmiyorum– bizimle aynı anda oraya çıkmışlardı.

Gece ortadan kaldırılan Batignolles'inkilere eklemek için ordu çoktan topları hazırlamış olsa da tepelerde bizi bekleyen ölüm değil, bir halk zaferi sürpriziydi.

Bizimle ordu arasında, kadınlar toplara, makineli silahlara atıldı; askerler hareketsiz kaldı.

General Lecomte kalabalığa ateş açma emrini verdiğinde, saflardan dışarı fırlayan bir astsubay, bölüğünün önüne geçti ve Lecomte'dan daha yüksek sesle: "Tüfekleri kaldırın, ateş etmeyin!" diye bağırdı. Askerler bu sözü dinlediler. Bu zat, bilhassa bu olay yüzünden Versailles tarafından birkaç ay sonra kurşuna dizilen Verdaguerre'di.

Devrim yapılmıştı.

Üçüncü kez ateş açma emrini verdiği sırada tutuklanan Lecomte, sivil giysiler içinde Montmartre barikatlarını incelediği esnada tanınan Clement Thomas'nın da ona katıldığı Rosiers Sokağı'na götürüldü.

Savaş kanunlarına göre öldürüleceklerdi.

Montmartre karargâhı Château-Rouge'da General Lecomte tepelerin tahliyesini imzaladı.

Château-Rouge'dan Rosiers Sokağı'na götürülen Clément Thomas ve Lecomte, hasım olarak karşılarında en çok kendi askerlerini buldu.

Askeri disiplinin izin verdiği işkencelerin sessizce yığılması, acımasız hınçları da biriktirdi.

Az kalsın Montmartre devrimcileri, generalleri, Clément Thomas'ın Haziran firarileri tarafından eski mahkûmiyetine rağmen, bu denli hak ettikleri ölümden belki kurtaracaklardı ve Garibaldici Komutan Herpin-Lacroix, bu iki adamın suç ortaklığı gözle görünür olsa da, onları savunmak için hayatını tehlikeye atıyordu.

Clément Thomas ve Lecomte Rosiers Sokağı'nda saat dörde doğru kurşuna dizildi.

Clément Thomas anında öldü.

Houdon Sokağı'nda kalabalığa ateş etmeyi reddeden askerlerinden birini yaralayan bir subay, hedef alındı ve vuruldu.

Dış bulvarlardaki barakaların arkasına gizlenen jandarmalar oraya sığamadılar ve Vinoy*, dediklerine göre şapkasını bırakarak Pigalle Meydanı'ndan kaçtı. Zafer tamamlanmıştı; hemen ertesi gün, toplu halde hükümetin kaçtığı Versailles'a gidilseydi uzun ömürlü olurdu.

İçimizden pek çoğu yolda düşerdi fakat muhafazakâr tepki kendi yuvasında bastırılırdı. Yasallık, evrensel oy hakkı, devrimleri başarısızlığa uğratan bütün bu tarz endişeler her zaman olduğu gibi devreye girdi.

18 Mart akşamı Lecomte ve Clément Thomas'yla tutsak edilen subaylar, Jaclard ve Ferré tarafından serbest bırakıldı.

Ne zayıflık ne de faydasız gaddarlık istiyorduk.

Birkaç gün sonra, söylediğine göre Devrimi görmekten mutlu olan Turpin öldü; parasız bıraktığı karısını Clemenceau'ya emanet etti.

Ajite bir kalabalık Turpin'e mezarlığa kadar eşlik etti.

"Versailles'a!" diye haykırıyordu cenaze arabasının üstünde Ferré.

"Versailles'a!" diye tekrar ediyordu kalabalık.

Çoktan yola çıkmışız gibi geliyordu, Montmartre'dakiler gitmek için bekleneceğini idrak edemiyorlardı.

Bize gelen Versailles oldu, endişeler bunu bekleyecek kadar sürdü.

---

* Trochu'den sonra Paris ordusunun başkomutanı. (y.h.n.)

II
Versailles'ın Yalanları
Manifesto-Merkez Komite

Gelecek zamanlar, yüce manzara!
(Victor Hugo)

19 Mart'ta Brunel ulusal muhafızlarla birlikte Prens Eugène'in kışlasını ele geçirmeye gitti, Pindy ve Ranvier Belediye Binası'nı işgal etti; merkezden bazı bölükler, politeknik öğrencileri ve ne olursa olsun o zamana dek ön saflarda yürüyen bir grup genç, Clément Thomas ve Lecomte'un ölümüne ağlarken, Merkez Komite Belediye Binası'nda toplandı ve görev süresi dolduğundan iktidarı ancak Komün'ün ilanına kadar muhafaza edeceğini ilan etti.

Ah! Bu adanmış adamlar yasallığa daha az uysalardı, Komün'ün Versailles yolunda devrimci bir şekilde ilan edilmesi ne güzel olurdu.

Merkez Komite'nin manifestoları, olaylar karşısında yalan söylemeye devam eden hükümetinkine cevaben 18 Mart olaylarını anlatıyordu. Merkez taburları bile durumu anlamıyor gibi görünen Bay Thiers'in ve çalışma arkadaşlarının açıklamalarını şaşkınlıkla okuyordu; belki de gerçekten anlamıyorlardı.

FRANSIZ CUMHURİYETİ
18 Mart 1871
PARİS ULUSAL MUHAFIZI

Hükümetin bir darbe hazırladığı saçma söylentisi yayılıyor.
Cumhuriyet hükümetinin cumhuriyetin kurtuluşundan başka amacı olamaz. Aldığı önlemler düzenin sağlanması açısından kaçınılmazdı; asi bir komiteyi başından savmak istedi ve istiyor; ki bu komitenin neredeyse hepsi halka yabancı üyeleri sadece komünist doktrinleri temsil ediyor ve eğer ulusal muhafız ortak bir anlaşmayla vatanı ve cumhuriyeti savunmak için ayaklanmasaydı Paris'i yağmalatacak ve Fransa'yı mezara göndereceklerdi.

Paris, 18 Mart 1871
A. THIERS, DUFAURE, E. PICARD, J. FAVRE, J. SIMON, POUYET-QUERTIER, General LE FLO, Amiral POTHUAU, LAMBRECHT DE SARCY

Kendi adına Paris ulusal muhafızını idare ettiğini hayal eden General Aurelle de Paladine, ona bir bildiriyi göndermişti.

Paris 18 Mart 1871

Ulusal Muhafızlar,
Hükümet sizi kentinizi, ailelerinizi, mülklerinizi korumaya davet ediyor.
Kanunların üstünde olduğuna inanan, gizli liderlere itaat eden yoldan çıkmış bazı adamlar, Prusyalılardan çalınan topları Paris'e yöneltiyorlar; ulusal muhafıza ve orduya zorla direniyorlar. Bunu kabul edebiliyor musunuz?
Bizim anlaşmazlıklarımızdan yararlanmaya hazır yabancıların gözü önünde Paris'i isyana terk etmeyi kabul edecek misiniz? Bu isyanı daha doğmadan ortadan kaldıramazsanız Paris ve belki de Fransa ortadan kalkacak.
Kaderleri sizin ellerinizde. Hükümet silahlarınızın size bırakılmasını istedi.
Yasaları uygulamak ve Cumhuriyet'i, kendisini mahvedecek olan anarşiden kurtarmak için kararlılıkla onları ele geçirin.
Liderlerinizin etrafında birleşin, yıkımdan ve yabancıların egemenliğinden kaçmanın tek yolu budur.

İçişleri Bakanı,
E. Picard

Ulusal Muhafız Güçlerinin Genel Komutanı,
D'aurele

Jupiter, mahvetmek istediklerini kör eder, derlerdi eskiler, bu Jupiter güçtür.

Versailles'ın gazabı, durumla uyum içinde olmadığından yanlış hedefe ulaşıyordu.

Merkez Komite birkaç kelimeyle resmi yalanları düzeltti.

Özgürlük, Eşitlik, Kardeşlik.
Fransız Cumhuriyeti.

19 Mart 1871

HALKA,
Yurttaşlar, Paris halkı ona vurulmak istenen zinciri kırdı.
Sakin, gücünü bilen ve telaşsız, provokasyon yapmadığı gibi korkmayarak Cumhuriyet'i yaralamak isteyen utanmaz çılgınları bekledi.

Bu defa ordudan kardeşlerimiz özgürlüğün kutsal takına el kaldırmak istemedi, hepsine teşekkürler; hepsi ve Fransa bütün sonuçlarıyla alkışlanan bir Cumhuriyet'in temelini birlikte atsınlar; hükümet tek başına istilalar ve iç savaşlar çağını sonsuza dek kapatacak.
Sıkıyönetim kaldırıldı, Paris halkı komünal seçimleri yapmak için kendi kollarına çağrılıyor; bütün vatandaşların güvenliği ulusal muhafızın desteğiyle sağlanıyor.

Merkez Komite
ASSI, BILLIORAY, FERRAT, BABIEK, Ed. MOREAU, Ch. DUPONT, VARLIN, BOURSIER, MORTIER, GOUHIER, LAVALETTE, JOURDE, ROUSSEAU, Ch. LULLIER, BLANCHET, GROLLARD, BARROUD, H. DERESME, FABRE, FOUGERET.

İkinci bir bildiri durumun açıklamasını tamamlar.

Fransız Cumhuriyeti
Özgürlük, Eşitlik, Kardeşlik.

Yurttaşlar,
Bizi Paris'in ve haklarınızın savunusunu örgütlemek üzere görevlendirdiniz.
Cömert cesaretiniz ve övgüye değer soğukkanlılığınız sayesinde bu görevi yerine getirdiğimizin bilincindeyiz.
Bize ihanet eden bu hükümeti püskürttük.
Şu anda görev süremiz bitti ve yetkimizi size iade ediyoruz zira halkın hamlesinin vurup yere serdiklerinin yerini almak istemiyoruz.
Bu yüzden komünal seçimlerinizi hemen hazırlayıp yapın ve ödül olarak bize, oldum olası umut ettiğimiz tek şeyi, gerçek cumhuriyeti kurduğunuzu görmeyi verin.
Bu arada Belediye Sarayı'nı Fransız halkı adına muhafaza ediyoruz.

Paris Belediye Sarayı, 19 Mart 1871
Ulusal Muhafız Merkez Komitesi

Zavallı dostlar, hiçbir açıklamanın, eserini kurtuluşu sağlayan zaferle noktalayan devrimden daha anlamlı olmadığını hiçbiriniz göremediniz – gözler 89 ve 93'e o kadar çevrilmişti ki, hâlâ o günlerin dili konuşuluyordu.

Fakat Versailles çok daha eski bir dili konuşuyordu, altındaki tuzağın görüldüğü aynı kılıç kalkan oyununa girişmişti.

Taşra önce yalanlara kulak asmadı; yavaş yavaş, damla damla, bunlara doyana kadar zihinlere işlediler.

Transnonain cücesi* zamandan faydalanıyordu.
Bu zararlı adamın ilanlarından bazılarını göstermek ilginç olur. İdari çalışanlar için olanı kendini açıkça ortaya koyar.

Yürütme gücünün talimatı gereği, emrine girmeniz için Versailles'a gitmeniz rica ediliyor.
Hükümetin emriyle Paris kaynaklı hiçbir mektup yerine ulaştırılmamalı ya da dağıtılmamalıdır.
Paris'ten kapalı zarf şeklinde gönderilen ya da başka bir yoldan servisinize ulaştırılan bu türden şeyler ne olursa olsun Versailles'a gönderilmek zorunda olacaktır.

Taşra postaneleri tarafından uygulanan bu emir sayesinde, M. Thiers daha sonra Komün'ü mektupları ele geçirmekle suçladı.

Fransa'nın bir ucundan diğer ucuna gönderilen Versailles *Resmi Gazetesi* şu görüşe yer veriyordu:

Genel seçim yoluyla atanan bir meclisten kaynaklı hükümet, pek çok kez cumhuriyeti kurmak istediğini ilan etti.
Cumhuriyeti devirmek isteyenler yaygaracı adamlar, ancak sükûnet ve yasalara saygıyla kendini kurtarabilecek bir kente korku ve dehşet saçmaktan korkmayan katillerdir.
Bu adamlar ancak düşmanın ya da despotizmin uşakları olabilir. Umarız suçları, hak ettikleri cezayı onlara vermek için ayakta olacak Paris halkının haklı öfkesine neden olacak.

Yürütme Gücünün Başkanı,
A. Thiers

Bu kudurmuş ihtiyar burjuvanın Rouen Belediyesi'ne gönderdiği mesaj daha da açıktır. Paris'e kaçtığından, Pierre Bonaparte'ın odasında öldürdüğü gibi, onu evinde sessizce katletmek istiyordu.

Versailles, 19 Mart 1871, sabah saat 8.25
Hükümet Konseyi'nin Başkanı, Yürütme Gücü Başkanı'ndan, Valiler, Askeri Bölükleri Yöneten Generaller, Temyiz Mahkemelerinin Birinci Başkanları, Başsavcılar, Başpiskopos ve Piskoposlara,
Hükümet Versailles'da toplandı, aynı şekilde Meclis de orada toplandı.
400.000 adamdan oluşan ordu General Vinoy'un komutasında oraya yöneldi.

---

* Nisan 1834'te, Kral Louis-Philippe iktidardayken İnsan Hakları Derneği, Lyon ve Paris'te ifade özgürlüğünü kısıtlayan bir yasaya karşı greve çağırdı. Grevler ayaklanmaya dönüştü ve 14 Nisan'da ordu, Transnonain Sokağı'nda bir binanın insanlarını katlettiler. Halkın "cüce" adını verdiği Adolphe Thiers, o zaman içişleri bakanıydı. (y.h.n.)

Ordunun bütün yetkilileri, bütün liderleri buraya geldi, sivil ve askeri yetkililer Versailles'da yer alan düzenli hükümetinkilerden başka emirleri uygulamayacaktır, yoksa görevde büyük bir suç işlemiş sayılacaklardır.
Ulusal Meclis'in üyeleri 20 Mart oturumunda hazır olmak için dönüşlerini hızlandırmaya davet edilmiştir.
Bu genelge kamuoyuna duyurulacaktır.

Yürütme Gücü Başkanı,
A. Thiers

Bu dönemi yeniden yaşamak için belge toplamak, yaşamlarını hiçe sayan kahraman adamların çocuksu endişeleriyle, yirmi altı sene önceki bin yıllık bu geçmişin dilini konuşmak gerek.

Merkez Komite, Versailles'ın iftiralarından kendini temize çıkarmanın ödevi olduğuna inandı.

Gizli olduğu iddia ediliyord; oysa üyeleri isimlerini bütün afişlerde yazmışlardı.

İki yüz on beş taburun oyuyla seçildiğinden bilinmez değildi.

Bütün hünerleri, bütün yetenekleri yardımına çağırmıştı.

Üyeleri katil olmakla suçlanmış, tek bir ölüm cezasına bile karar vermemişlerdi.

Az kalsın en korkaklardan biri, Merkez Komite'nin Lecomte ve Clément Thomas'nın infazını kınaması önergesini onaylayacaktı. Rousseau'nun sert bir çıkışı bunun önüne geçti: "Halkı inkâr etmemeye dikkat edin ya da sırası geldiğinde sizi inkâr etmesinden korkun."Bu söz, devrimci bir harekette kendi sorumluluğunu ya da bir grubun sorumluluğunu üstünden atmak fikrine bir son veriyordu.

Hükümet Versailles'a kaçarak kasaları boş bırakmıştı; hastanelerdeki hastalar, ambülans ve cenaze hizmetleri için kaynak yoktu, hizmetlere sekte vurulmuştu. Varlin ve Jourde* bankadan dört milyon aldı fakat anahtarlar Versailles'a ait olduğundan kasaları zorlamak istemediler – Rothschild'den o zaman bankaya ödenen bir milyonluk bir kredi istediler.

Ödeme, yararlı bir fedakârlık yaptıklarına inanarak otuz meteliğiyle idare eden ulusal muhafıza dağıtıldı.

Hastaneler ve öteki hizmetler ihtiyaç duydukları şeyleri aldı; Merkez Komite'nin *katilleri* ve *yağmacıları*, sonuna kadar sürecek ve Komün'ün *haydutları* tarafından devam ettirilecek olan sıkı tasarrufa başladılar.

---

* Komün'ün maliye sorumluları. (y.h.n.)

Adına Banka dediğimiz sermaye canavarının kalbine gösterilen hürmetin kaç insan kurbanını kurtaracağını tespit etmek ürkütücüdür. Gerçek tutsak oradaydı.

Komün'e karşı olanlar, Komün'ün ortak dava için herkese ait olan bu hazinelerden faydalanması duurmunda zafer kazanmış olacağını bugün itiraf ediyor.

Diğerlerinin yanı sıra 11 Haziran 1897 tarihli *Matin* gazetesinin bir makalesinin bazı bölümleriyle bunu kanıtlamak kolaydır.

KOMÜN İDARESİNDE,
AYAKLANMA SIRASINDA VE SONRA BANKA'NIN TARİHİ.

O halde Fransa Bankası'nda üç milyar üç yüz yirmi üç milyonluk bir servet, yani savaşın bahasının yarısından fazlası vardı.

Bu hazineyi Komün ele geçirmiş olsaydı ne olurdu – ki bütün kamu kuruluşları gibi banka da bir devlet bankası haline getirilseydi, bu hiçbir karşı çıkış olmaksızın kolayca olur muydu?

Böylesi bir ekonomik gücü olsaydı hiç şüphe yok muzaffer olurdu.

Gerçi Banka birkaç defa Komün'e bir miktar meblağ aktarmak zorunda kaldı. Maliye Bakanlığı temsilcisi Jourde'un doğru kabul edilen hesapları yaklaşık 7.750.000 franklık ödemeleri teyit eder; fakat bu, Banka kasalarının içindeki üç buçuk milyar yanında nedir ki?

Zaten Banka'yı koruyan piyade birliği Versailles'a ulaşmıştı. Banka, kendini savunmak için yaklaşık 130 adama, eski tabur komutanı Bay Bernard tarafından idare edilen çalışanlara sahipti; silahları azdı, yalnızca on bin mermileri vardı. 23 Mart'ta Bay Rouland'ın Versailles'a gitmesinin ardından Bay de Pleuc Banka idaresiyle görevlendirildi...

Bay de Pleuc, Jourde ve Varlin'den bir tehdit mektubu aldı. Baş veznedarı Paris'in birinci ve ikinci bölgesinde mücadeleye girilip girilemediğini, bölgenin kurtarılıp kurtarılmayacağını sormak üzere Saisset'ye gönderdi.

Amiral Saisset Versailles'dan dönmemişti, ortalarda yoktu.

Birinci bölgenin Belediye Başkan Yardımcısı Méline, Bay de Pleuc'e mücadeleden kaçınmasını, uzlaşmadan yana olmasını bildirdi. Para tesliminden başka mümkün uzlaşma yoktu. Bay de Pleuc Başkanlık Konseyi'ni yokladıktan sonra, Jourde'un istediği 700.000 frankın 350.000'ini aktardı.

Aynı gün Versailles'dan gönderilen bir hazine görevlisine 200.000'lik bir ödeme yaptı.

Merkez Komite bundan haberdar oldu; Versailles hesabına yapılan bütün ödemelerin vatana ihanet sayılacağını Bay de Pleuc'a tebliğ etti.

24 Mart'ta, Bay de Pleuc, Bay Tirard* ve Bay Schoelcher** karşısında

---

* Pierre Tirard, II. bölgenin belediye başkanı. (y.h.n.)

** Victor Schoelcher, ulusal muhafız topçu albayı. Tirard gibi, Komün ile Versailles hü-

Banka'yı savunacağını ona bildiren Amiral Saisset'yi nihayet gördü. Fakat onu uğurlarken bunu yapacak durumda olmadığını itiraf etti. Banka'yı tahliye etmek düşünülemezdi zira seksen araba ve onları koruyacak bir ordu birliği gerekirdi...

Bay de Pleuc Paris'ten otuz iki hurufatı çıkarmak için bu görüşmelerden faydalandı ve böylece Komün Banka'yı ele geçirdiği takdirde banknot üretimine de engel oldu...

Yanında vekil olarak bulunan Beslay'e, bir komisyonun temsilcisini atamanın daha iyi olacağını; o temsilci Beslay ise ve görevini Banka'nın Versailles'la ve Paris Belediyesi'yle ilişkilerini tanımakla sınırlandırmaya razı olursa eğer, kendisini kabul edeceğini çıtlattı. "Bakın Bay Beslay" dedi, "size teklif ettiğim görev az buz değil, bunu kurtarmama yardım edin; bu, ülkenizin servetidir, Fransa'nın servetidir."

Beslay ikna oldu ve Komün, bir komisyon temsilcisiyle yetindi...

24'ü sabahı, yetmiş yedi gündür ilk kez askerler Banka'nın önünde göründü fakat acilen büyük bir girişime karşı savunmaya girişmek yerine durmadan geçip gittiler. İkinci bir tabur da geçti. Bay de Pleuc o sırada üç renkli bayrağı çekti; saat 8'de General L'Héritier Banka'ya giriyor ve orada karargâhını yerleştiriyordu...

(*Le Matin*, 11 Haziran 1897)

Ailelerinin ancak bir parça ekmek alabildiği bu "otuz metelikçilere", yaklaşık üç ay boyunca bu hazineler emanetti; bu denli iğrenç bir şekilde kandırılan zavallı İhtiyar Beslay'le aynı duyguyu taşıyorlar, Fransa'nın hazinesini koruduklarına inanıyorlardı.

Pek çok gazetenin hazırladığı ortak bir bildiri, seçmenlerin çağrısı bir halk egemenlik eylemi olduğundan genel seçim hakkıyla gelen iktidarların rızası olmaksızın gün yüzü görmediğini iddia edip 18 Mart'ı bir halk zaferi olarak kabul ettiği için; Paris ile Versailles arasında bir uzlaşmaya girişmek istediler. Tirard, Desmarets, Vautrin ve Dubail,* Jules Ferry'nin hâlâ bulunduğu birinci bölgenin belediyesine geldi; Jules Ferry, onları Jules Favre'ın sekreteri Hendlé'ye gönderdi, o da isyanla alakadar olmak istemediğini bildirdi.

Millière,** Malon,*** Clemenceau,**** Tolain,***** Poirier****** ve Villeneuve******* Merkez Komite'den, direnmeden ve Prusya müdahalesi olmadan

---

kümetinin arasında uzlaşmayı savunuyor. (y.h.n.)

* Paris'in II., IX., IV. ve X. bölgelerinin belediye başkanları. (y.h.n.)

** Paris'in XII. bölgesinin belediye başkanı. (y.h.n.)

*** Komün'ü destekleyen yazar ve gazeteci. (y.h.n.)

**** Paris'in XVIII. bölgesinin belediye başkanı. (y.h.n.)

***** XI. bölgenin belediye başkan yardımcısı ve milletvekili. (y.h.n.)

****** X. bölgenin belediye başkan yardımcısı. (y.h.n.)

******* XVII. bölgenin belediye başkan yardımcısı. (y.h.n.)

belediye seçimlerinin özgürce yapılacağına söz veren belediyelere güvenmelerini istedi; zira Emniyet Müdürlüğü feshedilmiş ve Merkez Komite Paris'te güvenliği sağlamayı sürdürüyordu.

Merkez Komite'de oturum başkanı Varlin, ilk saldıranın hükümet olduğunu fakat ne Merkez Komite'nin ne de ulusal muhafızın iç savaş istediğini söyledi.

Varlin, Jourde ve Moreau, Banka'nın belediyedeki temsilcilerine eşlik etti; Banka'da, Merkez Komite görevinden ayrılamadığından, bir anlaşmaya varmadan tartıştılar.

23'üne kadar, zaman müzakerelerle geçti; o gün Meclis oturumunda Millière, Clemenceau, Malon, Lockroy ve Tolain Paris kenti için belediye seçimleri talep etmeye gitti.

Ancak temsilcilerden birinin anlatımıyla bu oturumun izlenimi ifade edilebilir. İşte Malon'un anlatımı:

23 Mart 71, sabah saat 6.30

Meclis'i en acı duygularla terk ediyorum. Oturum, bize bir tek Konvansiyon yıllıklarının hatırlattığı o korkunç parlamenter fırtınalardan biriyle sona erdi; fakat en azından son yüzyılın sonunun bu karanlık sayfaları okunduğunda, sonuç her zaman dramın trajik üzüntülerini teselli eder. Vatan, Cumhuriyet bu krizlerden daha güçlenmiş çıkar ve en eziyetli tartışma bazı kahramanca çözümlere gebedir.

Hikâyemin altında benzer hiçbir şey bulamayacaksınız.

İlk balkonun sağ kanat ilk iki tribünü açıldı ve buraları dolduran dinleyiciler ayağa kalktı ve çıktı, on üç Paris belediye başkanı çapraz taktıkları kuşaklarıyla göründü.

Hemen ardından sol taraftaki bütün banklardan hummalı bir alkış koptu ve "Yaşasın Fransa!" sesleri yükseldi. Bazıları da, "Yaşasın Cumhuriyet!" diye eklediler.

O sırada sağdaki bazı banklarda artık öfke değil, hiddet, hezeyan vardı; saldırı var diye bağırıldı, belediye başkanları yumrukla tehdit edildi.

Çok sayıda vekil, zavallı Baze'ın çırpındığı tribüne doğru atıldı, kendisini ve başkanı yumrukla tehdit ederek; kargaşa korkunç, tarifsizdi.

Nihayet, muhtemelen yorgunluktan, gürültü azaldı, aşırı sağcılar şapkalarını taktı ve çekip gitmeye başladı.

Bütün bu fırtına boyunca alarm zili çalan başkan, şapkasını takıp gündem sona erdiği için oturumun sona erdiğini ilan etti. Yavaş yavaş boşalan tribünlerdeki kargaşa doruk noktasındaydı.

Zavallı belediye başkanları orada ayakta duruyordu, şaşkın tavırları, üzgün yüz ifadeleriyle. Arnaud de l'Ariège onlara katılmaya geldi ve en son onlar ayrıldı.

Çıkışta, şahit oldukları bu sahneye ağlayan dünyanın en iyi, en kültürlü, en yürekli kadınlarını gördüm. Onları nasıl da anlıyorum! Birkaç aydır yap-

tığımız tarihin bu kasvetli sayfasını gözyaşlarımızla yazmamız gerekirdi değil mi? Böylelikle Versailles insanları uzlaşmayı anlardı ve isterdi.[1]

"Olacakların cezasını çekeceksiniz" diye bağırdı Clemenceau Meclis'te ve Floquet ekledi: "Bu insanlar çıldırmış."

Gerçekten de çıldırmışlardı; devrim korkusundan çıldırmışlardı. Fakat bu öfkelileri bulmaya gidenler, böylesi bir karşılamayı hak etmemiş miydi?

Belediye başkanlarının çoğunluğu sonuca varmayan son bir uzlaşma önerisini destekledi: Paris Belediye Başkanı Dorian, Emniyet Müdürü Edmond Adam, Ulusal Muhafız Generali Langlois.

Fakat bu öneri yapıldığında, Langlois düzenin taburlarını topluyor ve onları Grand Hôtel'de yığıyordu. Edmond Adam reddetti.

Amiral Saisset'nin Versailles'a atanması onaylandığından, Cumhuriyet'in sürdürüldüğünü duvarlara afiş asarak ilan ettirdi; keza devletin belediyelere özgü hakları kendilerine geri vermesini, kısa süreli seçimleri, vade bitimlerini ve kiralar hakkında bir yasayı.

Bir İspanyol bakanlığının Genelkurmay Başkanı olarak Weyler'le Küba'nın bağımsızlığı hakkında yasa yaptığını görür gibi olmuyor musunuz?

Paris ne bekleyebileceğini biliyordu.

25 Mayıs'ta Versailles Meclisi'ne bırakılan Paris vekillerinin bir mektubu, hükümete, kenti daha uzun süre belediye konseysiz bırakmaması için yalvarıyordu.

Dosyaya eklenen bu mektup cevapsız kaldı.

Merkez Komite ile belediye başkanları arasında müzakereler devam etti; komite, bütün barış girişimlerinin sonuçsuz kalacağını hissediyordu, belediye başkanları onlara ve Merkez Komite'ye katıldı.

"25 Mart 1871'de Saint-Germain-l'Auxerrois'da konsey olarak toplanan Paris belediye başkanları ve vekillerinin bildirisi:

Paris Vekilleri, Bölge Belediyelerine Bağlı Belediye Başkanları ve Yardımcıları ve Ulusal Muhafız Federal Merkez Konseyi'nin Üyeleri,

İç savaştan, Paris'te kan akıtmaktan kaçınmanın ve aynı zamanda cumhuriyeti pekiştirmenin yolunun acilen seçimlere girmek olduğu inancıyla,

1. Benoît Malon, *La Troisième Défaite du Prolétariat* [Proletaryanın Üçüncü Bozgunu].

yarın pazar günü bütün vatandaşları seçmenler topluluklarına çağırıyor. Bürolar sabah saat sekizden itibaren açılacak, öğle vakti kapanacaktır. Yaşasın Cumhuriyet!

Paris belediye başkanları ve yardımcıları.

1. Bölge Edmond ADAM, yardımcı MÉLINE
2. Emile BRELAY, LOISEAU-PINSON
3. Belediye Başkanı BONVALET, yardımcı CH. MURAT
4. Belediye Başkanı VAUTRIN, yardımcılar DE CHATILLON, LOISEAU
5. Belediye Başkanı yardımcıları JOURDAN, COLLIN
6. Yardımcı A. LEROY
7. -
8. -
9. Belediye Başkanı DESMARETS, yardımcılar E. FERRY, ANDRÉ NAST
10. Yardımcı A. MURAT
11. Belediye Başkanı MOTTU, yardımcılar BLANCHON, POIRIER, TOLAIN
12. Belediye Başkanı GRIVOT, yardımcılar DENISSON, DUMAS, TURILLON
13. Yardımcılar COMBES, LEO MEILLET
15. Yardımcılar JUBBES, DUVAL, SEXTUS-MICHEL
16. Yardımcılar CHAUDEY, SÉVESTRE
17. Belediye Başkanı François FAVRE, yardımcılar MALON, VILLENEUVE, CACHEUX
18. Belediye Başkanı CLEMENCEAU, yardımcılar J. LAFONT, DEREURE, JUCLARD
19. Yardımcılar DEVEAUX, SALORY

Paris'te mevcut Seine temsilcileri,
Lockroy, Floquet, Tolain, Clemenceau, Schœlcher, Greppo.

Ulusal muhafız komitesi,
Avoine (oğul), Antoine Arnaud, G. Arnold, Assi, Audignoux, Bouit, Jules Bergeret, Babick, Baron, Billioray, Blanchit, L. Boursier, Castioni, Chonteau, A. Dupont, Fabre, Ferrat, Henri Fortuné, Fleury, Fougeret, G. Gaudier, Gouhier, M. Géresme, Grélier, Grolard, Jourde, Josselin, Lavalette, Lisbonne, Maljournal, Edouard Moreau, Mortier, Prudhomme, Rousseau, Ranvier, Varlin.

Bu manifesto yayımlanır yayımlanmaz Bay Thiers alışıldık provokasyon ve yalan tarzını takiben bütün Fransa'ya telgrafla şunları bildirdi:

Kararlı ve öfkeli Fransa, her zaman Paris'e egemen olmaya çalışan anarşiyi bastırmak için Millet Meclisi hükümetinin etrafına toplaşıyor.
Hükümetin yabancı kaldığı bir anlaşma, seçimlere çağrı yapmak üzere sözümona Komün ile belediye başkanları arasında gerçekleştirildi. Özgürlük olmadan ve dolayısıyla ahlaki otorite olmaksızın yapılacaklar.
Ülke bunlarla ilgilenmesin ve bize güvensin.
Paris'te ve başka yerlerde düzen geri getirilecek.

A. Thiers

Bay Thiers ve suç ortakları bu yalanları yayarken, Eudes, Vaillant, Ferré, Varlin gibi bazı ateşli devrimcilerden yardım gören Merkez Komite her şeyi hallediyordu ve *Resmi Gazete* Paris'te aşağıdaki önlemleri yayımlıyordu:

Seine bölgesinde sıkıyönetim kalktı.
Daimi ordunun savaş konseyleri feshedildi.
Politik suçlar ve ihlaller için tam ve eksiksiz af getirildi.
Bütün hapishane yöneticilerine politik tutukluları hemen serbest bırakmaları emredilir.
Yeni Cumhuriyet yönetimi bütün bakanlıkları ve bütün idareleri ele geçirdi.
Ulusal muhafız tarafından yapılan bu operasyon, bu görevi kabul eden vatandaşlara büyük ödevler dayatıyor.
Nihayet ona atfedilen durum ile kendisinden beklenen ödevleri kavrayan ordu, kent sakinleri ile kaynaştı; seyyar ve denizci, savunma birlikleri ortak çalışma için birleşti.
O halde saflarımızı sıkılaştırmak, ilk ve son olarak cumhuriyeti sağlam ve dayanıklı temellere oturtmak için bu birlikten yararlanmayı bilelim.
Savunma hattı ve seyyar güçlerle birleşen ulusal muhafız cesaret ve özveriyle hizmete devam etsin.
Kadroları neredeyse eksiksiz olan piyade taburları, başkentin savunusunu sağlamak için surları ve ilerideki mevkileri işgal etsin.
Ulusal muhafız ve orduyla aynı heves ve aynı yurtseverlikle canlandırılmış bölge belediyeleri Cumhuriye'in kurtuluşunu sağlamak ve gerçekleşecek Komün Konseyi'nin seçimlerini hazırlamak için onunla birleşti: ayrım noktası, mükemmel birlik, tam ve eksiksiz özgürlük.

Ulusal Muhafız Merkez Komitesi

III
22 Mart Olayı

İsyan size büyük gelir
Bu oyunu oynamayın.
(Eski bir şarkı)

Düzenli hükümet taraftarları, bütün gericilerden oluşan düzenin adamları, Versailles'da komplo kurmakla yetinmeyip Paris'te karşı devrimci bir isyan denedi fakat isyan için öylesine yetersizdiler ki, 22 Mart öğleden sonra ikiye doğru Yeni Opera Meydanı'nda toplandıklarını görenler, tarihsel bir dramının provasını yapan bir oyuncu topluluğu oldukları fikrine kapılabilirdi.

Yine de tasarılarından bazı şeyler sızmıştı. Nöbetçileri yakalayıp bıçaklamaktan bahsetmişlerdi fakat bu, her şeyden daha çok bir mizansene benziyordu; yer bile dramatik bir provaya tam uyuyordu, bu insanların gelmek istedikleri yer biliniyordu.

Gösteri epey kalabalıklaştığında onu oluşturanlar, çoğunluğu seçkin ve genç, meşhur Bonapartçılar M. de Pène, de Coetlogon, de Heckeren tarafından götürülerek Paix Sokağı'na girdi. Yazısız bir bayrak konvoyun başında dalgalanıyordu.

Gösterinin amacını sorup öğrenmek isteyen silahsız ulusal muhafızlar hakarete uğradı ve kötü muamele gördü; silahlı federelerin bulunduğu Vendôme Meydanı'na ulaştılar; federeler savaş düzeni alıp göstericileri tespite gelmişler ama ateş etmeleri yasaklanmıştı.

İki grubun karşılaşmasıyla gösteri saldırgan bir hal aldı ve "Kahrolsun Komite! Kahrolsun Katiller! Soyguncular! Yaşasın Düzen!" sloganlarıyla bir tabanca mermisi Merkez Komite'den Maljournal'i yaraladı.

Ulusal muhafızlar ne kadar yumuşak huylu olsalar da, barışçıl bir protesto söz konusu olmadığının anlaşılması gerekti.

Bergeret ilk uyarıyı yaptırdı, sonra ikincisini; on uyarı kadar yapıldı.

Son uyarının ardından, "Yaşasın Düzen! Kahrolsun 18 Mart Katilleri" haykırışları silah seslerine karışarak yükseldi. O sırada ulusal muhafızlar karşılık verdi; saldırıyı püskürtmek gerekiyordu.

Kendi hayatlarını bu denli hiçe sayıp, başkalarınınkine bu denli özen gösteren bu yumuşak kalpli federelerin karakteristiği gereği, pek çoğu 22 Ocak'ta olduğu gibi havaya ateş açtı.

Bu 18 Mart *katilleri* için insan göğsünü hedef almak ne acıydı!

Saldırganlar için aynı şey geçerli değildi, pencerelerden de ateş açıldı ve federelerin ihtiyatı olmasaydı orada bir ölüm yatağı olacaktı.

Gerçi göstericilerin çoğu öyle kötü ateş ediyordu ki, birbirlerini vuruyorlardı. Ulusal muhafızlara karşı o kadar öfkeyle hareket ediyorlardı ki birçoğu yaralandı ve ikisi öldü: Vahlin ve François. Göstericiler tarafından da ölen birkaç kişi oldu; genç bir adam, Molinat vikontu, kendininkiler tarafından sırtından vuruldu ve yüzüstü düştü. Cesedinde, sanki bu başrol oyuncusu silahını kaybetmekten korkmuş gibi, bir zincirle kemerine bağlı bir hançer bulundu. Bu çocuksu ayrıntı bir ulusal muhafızı duygulandırdı.

M. de Pène'e gelince, yine arkadan onunkilerden gelen bir kurşun neredeyse bedeninin ortasından geçip onu öldürecekti.

Göstericilerin bozgununun ardından meydan silahlarla doluydu; kaçarken fırlattıkları hançerler, şişli bastonlar, tabancalar.

Toulouse Kampı'nın eski kurmay cerrahı Doktor Rainlow ve pek çok doktor koşup geldi, ölüler ve yaralılar Crédit Mobilier'nin ambülansına nakledildi.

Bunu olağanüstü bir cömertlikle yapmış olsalar da, bu gençlerle savaşan ulusal muhafızlarda bir çeşit hüzün kalıyordu; bu adamların kalbi o kadar yumuşaktı işte!

Versailles'ın kanlı misillemeleri sırasında sık sık 22 Mart'ın ve bütün mücadelenin ulusal muhafızlarını düşündüm.

Merkez Komite Paris'e karşı fesat hazırlayanları ağır cezalarla tehdit eden bir afiş astırdı fakat bu dönemden itibaren Komün'ün sonuna kadar gericiler sürekli cezasız kalan komplolar kurdu.

71'in cesur insanları, katliamın cesur insanları! Bu hoşgörüyü kan kırmızı toprağın altına taşıdınız; o ancak mücadele sona erdikten sonra, yeni dünyanın barışında yeryüzüne geri dönecek.

Paris'in 18 Mart Devrimi'yle ele geçirilmesinin afişlerini yeniden okuyacağız, o zaman dokunaklı sözler dramı yeniden canlandıracak.

Birbirini kanatan o kadar şey yığıldı, o kadar insan tozu rüzgâra serpildi ki, bugünün soğuk kararları yoluyla o zamanki cömert tınıları olduğu gibi canlandıramayız.

Ah o cömertlik, olağanüstü içten insanların o saf destanı!

Ve bu iyiliğin sınırsız olduğu iddia edilen ben, raylardan bir taşı kaldırır gibi, bunca cana mal olan bu cücenin canını hiç çekinmeden alırdım! Kan nehirleri akmazdı, dağlardan daha yüce ölü yığınları Paris'i doldurmazdı ve kenti ölü çukuruna çevirmezdi.

Bu kaplan yürekli burjuvanın eserini önceden sezerek, M. Thiers'i Meclis'te öldürüp, bundan sonuçlanacak dehşetin gerici tepkiyi durduracağını düşünüyordum.

Bozgun günlerinde birinden tavsiye istediğim için ne kadar pişmanım! İki canımız Paris'i katliamdan kurtarırdı.

Projemi Ferré'ye açtım; o da, Lecomte ve Clément Thomas'nın ölümünün taşrada ve hatta Paris'te kalabalığın devrimi inkâr etmesi derecesinde, insanları korkutmak için korkunç bir bahane olarak kullanıldığını bana hatırlattı, "Bu ölüm belki de hareketi durduracaktı" dedi.

Buna inanmıyordum ve eğer bu Devrim'e faydalıysa inkârın benim için pek bir önemi yoktu ama yine de haklı olabilirdi.

Rigaud da onun gibi düşünüyordu. "Zaten Versailles'a giremeyeceksiniz" diye eklediler.

Bu canavar hakkında haklı olabileceklerini düşünme gafletine yakalandım. Ama Versailles yolculuğu konusunda biraz azimle oraya ulaşabileceğime emindim ve bunu denemek istedim.

Birkaç gün sonra kendimi tanıyamayacağım kadar güzel kıyafetler içinde, olabildiğince telaşsızca, sorunsuzca ulaştığım Versailles'a gittim. Aynı sükûnetle, askeri üs görevi gören harap çadırların olduğu parka girip 18 Mart Devrimi'nin propagandasını yaptım.

Yaprakları dökülmüş ağaçların altında bu çadırların harap halini görmek acı vericiydi.

Bu adamlara ne söylediğimi hatırlamıyorum ama o kadar içimden geliyordu ki beni dinliyorlardı.

Ertesi gün bir subay Saint-Cyr'den* geçerek Paris'e geldi ve başkalarının geleceğine söz verdi.

O sırada ordunun durumu parlak değildi, süvari birliği ancak hayalet atlara sahipti.

---

* Saint-Cyr Askeri Uzmanlık Okulu, Fransız Kara Ordusu için subay yetiştiren askeri okul. (y.h.n.)

Parktan çıkıp büyük bir Versailles kitapçısına gittim. Orada kendisine epey güven aşıladığım bir kadın vardı, bir yığın gazete aldım ve güvenli bir otelin adresini isteyip Montmartre yolunu tuttum; hakkımda kötü şeyler söyleyerek eğlenmeyi de ihmal etmemiştim.

Lemoussu, Schneider, Diancourt, Burlot o sırada Montmartre'da polis komiseriydi.* Ferré ve Rigaud gibi düşündüğünü bildiğim Burlot'nun bürosuna gitmekle başladım işe, beni tanımıyordu. "Versailles'dan geliyorum" dedim ona ve haklı olup olmadıklarından ve bu canavarın kanının Komün için bir felaket olup olmadığından emin değilsem de, kendilerine Jironden** diyerek daha sonra Rigaud ve Ferré'ye de anlattığım hikâyeyi ona anlattım. Hiçbir şey Mayıs katliamı kadar büyük bir felaket olamazdı ama belki düşüncesi daha büyüktür. Versailles'a yolculuğumdan birkaç ay sonra Chantiers Hapishanesi'ndeydim ve pazar günleri oraya Jardin des Plantes'a gelir gibi davranan süslü püslü kıyafetlerin içindeki gülünç kadınlarla gelen subaylardan biri, bir gün bana birden:

"Versailles'da parka gelen sizsiniz!" dedi.

"Evet" dedim, "benim; beni ele verebilirsiniz, iyi bir etki bırakacaksınız ve zaten kendimi savunma niyetinde de değilim."

"Bizi muhbir mi sandınız?" diye bağırdı, gerçekten incinerek.

Katliamın daha yeni bittiği sıralardı, yoğun bir korkunun etkisi altındaydık, ona zalimce:

"Neden olmasın, madem katilsiniz!" diye karşılık verdim.

Cevap vermedi, içlerinden pek çoğunun hiç hak etmeksizin kandırıldığını anladım – ve bazılarında pişmanlığın başladığını.

---

* 18 Mart'tan sonra, Montmartre Tepesi'nin bulunduğu 18. bölgenin belediyesinde fiili hâkim olan Teyakkuz Komitesi, bu dört üyesini bölgenin dört mahallesinin her birinde "polis komiseri" olarak görevlendirdi. (y.h.n.)

** Fransız Devrimi sırasında Jirondenler, Meclis'te çoğunluk olan, yasallığa saygı duyan; cumhuriyet isteyen Montagnardların grubunun aksine krallığa taviz veren siyasi gruptu. (y.h.n.)

IV
Komün'ün İlanı

Orada ayaktalardı, kendini adamaya hazır.
(Gallialı ozanlar)

Komün'ün ilanı muhteşem oldu; bu, iktidarın bayramı değil, fedakârlığın şöleniydi. Oyla seçilenlerin ölmeye hazır oldukları hissediliyordu.

26'sında Komün'ünü seçen Paris halkı, 18 Mart şafağını anımsatan parlak bir gün ışığıyla, Cumhuriyet'in 79. yılında 7 Germinal'de* yani 28 Mart öğle sonrası Belediye Sarayı'na girişini gerçekleştirdi.

Silahların altında bir insan seli, tarlalardaki başaklar kadar sıkışmış süngüler, nefesli çalgıların patlayan sesi, kulakları sağır eden davullar ve özellikle Prusyalıların girişinin gecesi ve 18 Mart sabahı ürkütücü sopalarıyla Paris'i uyandıran Montmartre'ın iki büyük davulunun eşsiz gümbürtüsü, çelik bilekleriyle garip sesler çıkarıyordu.

Bu defa tehlike çanları sessizdi. Topların ağır gümbürtüsü düzenli aralıklarla devrimi selamlıyordu.

Ve süngüler de, demetler halinde Cumhuriyet büstünün etrafında duran kızıl bayraklar karşısında eğiliyordu.

Bütün bunların üzerinde devasa bir kızıl bayrak vardı. Montmartre, Belleville, La Chapelle taburlarının bayrakları üzerinde Frigya başlığı bulunuyordu, 93 müfrezeleri gibi.

Aralarında Paris'te kalan her kategoriden askerler, piyade askerleri, denizciler, topçular, zuhaf askerleri bulunuyordu.

Her zamankinden daha sıkışık süngüler çevre sokaklara taşıyor, meydan dolu, sanki bir buğday tarlası. Hasat nasıl olacak?

Bütün bir Paris ayakta, top aralıklarla gürlüyor.

Bir platformda Merkez Komite, önlerinde Komün, hepsi kırmızı kuşaklı.

---

* Louise Michel aynı tarihi, hem devrimci takvim hem de miladi takvime göre ifade eder. (y.h.n.)

Topların patırtısı arasında insanlar pek konuşmuyor. Merkez Komite görev süresinin bittiğini ilan eder ve yönetimi Komün'e bırakır.

İsimler çağrılıyor, büyük bir çığlık yükseliyor: "Yaşasın Komün!" Davullar askeri törenlerin ritmini çalıyor, topçular yeri inletiyor.

"Halk adına" diyor Ranvier, "Komün ilan edilmiştir."

Komün'ün bu girizgâhında her şey gösterişli olmuştur, doruk noktası ölüm olacaktır.

Söylev yok, yalnızca tek ve büyük bir çığlık: "Yaşasın Komün!"

Her yerde *Marseillaise* ve *Chant du Départ*'ın* çalındığı duyuluyor. Bir gürültü kasırgası onları bastırıyor.

Bir grup ihtiyar, özgürlük için ölenleri duyar gibi başlarını yere indiriyor; bunlar Haziran, Aralık kurtulanları; soluk yüzlü ve beyaz saçlı bazıları 1830'lardan** kalmış: Mabile, Malezieux, Cayol.

Eğer herhangi bir iktidar bir şey yapabilseydi, bu, kısa ya da uzun bir zamandan beri özveri ve enerjilerini tartışılmaz bir şekilde kanıtlayan zeki, cesaretli, dürüstlük timsali adamlardan oluşmuş Komün olurdu. İktidar, onlara ancak fedakârlık yapmak için amansız bir irade bırakarak onları kesin olarak yok etti, kahramanca ölebildiler.

İktidar lanetlidir ve ben bu yüzden anarşist oldum.

Aynı 28 Mart akşamı, Komün o günün büyüklüğüne yaraşır bir önlemle açılan ilk oturumunu gerçekleştirdi; bireylerin devrimci kitlenin parçası olmak zorunda olduğu anda, her türlü kişisel meseleden kaçınmak için manifestoların yalnızca *Komün* imzası taşıyacağı kararı alındı.

Bu ilk oturumdan itibaren, bir devrimin sıcak atmosferinden boğulan kimileri fazla ileri gitmek istemedi, anında istifalar yaşandı.

Bu istifalar ek seçimlere neden olduğundan, Versailles, Paris'in sandıklarda kaybettiği zamandan faydalanabildi.

İşte Komün'ün ilk oturumunda sunulan bildiri:

Paris, 28 Mart 1871

Yurttaşlar,

Komün'ümüz kuruldu. 26 Mart seçimi muzaffer Cumhuriyet'i onaylar.

Korkakça baskıcı bir iktidar size karşı zor kullanmıştı, size bir kral dayatarak onursuzlaştırmak isteyen bu hükümeti haklı savunmanızla püskürtme-

---

* Bugün Fransa'nın milli marşı olan *La Marseillaise* gibi, bir devrimci marştır. "Yola çıkışın şarkısı" anlamına geliyor. (y.h.n.)

** 1830'daki Temmuz Devrimi. (y.h.n.)

liydiniz. Bugün, peşinden koşmak bile istemediğiniz suçlular, kentin kapılarında monarşist bir komplo odağı örgütlemek için yüce gönüllülüğünüzü kötüye kullanıyor, iç savaştan bahsediyorlar, bütün ahlak bozuklukları devreye sokuyor, bütün suç ortaklıklarını kabul ediyorlar; dışarıdan destek dilenmeye kadar cüret ettiler.

Bu iğrenç entrikaları Fransa ve dünyanın yargısına havale ediyoruz.

Yurttaşlar, bize bütün girişimlere meydan okuyan kurumlar verdiniz.

Kaderlerinizin efendisisiniz, kurduğunuz temsil yine sizin sayenizde düşmüş iktidarın neden olduğu felaketleri onaracak.

Tehlikeye atılmış sanayi, durdurulan iş hayatı, engellenen ticari işlemler hızlı bir ivme kazanacak.

Bugünden başlayarak kiralar konusunda beklenen karar verilecek, yarın vade sonları hakkında olan gerçekleştirilecek.

Bütün kamu hizmetleri yeniden kurulacak ve basitleştirilecek.

Bundan böyle kentin tek askeri gücü ulusal muhafız vakit kaybetmeden yeniden örgütlenecek.

Bunlar ilk eylemlerimiz olacak.

Halkın seçilmiş temsilcileri Cumhuriyet'in zaferini sağlamak için onları güveninizle desteklemenizden başka bir şey istemiyor.

Onlara gelince, ödevlerini yerine getirecekler.

Paris Komünü, 28 Mart 1871

Gerçekten de, kalabalık için tüm hayat güvenliğiyle ilgilenerek görevlerini yaptılar ama maalesef! İlk güvenlik önlemi, muhafazakâr tepkiyi kesin olarak alt etmek olmalıydı.

Paris'te güven yeniden doğarken Versailles'ın sıçanları geminin omurgasını oyuyordu.

Farklı nedenlerle yine bazı istifalar oldu: Ulysse Parent, Fruneau, Goupil, Lefebvre, Robinet, Méline.

İlk günlerden itibaren kesin olmamakla birlikte komisyonlar kurulmuştu; yeteneklerine göre bir komisyonun üyeleri bir başkasına geçiyordu.

Komün, ateşli devrimci bir çoğunluk ve az vaktimiz olduğuna göre bazen çok fazla düşünen sosyalist bir azınlıktan oluşuyordu; despotik ya da haksız önlemler almanın korkusunun onları aynı sonuçlara vardırdığı konusunda birbirine benziyorlardı.

Benzer bir Devrim aşkı kaderlerini birleştirdi. "Çoğunluk da ölmeyi bilir" dedi, birkaç hafta sonra ölen Delescluze'ü kucaklayarak Ferré.

Ek seçimlerde seçilen Komün üyeleri Cluseret, Pottier, Johannard, Andrieu, Serailler, Longuet, Pillot, Durand, Sicard, Philippe, Louelas, A. Dupont, Pompée, Viard, Trinquet, Courbet, Arnold oldu.

Rogeart ve Briosne elde edilen oy sayısı konusunda alınganlık göstererek koltuklarına oturmak istemedi; bu 71 insanları gerçekten de başkalarına pek benzemeyen adaylardı.

Menotti Garibaldi seçildi fakat gelmedi, belki de evlatlarını Cumhuriyet'e sunan Garibaldi'nin yuhalandığı Bordeaux Meclisi'nden hâlâ tiksiniyordu.

Sık sık yeniden düzenlenen komisyonlar böylelikle kabaca oluşturuldu.

Savunma: Delescluze, Trıdon, Avrıal, Arnold, Ranvıer.

Maliye: Beslay, Bıllıoray, Victor Clément, Lefrançaıs, Félix Pyat.

Güvenlik: Cournet, Vermorel, Ferré, Trınquet, Dupont.

Eğitim: Courbet, Verdure, Jules Mıot, Vallès, J. B. Clément.

Kaynak: Varlın, Parısel, Victor Clément, Arthur Arnould, Champy.

Adalet: Cambon, Dereure, Clemence, Langevın, Durand.

İş Ve Ticaret: Theısz, Malon, Seraıller, Ch. Longuet, Chalın.

Dış İşleri: Leo Meıllet, Ch. Gérardın, Amouroux, Johannard, Vallès.

Kamu Hizmetleri: Ostyn, Vesınıer, Rastoul, Antoıne, Arnaud, Pottıer.

Delegasyonlar:

Savunma, Cluseret.
Maliye, Jourde.
Kaynak, Vıard.
Dış İşleri, Paschal Grousset.
Eğitim, Vaıllant.
Adalet, Protot.
Güvenlik, Raoul Rıgaud.
İş Ve Ticaret, Fraenkel.
Kamu Hizmetleri, Andrıeu.

Ne olursa olsun, diyordu Komün'ün üyeleri ve ulusal muhafızlar, kanımız bu merhaleye derin bir iz bırakacak.

Gerçekten de öylesine derin bir iz bıraktı ki, toprak bununla doldu, geriye dönmek için aşmanın zor olacağı çukurlar açtı; kan kırmızı güller bu çukurun yamaçlarını çiçeklendirdi.

V
Komün'ün İlk Günleri-Önlemler Paris'te Yaşam

Gelecek zamanlar, yüce manzara.
Halklar uçurumun dışında!
Kasvetli çöl aşıldı;
Kumlardan sonra çimenler
Ve toprak bir eş gibi,
Ve adam bir yavukludur.
(Victor Hugo)

Paris nefes alıyordu işte! Deniz yükseldiğinde sığınaklarını kaplayacak dalgaların geldiğini görenler benzer durumdaydı. Versailles yavaş ve emin adımlarla ilerliyordu.

Komün'ün ilk kararnameleri Mont-de-Piété* nesnelerinin satışının engellenmesi, ibadet bütçesinin ve askere almanın ortadan kaldırılması oldu; o sırada arkalarında bunca ceset bırakan kilise ile devletin kötü giden evliliğinin asla bozulamayacağı tahayyül ediliyordu, belki hâlâ tahayyül ediliyor; ancak beraber yok edilmelidir.

Papaz topluluklarının mallarına el konması; savaşırken öldürülen bütün federelerin meşru ya da gayri meşru karısına, meşru ya da gayri meşru çocuğuna bir nafaka aktarılacaktı.

Versailles bu yardımları ölüm yoluyla ödedi.

Geçerli nedenlere dayanarak meşru ayrılık talep eden kadının bir nafaka hakkı vardı.

Alışılmış prosedür kaldırıldı ve iki tarafa da kendi kendini savunma hakkı verildi.

Düzenli vekalet olmaksızın evde polis aramaları yasaklandı.

Bir kişinin birçok gelir biriktirmesi yasaklandı ve maksimum ödeme yılda 6.000 frankla sabitlendi.

Komün'ün üyelerinin harçları günde on beş franktı, yani bu maksimumdan uzaktı.

---

* Rehincilik yapılan bir yer. (y.h.n.)

Komün bir Asliye Hukuk Mahkemesi örgütlemeye karar verdi. Yargıçları seçti, jüriyi ve yargı sistemini örgütledi.

Hemen ardından iş derneklerinin boş bırakılan atölyelerden faydalanmalarına izin verildi.

Öğretmenlerin maaşı 2.000 frankla sabitlendi.

İmparatorluk despotizminin ve kaba gücün sembolü Vendôme Sütunu'nun* yıkılmasına karar verildi; bu anıt halkların kardeşliğine zararlıydı.

Daha sonra, Versailles tarafından tutsak alınanların infazına son vermek için Versailles yandaşları arasında tutulan rehineler hakkında karar eklendi (aslında bu, tutsak cinayetlerini azaltan tek önlemdi; tutsak federelerinin katledilmelerine izin vermek ihanet etmeden imkânsız olunca gecikmeli olarak vuku buldu). Komün atölyelerde para cezasını yasakladı; politik ve mesleki yemini kaldırdı; bilginlere, mucitlere, sanatçılara başvurdu. Zaman geçiyordu, Versaille'ın süvari birliğinin ancak at gölgelerine sahip olduğu dönem artık geçmişti. Bay Thiers, infazlarını gerçekleştirmek için ihtiyaç duyduğu orduyu şımartıyor, pohpohluyordu.

Yirmi beş franktan az olmak üzere Mont-de-Piété'ye bırakılan nesneler iade edildi.

Fırınlarda gece çalışması çok ağır olduğundan ortadan kaldırılmak istendi fakat ya uzun alışkanlıktan dolayı ya da gündüz gerçekten daha zor olduğundan fırıncılar eskisi gibi devam etmeyi tercih etti.

Her yerde yoğun bir yaşam kıpırdanıyordu. Courbet, sıcak bir çağrıda şunları söylüyordu:

> Herkes dizginsizce onun dehasına kapılırsa, Paris önemini ikiye katlayacak. Üstelik Avrupa'nın uluslararası kenti sanatlara, endüstriye, ticarete, her türlü alışverişe, bütün ülkelerin ziyaretçilerine ölümsüz bir düzen verebilecek, canavarca olduğu bahaneleriyle kesintiye uğratılamayacak bir yurttaşlar düzeni.

Elveda eski dünya ve diplomasi.

Aslında Paris bu sene bir gösteri yaptı ama eski dünya ve diplomasisi tarafından yapılan ölülerin gösterisi. Otuz beş bin değil, yüz bin kadavra büyük bir morg halinde surların taş çerçevesine yayıldı.

---

* Napolyon tarafından inşa ettirilen, Austerlitz Savaşı'nı simgeleyen anıt. Komün'den sonra yeniden inşa edildi. (y.h.n.)

Fakat sanat yine de tohumlarını ekti, ilk destan bunu anlatacaktır.

Federal sanatçılar komisyonu şöyle oluşmuştu:

Ressamlar

Bouvin, Corot, Courbet, Daumier, Arnaud, Dursée, Hippolyte Dubois, Feyen, Perrin, Armand Gautier, Gluck, Jules Hereau, Lançon, Eugène Leroux, Edouard Manet, François Milet, Oulevay, Picchio.

Heykeltraşlar

Becquet, Agénor Chapuy, Dalou, Lagrange, Edouard Lindencher, Moreau, Vauthier, Hippolyte Moulin, Otlin, Poitevin, Deblezer.

Mimarlar

Boileau (oğul), Delbrouck, Nicolle, Achille Oudinot, Raulin.

Taş oymacıları

Georges Bellanger, Bracquemont, Flameng, André Gill, Huot, Pothey.

Zanaatkârlar

Emile Aubin, Boudier, Chabert, Chesneau, Fuzier, Meyer, Ottin (oğul), Eugène Pottier, Ranber, Rester.

Bu komisyon nisan ayı ortasından itibaren işlerken Versailles Meclisi, Komün'ün sanatları ve bilimleri ortadan kaldırma sözde eğilimlerini yayıyordu.

Müzeler halka açılmıştı, Tuileries Bahçesi ve diğer yerlerin çocuklara açıldığı gibi.

Bilimler Akademisi'nde bilgeler Komün'ün hiçbir müdahalesi olmadan huzur içinde tartışıyordu.

Thénard, baba oğul Becquerel'ler, Elie de Beaumont her zamanki gibi bir araya geliyordu.

Mesela 3 Nisan oturumunda M. Sedillot savaş alanındaki yaralıların pansumanı hakkında, Doktor Drouet gündemde olan koleranın değişik tedavileri hakkında bir broşür yayımladı; o sırada bir Amerikalı, M. Simon Newcombe, karatahtada ayın dünya etrafındaki hareketini inceleyerek, olayların sahnesinden hatta dünyadan uzaklaşıyordu.

M. Delaunay ise başka hiçbir şeyle ilgilenmeden meteorolojik gözlem hatalarını düzeltiyordu.

Doktor Ducaisne, ahlak reçeteleri başkalarından çok güçlü olan bir ahlak nostaljisiyle ilgileniyordu; buna da korkulu obsesyonları, kana susamışlığını ve yıkılan iktidarları ekleyebilirdi.

Bilginler bir sümbül soğanının anormal gelişiminden elektrik akımına kadar her şeyle en ince ayrıntısına kadar ilgileniyordu. Sorbon'da görevli kimyager M. Bourbouze bir elektrik aygıtı yapmış, kısa mesafeler arasında iletken tel olmadan telgraf çekebiliyordu; bilimler akademisi, su elektrik için topraktan daha iyi bir iletken olduğundan, Seine üzerindeki köprüler arasında deneyler yapmasına izin vermişti.

Deney başarılı oldu, aygıt Alman savunma hatlarıyla kaplı Passy'deki bir yerle iletişim kurmak için Auteuil Viyadüğü'nde kullanıldı.

Rapor, M. Bourbouze tarafından Auteuil'den yollanan mesajları almak için balonda yapılan ikinci bir deneyin anlatımıyla sona eriyordu; balon rüzgâr yüzünden fazla gitmedi, Andrée'nin* balonu günümüze kadar geldi.

Bay Chevreul kırık bir sesle, radyal sınıflandırmanın mutlak destekçisi olmadığı halde embriyolojik çalışmaların önemine vurgu yapıyordu.

Çok, pek çok şey konuşuldu; mesela göktaşlarının kara maddesinden, maddenin bağımlı kaldığı ısı derecesine göre farklı maddelerin üretilmesinden. Yine Bay Chevreul, etkileri farklı olan benzer oluşum karışımlarıyla ve kimya kaçınılmazken bedenin dış fenomenlerle sınırlandırılmamasının gerekliliğiyle ilgilendi; Versailles'ın düzen adına Paris'e ölüm getirdiği gün, Ay'ın hareket denkleminin katsayısının bazı yeni terimleri konusunda yıldızlara el atılmıştı, sanırım bu son oturum oldu.

Her yerde gençliğin ateşine cevap veren dersler veriliyordu.

Aynı anda sanatlar, bilimler, edebiyat, keşifler isteniyor, yaşam alevleniyordu. Eski dünyadan alelacele kaçılıyordu.

---

* Salomon August Andrée, İsveçli mühendis, fizikçi, balon pilotu ve kâşif. 1897'de balonla Kuzey Kutbu'na giderken takım arkadaşlarıyla beraber karbonmonoksit zehirlenmesinden yaşamını yitirdi. (y.h.n.)

VI
Versailles Saldırısı-Hector France ve Cipriani Tarafından Anlatılan ve Hiçbir Yerde Yayımlanmamış Flourens'ın Ölümünün Hikâyesi

Herkesi *yüce çarpışmaya çağırıyorlardı*,
Büyük işlerin sarhoşluğuna,
Ve kurşunların arasında onlara gösteriyorlardı
Barışın ulu ağaçlarını.

(Victor Hugo)

Oyla Komün üyelerinin atanmasını meşrulaştırmak istediğimiz gibi, halkların tek düşmanı tiranları değilmiş gibi, düşmanın gözü önünde iç savaşa neden olmamak bahanesiyle Versailles'ın saldırmasını beklemek istendi.

Bu kez dikkatli olan generaller, ne bir tozluk düğmesine ne de bir kılıcın bilenmesine ihtiyaç duyduklarını düşündüklerinde, Versailles saldırdı.

Kırbacın altında acılarını haykıran bütün köle sürüleri, efendileriyle birlikte ittifak yaparak Komün'ü bu acılardan sorumlu tutuyorlardı.

Emirleri bekleme alışkanlığı insanlar arasında o derecedeydi ki, 19 Mart'tan beri "Versailles'a" bağıranlar, Montmartre, Belleville, bütün bir ateşli ordunun aklına mümkün olduğunca silahlanıp bir araya gelme ve hareket etme düşüncesi gelmiyordu. İlerde benzer bir vesileyle belki de yine böyle olur, kim bilebilir?

2 Nisan sabah saat altıya doğru Paris top sesleriyle uyandı.

Önce, Paris'i çeviren Prusyalıların kutlama yaptığı sanıldı fakat daha sonra hakikat anlaşıldı: Versailles saldırıyordu.

İlk kurbanlar Neuilly'deki bir yurdun öğrencileri oldu (kuşkusuz Bay Thiers ve Ulusal Meclis için dua etmeye gittikleri bir kili-

senin kapısında). Toplar havada patlıyordu. Katillerin Tanrısı kendininkileri tanıma alışkanlığına sahiptir, özellikle çok geç olduğu zaman.

Biri Montretout ve Vaucressen, diğeri Rueil ve Nanterre yoluyla Paris'e yürüyen iki ordu, Bergers kavşağında bir araya geldi ve Courbevoie'da federeleri katletti. Hayatta kalan ve Garibaldici keskin nişancılar tarafından desteklenen federeler önce geri çekildi ardından tamamen kendi içine kapandı. Aynı akşam Courbevoie yeniden ele geçirildi. Esirlerinin kadavralarının rıhtıma dizildiği görüldü.

Bu kez saldırıya anında karar verildi.

Komün'ün orduları 3 Nisan sabah saat dörtte yola koyuldu.

Hâlâ tarafsız olduğuna inanılan Mont-Valérien tarafını Bergeret, Flourens ve Ranvier, Clamart ve Meudon tarafını Eudes ve Duval yönetiyordu; Versailles'a gidiliyordu.

Birden surlar dumanla kaplandı ve federelerin üzerine kurşun yağdı.

Merkez Komite tarafından gönderilen Lullier'ye, bu kalenin tarafsızlığını vaat eden Mont-Valérien'ın komutanının Bay Thiers'e bunu haber vermekte acele ettiği, ardından Thiers'in Fransız ordusunun bir subayı sözünü geri almasın diye komutanın yerini hiç söz vermeyen bir başkasıyla doldurduğu anlatıldı; sabah ateşe başlayan bu ötekiydi.

Başkomutan olarak Cipriani'yle birlikte Flourens yönetimindeki küçük ordu Neuilly Köprüsü'nde ikiye ayrıldı; Flourens Puteaux Rıhtımı yoluyla Montretout'ya, Bergeret Saint-Germain Caddesi yoluyla Nanterre'e doğru yöneldi; yaklaşık on beş bin adamla Rueil'de bir araya geleceklerdi ve Mont-Valérien felaketine rağmen federelerden pek çoğu bağlantı noktasına doğru ilerleyişlerini sürdürdü.

Mont-Valérien çevresindeki tarlalara sapan bazıları, Paris'e tek başlarına döndü, iki ordu birliği Rueil'de buluşup, hâlâ gürleyen Mont-Valérien ateşine karşılık verdi.

Ancak yerler ölülerle kaplandığında geride kalanlar her yana dağıldı.

Versailles'lılar Courbevoie Kavşağı'nda Neuilly Köprüsü'nü makineli tüfeklerle tarayan bir batarya kurdu.

Çok sayıda federe tutsak alınmıştı.

Versailles'ın ateş açtığı sırada Gallifet, kendi ve hükümetin niyetleri konusunda hiç şüphe bırakmayan izleyen genelgeyi yolluyordu.

Paris çeteleri tarafından savaş *ilan edildi.*
Dün ve bugün askerlerimi öldürdüler!
Bu katillere ateşkessiz ve acımasız bir savaş ilan ediyorum.
Bu sabah bir örneğini vermek zorunda kaldım, hayırlısı olsun! Bunu yeniden yapmak zorunda kalmak istemem.
Sonuç olarak ülkenin, yasanın, hukukun Versailles'a ve Ulusal Meclis'e ait olduğunu unutmayın; kendisine Komün adını veren gülünç Meclis'e değil.

Tugay Komutanı,
Gallıfet
3 Nisan 1871

Gallifet bu ilanı, üstündeki kanı silme vakti bile bulamadan Rueil Belediyesi'ne yazdı.

Rueil ve Chatou Sokaklarında davul gümbürtüleri arasında bunu okuyan çığırtkan, yüksek talimatla şunları da ekliyordu:

Chatou Belediye Komisyonu'nun başkanı, Meclis'in düşmanlarına sığınak sağlayanların savaş suçlusu kabul edileceğini kendi güvenlikleri gereği sakinlere bildirir.

Bu başkanın adı Laubeuf'tü.

Ve hâlâ omuzlarının üstünde durup durmadığını yoklamak için başlarını elleri arasına alan Rueil'in, Chatou'nun ve başka yerlerin iyi yürekli insanları, Versailles'a teslim etmek üzere bazı savaş firarilerinin geçip geçmediğine bakıyordu.

Duval'in ordu birliği, kentin çavuşlarıyla birleşmiş düzenli ordu müfrezelerine karşı sabahtan beri mücadele ediyordu; gerçek bir katliamın ardından ancak Châtillon'a geri çekildiler.

Duval, subaylarından ikisi ve tutsak edilen bir kısım federenin neredeyse hepsi, Komün'e geçen ve öldürülmeden önce rütbeleri sökülen askerlerle birlikte ertesi sabah kurşuna dizildi.

4 Nisan sabahı Déroja Tugayı ve General Pellé, Châtillon Ovası'nı ele geçiriyordu.

Generalin hayat bağışlama vaadi üzerine, kuşatılan federeler teslim oldu. Askerler tespit edilir edilmez kurşuna dizildi, ötekiler hakaretlerin altında ezilerek Versailles'a gönderildi.

Yolda Vinoy onlarla karşılaştı ve Pellé'nin sözünden sonra hepsini kurşuna dizmeye cesaret edemeyip, komutanlarının olup olmadığını sordu.

Duval saflardan çıktı.

"Ben" dedi.

Başkomutanı ve Montrouge gönüllüler komutanı da saflardan çıktı ve onun yanında durdu.

"İğrenç serseriler sizi!" diye bağırdı Vinoy.

Ve kurşuna dizilmelerini emretti.

Sırtlarını bir duvara dayadılar, el tutuştular ve hep birlikte: "Yaşasın Komün" diye bağırarak öldüler.

Bir Versailles'lı Duval'ın botlarını çalıp onlarla dolaştı: Komün'ün ölülerinin ayakkabılarını çalmak Versailles ordusunda yaygın bir alışkanlıktı.

Vinoy ertesi gün: "Federeler sorun çıkarmadan teslim oldu, liderleri, Duval diye biri, olay sırasında öldürüldü" diyordu; bir başkası ise: "*Bu haydutlar bir tür gururla ölürler*" diye ekliyordu.

Şatafatlı giyimli ve nereden geldikleri bilinmeyen, tutsaklara hakaret eden ve şemsiyelerinin ucuyla ölülerin gözlerini oyan iğrenç yaratıklar, ilk karşılaşmalardan itibaren Versailles ordusunun ardından gelmeye başladı.

Hortlaklar gibi kana susamış olan onlar, ölüm öfkesine tutulmuşlardı; toplumun değer yargılarıyla yoldan çıkmış, pis iştahlara batmış her türden insan oldukları söyleniyordu, kurtlar gibi korkunç ve sorumsuzdular.

Versailles'ın, gelişini ölüm yaygaralarıyla selamladığı Paris'in tutsak *katilleri* arasında coğrafyacı Elisée Reclus da vardı. O ve arkadaşları Satory'e gönderildi, oradan da sığır vagonlarıyla hapishane olarak kullanılan eski gemilere nakledildi.

Kimse, savaş uğruna feda edildikleri gibi yalanlarla kandırılan askerler kadar aldatılmış olmadığından, Versailles'da yaşayanların hepsinin kafası, ordunun akıl almaz vahşetler için kullanılmasını sağlayan haydutluk ve Prusyalılarla uzlaşma hikâyeleriyle doldurulmuştu.

Flourens'ın son zamanlarının ve ölümünün hikâyesi bana Londra'da, bu kitapta yer almak üzere Flourens'ı hayattayken en son gören yoldaşımız Hector France ve silah arkadaşı, ölümünün tek tanığı Amilcare Cipriani tarafından anlatıldı:

> Önceki günden beri Florens'la birlikteydim, dedi Hector France, yaver olarak beni almıştı ve federe taburların saldırı için toplandığı Maillot Kapısı'nda ona katılmıştım.
> Geceyi uyumadan geçirdik, bütün sefer komutanlarının katıldığı bir toplantı vardı; Flourens'la birlikte şafakta geri döndüm, federeler yol boyunca dizilmişti ve o atlıydı.

İlerlemeye başladık. Köprüye vardığımızda geçitler kaldırılmıştı: ne toplar, ne at arabaları, hiçbir vasıta geçiş yapamıyordu. Flourens bana:
"Topları ve diğer mühimmatları alın, öteki köprüden geçin" dedi.
Paris'e geri çekilen taburlarıyla karşılaştığım Bergeret'nin ordu birliğine ateş açmaya başlayan Mont-Valérien'ın altından geçmek gerekiyordu.
"Versailles'a! Versailles'a!" diye haykırarak yoluma devam ediyordum fakat hangi yola gireceğimi bilmediğimden bir demiryolu çalışanına sormak zorunda kaldım; bilmediğini söyledi ama tabancamı alnına dayadığımda yolu bana tarif etti. Üç top ve federeler tarafından idare edilen mühimmat araçlarıyla hızla devam ettim. Toplar topçular tarafından götürülüyordu ve bizim yanımızda Flourens'ın onlara eşlik etmeyi üstlendiği bir yarın ulusal muhafız bölüğü vardı; fakat hızlı adımlarla takip edemediklerinden yolda kaldılar.
Ateş etmeye devam eden bir surun altından geçtik.
Chatou'ya kısa bir mesafede kazasız belasız Flourens'a katıldım; beni, gelişimi haber vermek ve kendisiyle birlikte hareket etmesini istemek üzere hemen Bergeret'ye gönderdi.
O sırada Mont-Valérien'den Chatou'ya havan top mermileri yağmaya başladı.
Flourens'a Bergeret'nin yanındaki görevim konusunda açıklama yapmak üzere döndüğümde onu Cipriani'yle ve ihanet olduğunu düşünerek onlara sövüp sayan bir subay ve muhafız kalabalığıyla çevrili buldum. Mermiler köye yağmaya başlıyordu ve bu onları iyice çileden çıkarıyordu.
Sayısız suçlamayla karşılaşan Flourens atından indi ve yüzü sapsarı kesilmiş, tek kelime etmeden kırlara doğru gitti; Cipriani'ye kaygılarımı bildirdim:
"Onu benden iyi tanıyorsunuz, arkasından gidin ve yanlış bir şey yapmasına engel olun" dedim.
Cipriani de atından indi ve çoktan uzaklaşan Flourens'ı izledi.
Ata binen tek kişi bendim; pek çok federenin ölümüne neden olan bir top patlamasının ardından, süvari üniformam üzerimde olduğundan bütün öfkeleri bana yöneldi, hemen bunun hesabını vermem gerektiğini söyleyerek beni bir hain, bir Versailles'lı yerine koydular. Bereket versin ki yanıma aldığım, pek çoğu benim gibi bölük pantolonları içinde olan topçular beni korudu ve federelerin öfkesini yatıştırdı. O sırada top mermileri yağmaya devam ediyordu. Bana:
"Mademki atın üstündesiniz, Flourens'ın nerede olduğuna siz bakın."
Gittiği tarafa dörtnala ilerledim.
Birkaç tarlayı geçtikten sonra, bir pencerenin arkasında oturan yaşlı bir kadından başka kimseyi görmediğim ıssız sokaklara vardım; kadına iki ulusal muhafız üstsubayını görüp görmediğini sordum, bana: "Flourens'ı mı arıyorsunuz?" diye cevap verdi. Olumlu cevabım karşısında tamamen kapalı bir evi gösterdi, kapısını ve komşu kapıları çaldım ama hiçbir yanıt alamadım.
Hızla federelerin yanına döndüm; bir tarafta, Paris'e dönmek için tepeden inen Bergeret'nin ordu birliği, diğer tarafta, daha çok uzaklarda, büyük önlemlerle ilerleyen Versailles'ın öncü kuvvetleri görülüyordu.

Federelerin ilk sözü, "Flourens nerede?" oldu. "Ne yapacağız?" Bir hareketle onlara Bergeret'nin ordu birliğini gösterdim ve "Onları izleyelim, geri çekilelim" dedim. Böyle yaptılar. İki yüz metreden fazla geride, durmadan Flourens'ın gelip gelmediğine bakarak en son ben kaldım.

Bir süre sonra tarlalarda, her taraftan, fundalıklardan, çalılıklardan, üzerimize kurşun yağdı.

Bu çarpışmayı kaybetmiştik; çok sayıda federe öldürüldü ya da düşman tarafından kurşuna dizilmeye götürülmüştü, Flourens da yitmişti.

Hector France

Flourens'ın son günlerine dair Cipriani tarafından verilen önemli ayrıntılar, kasvetli yolculuğun ikinci kısmını tamamlar.

Benim derdim Flourens'ın hayatı değil, Desmarets jandarma komutanı tarafından soğukkanlılıkla işlenen gerçek bir cinayet olan trajik ölümüdür, dedi Cipriani.

3 Nisan 1871 tarihiydi. Paris Komünü, Paris dışına alınan federeleri durmadan yargısız bir şekilde kurşunlayan gericilerin askerlerine karşı bir kitle saldırısı yapmaya karar verdiğinden, Flourens, Chatou'ya gitme ve orada Duval ve Bergeret'yi bekleme emri almıştı; bu iki şahıs, Châtillon'da Versailles'lılara saldırmak ve Versailles üzerine yürüyüp oradan hainleri kovmak üzere diğer bölükle birleşmeliydi.

Flourens Chatou'ya öğleden sonra saat üçte geldi; orada, Duval ve Bergeret'nin Châtillon ve Neuilly Köprüsü'nde bozguna uğradığını öğrendi. Duval yakalanmış ve kurşuna dizilmişti. Federelerin bu bozgunu Flourens'ın konumunu zor kılmakla kalmayıp, savunulamaz hale de getiriyordu.

Sol tarafta, kaçan ve bir dönme hareketiyle bizi kuşatmaya çalışan Versailles ordusu tarafından izlenen federeler vardı.

Arkamızda kalan Mont-Valérien Kalesi Lullier'nin saflığı yüzünden düşmanlarımızın eline geçmiş ve bize epey güçlük çıkarmıştı.

Chatou'dan çıkmak ve Nanterre'e çekilmek acildi; parçalanmak ve kapana kısılmak istemiyorsak eğer, bizi her türlü saldırıdan kurtaracak ikinci bir savunma hattı kurmamız gerekiyordu.

Bütün gün yürüyen federeler yorgun ve açtı; öğleden sonra saat üçte, Châtillon başarısıyla arsızlaşan bir düşmana karşı mücadeleye girecek durumda değildi.

Dolayısıyla her şey, ertesi sabah Paris'ten gelen yeni ve canlı birliklerle Buzenval ve Montretout yükseklerini ele geçirip Versailles'a doğru yürümek için Nanterre'e geri çekilmeyi gerektiriyordu.

Ben, Flourens'ın arkadaşı ve birliğin başkomutanı olarak, bu planı Flourens'a ve bize katılmaya gelen Bergeret'ye sundum; Bergeret onayladı; Flourens:

"Ben geri çekilmem" dedi.

"Dostum" dedim, "bu bir geri çekilme ya da bir kaçış değil; aslında, size daha önce açıkladığım şeylerin bize dayattığı bir ihtiyat önlemi."
Başıyla anlıyorum anlamında bir işaret yaptı.
Bergeret'ye birliğin başına, Flourens'a ortasına geçmesini rica ettim ve ben Chatou'yu tamamen tahliye etmek için geride kalıyordum.
Herkes ilerlemekteydi, biraz önce Bergeret ve Flourens'la görüştüğüm demiryolu geçidinin altına geldim; orada Flourens'ı hâlâ atının üzerinde, aynı yerde, solgun, kasvetli ve sessiz buldum.
Yola koyulma talebimi reddetti ve atından inerek hayvanı orada bulunan ulusal muhafızlara bıraktı ve nehrin kıyısından yürümeye koyuldu.
Yakın dost ve birliğin başkomutanı olarak, Versailles ordusu tarafından istila edilecek bir yerde onu asla bırakamayacağımı, onu terk etmeyeceğimi, ya onunla kalacağımı ya da onunla gideceğimi kendisine ifade ettim.
Yorgun, çimenlere uzandı ve derin bir uykuya daldı.
Onun yanına oturmuş, uzakta ovada çark ederek Chatou'ya doğru ilerleyen Versailles süvarilerini görüyordum.
Dostumu ve kitlenin sevdiği komutanı kurtarmaya çalışmak benim görevimdi.
Onu uyandırdım ve bir çocuk gibi yakalanacağı bu yerde kalmamasını istedim:
"Yeriniz burası değil" dedim, "birliğinizin başıdır; yaşam yorgunuysanız eğer, bugüne dek sevgi ve sempatiyle arkanızdan gelen adamların başında yarın sabah girişeceğimiz savaşta kendinizi öldürün."
Çekilmek istemediğinizi söylüyorsunuz. Terk etmek geri çekilmekten çok daha fenadır; burada kalarak kaçıyor, en kötüsünü yapıyorsunuz! Sizden pek çok şey bekleyen Devrim'e ihanet ediyorsunuz.
Ayağa kalktı, kolunu bana uzattı: "Haydi gidelim" dedi. Gitmek, söylemesi kolay; ama bulunduğumuz köyü neredeyse kuşatan Versailles ordusu tarafından fark edilmeden yapması neredeyse imkânsız bir şeydi.
Nanterre'deki müfrezelerimize katılmak için gizlenmemiz ve geceyi beklemek kaçınılmazdı.
Chatou Rıhtımı'na geldiğimizde, küçük bir eve, bir arsadaki 21 numaralı bir tür meyhaneye girdik. Evin hanımından bize verecek bir odasının olup olmadığını sorduk, bizi birinci kata çıkardı.
Bu odanın mobilyası, girişte sağda bir yatak, solda bir şifoniyer, ortada küçük bir masadan oluşmaktaydı.
Flourens girer girmez kılıcını, tabancasını ve kepini şifoniyerin üzerine bıraktı ve kendini yatağa atıp uykuya daldı.
Gözetlemek için panjurları kapalı pencereye yanaştım.
Bir süre sonra, Nanterre yolunun açık olup olmadığını öğrenmek için birini keşfe yollamama izin verip vermediğini sormak üzere Flourens'ı tekrar uyandırdım.
Razı oldu, özel bir görev verebileceğim birinin olup olmadığını öğrenmek için evin hanımına gittim.
"Kocam var" dedi.
"Onu yukarı çıkarın" dedim.

Sanırım bir köylüydü; Nanterre yolunun açık olup olmadığından emin olmasını ve cevabı hemen bize ulaştırmasını rica ettim kendisinden; zahmetine karşılık olarak da yirmi frank söz verdim. Bu adamın adı Lecoq'tu.
Gitti, bir sigara yaktım ve panjurun arkasındaki yerimi aldım.
Beş dakika sonra Nanterre Sokağı'na açılan küçük bir sokağın sağında, bulunduğumuz tarafa dikkatle bakan atlı bir kurmay asteğmenin ortaya çıkıverdiğini gördüm.
Durumu Flourens'a bildirdim ve penceredeki gözetleme görevime yine devam ettim.
Subay ortadan kaybolmuştu. Bir süre sonra aynı taraftan bir jandarma geldiğini gördüm. Kaldığımız eve dönerek ve ne yaptığından emin bir adam gibi, bir an, aynı sokakta onu takip eden kırk kadar jandarmayı görmek için evin önünde bulunan boş araziye eğildi. Flourens'a gittim ve:
"Jandarmalar evin önünde" dedim.
"Ne yapalım?" dedi, "kesinlikle teslim olmayalım!"
"Gerçekten yapabileceğimiz çok şey yok, dedim. "Siz pencerede durun, ben kapıya gideyim." Kösteği sol elime, tabancamı sağa aldım.
O sırada biri dışarıdan içeri girmeye çalışıyordu.
Kapıyı açtım ve tabancasını suratıma dayamış bir jandarmayla yüz yüze buldum kendimi.
Ateşlemesine zaman bırakmadan, kendiminkini göğsünün tam ortasına boşalttım. Yaralanan jandarma silah başına diye seslenerek hızla merdivenlere seğirtti.
Onu takip ettim ve girişteki salonda, kendimi yukarı çıkan öteki jandarmaların ortasında buluverdim.
Süngü ve dipçik darbeleriyle yere düşüp yenildim.
Kafam iki yerden kırılmış, sağ bacağım süngü darbeleriyle delinip parçalanmış, kollarım neredeyse kopmuş, bir kaburga kemiğim ezilmiş, göğsüm darbelerle çökmüştü; ağzımdan, kulaklarımdan, burnumdan kan geliyordu, yarı ölüydüm.
Beni bu şekilde benzetirlerken, bazı jandarmalar yukarı çıkıp Flourens'ı yakalamışlardı.
Onu tanımamışlardı. Önümden geçerken beni yerde, kan içinde gördü ve "Ah benim zavallı Cipriani'm!" diye bağırdı.
Beni kaldırdılar ve dostumu takip ettim.
Evin çıkışında durduruldu ve arazinin girişinde jandarmaların yanında kaldım.
Üstü başı didik didik aranan Flourens'ın cebinde General Flourens'a gönderilen bir mektup ya da bir mesaj bulundu.
O ana kadar biraz ihtimamla muamele edilirken bir anda sahne değişti.
Hepsi bağırarak ona küfretmeye başladı: Bu Flourens, onu yakaladık, bu defa elimizden kurtulamayacak."
O sırada atlı bir jandarma komutanı geldi. Bu adam kim diye sorunca karşısındakiler vahşi haykırışlarla: "Bu, Flourens" dediler.
Flourens gururla ayakta duruyordu, şapkasız güzel başıyla kolları göğsünde birleşmişti.

Flourens, Jandarma komutanının sağındaydı, komutan ona tepeden bakıyordu, kaba ve kibirli bir tonla ona:
"Flourens siz misiniz?" diye sordu.
"Evet" dedi.
"Jandarmalarımı yaralayan sizsiniz."
"Hayır" dedi tekrar Flourens.
"Yalancı" diye bağırdı bu namussuz ve bir cellat ustalığıyla çektiği kılıcıyla kafasını ikiye ayırıp dörtnala uzaklaştı.
Flourens'ın katilinin adı Komutan Desmarets'ydi.
Flourens yerde korkunç bir şekilde kıvranıyordu, bir jandarma alay ederek: "Beynini ben uçuracağım" dedi.
Kulağına tüfeğini dayamıştı bile. Flourens hareketsiz kaldı, ölmüştü.
Bu hikâyeye burada son vermeliydim ama Versailles'da bu büyük devrimci düşünürün cenazesi daha pek çok hakarete uğrayacaktı. Kendi gözlerimle görmeseydim inanamazdım.
Bu yüzden Flourens'ın cesedinin benden alındığı ana kadarki olayları anlatmak için okuru iğrenç ve lanetli şehir Versailles'a götürmem boynumun borcudur.
Dostum artık acı çekmiyordu ama benim büyük acım başlıyordu.
Flourens'ın katili gitmiş, etrafımda sırtlanlar gibi uluyan jandarmaların insafına kalmıştım.
Beni ayağa kaldırdılar ve kurşuna dizmek için Flourens'ın cesedinin yanında ayakta tuttular.
Jandarmalardan birinin benimle konuşacağı tuttu, dehşet ve tiksintiyle karşılık verdiğimden üzerime bir tekme ve küfür yağmuru indi.
Bu aksilik hayatımı kurtardı, oradan geçen bir jandarma asteğmeni kim olduğumu sordu.
"Flourens'ın yaveri" dedi jandarmalar. Bu yüzden yaver unvanıyla bilinirim.
"Ne yazık ki" dedi asteğmen, "burada değil, Versailles'da kurşuna dizilmesi gerekiyordu."
Beni kastederek şöyle dedi:
"Bağlayın şu alçak herifi, yarın Versailles'da tutsak ettiğimiz başka namussuzlarla kurşuna dizilecek."
Emrettiği gibi sıkıca bağlandım; beni gübre dolu bir at arabasına koyup bacaklarımın üzerine zavallı dostumun cesedini fırlattılar.
Bir atlı jandarma filosunun ortasında Versailles'ın yolunu tuttuk.
Flourens'ın geliş haberi bizden önce ulaşmıştı.
Kapıda onun öldüğünden habersiz tüfeklerinin ucunu beni vurmak için doğrultan bir asker alayı vardı.
Sarhoş ve "Ölüme, ölüme!" diye bağıran bir kalabalığın ortasına vardık.
Emniyet Müdürlüğü'nde ayaklarımın dibinde Flourens'ın cesediyle bir odaya kondum.
Şık giyinmiş, büyük kısmı ordudan subaylar eşliğindeki yaratıklar sırıtarak Flourens'ın cesedini görmeye geliyordu; artık onları korkutmuyordu Flourens; iğrenç ve korkak bir şekilde bu ölünün başını şemsiyelerinin ucuyla didikliyorlardı.

Gece bu zavallı ve sevgili dostumun kanlı kalıntılarından sonsuza dek ayrıldım ve bodruma hapsedildim.
Gustave Flourens'ın Versailles çeteleri tarafından öldürülmesi ve ölümünden sonra hakarete uğraması bu şekilde oldu.

Amilcare Cipriani

Flourens, Versailles ordusu tarafından yapılan ilk korkunçlukları izleyen katliamı öngörmüş müydü? Onun gibi kendine güvenen, cömert, kahramanca mücadelelere tutkun Komün adamlarının ihanetler ve hükümetin uyguladığı iğrenç yalan politikası yüzünden önceden ne kadar yenildiklerini anlamış mıydı?

Eudes'ün ordu birliği, 61. Montmartre hareket taburunun bu saldırısının içindeydim ve zaten bundan emin olmasaydım bile, ölüm ya da öldürme korkusunun değil, silahlı bir mücadelenin gösterişli bir şekilde sahneye konması aracılığıyla fikrin çağrısının hafızalarda kaldığını teyit edebilecektim.

Les Moulineaux'yu ele geçirdikten sonra Issy Kalesi'ne girdik, orada içimizden birinin kafası bir mermiyle parçalandı.

Eudes ve karargâhı Issy'de Cizvitlerin manastırına yerleşti.

Birkaç gün sonra, fora edilen kızıl bayraklarıyla içlerinde Béatrix Excoffons, Malvina Poulain, Mariani Fernandez, Bayan Goullé, Bayan Danguet, Bayan Quartier'nin bulunduğu yirmi kadar kadın bize katılmaya geliyordu.

Kalede toplanan federeler, böyle geldiklerini görünce onları selamladılar.

Gazetelerde yayımladığımız çağrıya uyarak, savaş alanında yaralılara pansuman yapıyor ve sık sık ölen askerlerin tüfeklerini topluyorlardı.

Böylelikle pek çok kantincimiz oldu: daha önce zikrettiğimiz Marie Schmid, Bayan Lachaise, Komün'ün Cezayirlileri* taburundan Victorine Rouchy.

Taburlarının gündeminden haberdar olan, bir asker gibi öldürülen Kayıp Çocuklar taburundan bir kantinci ve hepsi sıralansa bu kitaba sığamayacak kadar daha başkaları vardı.

Sık sık Issy Kalesi'nde bize katılan ambülansçıların yanındaydım ama daha çok bölük arkadaşlarımın yanında oluyordum; onlarla başladığımdan onlarla kalıyordum ve sanırım kötü bir asker değildim. 3 Nisan'da Les Moulineaux'nun durumu hakkındaki

---

* Komün sırasında kurulan ve aslında genç beyaz insanlardan oluşan bir taburun adı. (y.h.n.)

Komün'ün *Resmi Gazete*'sinin notu –10 Nisan 71 tarihli sayısı– doğruydu. 61. taburun saflarında enerjik bir kadının savaştığını ve pek çok jandarmayı ve polisi öldürdüğünü yazar.

61. tabur birkaç gün için geri döndüğünde ötekilerle gidiyordum, bölükleri asla terk etmek istemiyordum ve 3 Nisan'dan Mayıs haftasına kadar Paris'e sadece iki kez, o da yarın gün uğrayacaktım. Böylelikle, Hautes-Bruyères Kalesi'nde Kayıp Çocuklar, Issy ve Neuilly'de topçular, Montmartre keşif erleri silah arkadaşlarım oldu ve Komün'ün ordularının ne kadar cesur olduklarına, dostlarım Eudes, Ranvier, La Cecillia, Dombwroski'nin yaşamlarını hiç önemsemediklerine şahit oldum.

VII
Anılar

Kara gizemin ardında bir bando çalıyor
Ve pek çokları peşlerinden gideceğim o yere gidiyor.
Dinleyin, yerde ağır adımlar duyuluyor;
Bu bir insanlık merhalesi, onlarla gideceğim.
(L. M., *Le Voyage*)

Bu kitabı önce kendimden bahsetmeden yazmıştım; dostlarımın gözlemiyle, sıkıntı duysam da ilk bölümlere bazı kişisel notlar ekledim; sonra tamamen ters bir etki gerçekleşti: Hikâyede ilerlerken gerçek varoluşum olan bu özgürlük mücadelesi zamanlarını yeniden canlandırmayı pek sevdim ve bugün de kişisel hayatımı bu mücadeleyle karıştırmayı seviyorum.

Bu yüzden düşüncemin derinlerine, sonsuza dek yitip gitmiş binlerce insanın hep birlikte geçtiği bir dizi tablo olarak bakıyorum.

İşte Champ-de-Mars'tayız, silahlar çatılı, gece güzel. Sabah saat üçte Versailles'a kadar gitmenin inancı içinde yola çıkıyoruz. İhtiyar Louis Moreau'yla konuşuyorum, o da gitmekten mutlu, eski tüfeğimin yerine bana küçük bir Remington karabina verdi; pek emniyetli olmadığı söylense de –ki doğru değil– ilk defa iyi bir silahım var. Endişelenmemesi için anneme yalanlar anlatıyorum, bütün önlemlerimi aldım, ona iç rahatlatıcı haberler vermek üzere cebimde hazır mektuplar var, tarihleri sonradan atılacak; bir ambülansta bana ihtiyaçları olduğunu, ilk fırsatta Montmartre'a gideceğimi söylüyorum ona.

Zavallı kadın, onu ne kadar da seviyordum! Bana tamamen vicdanıma göre hareket etme özgürlüğü verdiği için ona müteşekkirim ve sıkça yaşadığı kötü günlerden onu ne kadar da kurtarmak isterdim!

Montmartre yoldaşları orada, birbirimizden ve kumanda edenlerden eminiz.

Şimdi susuyoruz, bu mücadele zamanı; "Versailles'a! Versailles'a!" diye haykırarak ileri atıldığım bir tepe var. Razoua, katılmak için kılıcını bana fırlattı. Bir mermi yağmuru altında ellerimizi yukarda sıkışıyoruz, gökyüzü alevler içinde, kimse yaralanmadı.

Küçük kütüklerle dolu tarlalarda savaş düzeni alıyoruz fakat sanki daha önce bu mesleği yapmışız gibi geliyor.

İşte Les Moulineaux'ya geldik, jandarmalar düşündüğümüz gibi dayanmıyor; daha uzağa gideceğimizi sanıyoruz fakat hayır, geceyi bir kısmımız kalede, ötekiler Cizvitlerin manastırında geçirecek. Daha uzağa gideceğimizi sanan biz, Montmartre'ınkiler ve ben, hiddetten ağlıyoruz; yine de inancımız var. Ne Eudes, ne Ranvier, ne de ötekiler önemli bir neden olmaksızın kalmakla vakit kaybeder. Bize bunun nedenlerini söylüyorlar fakat dinlemiyoruz. Nihayet tekrar umutlanıyoruz; şimdi Issy Kalesi'nde toplar var, orayı korumak için çaba göstermemiz gerekecek. Garip mühimmatlarla (kuşatma artıkları), yirmi dörtlük top gülleleri için on ikilik toplarla yola çıkılmıştı.

O zaman manastırda alt kattaki büyük salonda olanlar, gölgeler gibi gözlerimin önünden geçiyorlar: Eudes, May Kardeşler, Caria Kardeşler, kahramanlar gibi yürekli üç ihtiyar, Moreau Baba, Chevalet Baba, Caria Baba, Razoua, Montmartre federeleri, vahşi kedilerinki gibi keskin beyaz dişleriyle kömür karası bir siyah; çok iyi, çok zeki ve çok yürekli, Komün'e inanmış bir papalık zuhaf askeri.

Cizvitler gitti, Komün'den korkmadığını söyleyen ve sessizce odasında kalan bir ihtiyar ve bilmiyorum neden bana Keşiş Jean des Entomures'ü* hatırlatan aşçı dışında. Duvarları süsleyen tablolar iki metelik etmez, önemli bir kişi izlenimi veren bir portre hariç, Mefisto'ya benziyor, Cizvitlerin bir yöneticisi olmalı, Müneccimlerin tapınmasını gösteren bir resim de var, Müneccimlerinin biri bizim siyah federemizin çirkin versiyonuna benziyor; İncil'den hikâyeler anlatan tablolar, öteki ıvır zıvırlar da mevcut.

Kale muhteşem; üstte Prusyalılar tarafından koparılan bir deliğin yakıştığı, heyulaya benzeyen surlar. Zamanımın epey bir bölümünü orada topçularla geçiriyorum; epey genç olmasına rağmen

---

* François Rabelais'nin *Gargantua* kitabının bir karakteri. (y.h.n.)

kadim dostlarımdan biri olan Victorine Eudes bizi ziyaret ediyor, o da silahını fena kullanmıyor.

İşte kurşunlarla delik deşik olmuş bayraklarıyla federelerin selamladığı kadınlar geldiler; kaleye bir ambülans kuruyor, yaralıları oradan, daha iyi düzenlenmiş Paris'teki ambülanslara aktarıyorlar. Daha faydalı olmak için dağılıyoruz; ben, gecelerce Versailles topçuları tarafından saldırılan Clamart Tren İstasyonu'na gidiyorum. Çalılar arasından küçük bir yokuşla Issy Kalesi'ne gidiyoruz; yol, top mermilerinin ezdiği menekşelerle kaplanmış.

Taş değirmen çok yakınlarda, Clamart hendeklerinde genelde çok kalabalık değiliz. Kalenin topu bizi desteklemeseydi bir baskın olabilirdi; Versailles'lılar ne kadar az sayıda olduğumuzu hiçbir zaman bilmediler.

Benzer bir gece, nasıl olduğunu bilmiyorum, istasyonun önündeki hendekte sadece iki kişi kaldık, dolu iki tüfekle eski papalık zuhafı ve ben; en azından gerektiğinde karşı koymamızı sağlayan bir önlemdi. Bereket versin ki o gece istasyon saldırıya uğramadı. Hendekte gidip geldiğimizden, bana:

"Sürdürdüğümüz bu hayat size ne hissettiriyor?" dedi.

"Aslında" dedim, "önümüzde ulaşılması gereken bir kıyıyı gördüğümüzü hissettiriyor."

"Ben de" dedi, "resimli bir romanı okuyormuşum gibi hissediyorum."

Versailles'lıların Clamart'daki sessizliği içinde hendeği katetmeye devam ettik.

Lisbonne sabah yanındakilerle birlikte geldiğinde hem mutlu hem de öfkeliydi; istenmeyen sinekleri kovuyormuş gibi, saçlarını yeniden vınlayarak geçmeye başlayan kurşunların altında sallıyordu.

Clamart'da mezarlıkta, aniden bir parıltıyla aydınlatılan mezarların arasında bir gece çatışması oldu; bu parıltı daha sonra yerini, arkalarında tüfeklerin yıldırım parıltısının çaktığı anıtları hayaletler misali bembeyaz gösteren ay ışığına bıraktı.

Berceau'yla birlikte aynı tarafa yine bir gece seferi; daha önce bizden ayrılıp bin kat daha tehlikeli bir durumda Versailles ateşi altında bize katılmaya gelenler bunlar.

Bütün bunları rüya ülkesinde, özgürlük rüyasının ülkesinde, bir düş gibi görüyorum.

Fikirlerimizi paylaşmayan ama Versailles tarafını daha az destekleyen bir öğrenci, bilhassa yaptığı olasılık hesabını doğrulamak için Clamart'a atış yapmaya gelmişti.

Yanında, zaman buldukça okuduğumuz bir Baudelaire kitabı vardı.

Aynı yerde, bir hendeğin ortasındaki küçük bir platformda, arka arkaya pek çok federe bir top mermisiyle vurulduğu bir gün, hesaplarını bir kez daha kontrol etmek istedi ve beni kendisiyle bir kahve içmeye davet etti.

Oraya rahat bir şekilde yerleştik ve Baudelaire'in kitabında "leş" başlıklı kısmı okuyorduk; kahvemiz bitmek üzereyken ulusal muhafızlar üzerimize atılıp, "Ulu Tanrım! Bu kadarı da fazla" diye haykırarak bizi oradan çıkardılar.

O anda bir top mermisi platformda kalan kahve fincanlarını kırıp, kitabı paramparça ederek patladı.

"Bu durum, hesaplarımı tamamen doğruluyor" dedi öğrenci.

Birkaç gün daha kaldı, bir daha onu görmedim.

Komün esnasında cesaretsiz gördüğüm yalnızca bir kişi vardı: yeni evlendiği genç karısını tedirgin etmek için gelen ve kendisini Paris'e geri göndermesini rica ettiğim bir notu Eudes'a götürmekten epey mutlu olan şişman bir adam. Güvenini kötüye kullanıp şunlara benzer şeyler yazdım:

> Sevgili Eudes,
> Becerikli başka adamlar varsa burada panik yaratmaktan başka işe yaramayan bu aptalı Paris'e geri gönderebilir misiniz? Buradan hemen uzaklaşması için ona, kaleden gelen top atışlarının Versailles'dan geldiğini anlatıyorum; onu geri yollamakla çok iyi edeceksiniz.

O kadar korkmuştu ki onu bir daha asla görmedik.

Versailles ordusunun girişinde federe üniformasıyla kalsaydı Komün'ü savunanlarla beraber iş başında kurşuna dizilmiş olacaktı, böyle pek çokları vardı.

Benzer bir cesaretsiz kişi de genç bir adamdı. Birkaç kişiyle Clamart İstasyonu'nda bulunduğumuz ve Versailles topçularının ortalığı kasıp kavurduğu bir gece, teslim olma düşüncesi bir saplantı gibi yakasına yapıştı, içinde bulunduğu bu duygulara karşı mantıklı konuşmak imkânsızdı. "İsterseniz teslim olun" dedim ona, "ben kalıyorum ve onu ele verirseniz istasyonu havaya uçururum." Mermilerin yığıldığı küçük bir odanın eşiğine bir mumla oturdum, yanan mumla geceyi orada geçirdim. Biri elimi sıkmaya gelmişti, onun da nöbet tuttuğunu anladım, o siyahiydi. "İstasyon her zamanki gibi dayandı." Genç adam ertesi gün gitti ve bir daha geri dönmedi.

Yine bu taraftan, Clamart'da Fernandez ve benim başıma garip bir hadise geldi.

Bazı federelerle birlikte iyi niyetli adamların çağrıldığı kır bekçisinin evine gitmiştik.

Tepemizde o kadar top mermisi vınlıyordu ki, Fernandez bana: "Eğer ölürsem, küçük kız kardeşlerim size emanet" dedi. Sarıldık ve yolumuza devam ettik. Bekçinin evinde üç dört yaralı yer yataklarında yatıyordu, kendisi yoktu ve yalnız kalan karısı paniğe kapılmıştı.

Yaralıları götürmek istediğimizde karısı bize, Fernandez ve bana, taşınacak durumda olmadıklarını söylediği yaralıları bize eşlik eden iki üç federenin koruması altında bırakıp gitmemiz için yalvardı.

Bu kadını böyle davranmaya iten nedeni anlayamadan, ötekileri bu şüpheli yerde asla terk etmek istemezdik.

Binbir güçlükle yaralılarımızı getirdiğimiz ambülans sedyelerine kaldırdık; bu arada kadın yalnızca ikimizin gitmesi için diz çökerek yalvarıyordu.

Hiçbir şey elde edemeyeceğini anlayınca sustu ve üstlerine mermi yağan –Versailles ambülansları kurşunlamaya alışkındı– yaralılarımızı alıp uzaklaştığımızı seyretmek üzere kapının önüne çıktı.

O gün bugündür düzenli ordunun askerlerinin kır bekçisinin mahzenlerinde saklandığını öğrendik. Bu kadın başka kadınların boğazlandığını görmekten mi korkuyordu, yoksa sadece saçmalıyor muydu?

Yaralılarımızla birlikte yarı ölü bir Versailles askerini de yanımızda götürmüştük, diğerleri gibi düzelmeye başladığı bir Paris ambülansına aktarıldı. Paris'in ordu tarafından istila edilmesi sırasında muhtemelen galip gelenler tarafından öteki yaralılar gibi katledilmiştir.

Eudes Légion d'honneur Sarayı'na gittiğinde, ben de önce La Cecillia'yla Montrouge'a, ardından Dombrowski'yle birlikte Neuilly'ye gittim. – Fiziksel olarak hiçbir benzerliği olmayan bu iki adam, bir eylem sırasında aynı etkiyi yaratıyorlardı; aynı hızlı bakışı, aynı kararlılığı, aynı soğukkanlılığı sergiliyorlardı.

Kayıp Çocuklar'ın kumandanı Paintendre'ı, Hautes Bruyères hendeklerinde tanıdım. Bu "Kayıp Çocuklar" adı onlara yakıştıysa ondan ve onların hepsinden dolayıydı; o kadar cesaretlilerdi ki, öldürülebilirlermiş gibi gelmiyordu ancak Paintendre ve içlerinden pek çoğu öldü.

Genelde, federeler kadar yürekliler bulunur ama onlardan daha yürekliler asla – devrimci bir hareketin aciliyetinde bu ivme zafer kazandırabilirdi.

Komün ordusu hakkındaki iftiralar taşrayı dolaşıyordu, çeteler ve adi sabıkalılardan oluşuyordu, diyordu Foutriquet.

Ancak Paule Mink, Amouroux ve diğer yiğit devrimciler büyük kentleri etkilemişlerdi, onlar da Paris'i destekleyen Komünler ilan etmişlerdi; taşranın geri kalanı, kırlık yerler, Versailles'ın askeri raporlarına hâlâ inanıyorlardı. Mesela Duval'in katli hakkındaki rapor köyleri dehşete düşürüyordu.

> Birliklerimiz, diyordu bu rapor, bin beş yüz esirden fazla etti ve vahşi hayvan tutkularını yatıştırmak için ülkeyi isteyerek yitim noktasına getiren sefillerin yüzü yakından görülebildi. Ucuz demagoji, dürüst insanların üzgün gözlerinin önüne bunlardan daha iğrenç yüzleri getirmemişti; çoğu kırk, elli yaşlarındaydı fakat bu uzun korkunç kişiler dizisinde ihtiyarlar ve çocuklar vardı. Bazı kadınlar da görülüyordu. Onlara eşlik eden süvari birliği onları öfkeli bir kalabalığın elinden kurtarmakta çok güçlük çekiyordu. Ancak onları sağ salim büyük ahırlara götürmeyi başardılar.
>
> Kendini general ilan eden Duval adlı bu diğer şahsa gelince, Komün'ün iki kurmay subayıyla Petit Bicêtre'de sabahın erken saatlerinde kurşuna dizilmişti.
>
> Üçü de, yasanın, ellerinde silahlarla yakalanan bütün isyancı liderlerine yazdığı kadere böbürlenerek katlandı.[1]

Versailles'da Cumhuriyet'in hizmetine geçmiş İmparatorluk generallerinden –onların ya da Meclis'in adlarından başka bir şey değişmeksizin– ne beklenebileceğini çok iyi biliyorduk.

Paris katliamının gelecekteki intikamlarından biri, askeri gericilerin alışılmış rezil ihanetlerini keşfetmek olacaktır.

---

1. *Versailles ordusunun kıdemli bir subayının yazdığı Paris Komüncülerinin savaşı.*

VIII
Dalga Yükseliyor

Nihayet dalganın yükselmesi gerektiği andır.
(Victor Hugo)

Halk dalgası her yerden yükseliyor, çalkantılar halinde eski dünyanın tüm kıyılarını dövüyordu, çok yakından gürlüyor ve uzaklardan duyuluyordu.

Bugün gibi özgürlük isteyen Küba'da, geri çekilmek zorunda kalan İspanyol müfrezelerine karşı beş yüz isyancı ile Maximo Gomez arasında Mayan yakınlarında büyük bir savaş olmuştu.

Bembetta ve José Mendoga'yla birikte öteki dört yüz isyancı bir müstahkem kuleyi topa tutmuştu.

İspanyol cumhuriyetçiler o zaman kraliyet suçlarına karışmamıştı; Castelar ve Orense d'Albaïda Versailles hükümetinden Picard'dan kendi ülkesinde ölüme mahkûm edilen José Guisalola'nın serbest bırakılmasını istiyorlardı. Guisalola Fransa'dan geçerken, hükümetinin talimatı gereği Vali Backauseut'nun emri üzerine belediye başkanı tarafından Touillac'ta yakalanmıştı.

Bir on yıl kadar önce, Van Benert Macar Tebeki'yi yine de onu idam etmeyi reddeden Avusturya'ya teslim ettiğinde bütün Avrupa dehşetle titremişti; bu yolda giderek çürüyen iktidarlar, gittikçe güçlerini özgür olmak isteyen bütün halklara karşı birleştiriyordu.

Enternasyonal'e katıldıklarından kuşku duyulan bazı Fransızlar, yerleştikleri Barcelona'yı terk etmek zorunda kaldıklarında, cumhuriyetçiler hükümeti sorguya çekti.

Bu vesileyle M. Castelar izleyen sözleri ifade etti:

> Vatan, İspanyol ulusu olduğu zaman; bağımsızlığı ve özgürlüğü ile gurur duyan, Saguntum* adının yerini yabancı bir adın aldığını dehşetle gören bu ulus, ortaçağın en büyük savaşçısı Charlemagne'ı Ronceveaux'da alt eden,

---

* İspanya'nın doğusunda bulunan bir yerleşim yeridir. (y.h.n.)

Rönesans'ın büyük komutanı I. François'yı Pavie'de alt eden, modern zamanların en büyük generali Napolyon'u Bailen ve Talavera'da alt eden bu ulus, zaferi alanlara sığmayan, dehası, okyanussal yalnızlıklara yeni bir dünya fırlatabilecek yaratıcı bir güce sahip bu ulus, savaş arabasında ilerlerken Fransa'nın krallarının, Almanya'nın imparatorlarının ve aşağılanmış Milano düklerinin sancaklarının arkasından geldiğini gören bu ulus; baltacılarının ve paralı askerlerinin, yoksullar, adları bilinmeyenler, *mevcut hanedanın kurucuları küçük Savoie dükleri ol*an bu ulus... (Kesinti).

Bay CASTELAR.: İsterseniz beni ihtar edebilirsiniz Bay Başkan ama zayıf kişiliğimi savunmak için burada değilim, şu anda dokunulmazlığımı ve bu kürsünün özgürlüğünü savunuyorum (Yeni bir kesinti).

Bay CASTELAR.: Tacitus'ların ve Suetonius'ların kalemiyle, Neron ve Caligula'lara meydan okuyup tiranları devirerek, özgür ve kararlı bir şekilde tarihe başvuruyorum; tarih derken Filberto de Savoie'nın, Carlos Manuel de Savoie'nın, bütün Savoie düklerinin yoksul ve dilenerek atalarımızın zafer arabalarını takip etmesini kastediyorum.

Kralların atalarından bahsetme hakkım yoksa, kişilikleri kutsalsa hangi kelime incitici değildir! Bayan Isabelle de Bourbon bu kapıdan içeri girdiğinde neden gözlerinin önünde babasının kurbanları Mariano, Pineda, Riego, Lacy ve Empecinado adlarını görüyordu? Ve Savoie düklerinin yoksul ve dilenerek Charles-Quint, II. Philippe ve V. Philippe'in savaş arabalarını izlediğini tekrar ediyorum.

20 Nisan 71 oturumundaki eski İspanya'nın bu gururu bize ne kadar uzak; bu trajik gurur ister istemez *Le Cid*'i akla getiriyordu; bulutların arasında hayaletlerin zaferlere karıştığını gördüğümüzü sanıyorduk. Yirmi altı yıl sonra atalarını parmakla gösteren bu hayaletlerin yerinde, işkenceci cellatlarıyla Montjuich'in korkunç kalesiyle* ve Maceo katilleriyle** karşı karşıyayız.

Fransa'da Cumhuriyet'in ilan edilmesi Rus gençliğini heyecanlandırmıştı, Cumhuriyet'in ve Gambetta'nın esenliği Saint-Petersburg ve Moskova'ya ulaşmıştı. Uzaktan ne kadar da güzeldi!

Bu durumdan dehşete kapılan Çar, polisle anlaştı: bütün Rusya'da tutuklamalar oldu ve polis şefi efendisini yatıştırmak için büyük bir komployu çözmek üzere olduklarını iddia etti; fakat elinde sadece zindanların anahtarları ve işkence araçları vardı.

---

* Barselona'da bulunan bu kaleden başkaldırılar bastırılırdı, orada çok sayıda muhalifler tutuklanırdı. (y.h.n.)

** Antonio Maceo, Küba'nın özgürlüğü için savaşan bir generaldi. İspanyol ordusu tarafından öldürüldü. (y.h.n.)

Belçika federal lejyonu, Katalonya ve Endülüs'teki Enternasyonal kısımları Komün'e Van Artevelde'in oğullarının ve Rubens, Grétry, Vesale'nin mirasçıları olan ressamların, yazarların, bilgeler ile gururlu ve özgür İspanya'nın gerçek evlatlarının selamını yolluyordu. Ufuk nihayet insanlığın kurtuluşu için hazırken Versailles'da düzenin gazeteleri Paris'e karşı iğrenç ava ses vererek katliama alçak çağrılar yapıyordu:

> Daha az bilgi ve insanseverlik, daha çok deneyim ve güç gösterin, beyler; bu deneyim size kadar ulaşmadıysa *Kurbanlarınkini* ödünç alın!
> Şu anda Fransa tehlikededir, zaman edebiyat parçalarına uygun mudur? Hayır, bin kez hayır; bu parçaların bedelini biliyoruz!
> Böyle bir durumda *büyük güçlü halkların* yaptığı şeyi yapın:
> *Esir almayın*!
> *Yığınlar arasında* gerçekten *zorla sürüklenen namuslu bir adam* bulunursa onu hemen *göreceksiniz*; bu dünyada namuslu bir adam aylasıyla kendini belli eder.
> Ertesi gün soğukkanlılıkla artık yapmak istemeyecekleri şeyi, savaşın sahnesinde ya da eylemin öfkesiyle yaparak yoldaşlarının öcünü alma özgürlüğünü cesur askerlere verin.[1]

Sadece kavganın öfkesiyle yapılması gereken bu görevde, yalan, kan ve şarap sarhoşu ordu, Meclis ve zafer çığlıkları atan üstsubaylar kullanıldı. Paris bıçakla servis edildi.

1. *Versailles Gazetesi*, Nisan 1871, 3. hafta.

IX
Taşra Komünleri

> Fransa'nın örgütlü güçlerini elinde tutan kanlı Parmak Çocuk*, hiçbir suç Paris ile bölgeler arasındaki, ne pahasına olursa olsun barış yapma, devrimci Paris'i çıkarma, işçi taleplerini yok etme, bir monarşi yeniden kurma
>
> (Rochefort, le *Mot d'Ordre*)

Komün'den epey uzun bir zaman sonra, 1895'te Paris'te çıkan bir kitapta – *Un diplomate à Londres* [Londra'da bir diplomat], Plon Yayınları– M. Thiers'in, rüyalarında kral taçlarının kan sisleri üzerinde dans ettiklerini görenlerle dostluğunu kanıtlayan binlerce şey arasında şunları okuyabiliriz:

> Bay Thiers Londra Büyükelçiliği'ne krallık ve özellikle Orléans hanedanı yanlılarını yerleştirmişti: Dük Broglie, Bay Charles Gavard vs
> [Paris Kontu'nun] Bay Thiers için kullandığı saygı dolu ve son derece hürmetli terimlerin ince ayrımını kavramak epey güçtü. Prens'e kalemi bizzat kendi eline almasını rica ettim ve masamda aşağıdaki mesajı yazdı:
> "Paris Kontu Cumartesi günü Albert-Gate-House'a geldi, bana elçiliğin ulusal toprak olduğunu söyledi, eşiği aşmayı sabırsızlıkla bekliyordu; zaten ziyaretinin asıl amacı ülkesinin resmi temsilcisine, Ulusal Meclis'in her şeyin üstünde sevmekten vazgeçmediği bir vatanın kapılarını ona açma kararının neden olduğu derin sevinci ifade etmekti.
> Benden özellikle yürütme gücü liderine duygularına tercüman olmamı ve saygısının ifadesini ona iletmemi istedi."
> Mesaj, sadece Paris Kontu'nun adı önünde "Altesi Prens" yazısı eklenerek aynı akşam gitti.
>
> Londra, 12 Ocak 1871[1]

Aynı kitabın 5. sayfasında: "Son olaylar Bonaparte'ları olanaksız kıldığından el altında Orléans'lar vardı" diye yazar.

---

* Adolphe Thiers. (y.h.n.)

1. Un diplomate à Londres, s. 46 ve 47.

Fazlasını zikretmek gereksiz olur zira bu, bütün kitap demek olur.

Ah! Günümüzde keşke bir taht adayı, bir insan kalbine sahip olsaydı. Geçmişte yaşayan insanların kendisine giydirmek istediği kanlı giysileri nasıl da fırlatırdı! Mücadelede, dünyanın kurtuluşunu isteyen insanlar arasında nasıl da yerini alırdı!

Bay Thiers ulaşabildiği taliplerle ilgilenirken Fransa'da ortaya çıkan özgürlük hareketlerini kanda boğmak adına hiçbir yöntemden çekinmiyordu.

Gambetta tarafından zaten bastırılan Lyon ve Marsilya Komünleri küllerinden yeniden doğuyordu.

> Marsilya Komünü Paris Komünü'ne 30 Mart 1871'de şöyle yazıyordu:
> "İdari ve belediyeye ilişkin yetkileri her büyük kentin seçilmiş Belediye Konseyi'ne bırakarak, Komün'ün özerkliğiyle birlikte idari yerinden yönetim talep ediyoruz.
> Valilik kurumu özgürlük için zararlıdır.
> Cumhuriyetin, toprağın her köşesinde ulusal muhafız federasyonu yoluyla sağlamlaştırılmasını istiyoruz.
> Fakat her şeyin üstünde ve her şeyden önce, Marsilya'nın isteyeceği şeyi istiyoruz."

Seçimler 5 Nisan sabah saat 6'da olacaktı; bu yüzden General Espivent *Couronne* ve *Magnanime* adlı gemilerin mürettebatıyla elinde tutabildiği bütün birlikleri birleştirdi ve 4'ünde kenti bombaladı.

Bir talim atışı askerleri uyarmıştı; fakat kara bir bayrağı takip eden ve "Yaşasın Paris!" diye haykıran silahsız bir gösteriyle karşılaştıklarından, kendilerini topçularla ve az önce iki defa daha ateş açan topla kalabalığa karışmış buldular ve onlarla yürüdüler.

Espivent öteki taraftan Saint-Nicolas Kalesi'nden Komün'ün bulunduğunu sandığı valilik binasını bombalatıyordu.

Paris temsilcileri Landeck, Megy, Canlet de Taillac, Gaston Crémieux'yle birlikte Espivent'ı bulmaya gitti ve onu, savunmasız insanları katletmemeye ikna etmeye çalıştılar.

Espivent, cevap vermek yerine, subaylarının kesin görüşüne karşı Gaston Crémieux ve Paris delegelerini yakalattı.

Ancak Marsilya'nın isteklerini (özgür seçimler olması ve ulusal muhafızların kentin güvenliğinin tek sorumluları olması) kendisine bildirmek görevini üstlenen delegeleri bırakmak zorunda kaldı.

"Ben" dedi Espivent, "on dakika içinde valilik binasını istiyorum yoksa bir saat sonra onu zorla alırım."

"Yaşasın Komün!" diye bağırdı delegeler ve kalabalığın, halkla birlikte hareket eden askerlerin arasından geçerek gittiler.

Espivent pencerelerin arkasına gericileri ve avcıları gizletti. Saint-Nicolas Kalesi toplarıyla desteklenen ateş, yedi saat sürdü.

Ateş kesildiği zaman yerler cesetlerle dolmuştu.

Ölülerle dolu sokaklarda kan aktığı sırada, bu Marsilya'nın Galiffet'i, esirlerin (bunlar, Fransa'nın istilasına karşı savaşan Garibaldiciler ve halkın üzerine ateş açmak istemeyen askerlerdi) istasyonda kurşuna dizilmesi emrini verdi. Kucağında çocuğu olan bir kadın ve Espivent'ın emirlerini ağır bulan ve yoldan geçen biri, aralarında oğlunun bağışlanmasını isteyen istasyon şefi de bulunan başka bazı Marsilya vatandaşları gibi öldürüldüler. Espivent Versailles'daki hükümetine şunları yazıyordu:

Marsilya, 5 Nisan 1871

Tümgeneral'den Savunma Bakanı'na,
Marsilya kentine birliklerimle beraber *muzafferane* girişimi gerçekleştirdim; bol bol alkışlandım.
Karargâhım valilik binasına yerleştirildi. Devrimci komite delegeleri dün sabah teker teker kenti terk etti.
Bana en özverili yardımını yapan Aix mahkemesinin başsavcısı, bütün Fransa'da zorla getirme emirleri veriyor; If Şatosu'na gönderdiğim beş yüz esirimiz var.
Marsilya'da şu an asayiş berkemal.

General Espivent

Böylelikle Marsilya Komün'ü fantastik veriler üzerine, Marsilya Limanı'nda o meşhur –birinin dahi var olmadığı– köpekbalığı avını* yöneten aynı Espivent tarafından kesin olarak katledildi.

Marsilya'nın korkunç bir şekilde bastırılmasına rağmen, Saint-Etienne ayağa kalktı.

Vali de L'Espée oraya öncelikle Espivent tarzı düzen getirdi; ona ait şu cümleyi zikrederler: "Bir isyanın ne demek olduğunu biliyorum; ayaktakımı beni korkutmaz!"

Ayaktakımı dediği insanlar da onu o kadar iyi tanıyordu ki, Saint-Etienne'i bir an için tekrar ele geçirdiklerinde onu yakalayıp

---

* 1873'te yazar Léo Taxil tarafından yayılan Marsilya Limanı'nın köpekbalıklarıyla dolu olduğu yalanına inanan Espivent, bu hayvanları yok etmek için bir gemiyi ve askerleri göndermiştir. (y.h.n.)

Belediye Sarayı'na götürdüler ve orada ölümü beklenmedik şartlarda gerçekleşti.

De L'Espée biri Vitoire, diğeri Fillon isimli iki adama bırakılmıştı; görevleri sadece ona bakmaktı.

Vitoire bir tür Jironden'di; tam tersine Fillon o kadar coşkuluydu ki, geçmiş mücadelelerin anısına biri belinde, diğeri şapkasında dalgalanan iki kuşak takmıştı.

Kısa bir süre sonra valiyi bağışlamaya çalışan Vitoire ile de L'Espée'nin sözünü hatırlatan Fillon arasında bir tartışma çıktı.

Vitoire de L'Espée'yi desteklemeye devam ederken Fillon, taşkın bir öfkeyle önce Vitoire'a, ardından valiye ateş etti ve kendisi de gürültü üzerine oraya gelen ulusal muhafızlardan biri tarafından vuruldu. O zavallı muhafız o kadar ihanet görmüştü ki, her yerde sadece ihanet olduğunu düşündüğünden deliye dönmüştü.

De L'Espée'nin ölümünden bütün devrimciler, Fillon'unkinden ise kendi katili sorumlu tutuldu.

Birkaç yıl önceki bir konferans turunda eski Marsilya sakinleri, İhtiyar Fillon'un, şapkasında dalgalanan kırmızı kuşağı parıltı saçan gözleriyle herkesin önüne geçerek Belediye Sarayı'na yürüdüğünde bir heyula görür gibi hissettiklerini bana anlattı.

Ta uzaktan avazı çıktığı kadar haykırdığı şu sözleri duyuluyordu: "Hadi ileri! Komün ileri! Komün!" Çoktan bir hayaletti, misillemelerin hayaleti.

Kuyulardan çıkan madenciler ayaklanmaya katılmıştı fakat kentte güvenliği sağlayan hiç de ulusal muhafız değildi, düzen ölümle sağlandı.

O sırada Narbonne ayaklandı. Kahraman Digeon kenti coşturmuştu.

İlk kez askerler de coştu.

Bir muhafazakâr tepki saldırısının müsebbibi olan Raynal* Kardeşlerden en büyüğü rehin alındı.

Digeon'un ilanı şöyle bitiyordu:

> Sonsuza dek mazlum yaşamaya başkaları razı olsun! Yünü ve eti satılan aşağılık bir sürü olmaya devam etsinler!
> Bize gelince, ancak haklı taleplerimiz yerine getirildiğinde silah bırakacağız ve onlara karşı yine güce başvururlarsa eğer, buna söz veriyoruz, ölünceye kadar bu talepleri savunacağız!

---

* Antoine Raynal, belediye başkanının yardımcısı. (y.h.n.)

Cesur Digeon! Öyle şeyler görmüştü ki Kaledonya'dan dönüşte eskiden otoriter bir devrimci olsa da onu bir anarşist olarak bulduk; büyük dürüstlüğü ona, iktidarı halklara karşı işlenen bütün suçların kaynağı olarak gösteriyordu.

Teslim olmak istemeyen Narbonne'a birlikler ve toplar getirildi. Montpellier yetkilileri iki istihkâm bölüğü gönderdi; Toulouse'unkiler topçuları, Foix'nınkiler de piyade askerleri sağladılar. Carcassonnne, süvari birliği, Perpignan, Afrika birliklerini gönderdi. General Zents, adalet ve insanlık için ayaklanan bu insanlara sırtlan ve insanlığın düşmanları olarak davranmak gerektiğinin telkin edildiği bu ordunun başına geçti.

Kan kokusunu almaları sağlandığında bu köpek sürüleri iplerinden azat edildi.

Gece başlayan mücadele öğleden sonra ikiye kadar devam etti.

Bir mezarlığa dönen kent teslim oldu.

Belediye Sarayı'nda tek başına kalan Digeon teslim olmak istemiyordu, kalabalık onu başka bir yere götürdü; ancak ertesi gün, kaçmak istemediğinden yakalandı.

Halkın üzerine ateş açmayı reddettiklerinden ölüme mahkûm edilen 52. savunma hattının on dokuz askeri, halkın öçlerini alacağı korkusuyla infaz edilmedi; mücadele esnasında karşılaşılanlar kurşuna dizildi.

Narbonne, Savaş Konseyi'nin on dokuz üyesinin adını muhafaza etti.

Bunlar: Meunier, Varache, Renon, Bossard, Meyer, Parrenain, Malaret, Lestage, Arnaud, Royer, Monavent, Legat, Ducos, Adam, Delibessart, Garnier, Charruet, René'ydi.

Creusot'da ayaklanma Paris Komünü'nden önce olmuştu; her isyanda yoldaşlarını uyarmak için ilk önce gittikleri Montchanin yolunda işçilere karşı bir tuzakla başladı

Yolda şüpheli şahıslar görüldüğünden bunu teyit etmek isteyen on beş adam oraya yerleştirilen bir bombanın patlamasıyla öldürüldü; hükümet böylelikle hareketi engellediğini düşünüyordu.

Le Creusot 18 Mart'ın haberiyle uyandı, birlikler ilk kez çekildi: "Kendi Komün'ünüzü yapın" demişti komutan. Le Creusot, "Yaşasın Cumhuriyet! Yaşasın Komün!" diye haykırarak kutlamalara başladı.

O sırada çok daha fazla sayıda dönen birlik, göstericileri dağıttı ama onlar yine de, "*Yaşasın Giyotin*!" diye haykırarak saflarına

karışan Schneider'in* ajanlarını tutsak alabildi. Kışkırtıcı ajan görevlerini itiraf ettiler.

Creusot'nun devrimcileri, büyük bir ajitasyonun hüküm sürdüğü Lyon ve Marsilya'ya delegeler gönderdi.

Lyon'da Guillotière Meydanı kalabalıktı; bütün kente asılan bir afiş, Paris'in ve Cumhuriyet'in katledilmesine izin vermemek için korkak olmamaya davet ediyordu.

Hayır, Lyonlular korkak değildi fakat Vali Valentin ve General Crauzat hatırı sayılır bir gücü elinde tuttukları için, bunu istilaya karşı hiç kullanmadıkları bir şekilde kullandılar.

Düzen yanlısı ulusal muhafızlar orduya katıldı; Lyon Komünü'nün bastırılması başladı.

Mücadele, Guillotière ve kentin pek çok yerinde beş saat sürdü.

Enternasyonal'in temsilcisi Albert Leblanc, Guillotière'e ulaşamadığından kentte mücadele yerini aldı.

Yetersiz silahlanmış adamların taburlara karşı beş saatlik korkunç mücadelesinin ardından Lyon Komünü yıkıldı.

Hayattayken ölümcül yara almış birinin uzuvlarını titretenkine benzer sarsılmalar, hareket boğazına kadar kana battıktan sonra uzun süre büyük kentlerde hissedildi.

Bordeaux, Montpellier, Sète, Béziers, Clermont, Lunel, L'Hérault, Marseillan, Marsillargues, Montbazin, Gigan, Maraussan, Abeilhan, Villeneuve-lès-Béziers, Thibery ayaklanmaları hakkında pek çok belge vardır.

Bütün bu kentler ve daha başkaları 14 Mayıs'ta Lyon Büyük Tiyatrosu'nda açılışı yapılacak bir genel kongreye temsilciler göndermeye karar vermişti.

Taşra kentlerinden Versailles'a kınama mektupları gönderildi. Grenoble, Nyons, Mâcon, Valence, Troyes, Limoges, Pamiers, Béziers, Limoux, Nîmes, Draguignan, Charolles, Agen, Montélimar, Vienne, Beaune, Roanne, Lodève, Tarare, Châlons tarafından mesela. Bu konudan epey haberdar olan Malon, taşradan lanetli kente gönderilen binlerce öfkeli mektup sayıyordu.

Le Mans, Paris Komünü'nün ilanını öğrenince ayaklandı. Rennes'den yollanan iki savunma alayı ve göstericileri ezmek üzere çağrılan zırhlı süvariler onlara katıldı.

Mâcon'un radikal komitesi, Komün'e gönderdiği manifestonun başında şunları yazdı:

---

* Creusot'nun fabrikaları ve maden ocaklarının sahibi. (y.h.n)

Cumhuriyet genel seçim hakkının üstündedir...
Hükümet darbeleri ve halk oylamaları bizi ezen bütün kötülüklerin doğrudan sorumlusudur.

Halk oylaması bunu az önce bir kez daha kanıtlamıştı ve Bordeaux Meclisi'nin atanması, bütün Fransa'yı sarsan hareket anlaşıldığında muammasız değildir. Zaten genel seçim hakkının öteki yüzü kimse için bir sır olamaz; bastırma korkusu eklendiğinde yalnızca köylerin tamamen kandırılabildiği görülecektir, ülkenin geri kalanı korkuyla yerinde tutuldu.

Mâcon radikal komitesinin Paris Komünü'ne hitap eden mektubu 9 Mart 71 tarihinde P. Ordinaire, Pierre Richard, Orleat, Lauvernier, Seignot, Verge, Chachuat, Jonas, Guinet tarafından imzalandı.

Bordeaux cumhuriyetçileri aynı şekilde manifestolarını ve iç savaşı sona erdirmeye ilişkin önlemlere karar vermek, belediye yetkilerini sağlamak ve Cumhuriyet'i desteklemek amacıyla Bordeaux'ya çağrılacak bir kongre tasarısı yayımladı.

O zaman Komün, özgürlüğü en kolay sağlayacak sistem gibi görünüyordu. Bu manifesto Gazeteci Léon Billot, Tüccar Chevalier, Armatör Cousteau, Belediye Meclisi Üyesi Delboy, İnşaat Mühendisi Deligny, Tüccar Depuget, Ulusal Muhafız Komutanı Sureau, Tüccar Martin, Ulusal Muhafız Tabur Komutanı Milliou, aynı şekilde Tabur Komutanı Parabère, Eski Belediye Meclis Üyesi Paulet, Tüccar Roussel, Gazeteci Doktor Sarreau, Gironde'un Eski İl Genel Meclis Üyesi Saugeon, Toprak Sahibi Tresse tarafından imzalandı.

Bütün bu insanlar Komün'e, diğer insanları takip ederek değil, genel eğilimleri göz önüne tuttukları için, belki de Versailles'ın entrikalarından nefret ettiklerinden geliyordu; hiyerarşik bir şekilde iletilen ve Seine-et-Oise ilinin bir belediyesi aracılığıyla haberdar olduğumuz izleyen genelge bu entrikalar hakkında bir fikir verebilir.

Bay Belediye Başkanı için not,
Otel ve apartman dairelerini günü gününe gözetlemek, bu kurumların yöneticilerinin, barınmasına izin verilen kişilerin adını polis kayıtlarına geçirmesini sağlamak, bu kayıtları belediyeye, polis komiserliğine ya da jandarmaya bildirmek.
Özel bir kararla, bu bölgeye yabancı insanları geçici olarak misafir eden özel kişilerden, misafirlerinin doğum yeri ve tarihleri, oturdukları yeri ve

meslekleriyle birlikte adlarını da vererek belediyeye bildirimde bulunmalarını istemek.
Hanları, kafeleri ve meyhaneleri gözetlemek. *Parislilerin* hiçbir gazetesinin okunmamasına çalışmak.

Versailles hükümetinin büyük ya da küçük bütün çalışanları polisiye görevler üstlenmek zorundaydı ve bütün Fransa bir fare kapanına dönmüştü. Bu alçakça davranışlar keşfedildikçe vicdanlar ayaklanıyordu.

Nisanın ilk günlerinden itibaren Rouen'da farmasonlar, bayrağında özgürlük, eşitlik, kardeşlik kelimeleri yazan yönetici makamlarının resmi manifestosuna tam olarak katıldığını ilan etti. "İnsanlar arasında barışı vaaz eder, insanlık adına insan hayatının çiğnenemez olduğunu ilan eder ve bütün savaşları lanetler, kan dökmeyi durdurmak ve yeni bir geleceğin şafağı olan kesin bir barışın temellerini atmak ister."

"İşte" diyordu imza verenler, "yorulmaksızın istediğimiz şeyler bunlardır ve sesimiz duyulmazsa, burada insanlığın ve vatanın bunları talep ettiğini ve gerektirdiğini söylüyoruz." İmza atanlar şunlardı:

Rouen Masonluğu onur başkanı Desseaux, Birleşmiş Sanatlar loca başkanı Hédiard, Sınanmış Sadakat loca başkanı Loraud, Taçlandırılmış Sebat loca başkanı E. Vienot.

Birleşmiş Sanatlar ve Taçlandırılmış Sebat başkanları Hédiard ve Goudy, Felsefi Konsey Başkanı Dieutie ve Birleşmiş Atölyelerin ve Rouen'in Büyük Locası'nın emirleriyle Sekreter Jules Godefroy.

Kan dökme! İnsanlık! Ortaçağ unvanlarına rağmen bu insanlar arasında kaç kişi Versailles'daki vahşilerin hâlâ bilmediği bir dil konuşuyordu!

26 Nisan'da federal komitenin çağrısına cevap veren beş yüz üye, öğleden sonra ikide federasyon salonunda toplandı. Savcı salonu kuşattı ve Polis Komiseri Gérard, yirmi beş adamıyla tutuklamaları gerçekleştirmek üzere salona girdiğinde toplantı saati ileri alındığından içerisini bomboş buldu; yalnızca bazı kâğıtları ele geçirdiler ve Enternasyonal federasyonunun üyelerinin konutuna gittiler. Birkaç kişi, Vaughan, Cord'homme, Mondet, Fristch, Boulanger yakalandı.

Lider oldukları düşünülenler hapisteyken hâlâ korkan yetkililer, onları Belle-Isle-en-Mer'e ya da daha uzağa göndermekten bahsediyordu; bu ilk operasyonda tutuklananlar, yirmi beş kişiden oluşuyordu.

Le Gaulois gazetesi Versailles'da tutuklular hakkında ürkünç ayrıntılar yayımladı.

O kadar bulgu ve dallanma vardı ki, Komüncülerin davasının tahkikatını sona erdirmek için Rouen ceza savcısının acele etmesine rağmen, fazlasıyla karmaşık olan davadan hemen bahsedilemeyecekti.

Önce tutsaklara uygulanan gizlilik kararı ortadan kaldırılmıştı.
"En önemli sanıklar hakkında bazı ayrıntılar verebiliriz" diye ekliyordu *Le Gaulois*.
Öncelikle Cord'homme hem zengin bir toprak sahibi hem de şarap tüccarıdır; 70 seçimleri sırasında Saint-Séver banliyösünde İl Genel Meclisi Üyesi olarak seçilmişti.
Politik görüşler bir yana memleketinde çok seviliyor; her zaman devrim düşkünlüğü olan dürüst bir adamdır.
Rouen yakınlarında Darnetal Belediye Başkan Yardımcısı ve Enternasyonal'in etkin ve aktif bir üyesi olan Vaughan, saygın bir kimyager sayılır. Bunu Galyalı olmaktan çok bir şiir bile yazdığı belagatine mi borçludur? Cambronne,* hücresinde, çok sağlam bir tavırla hapishane yöneticisi hakkında dizeler yazar.
Oldukça zeki olduğu söylenen genç adam, Prusya otoritesi tarafından ortadan kaldırılan *Le Patriote* gazetesinin eski yazarı Delaporte.

Sorgu yargıcı Bay Leroux tarafından toplanan *iki* delil vardır:
İlki, son belediye seçimleri için çekimserliğe bir çağrıdır.
Versailles yasal hükümeti karşısında yakışıksız bir şekilde formüle edilen bir çağrı.
İkincisi, Paris Komünü'ne bir katılım belgesi ya da en azından bu sözleşmenin *imzalanmamış bir kopyasıdır*; *komploya* da bulaşmış, Elbeufite kunduracı olan Frossart adlı şahsın evinde bulunmuş bir belgedir.[2]

İmzalanmamış müsveddelerin imza atılmış belgeler gibi sayılmaları, yeni bir şey değil. Özgürlüklerini talep edenlerin düşmanın onlara sunduğu özgürlüğe güvenmemeleri de yeni bir şey değil; Rouen devrimcilerinin katılmayı reddettikleri seçimler, muhtemelen hükümet halk oylaması gibi bir şeydi.

Bu geçerli bile olmayan suçlamalar karşısında korku içindeki Versailles'ın halkı, tetikte olmayı tavsiye ederek dehşetle titriyordu;

---

* Efsaneye göre Waterloo bozgunu sırasında İngilizlere bir kaba söz söyleyen general. Gazeteci, Vaughan'ı ona benzetiyor. (y.h.n.)
2. Le Gaulois, 14 Nisan 1871.

çünkü suçlananlardan biri, Havre ordusunun eski kurmay subayı, kendisine karşı kesinlikle hiçbir şey bulunamayan Ridnet, eğer bir şeyler bulunursa hapse bizzat kendi gideceği sözü üzerine geçici olarak salıverilmişti.

Montpellier, Toulouse, Bordeaux, Grenoble, Saint-Etienne'de sürekli bastırılan hareket, sürekli yeniden doğuyordu; kovuşturulan gazeteler, Issy, Neuilly, Courbevoie'yı bombalayan toplarına rağmen Versailles'ı korkuya salarak küllerinden yeniden doğuyordu; Paris'e karşı nafile çağrılan gönüllü orduları o kadar az sayıdaydı ki Versailles, insanları, sahip olmadıkları şeyin paylaşılması korkusuyla çekiyordu.

Paris'te tam tersine cömertlikleri yüzünden saf Komüncüler, ihtiyar ve bir o kadar naif Beslay'ın hayatı pahasına korumak için Banka'da yatmasına izin veriyor, Komün'ün onurunun oraya bağlı olduğunu düşünüyorlardı. De Pleuc'e göre, kapitalist kaleyi koruyarak devrimi kurtardığına inanmıştı.

Versailles acımasızlaştıkça Paris'te herkesin Komün'e geldiği bir an oldu; Fransa'nın bütün kentleri cinayetlerin sona ermesini istiyordu (bu sadece bir başlangıçtı).

5 Mayıs tarihli Lyon Manifestosu, her taraftan Meclis'e ve Komün'e yatıştırma maksatlı dilekçeler gönderildiğini, sadece Komün'ün cevap verdiğini söylüyordu.

Prusyalı kalabalıklardan sonra bir Fransız ordusu tarafından kuşatılan Paris, bir kez daha taşradan yardım istedi; askeri yardımını değil, moral desteğini istedi; barışçıl yetkisinin mücadelecileri silahsızlaştırmak için araya girmesini talep etti. Taşra bu yüce çağrıyı kulak ardı edebilecek midir?

Bu manifesto eski Belediye Konseyi'nin üyeleri: Barodet, Barbecat, Baudy, Bouvalier, Brialon, Chepié, Colon, Condamin, Chaverot, Cotlin, Chrestin, Degoulet, Despagnes, Durand, Ferouillat, Henon; 30 Nisan'da seçilip istifa eden konsey üyeleri: Hivert, Michaud, Vathier, Pascot, Rufian, Vaille, Vallier, Chapuis, Verrières tarafından imzalanmıştı.

Nevers kenti Komün'e Paris ile Fransa arasında çözülmez birliği, görev süresi dolan Versailles Meclisi'nin acil feshedilmesini ve gerekirse güçten düşürülmesini talep eden bir manifesto yolladı.

Parolası, "özgürlükte düzen!" olan Melun cumhuriyetçi komitesi, zaman aşımına uğramış bir düzeni geri getirerek değil, geleceği garanti altına alarak ülkenin sorunlarını çözmeye çalışanla-

ra katıldığını ilan etti. Bu komitenin üyelerinin isimleri Auberge, Baucal (oğul), Derougemont, Daudé, Despagnat, Delhiré, Dormoy, Drouin, Dupuy, Finot (baba), Hensé, Nivet, Pernetaini, Fouteau, Riol, Robillard, Saby, Thomas, Ninnebaux'du. Manifesto 24 Mart 1871'de hemen gönderildi.

4 Nisan'da Limoges'da kışlaya yerleştirilen savunma alayının askerleri Versailles ordusunu desteklemeye gitme emrini aldığından, kalabalık onları istasyona götürdü, Paris'in katline hizmet etmemeye yemin ettirdi; gerçekten de yemin ettiler ve silahlarını dönüşte onları eşlik edenlere bırakıp, subayların karşısında bütün kentin kendilerini alkışladığı kışlaya döndüler.

Otoriteler Belediye Sarayı'nda bir araya geldi ve vali kaçtığından bastırmayı belediye başkanı üstlendi, süvarilere, itaat etmeyi reddeden müfrezeyi ele geçirme ve kalabalığa saldırma emri verdi; o sırada mücadele başladı ve kısa bir süre sonra korkunç bir hal aldı. Düzen yanlıları, daha güçlü oldukları için zafere ulaştı fakat süvarilerin albayı ve bir komutan öldürüldü.

Loiret'de, devrimci hareket çok önemli oldu. Paris'te sekreterleri Batile-sur-Loiret'den François David, Meug-sur-Loire'dan Garnier ve Langlois olan kararlı bir girişim komitesi vardı; Komün'le anlaşmakla yükümlü delegeler gönderdiler.

Jura birliği ve pek çok Seine-et-Marne (ve hatta Seine-et-Oise) illerinin sakini aynı şekilde Paris'te yöndeş komitelere sahipti.

Güney'in kentleri gibi, Fransa'nın kuzeyindeki bütün sanayi kentleri Komünlerini istiyordu.

28 Mart'tan itibaren Cezayir izleyen dilekçeyle katılımını bildirdi:

Paris Komünü'ne,
Cezayir Komünü

Yurttaşlar,

Cezayir delegeleri bütün vekil tayincileri adına kesin olarak Paris Komünü'ne katıldıklarını ilan eder.

Bütün Cezayir komünal özgürlükleri talep eder.

Kırk yıl boyunca ordu ve hükümet tazyiki altında ezilen koloni, uzun zamandır Komün'ün tam olarak azat edilmesinin onun için özgürlüğe ve gönence ulaşmanın tek yolu olduğunu anladı.

Paris, 28 Mart 1870

Alexandre Lambert, Lucien Rabuel, Louis Calvinhac

18 Mart'tan birkaç gün sonraki *L'Emancipation de Toulouse* [Toulouse'un kurtuluşu] Versailles'ın adamlarını şöyle değerlendiriyordu.

> Gerçekten de yurttaşları birbirine karşı kine teşvik etmek ve dışarıya karşı savaşın yerini iğrenç bir iç savaşa bırakmak için örgütlenen bir komplo söz konusudur. Bu suç girişiminin sorumluları haksız yere düzenin, ailenin ve mülkiyetin savunucuları unvanını alan rezil adamlardır.
> Kamu güvenliğine karşı bu komplonun en aktif ajanlarından birinin adı Vinoy'dır; generaldir ve senatör olmuştur.
>
> (*L'Emancipation de Toulouse*, Mart sonu 71)

Hükümet hâlâ kan çılgınlığı içindeyken yazılan ilk 71 tarihleri, hâlâ olası korkutucu baskılar nedeniyle Fransa'daki Komnsale ilgili bütün devrimci ayaklanmalarını zikretmeye cesaret etmedi; keza İspanya, İtalya, Rusya, Asya, Amerika'daki gibi Avrupa ve dünyanın ayaklanmalarını da. Bunların tarihi her yerde mevcut durumun öndeyişi olarak yazılmalı.

X
Komün Ordusu-71'in Kadınları

Kadavralar, ekimdir,
Gelecek, hasat yapacak.
(L. M.)

5 Nisan'dan beri Almanlar tarafından Paris'e karşı yerleştirilen Güney ve Batı bataryaları, Paris Prusyalıları dediğimiz Versailles'lılar tarafından kullanılıyordu; hakkı olanın hakkını teslim etmek için en hoyrat Prusyalı süvarilerin bile bu kadar vahşetten suçlu olmadıklarını ekleyelim.

Versailles ordusunun federelere karşı kullandığı patlayıcı mermiler sadece Paris'e karşı kullanıldı. Diğerlerinin yanı sıra Hautes-Bruyères hendeklerinde, bu mermilerden birinin alnının ortasına isabet ettiği bir zavallıyı gördüm. Fil avı için kullanılacak bir araç sergisinde yer alabilecek bu mermilerden bir kısmını muhafaza etmiştik; çeşitli aramalar sırasında kayboldular.

Champs-Elysées'nin civarları kurşun yağmurunun altındaydı.

Mont-Valérien Kalesi, Meudon, Brimborion, bu taraflarda oturan zavallılara kurşun yağdırmayı bırakmıyordu.

Öte taraftan Moulineux tabyası, durmaksızın ele geçirilen ve tekrar ele geçirilen Issy Kalesi, mücadeleyi görünürde aynı durumda bırakıyordu.

Komün ordusu Versailles'ınki karşısında bir avuçtu, sürekli denenen ihanetler ve başlangıçtaki zaman kaybına rağmen bu kadar uzun süre direnmek için cesur olması gerekiyordu. Meslekten askerler çok az sayıdaydı: Flourens ölmüşken ve Cipriani tutsakken, geriye Cluseret, Dombrowski Kardeşler, Wrobleski, Rossel, Okolowich, La Cecillia, Hector France, Paris'le birlikte kalan bazı astsubaylar ve askerler, aynı şekilde Komün'de kalan denizciler kalıyordu; aralarında Lullier'yle aynı zamanda gelen deniz subayı adayı Coignet, açık deniz kaptanı Perusset gibi bazı subaylar da vardı.

"Versailles'la işimiz bitince Prusyalılara tazminat ödemekten başka yapılacak daha iyi bir şey var, kalelere saldırıp yeniden ele geçireceğiz" diyorlardı denizciler. Bunlardan biri, bizimle birlikte Ducos Yarımadası'na sürülen Kervisik, okyanusun öte tarafına geldiğimiz için çok geçmişlerde kaldığını hissettiğimiz bu Komün zamanlarından bahsedildiğinde, orada hâlâ bundan konuşuyordu.

Nisan ayının ilk günlerinde Dombrowski, Paris kentinin başkomutanı olarak atandı. Mücadele ayakta durduğundan umutlanıyorduk; oysa Versailles'lılar aynı anda Neuilly, Levallois, Asnières, Boulogne Ormanı, Issy, Vanves, Bicêtre, Clichy, Passy, Bineau Kapısı, Ternes, Grande-Armée Caddesi, Champs-Elysées, Zafer Takı, Saint-Cloud, Auteuil, Vaugirard, Maillot Kapısı'na saldırıyordu.

O sırada Foutriquet, kendilerine saldırıldığına inandırmak için sadece Paris haydutlarının bu kadar çok top mermisi attığını iddia ediyordu.

> "Böylelikle" diyordu *le Mot d'Ordre* gazetesi, "Versailles ambülanslarını dolduran sayısız yaralı, yaralıymış gibi yapıyordu, mücadeleden sonra toprağa verilen Versailles'lılar da yalandan ölmüşlerdi; Paris'i ateş ve top mermileriyle kaplayan ve Paris'in bombalanmadığını genelgelerinde ilan eden ya da gazeteleri aracılığıyla duyuran kanlı Parmak Çocuk'un mantığına göre öyle olması gerekiyordu."[1]

Komutan Bourgouin Neuilly Köprüsü'nün barikatına saldırırken öldürüldü; bu, Komün için bir kayıptı.

Dombrowski'nin, düzenli ordunun on binden fazla askerinin sürekli saldırısına karşı koymak için ancak iki ya da üç bin, kimi kez daha az adamı vardı.

Savaşı bugünün Weyler'i tarzında sürdüren General Wolf, iki yüz federenin bulunduğu bir evi kuşatıp baskın yaptı ve onları katletti.

Neully Parkı'nda yakından tanıdığımız yaz kasırgalarının gürültüsüyle dallar arasında kurşunların dolu gibi yağdığı duyuluyordu. Yanılsama o dereceydi ki, bunun top mermileri olduğu bilinse de yağmur yağdığı hissine kapılınıyordu.

Dombrowski'nin kurmayıyla beraber bulunduğu evin yakınlarında, Peyronnet barikatında, Versailles top tufanları oldu; bazı geceler yer sarsılıyormuş ve gökyüzünden bir okyanus boşanıyormuş gibi geliyordu.

---

1. Rochefort *le Mot d'Ordre*.

Yoldaşların dinlenmeye gitmemi istedikleri bir gece, barikatın yakınında, orgunda kırılmış iki ya da üç not bulunan terk edilmiş bir Protestan kilisesi gördüm; ben bütün kalbimle eğlenmekteyken öfkeli üç dört adamıyla bir federe komutanı ortaya çıkıverdi.

"Nasıl" dedi bana, "topları barikata çeken sizsiniz o zaman; bu şekilde karşılık vereni kurşuna dizmeye geliyordum."

Böylelikle bombaların dansına öykünen armoni denememem son buldu.

Parkta, bazı evlerin önünde terk edilmiş piyanolar vardı ve bazıları, neme maruz kalsalar da, hâlâ sağlam ve iyi durumdaydı. Onların neden daha ziyade dışarıda bırakıldıklarını hiç anlamadım.

Top mermileriyle delinmiş Neuilly barikatında korkunç yaralanmalar oldu, kürekkemiğini açıkta bırakarak, kolları sırtının arkasına kadar kopan adamlar vardı; birilerinin göğsü delinmiş, birilerinin çenesi kopmuştu. Umutsuzca pansuman ediliyorlardı. Hâlâ sesi çıkanlar ölmeden önce "Yaşasın Komün!" diyorlardı. Hiç bu denli korkunç yaralar görmemiştim.

Neuilly'de bazı yerlerde Versailles'lılara, Henri Place Karakolu'na çok yakındık; konuşmaları duyuluyordu.

Fernandez, Madam Danguet, Mariani gelmişlerdi; karargâhın karşısında, Peyronnet barikatı yakınlarında seyyar bir ambülans yapmıştık; en az yaralılar kalıyordu, ötekiler, doktorların kararına uyarak büyük ambülanslara götürülüyordu fakat bir ilk pansuman kimilerini kurtardı.

Her yerde olduğu gibi trajik olayların ortasında da tuhaf ve gülünç şeyler oluyordu.

Neuilly'li bir köylü, top mermilerinden koruyabilecekmiş gibi, seraya, fideliklerinin yanında ayakta koruduğu kavunlar ekmişti; tekrar dönmesini engellemek için onu zorla götürmek ve camları zaten kırılan serayı yok etmek gerekti.

Gülmeyi sevenler, belli bir noktada toplanmak ve ihaneti örgütlemek için M. Thiers tarafından gönderilen bazı Versailles ajanlarının lağım kanallarından Paris'e girdiğini fakat planlarını yanlış tasarladıklarından içlerinden pek çoğunun fareler gibi delikte kısılı kaldığını ve onları oradan çıkarması için iyi niyetli düşmanlardan yardım istemek zorunda kaldıklarını anlatıyorlardı; böylece komplo ortaya çıkmıştı.

Merkez Komite ile Komün arasında kin yaratmaya çalışan başka ajanlar, o kadar iğrenç bir şekilde dalkavukluk yapmışlardı ki, kendi kendilerini ele vermişlerdi.

Patlayıcı olan ya da olmayan toplar ve mermiler arasında bütün bunlara gülüyorduk.

Maillot Kapısı, az sayıdaki efsanevi topçularıyla hâlâ direniyordu; gençler, yaşlılar ve zaman zaman çocuklar tarafından yardım görüyordu. 9 Nisan sabahında topunun başındayken, Féliloque adlı bir denizcinin karnı deşilmişti. Tanınmış biriydi.

Craon bilindi, ötekiler bilinmedik kaldı. İsimlerinin ne önemi var! Bu, Komün'dü ve lejyonlarının intikamı bu ad altında alınacaktı.

Özgür isyancı tavırlarıyla kendine güvenli Komün'ün taburları, bir rüya gibi geldi geçti; Flourens'ın İntikamcıları, Komün'ün Zuhaf Askerleri, İspanyol gerillalarına benzeyen ve cesur girişimlere hazır Federe İzciler. Bunca hevesle hendekten hendeğe ileri atılan Kayıp Çocuklar.

Komün'ün Turcosları,* Gensoul tarafından yönetilen Montmartre uyanıkları ve daha başkaları.**

Versailles'ın haydut dediği yufka yürekli bu cesur insanların külleri rüzgârlara karıştı, kemikleri sönmemiş kireç tarafından ısırıldı; onlar Komün'dür, onlar Mayıs'ın hayaletidir!

Komün orduları kantinci, ambülansçı, asker kadınlardan da oluşur, ötekilerle birliktedir.

Yalnızca bazıları tanınmıştır: 66. taburun kantincisi Lachaise, Komün'ün Turcosları'ndan Victorine Rouchy, Kayıp Çocuklar'ın kantincisi, Komün'ün ambülansçıları: Mariani, Danguet, Fernandez, Malvina Poulain, Cartier.

Teyakkuz komitelerinin kadınları: Poirier, Excoffons, Blin.

Corderie Sokağı'nınki*** ve okullarınki: Lemel, Dmitrieff, Leloup.

Kahramanı oldukları Paris mücadelesini beklerken eğitimi örgütleyenler: Bayan Andrée Léo, Bayan Jaclar, Bayan Périer, Bayan Reclus, Bayan Sapia.

Hepsi Komün'ün ordusuyla birlikte hesaba katılabilir ve çok fazlalar.

17 Mayıs'ta Vanves Kalesi kuşatıldığından Versailles'lılar Bagneux'dan iki barikat arasına ateş açıyordu.

16 gecesi Neuilly'de şiddetli bir top çatışması olmuştu; fakat Saint-Ouen'den Point-du-Jour'a ve Point-du-Jour'dan Bercy'e hâlâ Komün'ün iki ordu birliği vardı.

---

* Fransız sömürge topraklarında Fransa adına savaşan Cezayirli ve Tunuslu askerlerden oluşan birliklere verilen isim. (ç.n.)
** Bütün bunlar, Komün'ün taburlarının adlarıdır. (y.h.n.)
*** Enternasyonal'in Paris'teki merkezi. (y.h.n.)

Maillot Kapısı hâlâ dayanıyordu, Dombrowski de öyle.

Paschal Grousset, Ferré, Dereure, Ranvier gibi Komün üyeleri sıklıkla geliyorlardı; öyle cesurlardı ki korkunç cömertlikleri bağışlanıyordu.

Komün ordusu o kadar az sayıdaydı ki, hep aynıları bir araya geliyordu; ne önemi var! Bu şekilde devam ediyordu. Komün'ün özenine rağmen hâlâ korkunç sefillikler yaşanıyordu. Pergolèse Sokağı'nda olduğu gibi pek çok yerde çocuklar birkaç meteliğe yabancılara sattıkları gereçler topluyordu; kimileri terk edildikleri ve Komün'ün onlara bakabileceğinden habersiz oldukları için, kimileri kendi evlerine para getirmek için. Bazı çocukların kaşları, elleri yanmıştı; başlarına nasıl daha kötü bir şeyin gelmediği anlaşılmıyordu! Zaman zaman Etoile Meydanı'nda mayıs sonuna kadar Guignol Tiyatrosu'na eğlenmeye gidiyorlardı, bir gün bir kadın onları Belediye Sarayı'na getirdi.

Buraya kadar Komün ordusu özgürlük ordusuydu; umutsuzluk ordusuna dönüşecekti.

Bu bölümü Rossel'den iki alıntıyla bitiriyorum: İlki, Komün ordusuna girişinden önce yazıldı ve onun hakkındaki düşüncesini de içeriyor; Nevers kampından 19 Mart 71 tarihinde Versailles'da Savunma Bakanı'na yazdığı bir mektuptan bir alıntıdır:

> Ülkede mücadele halinde iki taraf var, hiç tereddütsüz barış imzalamayanların ve saflarına teslim olmaktan suçlu generalleri almayanların tarafına katılıyorum.

Ölümü anında avukatı Albert Joly'yle paylaştığı ikincisi, düzenli ordu hakkındadır: "Cumhuriyetçisiniz" dedi, "bir an önce ordunun şeklini değiştirmezseniz eğer, o zaman ordu, Cumhuriyet'i yenecek. Askerin medeni hakları için ölüyorum, bari bu konuda bana inanın."

XI
Özgürlüğün Son Günleri

> Kurtların ormanın derinliklerinde toplandığı gibi; uğultulu yırtıcılar düzen için inleyerek geliyordu.

Federeler kahraman oldu. Fakat bu kahramanların, sıklıkla felaket getiren hataları vardı.

İşçi birliklerinin terk edilmiş daireleri kullanmalarına izin veren kararnameye rağmen 1870'te kaçanların evleri bunun dışında tutulmuştu; Banka'nın önünde olduğu gibi bazı sokaklarda nöbet bile tutuldu; öyle ki Paris'in tehlikede olduğunu hissederek kaçan bu dönekler taşradan ya da sadece Versailles'dan geri dönüyordu; küfür ederek hükümetin casuslarına evlerini bile açabiliyorlardı. Kısa bir süre sonra böylelerinin çeteleri oldu.

Komün komiserlerinin zevk yerlerini mesken edinen bazılarının peşine düşmeleri gerekti; bu evlerdeki kadınların suç ortaklığı sayesinde, buralarda gizlenen casusları bulamadılar fakat iftiralara maruz kaldılar.

Bazı kararlar gerçekleştirildi, Vendôme sütunu devrildi fakat parçaları muhafaza edildi; öyle ki, gençliğin bu kehanetsel bronz karşısında savaş ve despotizm tapıncıyla sonsuza dek büyülenebilmesi için daha sonra restore edildi.

Belki de oraya katliamların tarihleri kazınarak bu vahim etki zayıflatılıyordu.

İdam kereveti, Capellaro, David, André Idjiez, Dorgal, Faivre, Périer, Colin'den oluşan bir komisyon tarafından kınanıp kamuoyunun öfkesine neden olmuştu ve yaktırılmıştı.

6 Nisan sabah saat onda utanç verici insan kıyma makinesi yakılmıştı. Yepyeni bir giyotin olan bu makinenin yerini artık daha da yenileri aldı. Şimdi o kadar sık kullanıldığına göre muhtemelen her zamankinden çok daha fazla çalıştırılmaktadır.

Sökülen dört lanetli kaldırım taşı da tekrar yerini aldı.

Tir tir titreyen küçük bir ihtiyar kadın o sabah bir soğuk şaka sahibi tarafından son bir mum yakmak üzere Monte-à-Regret Manastırı'na gönderilmişti ve elinde mum, manastırın nerede olduğunu bulmaya çalışırken kendisini karşılayanların gülmeleri eşliğinde, saflığıyla eğlendiklerini anlamıştı.

Her taraftan Komün'le dayanışma duyguları ifade ediliyordu fakat bunlar sözlerden ibaretti; dış ilişkiler temsilcisi Paschal Grousset, Fransa'nın büyük kentlerine yazdığı mektubunda haklı olarak şunu haykırıyordu:

> Büyük kentler! Zaman, artık manifestoların zamanı değil, harekete geçme zamanıdır; söz, top mermisinindir.
> Duygudaşlık yeter, tüfekleriniz ve mühimmatınız var, Fransa'nın büyük kentleri ayaklanın!
> Paris size bakıyor; Paris, korkak bombacılar karşısında saflarınızı sıklaştırmanızı ve cezadan kaçmalarını engellemenizi bekliyor.
> Paris görevini –hem de sonuna kadar– yerine getirecek. Ama Lyon, Marseille, Lille, Toulouse, Nantes, Bordeaux ve ötekileri, şunu unutmayın.
> Paris, dünyanın özgürlüğü uğruna can verirse eğer, intikamcı tarihin Paris'in katlinin gerçekleşmesine izin verdiğiniz için katledildiğini söyleme hakkı olacaktır.
>
> Komün Dış İlişkiler Temsilcisi,
> Paschal Grousset

Grousset'nin mektubu ulaşmadı, sadece Versailles'ınkiler gidiyordu ve illerden Paris'e tebliğlere gelince, saraydaki savaş dehlizlerini doldurdukları Versailles'a yönlendirilmişlerdi.

Yorulmaz Paule Mink gibi taşradaki Paris temsilcileri tarafından gösterilen cesarete rağmen, geldikleri ofiste ele geçirilen Paris telgrafları Versailles yolunu tutuyordu ve bireysel olarak bunları taşıyanların çoğu asla geri dönmüyordu. Andrée Leo'nun eseri, kır sakinlerine mektubu, özenle yok edilmişti.

21 Mart öğleüzeri gerici düşüncenin timsali Bay Thiers, Jules Favre'a aşağıdaki telgrafı yolluyordu:

> "Bay von Bismarck müsterih olsun. Savaş hafta içinde sona ermiş olacak. Issy tarafından bir gedik açtık, şu anda onu genişletmekteyiz.
> Muette'ki gedik açılmaya başlandı ve çok büyük oldu; bir tane de Passy ve Point-du-Jour'da açacağız. Fakat askerlerimiz *kurşun yağmuru* altında çalışıyor ve büyük Montretout bataryamız olmasaydı, bu gözü peklikler imkânsız olurdu.

Fakat bu çeşit işler o kadar kazaya maruz kalırlar ki, gerçekleşmeleri için belirli bir süre verilemez. *Düzenin davası* adına Bay von Bismarck'a, merkezini birkaç gün için Paris'e yerleştiren bu anti sosyal eşkıyalığı bizzat bizim bastırmamıza izin vermesi için yalvarıyorum.

Başka türlü hareket etmek, Fransa'da düzene ve Avrupa'da yasalara yeni bir zarara neden olabilecektir.

Bize güvenilsin: Toplumsal Düzen hafta içinde öcünü alacaktır.

Tutsaklarımıza gelince, doğru sevk noktalarını bu sabah size bildirdik; deniz nakliyesine başvurmak için çok geç.

Alay kadroları kara sınırlarımızda hazır ve gelen esirler hemen oraya aktarılacak.

Ayrıca harekete geçmek için onları beklemiyoruz fakat bu her türlü olaya hazır bir rezervdir.

En içten sevgilerimle.

A. Thiers[1]

Yıkım, hissettirmeden geliyordu. Önce Versailles'a karşı öfkelenen bazı gazeteler, artık açıkça ihanete davet etmeye başlıyordu.

Ünlerinden çok Komün'ün savunulmasından kaygı duyanlar Kamu Kurtuluş Komitesi'ne geçiyordu: Cournet, Rigaud, Ranvier, Ferré, Vermorel orada gerici tepkinin öfkelerini büyük bir kayıtsızlıkla karşıladı.

İhtiyar Delescluze savaş komisyonunun üyesiydi. 21'i, sanatçılar federasyonu tarafından, savaş dulları ve öksüzlerinin yararına Tuileries'de bir konser vermek için belirlenmişti.

"Zaferiniz, bütün halkların zaferi olacak" diyordu Delescluze Komün ordusuna.

---

1. Jules FAVRE, Simple récit d'un membre de la défense nationale, 3. kısım, s. 428 ve 429.

XII
Masonlar

Bombardıman Ternes, Champs-Elysées, Neuilly, Levallois'yı yerle bir ederken Bay Thiers, her zamanki dürüstlüğüyle, şehrin dışındaki müstahkem yapılara saldırılmakla yetinildiğini fakat Paris kapılarını açsa ve Komün'ün üyelerini teslim etse bombalanmayacağını iddia ediyordu.

Yakın tehlike son anlaşmazlıkları söndürdü. Özgürlük için savaşan özgür insanlar olarak birlikte ölecek olanlar arasında fikir hoşgörüsüzlüğü zamanı geçmişti.

İmparatorluk kalleşlikleri arasındaki uzun mücadelelerin sonucu sürekli kuşku duyanlar bile, Komün'ün, manifestolarına tek bir imza atması gibi yaklaşan ölüme de tek bir kucak açacağı anın yaklaştığını hissediyorlardı.

İller ve Paris liglerinin genel bir hareketi vardı.

Komün ölmek üzereydi! O halde evrensel coşku ne işe yaramıştı? Büyük gösteriler olmuştu fakat taşkalpli Versailles yalnızca Banka'nın tehlikede olduğunu hissetmişti; 26 Nisan'da farmasonlar, Paris'in iki locasından devrime katılmak için loca başkanları ve loca vekillerinden oluşan bir heyeti göndermişti; 29'unda Point-du-Jour ile Clichy arasındaki surlarda kortej halinde ilerleyeceklerine ve barış sancağını oraya asacaklarına fakat Versailles bu barışı reddederse silahlanıp Komün'e katılacaklarına karar vermişlerdi.

Gerçekten de 29'u sabahı, Belediye Sarayı'na gittiler; orada Félix Pyat Komün adına heyecanlı bir konuşma yaptı ve onlara bir sancak teslim etti.

Bu garip resmigeçit rüya gibi bir gösteri oldu.

Bugün bile, bundan konuşurken başka bir çağa ait bir sahnelemeyle gelecekte vuku bulacak barış ve özgürlük sözlerini söylemeye giden bu hayaletler dizisini yeniden görür gibi oluyorum.

Çok etkileyiciydi; top mermilerinin sesleri eşliğinde, sanki aynı tempoda yürüyen devasa korteji görmek güzeldi.

Gümüş saçaklı kara eşarbıyla Kasoches süvarileri gidiyordu.

Boyunlarında kızıl kordon ve rüya yaşatan pek çok sembolik nişanla Rose-Croix subayları.

En başta İhtiyar Beslay, Ranvier ve farmasonların temsilcisi Thirifocq'tan oluşan bir Komün heyeti yürüyordu.

Garip sancaklar geçiyordu; ateş, top, mermiler kasıp kavuruyordu.

Orada, elli bin locayı temsil eden altı bin kişiydi.

Olağanüstü kortej Saint-Antoine Sokağı, Bastille Meydanı, Madeleine Bulvarı'nı katetti ve Zafer Takı ve Dauphine Caddesi'nden, Versailles ile Komün orduları arasındaki tahkimatlara geldi.

Maillot Kapısı'ndan Bineau Kapısı'na kadar yerleştirilmiş sancaklar vardı; kapının ilerisinde kırmızı harflerle: "*Birbirinizi sevin!*" yazılı beyaz barış bayrağı vardı. Kurşunla delik deşik edildi. İstihkâmların çıkıntılarında, federeler ile Versailles ordusu arasında karşılıklı el işaretleri yapılıyordu fakat ancak beş saatten sonra ateş kesildi, görüşüp konuşuldu ve üç farmason temsilcisi Versailles'a gidip ancak yirmi sekiz saat ateşkes elde edebildiler.

Farmasonlar geri döndüklerinde, olayların hikâyesi ve barış sancağının kutsallığının bozulmasına karşı protestolarıyla birlikte, Paris'in farmasonlar ve işçi loncaları federasyonuna yönelik bir çağrı yayımladı.

Farmasonlar, diyorlardı, barış, uyum, kardeşlik, araştırma ve çalışma adamlarıdır; tiranlığa, despotizme, ikiyüzlülüğe, cehalete karşı her zaman savaşmışlardır.

Egemenlere karşı, boyunduruk altında ezilen zayıfları sürekli savunuyorlar.

Takipçileri dünyayı sarıyor: Bunlar, kural olarak ahlak, adalet, hukuku benimseyen filozoflardır.

İşçi loncalarının üyeleri de insanlığın ilerlemesi ve özgürleşmesi için düşünen ve hareket eden adamlardır.

Farmasonlar ve işçi loncaları üyeleri, sol ellerine barışın sembolü zeytin dalı, sağ ellerine talep kılıcı alarak gizemli tapınaklarından çıktı.

Farmasonların çabaları düzeni temsil ettikleri iddiasında olanlar tarafından üç kez geri püskürtüldüğü ve sabırları tükendiğinden, bütün farmason ve işçi loncaları üyeleri intikam silahlarını alıp:

"Kardeşler ayaklanın! Hainler ve ikiyüzlüler cezalarını bulsun" diye haykırmalıdır.

29'unda öğleden sonra dörtte kesilen ateş, 30'unda akşam saat yedi kırk beşte yangın bombaları eşliğinde daha müthiş bir şekilde tekrar başladı. Ateşkes dolayısıyla ancak yirmi yedi saat kırk beş dakika sürmüştü.
Maillot Kapısı'na yerleştirilen bir farmason heyeti sancağa saygısızlık edildiğini tespit etti.
İlk atışlar Versailles'dan geldi ve bir farmason ilk kurban oldu.
2 Mayıs tarihinde birleşen Paris farmasonlar ve işçi loncaları, onları tanıyan herkese sesleniyor.
Mason kardeşleri ve işçi loncaları kardeşleri, mücadele etmek ve hukukun tarafını kutsal kanatlarımızla örtmekten başka alacak kararımız yok.

Paris'i kurtaralım!
Fransa'yı kurtaralım!
İnsanlığı kurtaralım!

Evrensel vatana layık olacaksınız, gelecekte halkların mutluluğunu sağlamış olursunuz!
Yaşasın Cumhuriyet! Yaşasın Paris'inkiyle birleşmiş Fransa Komünleri!

Paris, 5 Mayıs 1871

Farmasonlar ve Paris işçi loncalarının temsilcileri adına.

Thirifocq, eski loca başkanı
J.˙.E.
L.˙.E.˙.L.˙.E konuşmacısı
Yonne asıllılar birliği başkanı, federasyonun muhasebecisi
Masse
Doğru Yol Locası'nın eski başkanı Baldue
Azim Locası'ndan Deschamps
Paris Büyük Locası, *Kaliforniya* Locası'ndan J. Remy
Paris B.˙. L'dan J.-B. Parche
Hoşgörü Locası'ndan De Beaumont
Bagneux konuşmacısı Grande-Lande
Paris B.˙. L'dan Lacombe
Paris B. . L'dan Vincent
Nantes birliği, *Barış* Locası'nın konuşmacısı Grasset
Montmorency'de, *J.-J. Rousseau* Locası'ndan A. Gambier

Paris Uyumu Locası'nın eski sekreteri. Martin
Paris'in Gerçek Dostları Meclisi'nden E. Louet
Londra B.˙. L,*Philadelphes* Locası'ndan A. Lemaître
Akasyalar Locası'ndan Conduner
Öngörü Locası'ndan Louis Lebeau
Öngörü Locası'ndan Gonty
Yalnızlar Locası'ndan Emm. Vaillant
Muzaffer Dostlar'dan Jean-Baptiste Elin
Azmin Mükemmel Birliği'nden Léon Klein
Barışın Dostları'ndan Budaille
Mükemmel Sessizlik Gülü'nden Pierre Lachambeaudie
Marsilya *B.*˙. Locası'ndan dostluk kefili Durand
Kozmopolit Ilımlı Dostluk'tan Magdelenas
BrezilyaB.˙. L'danMossurenghy
Saint-Ouen *Hospitaliers*'lerinden Fauchery
Kutup Yıldızı'ndan Radigue
Angoulême'de*Barışın Dostları*'ndan Rudoyer
Levallois *Emekçileri*'nden Rousselet
İşçi loncalarının temsilcileri:
Bilgi dostu, Poitevin adı verilen Vincent
Sevilen adam, Draguignan denen Cartier
Asıl-yürekli-Nivernais denen Chabanne
Fransa TuruDostu, Nivernais denen Thevenin
Görev koruyucu, Gâtinais denen Dumnis
Sanat dostu, Angevin denen Gaillard
Pervasız Poitevin denen Thomas
Sadık Yığıt, Comtois denen Ruffin
Nalbant İşçi Loncası Üyesi,Carcassonne denen Auriol
Marcilly'den Franccœur
Nantaisdenen La Liberté
Lassat, *Erdem*
Sapkacı İşçi Loncası üyesi Lagenais
Ödev Meşalesi'nden Lyonnais

Sembolik sancaklar gibi, Mükemmel Sessizlik Gülü, Kutup Yıldızı, Dostluk Kefili gibi bu tuhaf loca ya da adamların isimlerinin bu safhaya ölümcül şeyler ile doğacak şeylerin birbirine karıştığı özelliği, geçmişin ve geleceğin, beşiğin ve mezarın çifte özelliğini verdiği doğru değil midir?

Bu hayaletler, taşkın öfke içindeki gericiler ile ayaklanmaya çalışan devrim arasında yerlerini almışlardı. Pek çokları söz verdiği gibi mücadele etti ve kahramanca öldü.

Hapishanede geçirdiğim uzun geceler sırasında sık sık surlar üzerindeki farmasonların uzun sırasını hatırladım ve geleceğe inanan bu insanların Dianah Vaughan'ın absürd öykülerine göre, Lucifer'le bir görüşme yapmak için yazdıklarını hayal etmekte güçlük çekiyorum.*

Saint-Laurent Kilisesi ve Picpus Manastırı olaylarından bahsetmeksizin bilhassa anekdotik olan bu bölümü bitirmeyelim.

Saint-Laurent'da koro yerinin arkasına bulunan kilise bodrumunda bilmediğim şartlarda iskeletler ortaya çıkarıldı. Bu buluntu, mahallenin eski sakinleri tarafından anlatılan ürkünç söylentilerle ilişkilendirildi. Bir görgü tanığı bu tanımı verdi.

Mahzen tonozlu bir yarım dairedir, göreceli yeni bir dönemde kapanmış iki adet dar açıklıklardan güneş alır.

İç eğmeçler şeklindeki üç giriş mahzene açılır; iskeletler, toprağın altında tabutsuz bulunmaktadır ve üstlerinde bir kireç tabakası bırakılmıştır.

Dördü, ayaklarını birbirine dokundurarak, öteki dokuzu iki sıra halinde, ayakuçlu başuçlu yatırılmıştır.

Çeneler, müthiş bir acı içinde bağırıyorlarmışçasına uzamıştır.

Neredeyse hepsi sağdan sola eğilmiş kafalar dişlerini muhafaza etmişlerdi.

Bu cesetlerin çağımızdan çok öncelerine, insanların hâlâ kiliselerde toprağa verildiği zamanlara ait olduğu düşünülürken, bir entomolojist, ligamentlerle beslenen bir böceği keşfetti: O kadar uzun süre aç kalması imkânsızdı.

Bazı adlar yazılıydı: Bardoin, 1712, Jean Serge, 1714, Valent (arkasına tarih yazılmamış). Bir çukurda sarı saçlı bir kadın iskeleti vardı.

Küçük bir taş merdiven yeni yapılmıştı (Komün'ün *Resmi Gazete*'si).

İskeletler elektrik ışığında Etienne Carjat tarafından fotoğraflandı.

Hakikati bilmek arzusuyla başlayan soruşturma, Versailles sönmemiş kireç altındaki yeni kadavralarla eskileri unutturduğu zaman sona ermemişti.

---

* Marsilya'daki köpekbalığı şakasını yapan aynı yazar Léo Taxil, farmasonların şeytana tapıdıklarını, Diana Vaughan'ın bu ibadetin büyük rahibesi olduğunu kalabalıklara yutturdu. 1897'de bir konferans verip yalan söylediğini açıkladı. (y.h.n.)

Picpus Manastırı olayı da benzer bir şeydi.

Komün idaresinde, Cumhuriyet'in *Resmi Gazete*'sinde bir görgü tanığının şu değerlendirmesini de buldum:

Erkek kıyafetleri giydirmeye mecbur bırakmak ve daha sonra suçlamak amacıyla tutsak Jeanne d'Arc'ın elinden kadın giysileri alındığından beri, tarikatçi Katolikliğin her türlü kötülüğü yapabildiğine her zaman inansam da, Picpus Manastırı hakkındaki ifşaları kabul etmekte güçlük çekmiştim. En basiti oraya kendimin gitmesiydi ve kendim gittim.

Hiçbir şey istemediği ve asla tutsak olarak bakmadığı rahibeleri herhangi bir şekilde örselemediğini bana kanıtlayan bir tabur komutanı tarafından karşılandım.

Onlara izin verilen özgürlüğü genişletmekten başka bir şey düşünmezdim ve eğer içlerinden biri en ufak bir şikâyette bulunsaydı, kuşkusuz bunu çözmeye çabalayacaktım; fakat rahibeler için benim adım korkutucuydu. Aralarına gelişimin onlara duyurulması dehşet yarattı.

Beni karşılamak için, ayaklığa binmiş gibi uzun boylu ve en cesurları geri kaçırtacak kadar geniş bir sırta sahip bir rahibeyi görevlendirdiler.

Cesaretinin fiziksel gelişkinliğine karşılık geldiğini kabul etmeliyim. Yanıma geldiği sırada bulunduğum ortam gözünü asla korkutmadı. Hatta ifade ettiği manevi enerjiden dolayı hoşuma giden gururlu bir tonla şu sözlerle konuşmaya başladı:

"Bana soracak sorularınız var mı Mösyö?"

"Matmazel" dedim nazikçe, "bir rahibeye yapılacak en acımasız hakaret ona matmazel diye seslenmek olsa da, manastırınızın yönetimi konusunda oldukça uğursuz söylentiler dolaşıyor; tamamen uydurma olduğunu kanıtlamak için can atıyorum. Mesela gerçek bir keyfi tutuklamaya maruz bıraktığınız söylenen iki rahibenin hapsedildiği hücreleri bana gösterebilir misiniz?"

Cevap vermedi ve sessizce, arkasından kendisini takip ettiğim bahçenin bir köşesine doğru yöneldi.

İki münzeviden biri, bir patikada dolaşıyordu, diğeri de, onu teşvik eden bir rahibenin eşliğinde, kötü monte edilen ve parmaklıklardan rüzgârın ve yağmurun kolaylıkla geçebileceği kafesini kaplayan yatağında oturmuş örgü örüyordu.

Meşgul kafalar ana binanın pencerelerinde göründüğü sırada, bu rahibeye, "Manastırınızın sakinlerinin tavşan yetiştirecek kadar bile sağlıklı olmayan bir kulübeye kapatılmalarını nasıl kabul edebiliyorsunuz?" diye sordum.

"Bağışlayın" diye karşılık verdi, "dolaşabildiklerine göre kapatılmış sayılmazlar."

"Onları kulübelerinden çıkarmanıza sizi zorlayan biziz."

Rahibe o zaman beni şaşırtan şu cevabı verdi:

"Bu onların hatası, neden manastırın kurallarına uymayı reddediyorlar?"

Ant içerim ki bütün izahı bu oldu.

Birkaç gün sonra iki eziyet görenin federeler tarafından kurtarıldığı ve ailelerine teslim edildiği bana bildirildi.

Onlardan birinin bana, tam deli değil ama biraz ahmak ya da en azından aptallaştırılmış gibi geldiğini belirtmeliyim.

Bana gösterilen demir hurdalar kesinlikle tuhaftı ve onlara ortopedi parçaları süsü verdirmeye çalışmak uydurmaydı. Hâlâ kullanılıyor, zaman zaman kullanılmış, bana gösterdikleri zaman kullanılıyor muydu ya da depoya mı kaldırılmıştı? Bu konu hakkında karar vermek zorunda kalmadım ve hâlâ değilim. Fakat ortopedik araçlar olarak bu eski eşya deposu kabul edilemezdi.

H. Rochefort

Belki işkence araçlarının kalıntılarının yeniden ortaya çıkarıldığı ve bugün kullanılmakta olduğu Montjuich'te Picpus Manastırı'nın garip nesnelerinin benzer bir şekilde kullanılıp kullanılmadığını araştırmak gerekiyor, kim bilir?

Din fanatizmi, şu anda Rusya'da bağnaz bir tarikati kendilerini canlı canlı mezara gömülmeye itmiyor mu?

Bu garip araçların, onları cennete ulaştırmak amacıyla zayıf inançlı rahibelere işkence etmeye yarayıp yaramadığını kim bilebilir?

Mistik hezeyana tutulanların bunları kendi kendilerine işkence etmek için kullanıp kullanmadıklarını kim bilebilir?

Mumların solgun ışığıyla, orgun keskin tütsü bulutlarının ortasında sizi alıp götüren sesli dalgalar yaydığı karanlık kiliselerde ilahi söyleyenler; onlar, bu anlarda sesin yükselerek kanat çırptığını, artık göğsünüzde olmadığını ve onu dışarıdan duyduğunuzu bilirler.

Her gün tekrar edildikçe ve akıl size "Birini kendinden geçirebilecek her şeyin –ahenk, sahneleme, kokular–, hislerin daha güçlü olacağı, daha fazla olacağı insanlığın geleceğinin bir etkisidir" demezse, bu tarz heyecanların götürdüğü yeri kim bilebilir? Fakat Batılı inançlarla çevrildiği zaman bu etki, adi olur, sizi ileriye götürmek yerine geriye çeker.

Kan sarhoşluğu olduğu gibi, karanlığın mistik sarhoşluğu da vardır ve bütün sarhoşluklarda korkunç şeyler yapılır.

Montjuich yıkılıp iç organlarına kadar kazıldığı gün Saint-Laurent Kilisesi'nde olduğu gibi kaç kurukafanın oyuk göz çukurları gün ışığını yeniden görmeyi umdukları tarafa dönük olacak! İşte o zaman gerçek aydınlık, muzaffer bilim, sonsuz parıltı gelmiş olacak!

Daha ne kadar kurban olacak? Çobanların katilinin korkunç olayı okunduğunda, zaman zaman bir insan, zaman zaman bir insan koleksiyonu tutan öldürme çılgınlığı anlaşılır; Versailles ordusu aynı şekilde kandan kudurmuştu.

Bunlar vebadan daha korkunç ahlaki salgınlardır fakat zihinlerin bilinçli özgürlük içindeki ıslahıyla yok olacaklardır.

XIII
Blanqui'nin Başpiskopos ve Diğer Rehinlerle Değiş Tokuşu Hadisesi

Blanqui hakkında yayımlanmış biyografik notlar çok fazla olduğu için birkaç satırla yetineceğim.

Blanqui öncelikle 12 Mayıs 1839'da başkaldırı girişimi yüzünden müebbet hapis cezasına mahkûm edildi; cezasını bazı mücadele yoldaşıyla birlikte Mont-Saint-Michel'de çekerken 24 Şubat 1848 Cumhuriyet'i onu kurtardı.

Az sonra, kavrayışından korkanlar tarafından korkakça suçlanınca, şöyle cevap vermekle yetindi:

> Kim bir yıl boyunca sevilen bir kadın ıstırap çekerek benden uzak ölürken, dört yıl boyunca, umutsuzluk içinde, artık olmayan bu kadının hayaletiyle hücrenin yalnızlığında sonsuza dek baş başa kalarak, benim kadar acı kadehini kana kana içti?
> Dante'nin cehenneminde bu işkenceyi bir tek ben çektim.
> Saçlarıma ak düşmüş, başım ve kalbim kırılmış çıkıyorum buradan ve cumhuriyetçi parlak kelebeklere dönüşen Louis-Philippe'in uşakları, dört dörtlük desteklenen yüce erdemleriyle efendilerinin hapishanesinden kaçan zavallı Job'u üzerek Belediye Sarayı'nın halıları üzerinde uçuşurken, hain adı verilerek şiddetle kınanan –yıpranmış giysiler içinde yaralanmış bir yüreği sokaklarda sürükleyen mutsuz bir yıkıntı olan– benim.

Tekrar mahkûm oldu ve 4 Eylül devrimi ona Belle-Isle Hapishanesi'ni açtı.

3 Kasım halk oylamasının ardından teslim öngörüsünde bulunmuştu.

> Son, uzak değil, diye yazıyordu; savunma hazırlıkları parodisi bundan böyle gereksiz. Ateşkes ve güvenceleri; yüzkarası içinde sonraki bozgun korkusu. İşte Belediye Sarayı'nın Fransa'ya dayatacağı şeyler.

Teslim, 31 Ekim yeminleri, yaylım ateşleri ve yeminlerin ardından geldi, 28'inde yayımlandı.

Blanqui 31 Ekim hareketine katıldığından dolayı yakalandı ve ancak afla çıktı; yakalanması 19 Mart 71'de, Fransa'nın güneyinde M. Thiers'in emri üzerine gerçekleştirildi.

Hükümet, 31 Ekim olayı için kovuşturmalar olmayacağına söz verse de, gıyabında ölüm cezasına çarptırıldı.

Blanqui Komün üyesi olarak atanmış olsa da, akıbetinin ne olduğu bilinmiyordu; ölü mü yoksa hayatta mı belli değildi ya da daha çok ölmediğinden korkuluyordu.

Hâlâ umutlu dostlarından bazıları ne olursa olsun özgürlüğünün bedelini ödediğini düşünüyordu.

Versailles hükümeti Paris Başpiskoposu'na ve birkaç rahibe daha özel bir değer vermiş görünüyordu. Blanqui'nin eski kodes arkadaşı Flotte'un yer aldığı bir komisyon değiş tokuşu için görüşmeyi denedi.

Flotte öncelikli olarak Mazas Hapishanesi'ne başpiskoposu bulmaya gitti ve onunla anlaşarak her açıdan iyi bir fikir gibi görünen uzlaşmayı hazırladı.

Piskopos Naibi Lagarde'ın, Versailles'a, değiş tokuşu Bay Thiers'e önermeye gitmesine ve cevabını bildirmesine karar verildi.

Mesele, büyük bir incelikle, kasıtlı bir şüphecilik altında büyük bir hassasiyet gizleyen Komün'ün savcısı Rigaud tarafından ele alındı.

Lagarde'ın geri dönmeyeceği düşüncesi ne onun ne de başkasının aklına geldi.

"Sonra bunun için kurşuna dizilsem de geri geleceğim; Monsenyörü burada tek başına bırakabileceğimi düşünebiliyor musunuz?" dedi Flotte'a, Versailles İstasyonu'nda ayrıldıklarında.

Piskopos Naibi Bay Thiers'e başpiskoposun uzun ve açıklayıcı bir mektubunu götürüyordu.

Paris Başpiskoposu Darboy'dan
Yürütme Gücü Lideri Bay Thiers'e,

Mazas Hapishanesi

Mösyö,

Dün akşam aldığım bir tebliği size teslim etmekten onur duyarım; bilgeliğinizin ve insanlığınızın en uygun olduğunu düşündüğünüz şekilde buna cevap vermenizi istirham ederim.

Bazı politik fikirleri ve bilhassa eski ve sağlam dostluk duygularıyla Bay Blanqui'yle sıkı ilişki içindeki bir adam, onun özgürlüğüne kavuşması için etkin bir şekilde çalışıyor; bu amaçla kendiliğinden ilgili komisyonlara şu uzlaşmayı önerdi:

Eğer Bay Blanqui salıverilirse, Paris Başpiskoposu ve kız kardeşi, Başkan Bonjan, Madeleine Kilisesinin Papazı Bay Deguerry, bu mektubu size teslim edecek Paris Piskopos Naibi Bay Lagarde'la özgürlüğüne kavuşacaktır. Öneri kabul edildi ve bu durumda benden sizin desteğiniz isteniyor.

İşin içinde yer alıyor olsam da, bu durumu yüksek iyilikseverliğinize havale etmeye cüret ediyorum; umarım nedenlerim size makul görünecektir.

Zaten aramızda fazlasıyla ayrılık ve tersliğe neden olan şeyler mevcut; üstelik ilkeleri değil kişileri ilgilendiren bir alışverişi gerçekleştirme vesilesi ortaya çıkıyor; buna el vermek ve böylelikle zihinlerin yatışmasını hazırlamaya katkıda bulunmak akla yatkın değil midir? Kamuoyu belki de böyle bir reddi anlamayacaktır.

Şimdiki gibi keskin krizlerde, birilerini başkalarının öfkesinin hedefi olarak gösterdikleri zaman misillemeler ve isyan yoluyla infazlar durumu daha da ağırlaştırır.

Başka ayrıntılara girmeksizin bu insanlık meselesinin bütün ilginizi Paris'teki olayların şimdiki durumuna çekmeyi hak ettiğini size söylememe müsaade edin.

Bay Başkan, son gerekçemi size itiraf etmeye cüret edebilecek miyim? Bahsettiğim kişinin Bay Blanqui'nin lehine bu denli gerçek bir dostlukla gösterdiği gayretten etkilenen insan ve rahip kalbim, içten isteklerine direnemedi ve sizden Bay Blanqui'nin salıverilmesini olabildiğince çabuk istemeye söz verdim; işte şimdi yaptığım şey budur.

Bay Başkan, istediğim şey size imkânsız görünmezse sevinirim; pek çok insana ve bütün vatanıma hizmet etmiş olacağım.

Darboy *Paris Başpiskoposu*

Endişeli Flotte 16 Nisan'da Lagarde'ın şu mektubunu nihayet aldı:

Versailles, 15 Nisan 1871

Bay Flotte'a,

Mösyö,

Monsenyör başpiskoposa Mazas Hapishanesi yöneticisi adı altında ulaştığını umut ettiğim ve sanırım size bildirilen bir mektup yazdım; bana izin verdiğiniz gibi, katlanmak zorunda bırakıldığım yeni gecikmeleri bildirmek için doğrudan size yazıyorum.

Monsenyörün mektubunun gönderildiği kişiyle daha önce dört defa görüştüm ve emirlerine uygun olarak, iki gün daha kesin cevabı beklemeliyim.

Bu cevap ne olacak? Size tek bir şey söyleyebilirim, o da yanıtın, sizin arzularınızın ve bizimkilerin yönünde olması için hiçbir şeyi savsaklamadığımdır.

Son ziyaretimde böyle olacağını ve çok geç kalmadan bu iyi haberle döneceğimi umut ediyordum.
Gerçi bana bazı güçlükler çıkarmışlardı fakat olumlu niyetlerini de ortaya koydular. Ne yazık ki, *L'Affranchi* gazetesinde yayımlanan ve hem benimkinin tesliminden sonra, hem bu yayımın ardından buraya getirilen mektup,* düşünceleri değiştirdi; toplantı oldu, sonra davamız için erteleme söz konusu oldu çünkü beni resmi olarak yola çıkışımı iki gün ertelemeye davet ettiler ama her şey bitmedi ve çabalarıma yeniden başlayacağım. Umarım bir kez daha başarabilirim, ne arzumdan ne gayretimden kuşku duyunuz.
İşin içinde olan ve bana yakından dokunan çok ağır çıkarlar dışında, yöntemlerinizin ve duygularınızın bende uyandırdığı minneti size sözlerden başka türlü kanıtlamaktan mutlu olacağımı eklememe izin verin. Ne olursa olsun, yolculuğum nasıl sonuçlanırsa sonuçlansın inanın bana karşılaşmamızı hep olumlu bir şekilde hatırlayacağım.
Bu vesileyle beni size eşlik eden dosta hatırlatmanızı, saygı ve bağlılığımın yeni teminatını kabul etmenizi rica ederim.

E. F. Lagarde

Bu ilk gerileme karşısında başpiskopos, Flotte'dan daha çok şüphelendi; 71'in adamları korkunç derecede dürüst ve naiflerdi.

"Geri dönecek" diyordu hâlâ Flotte.

Başpiskopos biraz heyecanlandı; Thiers ve Lagarde'ı daha iyi tanıyordu.

Birkaç gün sonra Flotte ondan, kendi götürmek istediği bir mektup istedi; fakat ilk olayların ardından şüphe duyulmaya başlanmıştı; güvenilir bir kişi, Blanqui'nin dostu olarak el altında tutulan Flotte'un yerine geçti.

İşte bu mektup:

Piskopos Naibi'nden, Paris Başpiskoposu Bay Lagarde'a,
Bay Lagarde'ın dönüşünün gecikmesine endişelenen ve Komün karşısında sözünü tutmak isteyen Bay Flotte, müzakereciye endişesini bildirmek amacıyla Versailles'a gidiyor.
Bay Piskopos Naibi'ne, meseleyi Bay Flotte'a tam olarak açıklamasını ve ister gerçekten gerekliyse orada oturma süresini yirmi saat daha uzatmak, ister daha uygun görülürse acilen geri dönmek için onunla uzlaşmasını salık veriyorum.

23 Nisan 1871, Mazas
Paris Başpiskoposu

---

* 8 Nisan'da Başpiskopos Darboy, Adolphe Thiers'e, esirleri kurşuna dizdirmekten vazgeçmesi için yalvardığı bir mektubu yazmıştı. Cevap gelmeyince *L'Affranchi* adlı devrimci gazetesi onu yayımlamıştı. (y.h.n.)

Lagarde, mektubu getireni, kalemle alelacele yazılmış izleyen kelimeleri içeren bir kâğıtla geri gönderdi:

Bay Thiers beni sürekli burada tutuyor ve ancak emirlerini bekleyebilirim. Monsenyöre pek çok kez yazdığım gibi, yeni bir şey öğrenir öğrenmez yeniden yazmaya çabalayacağım.

Lagarde

Ancak olduğu yerde kalmaya çabaladı ve korkakça, Komün'ün ihanet olmaksızın rehinelerin ölümünden kaçınmasını olanaksız kılmak isteyen Thiers'in suç ortağı oldu.

Yeğeni Lacambre'ın evinde oldukça hasta halde yakalanan Blanqui'nin ölmüş olması muhtemeldi; kız kardeşi Madam Antoine o zaman Bay Thiers'e aşağıdaki satırları yazdı:

Yürütme Gücü Lideri, Bay Thiers'e,
Bay Başkan,
İki aydan fazla bir zamandır bütün gücümü tüketen bir hastalığa yakalanmış olsam da, uzun süren halsizliğimin bugün beni vazgeçmeye zorladığı görevi sizin yanınızda gerçekleştirecek kadar güç bulmayı umuyordum.
Tek oğlumu benim adıma yazılan bir mektubu size sunmak için Versailles'a gitmekle görevlendiriyor ve talebimi kabul edeceğinizi ummaya cüret ediyorum.
Olaylar ne olursa olsun hiçbir zaman insan haklarını ihlal etmediler ya da aileninkileri yabana atmadılar ve bu haklar adına, geçtiğimiz 17 Mayıs'ta ağır hasta halde yakalanan ve o zamandan beridir ciddi tehlike altındaki sağlığı hakkında onun tarafından acı endişelerimi yatıştıracak tek kelime gelmeyen kardeşim Louis Auguste Blanqui'nin sağlık durumunu bilmek için adaletinize sığınıyorum.
Bay Başkan, eğer kısa anlarla olsa da onu görmek için bir izin istemek, kabul edebileceğinizin ötesinde bir talepse, tercümanı olduğum üzgün bir aileye, kardeşim için içimizi rahatlatan bir iki kelime yazma ve bizim için, haklı olarak onu çok seven akrabalar tarafından hiç unutulmadığını bildiren sözler yollama iznini çok görmeyiniz.

Blanqui doğumlu Dul Antoine

Bay Thiers hayatı konusunda ciddi endişeler taşımasa da, Blanqui'nin sağlığının çok kötü olduğunu fakat bu takdire ve Madam Antoine'ın kaygılarına rağmen gerek yazılı, gerek sözlü olarak tutukluyla her türlü iletişimi kesinlikle reddettiğini bildirdi.

Flotte değiş tokuşta ayak diriyordu. Başpiskopostan ikinci bir mektup istedi, Paris Başpiskoposu Naibi M. Lagarde için gönderildi.

Bu mektubu aldığında ve üstlendiği müzakerenin bulunduğu durum ne olursa olsun Bay Lagarde, acilen Paris yolunu tutsun ve Mazas'a dönsün. Burada on günün, bir hükümete önerilen değiş tokuşu kabul edip etmediğini bilmek için yetmediği anlaşılmıyor – gecikme bizi ciddi anlamda tehlikeye atıyor ve daha üzüntü verici sonuçlar doğurabilir.

Mazas, 23 Nisan 1871
Paris Başpiskoposu

Lagarde geri dönmedi.

Kendi adıma bu koşullarda Bay Thiers'in nasıl davranacağı konusunda asla en ufak bir şüpheye düşmemiştim fakat Lagarde'ın geri dönmeyeceği düşüncesi aklımdan hiçbir zaman geçmedi.

Eskiden, burjuva Cumhuriyet'inin temsilcisinden daha cömert Doktor Nélaton –stajyer hekimlerinden birinin Blanqui'nin bir firarına yardım etmesinin ardından– yolculuğu için para da vererek, şansına katkıda bulunmuştu; fakat yok olmakla sona eren bütün kastlar gibi burjuvazi de gitgide çürüyor.

XIV
Son

Kurt kemirmiş devletlerin direkleri çatırdıyor.
Bütün insanlık merhalesi ayakta
Eski sahtekârlıkların ufalanacağı zamandır.
Bir destan soluğu tayfunları dolduruyor
Tehlike çanları vuruyor rüzgârda ardı ardına.
(L. Michel)

Zafer yaklaşıyor gibi görünüyordu, cumhuriyetçi birlikler ilk günlerdeki ihtiyatlarını üzerlerinden atmışlardı. Enternasyonal, Corderie Sokağı'nda daha kesin bir tavır almıştı.

Sendika Odaları Federasyonu 6 Mayıs'ta Komün'e katılmaya gelmişti; bu federasyon otuz bin adamdan oluşuyordu.

Versailles'da bulunan Paris vekilleri, Floquet ve Lockroy, cesur ifadelerle Versailles'a istifalarını vermişlerdi.

Tolain hâlâ kalıyordu.

Şimdi Paris'in trajik bir görünümü vardı, Komün üyeleri ve *Marseillaise* eşliğindeki taburların heyetleri tarafından takip edilen dört kızıl bayrak armalı cenaze arabaları giderek fazlalaşıyordu.

Kilise dernekleri akşam pırıl pırıl parlıyordu; orada da *Marseillaise* yükseliyordu; onlara eşlik eden cenaze davullarının boğuk gümbürtüsü değil, kilisenin orta yerinde zangırdayan orgdu.

Vaugirard Kilisesi'nde Jakobenlerin derneği vardı. Bodrumda toplanma fikirleri Marat'nın çalıştığı mahzeni akla getiriyordu; bunlar yeraltına geçen bir 93 esintisiydi. Batignolles'da Saint-Michel Kilisesi'ndeki Sosyal Devrim kulübündeki ilk oturumda Combault, zulümlerin dünya özgürlüğünü durmamacasına etkin hale getirdiği düşüncesinden Bonaparte mahkemeleri önünde yaptığı gibi bahsetti.

1 Mayıs'ta Saint-Nicolas-des-Champs Derneği'nden Komün'e gönderilen bir heyet, Paris ile Versailles arasında uzlaşmadan bahseden kim olursa olsun haindir beyanında bulundu.

Gerçekten de uzun kölelik ile kurtuluş arasında hangi uzlaşma var olabilirdi?

Bir düzineye yakın kiliseden her akşam özgürlüğü selamlayan bir koronun sesi yükseliyordu.

Coşkuyla bundan bahsedildiğini duydum. Özellikle kadınlar özgürlüğe davet ediyordu fakat 3 Nisan'dan Kanlı Hafta'ya kadar, daha önce bahsettiğim sadece iki kez ve kısa süreler için geldim. Bir şey beni dışarıda mücadele etmeye çekiyordu; öyle güçlü bir çekimdi ki, onu bastırmaya çalışmıyordum.

Belediye Sarayı'na ilk kez, cevabı kendisine bildirmem gereken La Cecillia'nın bir mesajıyla gidiyordum.

Yolu yarılamışken, beni inceledikten sonra yanıma yaklaşan üç dört ulusal muhafızla karşılaştım.

"Sizi tutukluyoruz" dedi içlerinden biri.

Kuşkusuz şüpheli bir tarafım vardı; bunun, şapkamın altında kalan ve erkek saçları olduğunu sandıkları kısa saçlarım olduğunu düşünüyordum.

"Nereye götürülmek istiyorsunuz Bayan?"

Sanırım *Bayım* olarak telaffuz etmişlerdi.

"Belediye Sarayı'na, mademki tutsaklarınızı istedikleri yere götürüyorsunuz."

Beni sorgulayan saf adam hiddetten kızardı.

"Göreceğiz" dedi.

Yola koyulduk, hâlâ beni inceler vaziyetteydiler; bense kendi kendimle eğlenirken çok ciddi görünüyordum.

Parmaklıkların önüne geldiğimizde, daha önce benimle konuşan şöyle devam etti:

"Sırası gelmişken, adınız neydi?"

Ona adımı söyledim.

"A! Bu imkânsız" dedi üçü de, "onu hiç görmedik fakat böyle ayakkabıları giyen elbette o değildir!"

Baktım, sabah çizmelerimle değiştirmeyi unuttuğum kaba kunduralarım vardı ayağımda ve elbisemin altından görünüyordu.

Ama evet, yine de bendim işte!

Olumlu düşünceleri için onlara teşekkür ederken bunun doğru olmadığını da açıkladım. En ufak bir şüpheye düşmemeleri için yeterli evrakım vardı. Gerçekten de beni, kaldırımda özel bir etki yaratan ayakkabılarım sayesinde kadın kılığına girmiş bir erkek sanmışlardı.

İkinci kez, Belediye Sarayı'nda mı yoksa Emniyet'te mi bilmiyorum, yaralıları tedavi etmeleri istenmediği için ağlayarak buradan çıkan zavallı kadınlar vardı zira Komün'ün adamları yaraları pansuman etmek için masum eller istiyordu.

Bana acılarını söylediler. Eski dünyanın en hüzünlü kurbanları olan onlar kadar yeni dünya için canlarını vermeye kimin hakkı vardı?

İsteklerinin adaletinin anlaşılacağına ve yerine getirileceğine onlara söz verdim.

Ne söylediğimi hatırlamıyorum fakat bu şanssızların acısı kalbimi o kadar kanatmıştı ki, başkalarının kalbine giden sözler buluyordum; iyi karşılanmaları için yeterince geniş görüşleri olan bir kadınlar komitesine yönlendirildiler.

Bu haber onlarda öyle büyük bir sevinç yarattı ki, gözleri yaşardı ama acıdan değil.

Çocuklar gibi hemen kızıl kuşak istediler; bu arada yapabildiğim kadar benimkini onlarla paylaştım.

"Asla Komün'ün yüzkarası olmayacağız" dediler bana.

Gerçekten de Mayıs haftası sırasında öldüler; Chantiers Hapishanesi'nde tekrar gördüğüm sadece birisi, içlerinden ikisinin yaralılara yardım ederken dipçik darbeleriyle nasıl öldürüldüğünü bana anlattı.

Montmartre'daki ambülanslarına gitmek için benden yeni ayrıldıkları sırada, Montrouge'a La Cecillia'nın yanına dönecek olan bana, ne olduğunu anlamadan kâğıda sarılı bir paket bırakılmıştı: Benimkinin yerini alan kızıl bir kuşaktı bu.

Giderek becerikli hale gelen Versailles'ın ajanları yeni bölünmeler yaratıyordu, Versailles tarafından karargâhlara sızdırılan hainlerden biri olan Bay de Montant'ın bir önerisi hakkında Komün'de öyle bir ayrılık ortaya çıktı: Versailles'ın askerleri tarafından öldürülen ve hakaret edilen bir ambülansçı kadınının katlini ilan ediyordu.

Azınlık manifestosuna incinen çoğunluk, bu durum karşısında eskisi gibi: "Ünlerimizin ne önemi var, yeter ki Komün kurtulsun!" demek gerektiğini ona anlatmıştı.

Bir felaket haberi oturuma ara verdi.

Rapp fişek fabrikası patlatılmıştı. Çok sayıda ölü ve yaralı vardı, dört ev yıkılmıştı ve alevlerin ortasından fişek arabalarını çekip alan itfaiyeciler hayatlarını tehlikeye atmasaydı olay bununla sınırlı kalmazdı.

Herkesin ilk düşüncesi ihanet oldu: Bunun, Vendôme Sütunu'nun intikamı olduğu söyleniyordu. Biri topçu dört kişi yakalandı, Kamu Kurtuluş Komitesi olayın soruşturulacağını duyurdu fakat Komün'ün bu korkunç savcılarının kanıt olmadan yargılama âdetleri yoktu ve olay asla aydınlatılamadı.

Sıcak dalgasına ilk girenler, diyordu Kamu Kurtuluş Komitesi'ne raporunda Delescluze, 6. ekibin itfaiyecileri Abeaud, Danier, Buffot'dur; neredeyse aynı anda, vatandaşlar, küçük filonun kaptanı Dubois, Denizci Jagot, Donanma Heyeti'nde Personel Müdürü Boisseau, Yüzer Batarya Komutanı Février oraya koştular.

Kahramanlıkları sayesinde, barut fıçıları gibi tekerlekleri de alev almaya başlayan fişek yüklü arabalar, yangın yerinden çekildi.

Yaralıların kurtarılmasından ve yıkıntıya dönen evlerinde mahsur kalıp gömülen sakinlerden bahsetmemize gerek var mı? İtfaiyeciler ve vatandaşlar cesaret ve özveri konusunda birbirleriyle yarıştı.

Komün'ün üyeleri Avrial ve Sicard yurttaşlar da tehlike yerlerindeki ilklerdendi.

On iki ulusal muhafız cerrahı Rapp Caddesi'ne gelip fazlasıyla memnun kalacağım bir hevesle tıbbi hizmet örgütlediler.

Kısaca, çoğunluğu hafif yaralar olmak üzere elli kadar yaralı; işte Versailles'lıların elde ettikleri şey.

Maddi kayıp elimizde bulundurduğumuz büyük levazım düşünüldüğünde önemsizdir; ancak iğrenç olduğu kadar yararsız bir suçun utancı düşmanlarımıza kalacaktır; yenilmez savunma araçları olmadığından başka pek çoklarının eklendiği bu suç, Paris'in kapılarının sonsuza dek kendilerine kapanmasına yetecektir.

Herkes üstüne düşenden fazlasını yaptı; yasını tutacak çok az ölümüz var.

Savaşta sivil temsilci,

Ch. Delescluze

Paris, Floréal ayının 28'i, 78 yılı*

Sanıldığı gibi, sütunun öcünün Rapp Fişekliği felaketiyle alındığı muhtemeldir; etten kurbanlardan alınan bronz heykelin alçak bir öcü.

Felaketten birkaç gün sonra tanınmayan bir kadın Paris Emniyet Müdürlüğü'ne Versailles-Paris arasında, birinci sınıf bir vagonda bulduğu bir mektubu yollamıştı ve trende karşısında oturan bir adamın ona huzursuz göründüğünü ekliyordu.

Tahkimatlara geldiklerinde federelerin tüfek dipçiklerinin seslerini duyduğundan kadının gönderdiği mektubu bulduğu sıraların altına bir deste kâğıt fırlattı.

---

* Devrimci takvime göre ifade edilen bu tarih, 17 Mayıs 1871'e denk geliyor. (y.h.n.)

Ulusal Muhafız Kurmayı,

Versailles, 16 Mayıs 1871

Mösyö,

Yaptığınız planın ikinci kısmının 19'unda sabah saat üçte gerçekleştirilmiş olması lazım, önlemlerinizi bu kez her şey yolunda gidecek şekilde alın. Size yardım etmek amacıyla, 17'sinde patlatılmak üzere fişek fabrikasının yöneticilerinden biriyle anlaştık.

Talimatlarınızı, sizinle ilgili olan ve yöneteceğiniz kısmı iyi gözden geçirin. La Muette Sarayı'na* iyi bakmaya devam edin.

Genelkurmay Başkanı Albay
Ch. Corbin

İkinci ödeme Londra'da hesabınıza yapıldı.

"Ulusal Muhafız Kurmayı" yazılmış mavi bir pul vardı.

Olaylar, bu mektubun şüpheleri yanlış kişilere yöneltmek için bizzat Versailles tarafından kullanılan bir araç olup olmadığını teyit etmemize izin vermedi; gerçekten de Komün, mektupları ellerinde olan ya da mektup bulan gizemli kadınlara hiç güvenmedi fakat suçun gericilerden geldiğine şüphe yoktu.

Ey bu cambaz ayaklığına tünemiş nişancı,
Akıttığın kan
Bu alanı kaplasaydı,
Eğilmeden onu içerdin.

Bu durum, birkaç saatliğine sütunu bir suçlu sergileme direğine çeviren meşhur dörtlüğün doğru olmasına engel olmuyordu.

Hiçbir kuşkuya mahal vermeyen Komün'ün üyeleri Blanchet ve Emile Clément'ın gerici bir geçmişe sahip oldukları ortaya çıkarıldı; belki onlara sert davranıldı zira görüş değiştiren herkes, doğru olduğunu keşfettiği fikre önce düşman kesildi; bu dönüşüm haklarıydı fakat her şeyin tuzak olduğu bu son günlerde başka türlü olamazdı; böyle bir durumda en ufak ihmal ihanet değil midir?

18. bölge belediyesinin manifestosu durum hakkındaki kesin gerçeği içeriyordu. Evet, alt etmek ve hemen alt etmek gerekiyordu. Zafer, hızlı harekete geçip geçmemize bağlıydı; işte Montmartre devrimcilerine yönelik bu manifestodan bazı kısımlar.

---

* Komün'ün kurmayının karargâhı. (y.h.n.)

18 Mart'tan itibaren büyük ve güzel şeyler gerçekleşti; fakat eserimiz tamamlanmadı, daha büyük eserler gerçekleştirilmeli ve gerçekleşecek çünkü işimize bugünden ya da gelecekten korkmadan durmaksızın devam edeceğiz.

Fakat bunun için bugüne dek sahip olduğumuz bütün cesaretimizi, bütün enerjimizi toplamamız gerek; dahası yeni özverilere, bütün tehlikelere, bütün fedakârlıklara hazır olmamız gerek: Kendimizi vermeye ne kadar hazır olursak, o kadar az zarar görürüz.

Kurtuluş bu bedeldedir ve tavrınız bunu anladığınızı yeterince kanıtlıyor.

Halkların tarihinde benzersiz bir savaş bize karşı yapılıyor; bu bizi gururlandırıyor ve düşmanlarımızı zayıflatıyor.

Biliyorsunuz, hakikat, adalet ya da özgürlük olan her şey, halk, onun karşısında ve dişlerine dek silahlı, haklı isteklerimizi bastırmaya çalışan entrikacılar, ihtiraslılar ve gaspçılarla karşılaşmaksızın hiçbir zaman güneş altında yerini bulmaz.

Yurttaşlar, bugün iki program karşısındasınız.

İlki hanedanın destekçileri tarafından yönetilen ve darbe generallerinin, Bonapartçı ajanların egemen olduğu Versailles kral yanlılarının programıdır; bu üç taraf, zaferden sonra birbirine düşerek Tuileries için kavgaya tutuşuyor.

Bu program ebedi köleliktir, halka ait olan her şeyin alçalmasıdır, aklın ve adaletin bastırılmasıdır, paralı asker işidir, boyunlarınıza takılan sefillik kolyesidir, her satırında tehdittir; sizin, karılarınızın ve çocuklarınızın kanını istiyorlar, göğüslerinize yaptıkları delikleri kapayabilecekmiş, öldürülenlerinizi diriltebilecekmiş gibi kafalarımızı istiyorlar.

Bu program, yalnızca bir sömürücüler ve parazit yığını için, hükümdarları, bakanları, senatörleri, mareşalleri, başpiskoposları ve Cizvitleri zenginleştirmek için fazlasıyla çalışan bir halktır.

Kralı ve soyluları, rahibi ve jandarmayı doyuran ağır vergileri ödemek için araç gereçlerinden kulübesinin kalaslarına, karısının eteğinden bebek bezlerine kadar satmak zorunda bırakılan köylüdür.

Yurttaşlar, diğer program, uğruna üç devrim yaptığınızdır, bugün uğruna mücadele ettiğinizdir, Komün'ünüzündür, nihayet sizin programınızdır.

Bu program insan hakları talebidir, kaderine hâkim halktır, adalet ve çalışarak yaşama hakkıdır, işçinin çekici altında kırılan tiranların asasıdır, sermayenin yasal aracıdır, hileyi ve aptallığı cezalandıran akıldır, doğumda ve ölümde eşitliktir.

Ve şunu söyleyelim yurttaşlar, bir tarafı seçmeyen her insan bugün bir insan etmez; mücadelede yer almayan her kayıtsız, çocukları önünde utanç duymadan hazırladığımız sosyal iyiliklerden huzurla faydalanamayacak.

Bu artık ne 1830, ne 48'dir; ya özgürce yaşamak ya ölmek isteyen büyük bir halkın başkaldırısıdır.

Ve alt etmek gerek çünkü bozgun, dullarınızın kovalanmaları, kötü muamele görmeleri ve vahşi fatihlerinizin gazabına terk edilmelerine neden olur; çünkü Cayenne* yeniden nüfuslandırılmış olacak ve emekçiler orada günlerini hırsızlar, kalpazanlar ve katillerle aynı zincire bağlı tamamlayacak; çünkü yarın hapishaneler dolacak ve polis memurları gardiyanlarınız ve jandarmalar kürek hükümlüleri olan sizin bekçileriniz olma onurunu isteyecek çünkü Haziran yaylım ateşi daha yoğun ve daha kanlı tekrar edecek.
Fatihler biz isek, bu yalnızca sizin değil, karılarınızın, çocuklarınızın, hatta Cumhuriyet'in ve bütün halkların kurtuluşudur.
Belirsizlik yok. Çekimser kalanın cumhuriyetçi olduğu bile söylenemez.

O halde cesur olalım, acılarımızın sonuna geldik; Paris, bir Bonapart'ın saldırıya geçip kendisini ele geçireceğini düşünme noktasına gelmiş olamaz; birileri buraya yıkıntılar ve kadavralar üzerinde hâkimiyet kurmak için giremezler; aylar boyunca Prusyalılara ateş etmeden kalan ve bizi taramadan bir saat geçirmeyen hainlerin boyunduruğuna giremeyiz.

Haydi, kimse atıl kalmasın; kadınlar yaralıları teselli etsin, ihtiyarlar gençlere cesaret versin, sağlıklı insanlar kardeşlerini takip etmek ve tehlikelerini paylaşmak için birkaç yıla önem vermesin.
Güç sahibiyken ihtiyar olduklarını söyleyenler özgürlüğün bir gün onları yasadışına bırakabilecekleri duruma geçiyorlar ve onlar için ne utanç.
Bu bir alay. Yurttaşlar, Versailles'ın insanları size cesareti kırılmış ve yorgun diyorlar, yalan söylüyorlar ve bunu iyi biliyorlar. Herkesin size katıldığı zaman, Paris'in her köşesinden sancağınızın altına dizildikleri zaman; savunma askerlerinin, kardeşlerinizin, dostlarınızın, jandarmalara ve sizi katletmeye iten polis memurlarına döndüğü ve üstlerine ateş açtığı zaman; askerlerin düşmanlarımızın saflarına geçtiği, kargaşa, ayaklanmanın onların arasında hüküm sürdüğü, korkunun onları dehşete düşürdüğü zaman, cesaretinizin kırılabileceği ve zaferden ümit kesilebileceği zaman değil midir?
Bütün Fransa'nın ayaklandığı ve size elini verdiği zaman değil midir? Sekiz ay boyunca bu denli kahramanca acı çekilmişken, özellikle özgürlüğün mücadelenin sonunda göründüğü zaman, sadece birkaç gün daha acı çekmekten yorgunluk mu duyulacak? Hayır, alt etmek ve hızla alt etmek gerekir ve barışla birlikte köylü sabanının başına, sanatçı fırçalarına, işçi atölyesine geri dönecek, toprak yeşerecek ve iş yeniden başlayacaktır. Barışla birlikte silahlarımızı asıp, araçlarımızı ele alacağız ve ödevimizi yerine getirmenin mutluluğuyla, bir gün: "Büyük devrimin yurttaş bir askeriyim" deme hakkına sahip olacağız.

---

* Kürek mahkûmlarının gönderildiği yer. (y.h.n.)

Tahmin gerçekleşti: Haziran ve Aralık'tan daha kötü oldu; kabahat, burjuva ihanetinin ve Komün'ün ordusunun liderlerinin mücadelecilerin kişiliği ve mücadelenin koşulları hakkındaki fazla kusurlu bilgisinin bir araya gelen uğursuzluklarında bulundu.

Her şey, sırayla Delescluze'ün istediği isyan ordusu kadar Rossel'in istediği gerçek bir disiplinli orduya hizmet edebilirdi; fethetmek için özgürlük fanatikleri demirden disipline katlanmayı güzel bulurlardı, iki ordu gerekiyordu: biri tunçtan, öteki ateşten.

Rossel, bir direniş ordusunun ne anlama geldiğini bilmiyordu, düzenli ordu bilgisine sahipti.

Savaş komisyonundaki sivil delegeler ancak mücadelenin genel ihtişamını tanıdı, mesela göğsünü siper ederek ilerlemeyi; ateş altındayken başını kaldırmak güzeldi fakat Versailles gibi düşmanlara karşı ikisi gerekliydi.

Dombwroski zaman zaman ikisine sahip oldu.

Bir ordu emrinde Rossel kendini şöyle ifade etti:

> Bir mücadele sırasında ateşi kesmek yasaktır, düşman teslim olmuş olsa ya da Parlamento sancağını dikse bile.
> Ateşi kesme emrinin verilmesinin ardından ateşe devam etmek ya da durma buyruğu verildiğinde ilerlemek yasaktır, yoksa ölüm cezası uygulanacak. Firariler ve ayrı olarak geride kalanlar süvari birliği tarafından kılıçtan geçirilecektir, kalabalıklarsa topa tutulacaklar; askeri yetkililer mücadele boyunca, emirleri altındaki subay ve askerleri ilerletmek ve boyun eğdirmek için her türlü güce sahiptir.

Aynı emir, zaferi sağlamanın söz konusu olduğunu anlatacak şekilde verilmiş olsaydı, gücendirdikleri onu kabul ederdi. Kuşkusuz başkaldıranlar firariler değildir fakat Versailles ordusu sayıyı oluşturduğundan, taktik ve heves gerekiyordu. Komün'ün hiç süvari birliği olmadı, yalnızca bazı subaylar atlıydı. Atlar, mühimmat arabaları ve diğer benzer kullanımlara yarıyordu; üstelik saldırıya geçen için bunun başka avantajları da vardı.

Düzenli ordu disiplinine alışkın ve bir kararı Komün tarafından hafifletilmiş olan Rossel, onu zayıflıkla suçladı; öfkesinin şiddetiyle Mazas Hapishanesi'nde bir hücre talep ederek, onunla anlaşılmadan geri çekildi.

Dostu Charles Gérardin'in katkısıyla, Komün'ün de öyle olmasını tercih ettiği için memnuniyetle kaçtı.

Bu, gerçek bir kayıp oldu. Versailles onu katlederek bunu kanıtladı.

Yaş olarak ihtiyar, cesaret olarak genç olan, savaş komisyonunda sivil delege Delescluze, manifestosunda şöyle sesleniyordu:

> Durum ağır, biliyorsunuz; monarşi rejiminin kalıntılarıyla birleşmiş feodallerin yaptığı bu korkunç savaş, zaten pek çok cesur kana mal oldu; ancak acı kayıplara üzülmeme rağmen çocuklarımız için açılan yüce geleceği düşündüğüm zaman ve ektiğimizi biçmemizin imkânı olmasa da, Fransa ve Avrupa'ya üç ay önce hiçbirimizin beklemeye cüret etmediği perspektifler getiren 18 Mart devrimini coşkuyla selamlamak isterim. Bu yüzden haydi saflarınıza yurttaşlar, düşman karşısında dik durun.
> Surlarımız yürekleriniz kadar sağlam. Zaten özgürlüğünüz ve eşitlik için mücadele ettiğinizi bilmiyor değilsiniz.
> Bu kadar uzun zamandır sizi ilgilendiren bu vaatle savaşıyorsunuz. Göğsünüz Versailles'ın kurşunlarına ve toplarına tutulursa, size biçilen eder Fransa ve dünyanın özgürleşmesi, yurdunuzun güvenliği, eş ve çocuklarınızın hayatıdır.
> O halde muzaffer olacaksınız; yüce çabalarınızı alkışlayan dünya, bütün halklarınki olacak zaferinizi kutlamaya hazır.
> Yaşasın Evrensel Cumhuriyet! Yaşasın Komün!
>
> Paris 10 Mayıs 1871
> *Savaş Komisyonunda Sivil Delege*,
> Delescluze

Acele ediliyordu ve en önemli şeyler ondan sonra olacaktı.

Nouris'nin özgürlüğüne ilk günlerde karar verilmişti, asla geri dönmedi.

Bay Thiers'in yıkılan evi Saint-Georges Meydanı'nı fare yuvalarının tozuyla kaplamıştı, bu ev ona bir saray kazandıracaktı.*

Fakat kişisel meselelerin ne önemi var? Yeni dünyaya o zamankinden daha yakınız; geçirdiği dönüşümlerle, doğum gecikse ölebilirdi.

Savaşın başlangıcında kaçanların evlerine ve en iğrenç zevk evlerine, her kılıkta düzenin casusları gizleniyordu.

Kimlik isteyerek oralara girmelerine engel olunacağı sanıldı. Fakat teker teker, damla damla Paris'e sızıyorlardı.

11 Mayıs'tan itibaren Bay Thiers korkmuş ve öfkeli Meclis'ten her şeyin eksiksiz olması için sekiz gün daha istemişti.

---

* Komün'den sonra, yıkılan ev yerine Adolphe Thiers'e daha büyük bir ev inşa edilecekti. (y.h.n.)

Kollukların komplosu* ortaya çıkarılmıştı ama hâlâ bilinmeyen başka komplolar vardı.

Satılmak istemeyen adamları satın almaktan vazgeçen Versailles, bir parola verebildikleri, bir kapı açabildikleri yerde kendininkileri karıştırmaya çalışıyordu.

Dombrowski'yi bir buçuk milyon sunup satın almaya çalışarak kötü hareket etmişlerdi; Dombrowsk, Kamu Kurtuluş Komitesi'ni uyarmıştı.

Versailles insanları nasıl bu kadar yanlış kişiyi seçebilmişlerdi? Son Polonya ayaklanmasının lideri, neredeyse bir yıl Rus ordusuna direnen, daha sonra Kafkasya Savaşı'nı yapan ve Vosges ordusunun generali olarak nitelikleri bir haininkine benzemeyen Dombrowski, gericiliğe hizmet edemezdi.

Yine de Versailles ilerliyordu, sonra tekrar geri adım atıyor gibiydi, muzaffer fare gerileyen kediyi ısırarak direniyordu.

21 Mayıs akşamında sosyal savaş kurbanları olan dullar, öksüzler, mücadele ederken yaralanan federeler yararına bir konser verilecekti.

İcracıların sayısı ve yeteneği bu konserleri gerçek zaferlere çeviriyordu. Agar,** *Châtiments*'ın dizelerini okuyordu. Versailles'lıların *"Bağırıyordu"* diyecekleri kadar gür bir sesle *Marseillaise*'i söylüyordu.

21 Mayıs Pazar günü iki yüz icracı devasa bir armoni kitlesi oluşturuyordu. Dinlemeye can atan seyirciler erkenden toplanmıştı; ancak yürekler sıkışıyordu, ihanetin geleceği seziliyordu.

Saat beşten biraz önce Komün'ün bir kurmay subayı podyuma çıktı ve şöyle dedi:

"Yurttaşlar, Bay Thiers dün Paris'e gireceğine söz vermişti; Bay Thiers girmedi, girmeyecek. Sizi gelecek Pazar 28'inde aynı yere, savaş dulları ve öksüzler yararına konserimize davet ediyorum!"

Çılgınca alkışlandı.

O sırada Versailles öncü birliklerinin bir kısmı Saint-Cloud Kapısı'ndan giriyordu.

Ducatel isimli, çoktandır işsiz ve hain eski bir deniz piyade subayı, Versailles'a bildirmek için Paris savunmasının zayıf taraflarını araştırarak geziniyordu; mevcut adamların az sayıda olduk-

---

* Birbirini tanımak için üç renkli kolluk takan ulusal muhafız kılığına girmiş jandarmaların Belediye Sarayı'na karşı kurduğu komplo. (y.h.n.)

** Kadın tiyatro oyuncusu. (y.h.n.)

larından kuşku duymuyordu. Saint-Cloud Kapısı'nın savunmasız olduğunu fark etti ve beyaz bir mendille düzenin ordusundan yakında bulunan bazı askerlere çağrı yaptı.

Bir deniz subayı geldi, aynı anda Versailles bataryaları ateşi kesti ve askerler küçük müfrezeler halinde Paris'e girdi.

Ateşin kesilmesi hemen fark edilmedi, kulak buna o denli alışmıştı ki, bozgundan haftalar sonra hâlâ duyulduğu sanılıyordu. Nihayet bu ateşin kesildiği anlaşıldı. Kimileri bunu iyiye yoruyor, kimileriyse garip buluyordu.

Mont-Valérien'da toplanan Bay Thiers, Mac-Mahon, ve Amiral Pothuau her yere telgraf çekiyordu.

21 Mayıs, akşam saat 7

Saint-Cloud Kapısı toplarımızın ateşi altında yıkıldı, General Douay hızla oraya saldırdı; şu anda müfrezeleriyle Paris'e giriyor. General Ladmirault ve Clinchamp'ın birlikleri onları izlemek üzere herekete geçiyor.

A. Thiers

Versailles'ın yirmi beş bin adamı, ihanet ettiğinden ve mücadele etmeden, o gece Paris'te uyudu.

Dördüncü Bölüm
Katliam

I
Paris'te Mücadele-Kıyım

"Yaşasın Cumhuriyet!" çığlığıyla
*Le Vengeur** gemisi sulara battı!
(*Eski şarkı*)

General Douay'ın 25.000 adamının girişinden kısa bir süre önce, bir Komün üyesi olan Lefrançais, savunma bölgesini dolaştığında Saint-Cloud Kapısı'nın ıssızlık ve terk haline şaşırdı.

Ducatel'in ihanetine hizmet eden rastlantı olmaksızın, Beaufort kontu Bay Thiers'e en az korunanlar olarak Montrouge, Vanves, Vaugirard kapılarını işaret etmişti.

Lefrançais, Delescluze'a zamanında ulaşmayan bir uyarı gönderdi. Federelerin bir taburu aracılığıyla bundan haberdar olan Dombrowski, Versailles'lıları geçici olarak durdurup bir subaylarını iskelede öldüren gönüllüleri gönderdi; o ana dek, çok geç girişilen çarpışmaya tekrar başlamak gerekeceğini düşünenler, şimdi: "Paris kazanacak! Ve aslında yenilmeden ölecek!" diyordu. Kartaca, Numantia ve Moskova öyle yapmışlardı, biz de öyle yapacaktık.

Dombrowski Montmartre'a bir ya da iki federe, Madam Danguet'yi, Mariani'yi ve beni yolladı. Ulaşmaya çalışmalı ve savunma için acele etmek gerektiğini söylemeliydik.

Saatin kaç olduğunu bilmiyordum, gece sakin ve güzeldi. Saatin ne önemi vardı? Şu anda devrimin, ölümde bile, yenilmiş olmaması gerekiyordu.

Komün'de güvensizlik ve kuşkular zafer kazanmıştı ve Billioray tarafından Dombrowski'nin mesajı getirildiğinde, ihmalkârlıkla suçlanan Cluseret sanki tartışma vakti varmış gibi yargılanıyordu.

---

* *Vengeur-du-Peuple* [Halkın İntikamcısı] adlı Fransız savaş gemisi, 1794'te Büyük Britanya'ya karşı bir savaşı kaybetti ve sulara battı. Ancak efsaneye göre, içindeki askerler teslim olmak istemeyip "Yaşasın Vatan, yaşasın Cumhuriyet" diye haykırarak ölmüşler. (y.h.n.)

Oturum sona erdi, Cluseret beraat etti, artık Paris'i savunmaktan başka önemli şey yoktu.

Dombrowski'nin mektubu açıktı.

Dombrowski'den Savaş Komisyonuna ve Kamu Kurtuluş Komitesi'ne,
Versailles'lılar Saint-Cloud Kapısı'ndan girdi.
Onları geri püskürtmek için önlemlerimi alıyorum. Bana takviye kuvvetler gönderirseniz her şeyin sorumluluğunu üstlenirim.

Dombrowski

Kamu Kurtuluş Komitesi Belediye Sarayı'nda toplandı; acilen ilk önlemler alındı, herkes kendi cesaretini kullandı.

Katliam sessizlik içinde başlıyordu. La Muette tarafına giden Assi, Bethowen Sokağı'nda yere yatmış uyumuş görünen adamlar gördü. Gece aydınlık olduğundan federeleri tanıdı ve uyandırmak için yaklaştı, o anda atı bir kan denizine battı. Uyuyanlar ölülerdi, bütün bir nöbetçi birliği boğazlanmıştı.

Versailles'ın *Resmi Gazete*'si, kıyım için bir yöntem vermemiş miydi? Bunu hatırlıyoruz.

Esir almayın! Yığınlar arasında gerçekten zorla sürüklenen namuslu bir adam bulunursa onu hemen göreceksiniz; bu dünyada namuslu bir adam aylasıyla kendini belli eder. Ertesi gün soğukkanlılıkla artık yapmak istemeyecekleri şeyi, savaşın sahnesinde ya da eylemin öfkesiyle yaparak yoldaşlarının öcünü alma özgürlüğünü cesur askerlere verin.

Her şey ortadaydı. Askerler yoldaşlarının öcünü almaları gerektiğine ikna edildi; Prusya'nın esaretinden kurtulanlara, Komün'ün Prusyalılarla anlaştığı söyleniyordu ve saflar, öfkeden kudurarak kan güttüler.

18 Mart'ta olduğu gibi ordunun teslim olmaması amacıyla, eski reçeteye uyarak, askerlere tozla karışmış ve bilhassa yalanlarla fıçılanmış alkol tıka basa içtirildi; iki tahta arasında testereyle biçilen ulusal muhafızın çok eski hikâyesine benim bilmediğim ve aynı şekilde uydurma başka bir öykü de eklenmişti.

Merkez Komite ve Komün'ün haydutlarının, Kamu Kurtuluş Komitesi ve Kamu Güvenliği Komitesi canavarlarının herkesin kurtuluşu için canlarını vermekten başka bir şey istemediği, herkesin mutluluğunu hayal eden bu lanetli kent, Paris, feodal egoizmden çok daha yırtıcı olan burjuva egoizmi tarafından anlaşılamıyordu; burjuva ırkı ancak bir yarım yüzyıl büyük oldu, 89'dan

sonra. Delescluze ve Dijon, Ulusal Konvansiyon* üyelerine benzer son büyük burjuvalar oldu.

Her biri görevinin başında Komün'ün cesur insanları, omuzlarından iktidarın yükü indikten sonra, yasallığa saygı yenmek ya da ölmek ödeviyle ortadan kaldırılınca, yeniden fethedilen özgürlüklerinin büyüklüğünde yiten sonsuz şüphenin yanılsamaları, tekrar kendileri oldu. Yetenekler, sahte tevazu, kendini beğenmişlik olmadan su yüzüne çıkıyordu.

Paris belki de mücadeleye dayanacaktı! Kim bilir?

Altı haftadır kesilmeyen Maillot Kapısı'nın on topu hâlâ gürlüyordu ve her zaman olduğu gibi, topunun üzerinde öldürülen bir askerin yerini alelacele bir başkası alıyordu.

Bir top başına hiçbir zaman iki topçudan fazlası yoktu.

Craon adlı bir denizci ölürken her biri bir elinde olmak üzere, iki top için ona yeten iki top fitilini hâlâ elinde tutuyordu.

Bu savunma noktasının neredeyse bütün kahramanları bilinmedi.

Hepsinin intikamı, büyük isyanda, dünya kadar geniş bir savaş cephesinde başkaldırının dirileceği gün alınacak.

21'i şafağı La Muette ele geçirildi, ordu, gece boyunca oraya sızan 25.000 adama katılmaya gelerek neredeyse Paris'i kuşatıyordu.

Bu günlerde olup biten her şey, birkaç gün içinde bin yıl yaşanmışçasına üst üste geldi.

Tehlike çanı bütün şiddetiyle vuruluyordu ve Paris'te toplanma borusu çalıyordu.

Dışarıdaki federeler Paris'e geri çekiliyordu. Versailles'lıların girmesinden şüphe edilir! Zafer Takı'nın gözlemci noktasındakiler haberi yalanladı fakat Paris'i savunma fikri egemen oldu.

Sabah saat üçe doğru Dombrowski, Kamu Kurtuluş Komitesi'ne geldi, suçlamayı hemen anlamadı, anladığındaysa: "Ne?" dedi, "Bazıları beni bir hain mi sandılar?" diyecekti. Herkes onun içini rahatlattı, ona el verdi.

Johannard'ın La Cecillia, Leo Meillet'nin Wrobleski'nin yanına gönderildiği gibi, onun yanına gönderilen Dereure, haklı olarak bu iğrenç kuşkulardan ona bahsetmemişti.

Ona hâlâ güvenildiğini gördü fakat darbe vurulmuştu, Dombrowski öldürülecekti.

---

* Fransız Devrimi sırasında (1792-1795) Fransa'yı yöneten ve yeni bir anayasayı hazırlayan ulusal Meclis. (y.h.n.)

Montmartre Belediyesi'nde, mücadele için her şeyi göze alan solgun La Cecillia savunmayı örgütlemeye çalışıyordu.

Teyakkuz Komitesi'nden pek çok kişi, İhtiyar Louis Moreau, Chevalot ile ben orada buluştuk.

Louis Moreau ve öteki ikisiyle, Versailles'lılar girdiğinde tepeyi havaya uçurmak üzere bir yeri bulmaya karar verdik; zira "Paris kazanacak!" diye tekrar ederken gireceklerini hissediyorduk. Emin olduğumuz tek şey, kendimizi ölene kadar savunacağımızdı.

61. taburun federeleri belediyenin kapısı önünde bize katıldı.

"Gelin" dediler, "öleceğiz; ilk gün bizimleydiniz, son günde de öyle olmanız gerekir."

O sırada İhtiyar Moreau'dan tepenin havaya uçurulacağı sözünü aldım ve 61. taburun müfrezesiyle Montmartre Mezarlığı'na gittim, orada pozisyon aldık. Az da olsa, uzun süre devam edeceğimizi düşünüyorduk.

Duvarlara ellerimizle yer yer mazgallar yapmıştık.

Top mermileri gitgide artarak mezarlığı altüst ediyordu.

Aramızdan biri bunun, kısa menzilli olduğu için düşmana kadar gitmek yerine üstümüze düşen Montmartre Tepesi'nin ateşi olduğunu söyledi; 17 Mayıs'tan itibaren bu ateşin fena olduğu tespit edilmiş ve sabah, kuşkusuz bu nedenle kullanılmamıştı.

Neredeyse bütün yaralanan federeler, tepeden geliyordu, onları ambülansa götürürken bunu bildirdik.

Gece olmuştu, kararlı bir avuç insandık.

Bazı top mermileri, düzenli aralıklarla geliyordu; bir saatin, ölümün saatinin tik takları gibiydi sanki.

Bu aydınlık gecede tamamen çiçek kokularına bulanmış mermerler canlı gibi görünüyordu.

Pek çok kere keşfe çıkmıştık, top mermileri art arda başımızda gürlüyordu.

Oraya tek başıma tekrar gitmek istedim. Bu kez top mermisi, dalların arasından, tam yanı başıma düşerek beni çiçeklerle kapladı; burası Mürger'nin mezarının yanıydı. Bu mezara mermer çiçekleri atan beyaz heykel* büyüleyici bir etki yaratıyordu; yanımdaki çiçeklerin bir kısmını oraya, diğer kısmı yolumun üstündeki arkadaşım Madam Poulain'in mezarına attım.

Üstünde Cavaignac'ın bronz heykelinin uzandığı mezarın yanına, yoldaşlarımın yanına döndüğümde bana: "Bu kez artık kımıl-

---

* Yazar Henri Murger'in mezarının başında ölünün üzerine çiçek döken ve gençliği simgeleyen bir kadın heykeli bulunuyor. (y.h.n.)

damayacaksınız" dediler. Onlarla kaldım, bazı evlerin pencerelerinden ateş açılıyordu.

Gün gelmişti sanırım. Hâlâ yaralılarımız oluyordu. Sayımız azaldı ve saldırı başladı; destek gerekti. Kim gidecek diye soruldu. Bir duvar deliğinden geçip çoktan uzaklaştım. Nasıl bu kadar hızlı gidilebilir bilmiyordum ama yine de zamanı uzun buluyordum; Montmartre Belediyesi'ne geldim; meydanda, görev verilmek istenmeyen bir genç ağlıyordu, hiçbir belgesi yoktu –bana bunu anlattı ama zamanım yoktu–: "Gelin" dedim ona ve La Cecillia'dan takviye birlik isterken genç adamı da takdim ettim; ona öğrenci olduğunu söyledi, hiç savaşmamış, savaşmak istiyordu.

La Cecillia ona baktı – genç adam onda iyi bir etki bıraktı. "Haydi gelin" dedi. Elli adamla birlikte mezarlığa geldik, genç adam yanımızda mutluydu. Önümde, bana yakın bir mesafede, Barois yürüyordu, kurşun yağıyordu, hızla ilerliyorduk, mezarlıkta çarpışılıyordu. Gelince delikten geçtik, orada ancak on beş kişi kalmıştı ve elli kişiden de az kalmıştı, genç adam ölmüştü. Giderek azalıyorduk, barikatlara çekildik, şu an dayanıyorlardı.

Başta kızıl bayrakla, kadınlar gelip geçmişti; Blanche Meydanı'nda barikatları vardı; Elisabeth Dmihef, Bayan Lemel, Malvina Poulain, Blanche Lefebvre, Excoffons oradaydı. Andrée Leo Batignolles barikatlarındaydı. Mayıs günlerinde on milyondan fazla kadın, birlikte ya da dağınık, özgürlük için savaşıyordu.

Yolağzından önce Clignancourt yolunun girişini kesen barikattaydım; orada, Blanche Lefebvre beni görmeye geldi.

Barikatin yanında duran kahveyi tehditkâr bir tonda açtırarak ona bir fincan kahve ikram edebildim. Adamcağız korktu fakat bizim güldüğümüzü görünce kibarca itaat etti ve bu kadar korktuğu için yeniden kapatmasına izin verdik.

Blanche ve ben birbirimize sarıldık ve o kendi barikatına döndü.

Bir süre sonra Dombrowski subaylarıyla birlikte atının üzerinde geçip gitti.

"Hapı yuttuk" dedi bana.

"Hayır!" dedim.

İki elini bana uzattı. Bu, onu hayattayken son kez görüşümdü.

Ölümcül şekilde vurulduğu yer oraya çok yakındı, tekrar geçtiğinde barikatta hâlâ yedi kişiydik. Bu defa sedye üzerinde yarı ölü halde, öleceği Lariboisière Hastanesi'ne götürülüyordu.

Bir süre sonra bu yedi kişiden üç kişi kaldık geriye.

Katliam karşısında soğukkanlı, siyah saçlı, uzun boylu bir federe komutan bana oğlundan, ona kılıcını bırakmak istediği on iki yaşında bir çocuktan bahsediyordu. "Bunu ona verirsiniz" diyordu, kimin hayatta kalıp kalmayacağı belliymiş gibi.

Ben ortada, onlar iki yanda bütün barikata dağılmıştık.

Öteki yoldaşım tıknaz, geniş omuzlu, sarı saçlı ve mavi gözlüydü; Bayan Eudes'ün amcası Poulain'e çok benziyordu ama o değildi.

Bu Bröton artık Charette'lerden değildi, yeni inancında eskisine inandığındaki kadar ateşliydi.

Bu solgun yüzde, beyaz kurt dişleriyle Issy'deki siyahın aynı vahşi gülüşü vardı. Onu da bir daha görmedik.

Üçümüzün bu kadar az olduğuna inanılamazdı; hâlâ direniyorduk. Birden bize yaklaşan ulusal muhafızlar göründü, ateş kesildi. "Buraya gelin, sadece üç kişiyiz!" diye bağırdım.

O anda yakalandığımı, kaldırıldığımı ve canımı çıkarmak isterlermiş gibi barikatın siperine atıldığımı hissettim.

Gerçekten de bunu istiyorlardı, zira bunlar ulusal muhafız kılığına girmiş Versailles'lılardı.

Biraz şaşkın, hayatta olduğumun farkına vardım, ayağa kalktım, bir şeyim yoktu, iki yoldaşım ortadan yok olmuştu. Versailles'lılar barikata yakın evleri didik didik aramaktaydı, her şeyin mahvolduğunu anlayarak çekip başka bir yere gittim; olası tek bir barikat görüyordum ve "Önlerinde ateş yakalım! Ateş! Ateş!" diye bağırıyordum. Ancak La Cecillia'nın takviye birlikleri yoktu. Hâlâ mücadele veriliyordu; Blanche Meydanı'nda öldürülmeyen kadınlar en yakın barikatlara, Pigalle Meydanı'na çekildiler.

Clignancourt yolunun arkasındaki sokaklara, yolağzının sağına bir barikat yeni kurulmuştu; bir anda Versailles'lılar, iki ateş arasına alınabilirdi; orada bulunan eli çabuk olmayan adamlar tartışırken artık zamanı geçmişti.

Belediye Sarayı'na götürülmesinin ardından Dombrowski, gece Père-Lachaise Mezarlığı'na götürüldü. Bastille Meydanı'ndan geçerken sütunun ayağına bırakıldı; orada, meşalelerin aydınlığı onun için alev alev bir şapel yaratıyordu; ölmek üzere olan federeler, ölen cesur askeri selamlamaya geldi.

Sabah, kızıl bir bayrağa sarılmış halde uyuduğu Père-Lachaise'de defnedildi.

"İşte" dedi Vermorel, "ihanetle suçlanan insan!" Ve ekledi:

"Buradan ancak ölmek için çıkmaya yemin edelim."

Erkek kardeşi, subayları, askerlerinden bir kısmı onun etrafındaydı.

Batignolles ve Montmartre ele geçirilmişti, her yer mezbahaya dönüyordu, Elysée-Montmartre dans salonu kadavralarla doldu taştı. O sırada Tuileries Sarayı, Danıştay, Légion d'honneur, Sayıştay binaları meşaleler gibi yandı.

Kim bilir, artık inleri olmadığından kralların dönmesi bu kadar kolay olacak mıydı?

Ne yazık! Burjuvaziyle birlikte geri dönen binlerce ve binlerce finans kralı oldu.

O zaman görülen şey, bilhassa egemendi; İmparatorluk bizi bu şekilde alıştırmıştı.

Despotizm çok başlı olmaya başlıyordu, böyle devam etti.

Bay Thiers, Montmartre'ın ele geçirilmesini tanır tanımaz bunu kendi meşrebince taşraya bildirdi. Çatallı dillerini fırlatan alevler ona Komün'ün ölmediğini haber verdi. Fedakârlıkların gösterildiği zamandı; düşman, Versailles'ın yaptığı gibi, otlardaki bir tırpan misali insan hayatlarını kesip biçtiğinde ölümcül misillemelerin vakti de gelmişti. Père-Lachaise'de Dombwroski son kez selamlandığı sırada, daha iyi dolap çevirmek için Paris'te yedi meskene sahip olan Vaysset, Pont-Neuf'de bir kalabalık önüne çıkarıldı ve Dombrowski'yi ayartmaya yeltenmiş olmaktan Ferré'nin emriyle kurşunlandı; şu garip sözleri söyledi:

"Ölümümün hesabını Kont Fabrice'e* vereceksiniz."

Komün'ün özel Komseri P, o zaman kalabalığa dönüp:

"Bu sefil, Versailles adına askeri liderlerimizi satın almak istedi. Hainler böyle ölür" dedi.

Versailles tarafından ele geçirilen her mahalle mezbahaya dönüyordu. Kan öfkesi o denli büyüktü ki, Versailles'lılar karşılarına çıkan kendi ajanlarını bile öldürdü.

Kavgadan hayatta kalanlar hâlâ XI. bölgeyi ellerinde tutuyorlardı. Komün ve Merkez Komite üyeleri kütüphanede toplandı. Delescluze trajik bir edayla ayağa kalktı; bir esintiye benzer sesiyle, Komün'ün üyelerinden kızıl kuşaklarını giyip taburları gözden geçirmesini istedi, alkışlandı.

---

* Saksonya savaş bakanı. 1871'de Fransa'nın kuzeyindeki işgal kuvvetlerini yönetti. (y.h.n.)

Ve taburlar çağrı üzerine gelmiş gibi hamlelerle salona girdi, top gürledi; bu sahne öyle görkemliydi ki, Delescluze'ün etrafındakiler galip gelme olasılığına inandı.

İstihkâm sınıfının komutanıyla görüşmek istediler, yoktu, belki de ölmüştü.

Kamu Kurtuluş Komitesi, gelmeyenleri beklemeden hareket etti, her yerde ölüm vardı, herkes ölü düşene kadar çarpışmak zorunda kalmıştı.

Antoine varoşunda üç top vardı, çevresindeki sokaklarda barikatlar mevcuttu.

Château-d'Eau Meydanı'nda kaldırım taşıyla yapılan bir duvar ve iki top.

Brunel ilkinde, Ranvier Buttes Chaumont'daydı.

Wrobleski Butte aux Cailles'daydı. Güven duyuluyordu.

Saint-Denis ve Saint-Martin kapılarında federeler vardı. Delescluze haklı olabilir, kim bilebilir? Komün kazanacak! En azından Paris yenilmeden ölecek!

XI. Belediye'nin merdivenlerine yığılmış kadınlar, sessizlik içinde barikatlar için çuval dikiyorlardı.

Belediye salonunda Kamu Güvenliği Komisyonu'nun üyeleri hazır vaziyetteydi; tehlikeye karşı gerekli yetenekleri gösterecekler.

Delescluze gibi, Ferré, Varlin, J.-B. Clément, Vermorel güveniyorlardı (kuşkusuz ölüme!).

Her taraftan bir mermi fırtınası başladı, Château-d'Eau Meydanı'nda korkunç bir şekilde esiyordu ve tam o sırada Delescluze orada görünüverdi.

Delescluze'ün muhteşem ölümünün tanığı Lissagaray onu şöyle anlatıyor:

> Jourde, Vermorel, Theisz, Jaclard ve elli kadar federeyle Château-d'Eau istikametine yürüyordu.
> Delescluze, her günkü giysileri içindeydi; siyah şapka, ceket ve pantolon, belinde onu her zaman giydiği şekilde göze çarpmayan kırmızı kuşak vardı; silahsızdı ve bir bastona dayanmıştı.
> Château-d'Eau'da bir panik olabileceği endişesiyle temsilci dostumuzu takip ettik.
> Aramızdan bazıları mermi almak üzere Saint-Ambroise Kilisesi'nde durdu. Beş gündür memleketini teslim eden bu Meclis'e karşı savaş vermeye gelen Alsace'lı* bir tüccarla karşılaştık; kalçası boylu boyunca yaralı geri

---

* 1870 Savaşı'nda Fransa'nın Prusya'ya teslim ettiği, 1918'de tekrar ele geçirdiği bölge. (y.h.n.)

dönüyordu. Daha uzakta Vermorel, Theisz, Jaclard'ı destekleyen yaralanmış Lisbonne vardı.

Vermorel ciddi şekilde yaralanıp düştü. Theisz ve Jaclard onu kaldırıp, bir sedyeye taşıdı. Delescluze yaralının elini sıktı ve ona, ümit veren bir iki kelime söyledi.

Bariyere elli metre kala Delescluze'ü izleyen az sayıda muhafız geride kaldı zira mermiler bulvarın girişini karartıyordu.

Güneş, meydanın gerisinde batıyordu. Voltaire Bulvarı'ndaki tek canlı olan Delescluze, takip edilip edilmediğine bakmadan aynı hızla ilerliyordu. Barikata vardığında, sola döndü ve kaldırım taşlarını tırmandı.

Beyaz kısa sakalıyla çevrili bu sert yüz, bize son defa ölüme dönmüş göründü.

Delescluze bir anda ortadan kayboldu, yıldırım çarpmış gibi Château-d'Eau Meydanı'nda düşmüştü.

Birkaç adam onu kaldırmak istedi, üçü ya da dördü öldürüldü, artık yalnızca barikatı düşünmek, nadir savunucularını bir araya toplamak gerekiyordu. Johannard yolun ortasında tüfeğini kaldırıp, öfkeden ağlayarak korkanlara bağırıyordu: "Hayır, Komün'ü savunmaya layık değilsiniz."

Yağmur boşandı, zavallı dostumuzun bedenini ölüye saygısız bir hasmının vahşetine terk ederek geri döndük; kimsenin haberi yoktu, en yakınlarının bile. Sağlam vicdanından başka sırdaşı olmayan Delescluze sessizce, eskiden devrim sırasında Meclis üyelerinin darağacına yürüdüğü gibi barikata yürüdü.[1]

Kan, Versailles tarafından ele geçirilen bölgelerde oluk oluk akıyordu. Katliamdan usanmış askerler, karnı doymuş yırtıcılar gibi orda burda bekliyordu.

Misillemeler olmasaydı katliam daha da büyük olurdu.

Yalnızca rehineler hakkındaki kararname Gallifet, Vinoy ve ötekilerin Paris sakinlerinin tümden katledilmesini gerçekleştirmesini önledi.

Bu kararın uygulamaya konulmasıyla, dipçik darbeleriyle ölülerin ve ölmekte olanların yığıldıkları duvarlara itilen bazı tutsaklar, infaz müfrezelerinin elinden alındı.

Kaledonya'da bu ölüm kaçkınlarının bazılarıyla karşılaştık.

Rochefort, yeryüzünün aksi tarafında bir yol arkadaşının ya da bir kodes yoldaşının kendisine anlattıklarından şöyle bahsediyordu:

On beş kadar tutuklu infaz edilmişti, sıra ona gelmişti, gözlerine bir mendil bağlıydı –çünkü bazen bu cellatlar kurallara uyardı– ve duvara yapıştırılmıştı.

---

1. Lissagaray, *Histoire de la Commune* [Komün'ün Tarihi].

Ona ulaşacak olan on iki mermiyi bekliyordu ve zamanı biraz uzun bulmaya başladı. Birden bir çavuş göz bağını çözmeye geldi ve infaz müfrezesine: "Sola dön!" diye bağırdı.
"Ne var?" diye sordu mahkûm.
Ateşi yönetmekle yükümlü komutan üzüntülü bir sesle, "Komün, sizinkileri kurşuna dizmeye devam edersek kendisinin de tutsakları kurşunlayacağına karar verdi ve hükümet şimdi yargısız infazları yasakladı." dedi.
Böylelikle onunla birlikte otuz federenin canı bağışlandı ama özgürlükleri değil; zira hapishane gemilerine gönderildiler ve kodes arkadaşım oradan benim gibi Yeni Kaledonya'ya gitti.[2]

Yargısız infazlar, Versailles zaferinin ardından tekrar başladı; askerlerin kasaplar gibi kandan kıpkırmızı kolları vardı, hükümet için artık korkulacak bir şey yoktu.

Resmi olarak otuz beş bin olarak itiraf edilen ama aslında yüz bini geçen bu infazların sayısına göre Komün'ün infaz ettiklerinin sayısının ne kadar az olduğu görülebilir.

Hakaret ettiği bir tabur tarafından tanınan ve sayısız tanıklıkla Versailles'la mutabıklıkla suçlanan Beaufort kontu, onu kurtarmak için elinden ne geliyorsa yapan, Bay Lachaise'in eşi, kantinci Marguerite Guinder'in girişimine rağmen öldürüldü. Marguerite Guinder sonradan onun ölümünden sorumlu tutuldu hatta kadavrasına küfretmekle suçlandı; bu cömert kadın bir haini kurtarmak istediğinden bir cezaya katlanmak zorundaymış gibi!

22 Ocak'ta kalabalığa ateş etme emri verdiği suçlamasıyla birkaç haftadır tutuklu bulunan Chaudey, Belediye Sarayı'nın 22 Ocak öğleden sonra üçe on kala tarihli aşağıdaki Jules Ferry'ye mesajına rağmen, Versailles vahşeti ikiye katlanmadan kurşuna dizilmedi.

Chaudey orada kalmaya razı fakat meydanı süpürmek için mümkün olduğunca çabuk önlem alın. Zaten size Chaudey'in görüşünü aktarıyorum.
Cambon

Ve hatta "Versailles cinayetleri olmasa da en güçlüler ötekileri kurşuna dizecek" gibi sözlere rağmen hapsedilmesinden önce daha az düşman gibi gelmişti. Dönemin bütün felaketleri gibi onun ölümünün ve diğer ölümlerin sorumluluğu, sürüyü düpedüz boğazlayarak misillemeleri bir ödev haline getiren canavarların üstünde kalsın!

---

2. Henri Rochefort, *Aventures de ma vie* [Hayatımın maceraları], 3. cilt.

Kuyular, taşocakları, kaldırım taşları eşelensin! Bütün bir Paris ölülerle doludur ve o kadar kül rüzgâra karıştı ki her yerde toprak onlarla kaplıdır.

İlk rehinelerin infaz müfrezesini oluşturanlar, o zamana kadar insanların en yumuşağı olan ateşli gönüllüler: "Ben babamın öcünü alıyorum. Ben oğlumun; ben kimsesi olmayanların!" diye haykırmıyorlar mıydı?

Çarpışma yeniden başlarsa bütün hatıraların yerin altına gömüleceğini ve akan kanın toprağı asla çiçeklendirmeyeceğini düşünüyor musunuz?

İşte mülksüzlerin intikamı! Topraktan çok daha büyüktür.

En çılgın efsaneler kundakçı kadınlar hakkında söylendi, kundakçı yoktu – kadınlar aslanlar gibi savaştı fakat kendim dışında "Ateş! Bu canavarların önünde ateş yakalım!" diye seslenen kimse görmedim!

Küçük çocukları için yiyecek (bir kutu süt mesela) almaya giden, istila edilen mahallelerde herhangi bir aletle kendilerini savunabileceklerini sanan savaşçılar değil, zavallı annelerdi; gazyağı taşıdıkları için kundakçı olduklarından şüphelenilip kurşuna diziliyorlardı! Çocukları onları hâlâ bekliyor!

Analarının kucağındaki bazı çocuklar onlarla birlikte kurşuna dizildi, kaldırımlar ceset doluydu.

Küle dönen Paris'te yenilmeden ölmek istediğimizi bu analara söylemek mümkün olabilir miydi?

Belediye Sarayı cayır cayır yanıyordu! Karşıda, rüzgârla kamçılanan bir alev duvarı; kışla kapılarının altından, sokaklardan, her yerden geçerek intikam alevi kan göllerine yansıyordu.

Bir süre sonra iki ırmak şeklini alan kan Lobeau Kışlası'ndan Seine'e doğru geçti gitti, Seine uzun süre kıpkırmızı aktı.

Millière, Panthéon'un basamaklarına düşerken: "Yaşasın insanlık!" diye bağırıyordu; bu çığlık kehanetseldi, bugün bizi birleştiren çığlıktır.

Rigaud, oturduğu Gay-Lussac Sokağı'nda katledildi, aynı anda mahalle ele geçirildi. Vaysset'nin infazına katılan Komün'ün komiseri P, düzenin zaferinin ardından hâkim olan korkunç sessizlikte Gay-Lussac Sokağı'ndan geçerken gözlerini Gaston Dacosta'nın arkadaşlarının oturduğu bir eve doğru kaldırdı. pencereden aşağıya bakan biri sanki ona bir şeyler işaret ediyor gibiydi.

Sonunda onun, kollarını haç şeklinde uzatmış bir ceset olduğunu fark etti; üniforması açık, rütbeleri sökülmüş, Versailles uy-

gulaması gereği ayakkabıları çıkarıldığından küçük beyaz ayakları çıplaktı; başı, alnındaki küçük delikten sakalına ve yüzüne akarak onu tanınmaz kılan kanlar içindeydi.

Bir görgü tanığı ona, Rigaud'nun, evinin önüne vardığında savaşırken üstündeki 114. taburun komutanının üniformasını hâlâ giydiğini anlattı.

Niyeti, evinde bulunan belgeleri yakmaktı.

Askerler onu, üniformasını fark edip takip etmişti; onunla aynı anda eve girdiler ve içeri gireni kendilerine teslim etmesi için korkutmak amacıyla Chrétien isimli ev sahibini federe bir komutan sanmış gibi davrandılar.

Chrétien itiraz ederken Rigaud duydu ve: "Ben bir korkak değilim ve sen, kaç" diye bağırdı.

Gururla aşağı indi, kemerini çözdü, kılıcını ve tabancasını verdi ve onu yakalayanları takip etti.

Sokağın ortasında düzenli ordudan bir subayla karşılaştılar, subay şöyle bağırdı:

"Bu sefil de kim böyle?" Ve tutsağa dönerek, onu: "Yaşasın Versailles!" demeye zorlamak istedi.

"Hepiniz katilsiniz" diye cevap verdi Rigaud. "Yaşasın Komün!"

Bu, son sözleri oldu; subay –bir çavuş– tabancasını aldı ve kısa bir mesafeden ateş ederek beynini uçurdu; kurşun, alnının ortasında kanın aktığı o küçük kara deliğini açmıştı.

Uzun süre kimse Rigaud'nun ölümüne inanmak istemedi, bazıları onu taburunun başında gördüğünü iddia ediyordu ama çok cesur olduğundan uzun süren yokluğunu düşünürsek öldüğünü de kabul etmek gerekti.

Versailles ordusu girdiğinden beri, düzenin ulusal muhafızları orduyu katletmeye teşvik ediyordu: Birileri ihanet ettiği için, ötekiler isyancı sanılmaktan korktuğundan, kaplanların yırtıcılığına sahip bu ahmaklar bütün dünyayı katletmeye hazırdı.

Pek çokları, Versailles'a güvenceler vermeye çalışarak istila edilen mahallelerde kızdıklarını kurşuna dizdirerek, Komün taraftarlarını gösteriyorlardı.

Top darbelerinin boğuk sesleri, kurşunların vınlayışı, tehlike çanının inlemeleri, büyük alevlerin delip geçtiği dumandan kubbe Paris'in acısının sona ermediğini ve Paris'in teslim olmayacağını söylüyordu.

O zamanki bütün yangınlar Komün'ün eseri değildi, bazı mal sahipleri ve tüccarlar ne yapacaklarını bilemedikleri binaların ve malların zararını fazlasıyla ödetmek amacıyla oraları yaktı.

Öteki yangınlar Versailles'ın yangın bombaları tarafından çıkarıldı.

Maliye Bakanlığı yangını, sahte delillerle Ferré'ye atfedildi; bunu yapsaydı inkâr etmezdi, savunmayı güçleştiriyordu.

Kırıma yardım ederek Versailles'a sadakat teminatı veren katliam gönüllüleri arasında, söylenenlere bakılırsa, eski bölge belediye başkanı olan bir ihtiyar, Komün'e ihanet eden bir tabur lideri, amatör cinayet timleri vardı; kendileri de zincirlerinden boşanmışken Versailles sürülerini yönetiyorlardı.

Federe avı çoktan başlamıştı, ambülanslarda katlediliyorlardı; yaralılarını vermek istemeyen Faneau isimli bir doktorun kendisi de öldürüldü. Ne korkunç bir görüntüydü!

Versailles ordusu, kanaldan, Paris'in son savunucuları olan siperlerden dönmeyi deneyerek sinsi sinsi dolaşıyordu.

Antoine varoşunun barikatı ele geçirildi, mücadeleciler kurşuna dizildi; Cité Parchappe'ın avlusuna sığınan bazıları bekledi. Gidecek başka yer yoktu; öğretmen Matmazel Lonchamp, duvarın bir yerinde kaçıp kurtulabilecekleri bir delik gösterdi onlara, onu genişlettiler ve sonunda kurtuldular.

Versailles, Paris üzerine kan kırmızı devasa bir kefen yayıyordu; tek bir köşesi bile kadavranın üstünü kaplamamıştı.

Makineli tüfekler kışlalarda insan öğütüyordu. Avda gibi adam öldürülüyordu, bu bir insan kasaplığıydı; tam ölmeyip ayakta kalan ya da duvarlar boyunca koşanlara istendiği kadar nişan alınıyordu.

O zaman rehineleri, rahipleri hatırladık: Versailles ve İmparatorluğun otuz dört ajanı kurşuna dizildi.

Terazinin diğer ucunda kadavra dağları vardı. Komün'ün, "Dulların ve öksüzlerin bayrağı yok, Komün, bizi kurşunlayanların karılarından 74'üne ekmek gönderdi" dediği zaman geçmişti. Vakit yok değildi ama merhametin vakti de değildi.

Son mücadeleler için federelerin sığındığı Père-Lachaise Mezarlığı'nın kapıları topa tutuldu.

Komün'ün mühimmatı kalmadı, son kurşununa kadar devam edecekti.

Père-Lachaise'deki bir avuç yürekli, mezarların arasında, çukurlarda, gömütlüklerde kılıçla, süngüyle, dipçikle bir orduya karşı savaşıyordu; Paris'i yere sermek için güç toplayan en kalabalık, en donanımlı ordu, en cesurları katlediyordu.

Repos Sokağı'na bakan büyük beyaz duvarda, bu bir avuç kahramandan geriye kalanlar anında kurşuna dizildi. Yere düşerken: "Yaşasın Komün!" diye bağırıyorlardı.

Her yerde olduğu gibi orada da, yaylım ateşi birincide canını bağışladıklarını ikincide öldürüyordu; bazıları kadavra yığını altında ya da toprak altında ölüyordu.

Başka bir grup, kırmızı kuşakları içinde son saati gelenler Fontaine-au-Roi Sokağı'nın barikatına doğru gitti; Komün'ün ve Merkez Komite'nin öteki üyeleri bunlara katılmaya geldi ve bu ölüm gecesinde çoğunluk ve azınlık birbirine el uzattı.

Barikatta devasa bir kızıl bayrak dalgalanıyordu: Orada iki Ferré (Théophile ve Hippolyte), J.-B. Clément, Cambon, bir Garibaldici, Varlin, Vermorel, Champy vardı.

Saint-Maur Sokağı'nın barikatı yeni çökmüştü, Versailles'ın kanlı yüzüne kurşun tüküren Fontaine-au-Roi'nınkiyse direniyordu.

Kurtların öfkeli çetesinin yaklaştığı hissediliyordu, artık Komün'de Faubourg du Temple Sokağı'ndan Belleville Bulvarı'na ancak tek bir Paris parseli vardı.

Ramponneau Sokağı'nda bir barikatta tek başına bir mücadeleci bir an Versailles'ı durdurdu.

Père-Lachaise'in topunun sustuğu bir anda sadece Fontaine-au-Roi Sokağı'nınkiler ayaktaydı.

Uzun süredir artık mermileri yoktu, Versailles'ınkiyse üstlerine yağıyordu.

Son kurşunlarını kullanacakları anda Saint-Maur Sokağı'ndaki barikattan genç bir kız onlara yardıma geldi. Bu ölüm alanından onu uzaklaştırmak istiyorlardı ama kız yine de kaldı.

Barikattan gelmesinden kısa bir süre sonra biz tutsakların Satory'den duyduğumuz büyük bir yaylım ateşinde, elindeki kurşunların hepsinin görkemli bir patlamayla ateş almasıyla öldü; son barikatın ve son saatin ambülansçısına uzun zaman sonra J.-B. Clément, *Kirazlar* şarkısını ithaf etti. Kimse onu bir daha görmedi.

Hep kiraz zamanını seveceğim
O zamanlardan kalbimde
Açık bir yara kaldı.
Ve talih beni bulduğunda,

Asla acımı hafifletemeyecek.
Hep kiraz zamanını seveceğim,
Ve kalbimde saklı anısını.
J.-B. Clément

Komün ölmüştü, kendisiyle birlikte binlerce isimsiz kahramanı toprağa gömerek.

Çift doldurumlu bu son top darbesi en büyüğü ve ağırı olmuştu! Bunun son demek olduğunu iyi biliyorduk; fakat bozgunda olduğu gibi inatçı olan biz, bunu kabul etmek istemiyorduk.

Başka top sesleri duyduğumu iddia ettiğimde, orada bulunan bir subay öfkeden ya da belki korkudan –gerçek olabileceğinin korkusundan– sarardı.

Aynı 28 Mayıs Pazar günü Mareşal Mac-Mahon ıssız Paris'e şu afişi astırttı.

Paris Sakinleri,
Fransa ordusu sizi kurtarmaya geldi! Paris kurtuldu, askerlerimiz dört saat içinde isyancılar tarafından işgal edilen son mevkileri ele geçirdi. Bugün mücadele sona erdi, *düzen, emek ve güvenlik* yenilenecek.

Başkomutan Fransa Mareşali
Magenta Dükü, MAC-MAHON

O pazar günü Varlin, Lafayette Sokağı tarafında yakalandı, elleri bağlandı ve ismi dikkat çektiğinden kötü günlerin tuhaf kalabalığıyla çevrildi.

Mezbahaya dönen Montmartre Tepesi'ne götürülmek için askerlerin ortasına alındı.

Giderek büyüyen kalabalık, dalgalı, duygulu, cömert olduğunu bildiğimiz kalabalık değil; galipleri alkışlamaya, mağluplara küfretmeye gelen bozgunların kalabalığı, tam bir *vae victis** kalabalığıydı.

Komün yenilmişti, bu kalabalıksa katliamlara yardım ediyordu.

Önce Montmartre Tepesi'ndeki bir duvar dibinde Varlin'i kurşuna dizeceklerdi fakat bir ses: "Onu daha fazla dolaştırmak gerek" diye bağırdı; ötekiler: "Haydi Rosiers Sokağı'na" diye bağırıyorlardı.

Askerler ve subay buna uydu; elleri hâlâ bağlı Varlin, küfürler, haykırışlar, darbeler eşliğinde tepeyi tırmandı; bu sefillerin sayısı

* "Mağlupların canı çıksın" anlamına gelen Latince bir cümle. (y.h.n.)

iki bin civarındaydı; Varlin titremeden, başı dik yürüyordu; bir askerin tüfeği emir verilmeden ateş aldı ve işkenceyi sona erdirdi, ötekiler başına toplandı. Askerler işini bitirmekte acele etti, ölmüştü.

Korkunç anlarda saklanan bütün bir gerici ve ahmak Paris, artık korkulacak hiçbir şey olmadığından Varlin'in cesedini *görmeye geldi*. Komün'ün öldürdüğü yaklaşık sekiz yüz kişiyi durmaksızın hatırlatan Mac-Mahon, dehşeti ve ölümü körlerin gözünde meşrulaştırıyordu.

Lissagaray'ın dediğine bakılırsa, Vinoy, Ladmirault, Douay, Clinchamp, Paris'i dört idareye ayırarak mezbahayı yönetiyordu.

Bizi canlı canlı gömen ateş, bu devasa toplu mezardan ne kadar daha güzel olurdu! Özgürlük için dört bin yana serpilen küller, halkı bu insan kasaplarından çok daha az korkuturdu!

Versailles'ın ihtiyarlarına, titreyen yaşlı bedenlerini ısıtmak için bu kan banyosu gerekiyordu.

Umutsuzluk yangınının yıkıntıları tuhaf bir mühürle damgalandı.

Belediye Sarayı ölülerin gözleri gibi oyuk pencerelerinden on yıl boyunca halkların intikamının geleceği günü gözledi; hâlâ bekleniyor bu dünyanın büyük barışı ve yıktırılmasaydı bu harabe daha da gözleyecekti.

Kaledonya dönüşü onu selamlayabildim! Sayıştay ve Tuileries Sarayı, yenilmeden ölmek istendiğini bir kez daha kanıtladı; ancak bugün Sayıştay'ın yıkıntıları sergi* çalışmaları için kaldırılacak.

Aralarında bir tek *Güç ve Düzen* eseri ayakta kalan Théodore Chassériau'nun freskleri ile yıkıntılarda boy vermiş ve sığınak verdikleri korkutulmuş kuşlarla kaplı toplu ağaçlar orada açık artırma ile satıldı. Saraylar yerine, –artık orada asla sefaletten ölmemek için– viraneler ateşe atılmış olsaydı belki de kıyım daha az kolay olurdu.

Olayların yavaşlığından şikâyet etmeyelim, yüzyıllık tohum bu ölüm toprağında yeşeriyor.

Acı çekenlerin sabrı sonsuz gibi görünüyor fakat tsunamiden önce dalgalar da sabırlı ve yumuşaktır, gevşek, uzun dalgalar halinde geri çekilir; şişecek ve dağlar misali geri dönecek, gürleyerek kıyıya çökecek ve sahili arkalarından çukura sürükleyecek yine bu dalgalardır.

Böylelikle bunu gördük; kasırgalar ülkesinde, doğanın amansızca mücadelesine şahit olunca savaş serabını yaşadık. Orman-

---

* 1900 Paris Evrensel Sergisi. (y.h.n.)

lara ani çöküşlerle su boşalıyor, taneleniyor ve ateş eder gibi çıtırdıyor.

Ağaçlar gürültüyle kırılıyor, kayalar çatlaklarla ısırılmış ve fırtınalar korosu varlıkların derin sessizliğinde sahilleri dolduruyor.

Derin düşüşler, insan inlemelerine benzer bilinmeyen kopmalar alarm topunun sesiyle oralara da yayılıyor.

Rüzgâr boruları bakır nefesli çalgılardan daha tiz seslerle çalıyor ve havadaki elektrik barut kadar sarhoş edici.

Dalgalar kükrüyor, beyaz köpükten pençelerini ele geçirilecek bir mevkiye tırmanır gibi kayalıklara fırlatıyor.

Korkunç güçler tarafından ayaklandırılan okyanus, hamurun kaba boşaltıldığı gibi devasa kollar onu tutup tekrar atıyormuşçasına şiddetle uçurumlara fırlatılıyor ve bu korkunç güçlerle bilinmez kuvvetler gelişiyor, dizginsiz unsurlarda yeniden karşımıza çıkan bütün bu karışık şeyleri uçurumdan ve uzak geçmişten geri getiren kan akışı yüreğe daha bolca yükseliyor.

Paris'in amansız mücadelesinde izlenim aynıydı fakat yüreği, ilerlemenin uzak evrimine doğru ileriye götürüyordu.

Belki de bu şekilde sonsuz değişimler yaşadık.

Komün öldüğünde, katliamla cezbedilip düzenli orduyu izleyerek, mezarların sineklerinden biraz önce, öfke ve kan sarhoşluğu içinde belki de sadece çılgın, uzak geçmişe uzanan bu gulyabanilerin ortaya çıktığı görüldü.

Zarafetle giyinmiş, kanlı gözlerini şemsiyelerinin ucuyla eşeledikleri ölüleri görmekten zevk alarak katliam alanında geziniyorlardı.

Kundakçı kadın olduğuna hükmedilen bazıları orada ötekilerle birlikte kurşuna dizildi.

II
Köpeklerin Avdan Sonraki Payı

Ay ışığında kanayan Paris,
Toplu mezarın üzerinde rüya görüyor.
(Victor Hugo)

Av geceleri, boğazlanan hayvanın çırpınan bedeninin üzerinden ilk tazı hakkı alındıktan sonra, sürülerden sorumlu uşaklar, kana bandırılan ekmek parçalarını köpeklere fırlatır; aynı şekilde Versailles burjuvaları tarafından katliamcılara bu ikinci tazı hakkı verildi.

Önce, düzenli ordunun girmesiyle kitle katliamı mahalle mahalle vuku bulmuştu; ardından evlerde, ambülanslarda, her yerde federe avı gerçekleşmişti.

Köpekler ve meşalelerle yeraltı mezarlıklarında avlanıyorlardı; Amérique Mahallesi'nin taşocaklarında da aynı şey oldu ama korku devreye girdi.

Yeraltı mezarlıklarına dalan Versailles askerleri öleceklerini düşünmüştü.

Gerçek şu ki, buralardan çıkmak için yeni esir aldıkları tutsağı rehber edinmişlerdi ve karşılık olarak kurşuna dizilmesi için onu teslim etmek istemeyerek canını bağışlamışlardı ama bu sırrı sakladılar; amirleri onları da idam ettirirlerdi. Mezarlıklar hakkında korkunç hikâyeler yaydılar.

Ayrıca silahlı federelerin Amérique Mahallesi'nin taşocaklarında gizlendiği söylentisi yayıldığından onları yakalama hevesi azaldı; İngiltere'deki tilki avlarına benziyordu. Hayvan zaman zaman köpekleri ve avcıları geçerken izler; kimi kez kendi görülür, köpeklerin sıcak nefesini üzerinde duymak için ileri atılmakta tembel görünür; iz süren adamları bir bıkkınlık alır.

Bazıları özgürlük rüyası görerek huzurla açlıktan öldü.

Esirlerin yaşamlarının mutlak efendileri Versailles subayları, onlara her istediklerini yapabilirdi.

Makineli tüfekler ilk günlerden daha az kullanılmıştı; şimdi, öldürmek istediklerinin sayısı onu aştığında, kadavralar yığıldıktan sonra kapatılan kalelerin kazamatları, aynı zamanda bir gezinti yapmaya elverişli Boulogne Ormanı gibi uygun mezbahalar vardı.

Fakat hepsi ölülerle dolu olduğundan bu büyük kabrin kokusu ölü kentin üzerine korkunç sinek sürülerini çekiyordu; muzaffer olanlar vebadan korktuklarından infazları askıya aldı.

Ölümhiçbirşeyieldenkaçırmıyordu: OrangerieHapishanesi'nde, bodrum katlarında, Versailles'da, Satory Ordugâhı'nda üst üste yığılan tutsaklar, yaralıların pansumanları olmadan ve hayvanlardan daha kötü beslendikleri için ateş ve bitkinlikten kırıp geçirildi.

Parmaklıkların arkasında karılarını ya da çocuklarını gören kimileri aniden deliye dönüyordu.

Diğer yandan çocuklar, kadınlar, ihtiyarlar toplu mezarlar arasında arabaların sürekli olarak boşalttığı kadavra yığınlarında yakınlarını bulmaya çalışıyordu.

Cılız köpekler başları eğik hırlayarak dolaşıyordu; bir iki kılıç darbesi zavallı hayvanların ederiydi ve kadınların ya da ihtiyarların acısı fazla gürültülü olursa, yakalanıp götürülürlerdi.

İlk zamanlarda Komün'ün ya da Merkez Komite'nin bir üyesinin yerini bildirene 500 frank ödül vaadi vardı ve bu Fransa'da ve yurtdışında geçerliydi. Bir kanun kaçağını satabileceğini düşünen herkes bunu yapmaya davetliydi.

Aşağıdaki mektup henüz *20 Mayıs'ta* Versailles hükümeti tarafından yurtdışındaki hükümet yetkililerine gönderildi.

Mösyö,

Ordumuzun kahraman çabası altında ezilen hainlerin iğrenç eseri, hiçbir politik eylemle karıştırılamaz; bu eser bütün uygar halkların yasalarıyla belirlenen ve mahkûm edilen bir dizi alçakça cinayet oluşturuyor.

Riyakâr bir ustalıkla sistematik olarak hazırlanan ve düzenlenen cinayetler, hırsızlıklar, yangınlar onların suç ortaklarına yasal kefaretinkinden başka sığınağa izin vermemelidir.

Hiçbir ulus bunları dokunulmazlıkla koruyamaz ve herhangi milletin toprağında varlıkları, bir utanç ve bir tehlike olur. Dolayısıyla Paris saldırısına girişmiş bir kişinin, güvence verebildiğiniz ulusun sınırını aştığını öğrenirseniz, sizi onun acilen yakalanmasını yerel yetkililerden istemeye ve bir iade talebiyle bu durumu düzenlemem için bunu hemen bana bildirmeye davet ediyorum.

Jules Favre

İngiltere'nin tek cevabı, Komün'ün yasaklılarını kabul etmek oldu; yalnızca İspanyol ve Belçika hükümetleri Versailles'a katıldıklarını bildirdi.

Ancak Belçika, pek çok kişi hakkında yanlış bilgi sahibi olmasına rağmen kaçakları barındırdığı için Victor Hugo'nun evinin kuşatıldığı ilk zamanlardan sonra, olayları daha iyi öğrenince, kapılarını açtı ve artık kapatmadı.

Vaughan, Deneuvillers, Constant Martin suçluları temsil ediyordu.

İlk andan itibaren büyük konukseverlik, İngiltere'nin kadim şerefidir. Başkalarının geçmişten yitik şiddeti geri getirmesi gibi, o, geçmişten bu erdemi aldı.

Bugün bile kızıl sultanın kasaplarından kaçan yasaklılar, Montjuich'ten kaçan işkence görenler, Komün'ün firarileri gibi Londra'da başlarını sokacak bir yer bulur.

Bir Belçika gazetesi olan *La Liberté*, Châtillon'un ele geçirilişi sırasında yakalanan ve binlerce küfür arasında Brest'e gönderilen bir esirin acı dolu hikâyesini yayımladığı zaman hem federelerin yapısı hem de Versailles'ın şiddeti anlaşıldı; olaylar Londra'da olduğu gibi Brüksel'de de aydınlandı.

Paris'in ele geçirilmesinin ardından daha fazla sertlik oldu.

Askerler ve jandarmalar, tutsakların uzun mesafeler için istiflendiği hayvan vagonlarında bir gürültü duyduklarında silahlarını hava deliklerinden içeri boşaltma emri almışlardı (bu emir uygulandı). Satory, tutsakların oradan ölüme, hapishane gemilere ya da Versailles'a gönderildiği ambardı.

Kaldırımlardaki kan kolay kolay kurumuyordu, kana doyan toprak artık içemiyordu, Seine'in hâlâ kan kırmızı aktığı zannediliyordu.

Kadavraların ortadan kaldırılması gerekiyordu, Buttes-Chaumont Parkı'nın gölleri bu işi görüyordu, yüzeyde şişmiş yüzüyorlardı.

Alelacele toprağa verilenler toprağın altında şişiyordu; yeşeren tohum gibi, yüzeyi çatlatarak uç veriyorlardı.

Onları toplu mezarlara götürmek için harekete geçilmişti, en büyük çürümüş et yığınları sığabilecekleri her yere götürüldü; sonunda gaz ve katranla yakıldıkları kazamatlara, mezarlıkların etrafına oyulmuş çukurlara, bazıları Etoile Meydanı'nda yığınlar halinde yakıldılar.

Yakındaki sergiyi hazırlamak için Champ-de-Mars'ta toprak kazıldığında, belki katran yatakları altında uyutuldukları uzun hatlar üzerinde yakılan alevlere rağmen, kireçlenmiş beyaz kemiklerin, Mayıs günlerinde olduğu gibi savaş cephesinde dizili olarak ortaya çıktıkları görülecektir.

Bazıları kızılımsı parıltıları hatırlayacaktır; keza Paris'in can vermesinin ardından bazı akşamlar uzaktan görünen kalın dumanı, cesetlerin yakıldığı, iğrenç bir kokunun yayıldığı odunluktu orası.

Bu ölülerin ardı arkası kesilmiyordu, uzun zaman böyle devam etti; hiçbir şeye karşı konulmayacak zaman bile her şeye rağmen umut edilebiliyordu.

Ardından kadınlar, eski şallarının altında tohum tutamlarını saklayıp onları mezarlıkların çukurlarına gizlice serpti.

Hemen filizlendiler, bazıları kan damlaları gibi çiçek açtı; o zaman kadınlar takibe alındı ve fena halde hakarete uğradı; her şeye rağmen çukurlar daima çiçekle doluydu.

İçlerinden biri, kocası 48'de, belki de 1830'da çarpışan Bayan Gentil, adam dikkat çekmeden girsin diye kapısını seneler boyu açık bıraktı.

Haziran günlerinden sonra hayatta kalmıştı, bir akşam geri dönmüştü, neden Mayıs günlerinde geri dönmesin?

Bahçesine mezar çiçekleri diyor ve çiçekleri ölüler için yetiştiriyordu; ama kocasının ölmesini istemiyordu, büyük beyaz bir koyuna benzeyen köpeği mezarlıkların kapısında onu bekliyordu; gece, kadınla birlikte kocayı da bekliyordu.

Bayan Gentil, Delescluze'ün defnedildiği yeri bildiğini düşündü; bunu sık sık onunla birlikte olan kız kardeşine bildirdi.

Yakalanmadı; belki bunu, kendisiyle birlikte ele geçirilebilecek kocasını beklerken görülmesine borçluydu; belki de haberi olmadan, ölüme karşı bu inattan etkilenen sözü geçer bir aileye.

Kaledonya'dan dönüşümüzde, uzun zamandır hiç olmadığı kadar mutlu olan Bayan Gentil, yoksul ambarını hiçbir şeyi olmayanlarla paylaşırken kocasınınkileri hatırlatan adım sesleri duyduğu zaman hâlâ irkiliyordu ve köpeği de kulaklarını dikiyordu.

Versailles baskınının kurbanları olarak resmen açıklanan otuz beş bin sayısının gerçeği yansıtmadığını söyledik.

Benjamin Raspail'ın Camille Pelletan'a mektububu, daha sonra başka birçok delilin doğruladığı tartışılmaz kanıtlar içerir.

Sevgili Dostum,
Komün'ün bastırılmasını izleyen katliam sırasında ne kadar insan öldüğünü hesaplamak için ne yaparsak yapalım, asla gerçek sayıyı bilemeyeceğiz. Cumartesi *La Justice* gazetesinde çıkan makalenizde, Ivry Mezarlığı'na kabaca üç bin beş yüzden fazla insanın defnedildiğini söylüyorsunuz.
Bu sayı hakkında çok yanıldığınızı size kesin olarak söyleyebilirim.
Gerçekten de, sadece İvry'deki ilk Paris mezarlığı olarak adlandırılan yerde açılan büyük çukura on beş binden fazla ceset gömüldü.
Bundan başka çukurlar da açıldı ve altı bin kadavranın bulunduğu sanılıyor yani toplamda yirmi üç bin.
O zamanlar bilgi almakta gecikmedim ve yıllar boyunca akrabaların ve dostların bu büyük çukur üzerinde ölülerin anısına en küçük bir işaret koymalarını dahi engelleyen polis ajanları, sorgulandıkları zaman hep ilk sayıyı söylediler.
Aralarından bazılarının, akrabalar karşısında talimatlarını yerine getirmelerinin kendileri için ne kadar zor olduğunu gizlemediklerini de eklemeliyim.
Büyük çukurdaki on beş bin sayısı hiçbir zaman sorgulanmadı.
Sosyal Yardım İdaresi'ne karşı yürütülen ilk kampanyada, 1875'te yayımladığım bir kitapçığın 9. sayfasında bu rakamı zikrettim. Oysa üçüncü restorasyona hazırlık hükümetinin onları bastırmak ve izlemek için kanlı dönemin en küçük ifşalarını nasıl gözlediğini bilirsiniz. Hayret, bize hiçbir itiraz yükseltmedi.
Hayır, asla mücadele sırasında ve sonra öldürülenlerin sayısını bilemeyeceğiz ve Komün'e hiç katılmadıkları halde kurşuna dizilip boğazlananların daha büyük sayısını da.
Üstelik bir ayrıntı çok açıktır: Altı haftadan fazla zaman boyunca, her sabah 4'ten 6'ya kadar Bicêtre Kalesi'nde infaz gerçekleştiriliyordu.
Son günlerde idam edilenler otuzdan fazlaydı.
Varoşların birçok yerinde Prusyalılar tarafından açılan hendekler, kurşuna dizilenlerin yığınlarını gömmeye yarıyordu.

Buradaki pek çok nokta hiç kuşkusuz yayımlanamayacak kadar korkunç şeyleri ya da çok yüksek bir kadavra sayısını belirtiyordu. Benjamin Raspail şöyle devam ediyor:

Birkaç haftadır basın tarafından kaydedilen bütün ifşaatlar sonrasında, Bay Leroyer tarafından ifade edilen ihtiyatsız sözlerin ardından unutmamak gerekir ve unutulsun istemiyoruz. Elbette evet, bu düşüncedeyim, o zamanlar kan selinde boğulan adaletin, insanlığın ve uygarlığın haklarını yeniden sağlamak gerek. Korku öylesine büyüktü ki gerçek anket yapılamadı, şimdi yapılabilir.
Aydınlatılacak ilk konu, idamların hiçbir yargılama şekli olmadan, en küçük tutanak tutulmadan gerçekleştiği bütün bu infaz yerleri hakkındadır.

O halde bunlar, savaşın ardından gerçekleşen mücadeleden sonraki, gerçek cinayetlerdir ve bazı büyük örnekler vermek için şimdi bu katilleri iyi tanıyoruz.
En içten dileklerimle.

Benjamin RASPAIL
Seine Milletvekili ve İl Meclisi Üyesi
20 Nisan 1880

Benjamin Raspail hâlâ nasıl da yanılıyordu! Olaylar anlaşıldığında sanki daha iyi şekilde gizleniyorlar, değil mi?

Camille Pelletan şunları ekler:

Belediye Meclisi üyeleri bastırmanın işçi nüfusu bakımından sonuçları hakkında özel bir anket yaptı; hafızam beni yanıltmıyorsa, yaklaşık yüz bin işçinin kaybolduğu sonucuna ulaştılar.[1]

Kurtuluşun ardından özgür insanlığın büyük çalışmaları için toprak kazıldığında yaşamları insani açılma adına harcanan isimsiz ve sayısız kurbanın külünün karışmadığı tek bir parsel olacak mı?

Kaledonya'dayken Komün yüzünden ne kadar zaman boyunca tutuklama yapıldığını bilmiyorduk; Ducos Yarımadası'na gönderilen son sürgün aftan çok az önce geldi.

Bonapartçı olduğundan mahkûm edilebildiğine şaşıran ihtiyar bir köylüydü bu.

Zavallı çok ağlıyordu ve kendimizce onu teselli ederek, bu durumda en iyisinin böyle olduğunu söylüyorduk!

Biçare adamın fikirlerini değiştirmeyi, hatta ona cesaret vermeyi o kadar iyi başarmıştık ki, ötekilerle geri döndüğü sırada bizimle karşılaşmış olmayı hak ettiğine inanıyordu.

Versailles insanları öfkeyle öldürdükleri gibi canları nasıl isterse öyle yakaladılar. Doğru ya da yanlış, imzalanmış ya da isimsiz bir ihbar gönderecek kadar alçak bir düşmanı olanın vay haline! Bu ihbara sorgusuz sualsiz gerçek olarak bakılıyordu.

Önce ordu Parislilerin hayatını, sonra polis özgürlüklerini ele geçirmişti.

Sayısız tutukluyu artık bu denli kolay ortadan kaldıramadıklarından, hapishanelerin ağzına kadar dolduğu ana dek böyle oldu. Hükümet muhbirlere imza atmaları gerektiğini bildirdi.

---

1. Camille Pelletan, *la Semaine de mai.*

Bütün bayağı kıskançlıklar, bütün vahşi nefretler şimdiye kadar doymuştu.

Belki durum, galipleri bezdirecek bir iğrençlik yoğunluğuna ulaştı, Mayıs kanı boğazlarına kadar uzandı.

Büyük taşra kentleri, bütün Fransa devasa bir fare kapanıydı.

Bazı Versailles tutuklamaları hatta infazlarının hikâyeleri tanındı.

25 Mayıs'ı 26'ya bağlayan gece, Picpus Bulvarı'nda 52 numarada 1831 göçü kalıntısı iki ihtiyar Polonyalı, katılmak için epey yaşlı oldukları olayları anlatırken çay yapıyorlardı. Katılsaydılar Schweitzer isimli ihtiyarlardan birinin çok sevdiği yeğeninin adına savaştığı Versailles yanlıları olurdular; ötekinin adı Rozwadowski'ydi. Mahallenin, bu yeğenin teğmen olduğu düzenli ordu tarafından istila edildiğini bildiklerinden, masaya üç fincan koymayı düşündüler; belki gelebilirdi.

İhtiyarlar sakince konuşurken askerler her yerde yaptıkları gibi kapıcıdan bilgi alıyordu; bir subay da onlarla birlikteydi.

Onlarınkine yakın bir dairede –Komün'e hizmet eden– başka iki kiracı, kulak kesilerek kendilerini ihbar edeceklerini düşündükleri ihtiyarları dinliyordu.

"Burada yabancılar var mı?" diye sordu subay kapıcıya.

"Evet, subayım" dedi saygıyla kapıcı, "5. katta ihtiyar Polonyalılar var."

"Polonyalılar mı? Onlar Dombrrowski'yle birlikteler. Önden çıkın."

Kapıcı itaat etti.

Subay kapıya vurdu, ihtiyar amca hemen kalktı ama gelen yeğeni değildi.

"İşaret yapıyordunuz" dedi subay, eğlence olsun diye yaktıkları iki mumu göstererek. "Komün'ün çetelerindensiniz; buradakilerin hepsi Polonyalı! Aşağıya, daha çabuk!" (İhtiyarlar bunun bir şaka olduğunu sandı) "Sakladığınız üçüncü kişi nerede? Burada üç fincan var."

Alaya alınan bir açıklama yapmaya çalıştılar ve merdivenlere itilip, alçaklar diye hakaret edilip az ilerde kurşuna dizildiler.

Haleleriyle kendilerini yeterince belli etmediklerinden, Versailles'ın dediği gibi, bu *cesur* askerler, ertesi gün *soğukkanlılıkla* yapmayacakları şeyi *mücadelenin öfkesiyle* yaptılar. Yeğen, yanlış anlamayı çok geç öğrendi.

Eve kurulan polis tuzağına rağmen, öteki iki kiracı geçici olarak kaçtı.

Le Globe gazetesi, başka pek çok gazetenin tekrar yayımladığı şu olayı anlattı:

> Versailles'da daha önce tutsak edilen birkaç yüz kadar kadını görmeye giden bir Ulusal Meclis Üyesi, orada en iyi arkadaşlarından birini tanıdı; Paris'teki bir baskında ele geçirilen ve ötekiler gibi Versailles'a yürüyerek gelen bir *sosyete kadını*.
> Başkaları, ihbar etmiş olsalar da, yeterince teminat gösteremediklerinden ele verdikleriyle birlikte kurşuna diziliyordu.

Korkunç hikâyeler vardı.

31 Mayıs 71 tarihli *Le Petit Journal* gazetesi şöyle yazıyordu:

> Brunet kurşuna dizildiğinde metresinin evindeydi, bu kadın da kurşuna dizildi. Bu çifte infazdan sonra evin kapıları mühürlendi. Dün cesetleri defnetmek için gelindiğinde Brunet'nin metresi daha son nefesini vermemişti. Onu öldürmek istemediler ve zavallı bir ambülansa nakledildi.

Oysa Brunet Londra'ya kaçabildiğinden bu zavallılar bir benzerliğin kurbanı olmuşlardı.

Yeni Kaledonya'da ölen Billioray, birkaç gün sonra yakalanan Ferré, İngiltere'ye geçebilen Vaillant pek çok kere canlı kukla şeklinde kurşuna dizildi. Komün'ün ya da Merkez Komite'nin bir üyesine benzeyenin vay haline! Her seferinde bazı benzerliklerin bulunduğu Eudes'ün, Cambon'un, Lefrançais'nin, Vallès'nin aynı anda pek çok mahallede kurşuna dizilen dublörleri vardı.

Düşmanlar tarafından ihbar edilen Constant isimli bir tuhafiyeci, Vaillant'a benzediği ve Constant Martin sanıldığı için iki kez suçlandı ancak bir kez infaz edilebildi.

O sırada Versailles Meclisi ve gerici gazeteler, orduyu dökülen kanla övüyordu.

"Ne onur! Ordumuz paha biçilmez bir zaferle bozgunlarının öcünü aldı."[1]

4 Haziran Pazar günü *savaş yetimleri* için bütün ayinlerde para toplandı. Bayan Thiers ve Mareşal Mac-Mahon'un karısı bu hayır kurumunun yöneticileriydi, eski savaş kurbanları derneğinin çalışmasını üstlenmişlerdi. Acı alay! Burjuvazinin bilinçsiz vahşetinin yerini soğuk ve bilinçsiz hayırseverliğin aldığı bu safhalar korkunç oldu.

---

1. Journal des Débats [Débats gazetesi]

Fakat fikir yitmiş değil, ötekiler onu sürdürecek ve daha büyük yapacak. Zaten Millières'in en son söylediği kelime, insanlık kelimesi, dünyayı dolaşıyor; ölerek selamladığı bu dönüşüm, yirminci yüzyıl olacak.

Düzenin zaferinden sonra dehşet öylesine büyüktü ki, Courbet'nin* doğduğu kent Ornans, Belediye Meclisi kararıyla Loire balıkçısının heykelini kaldırttı.

Ortadan kaldırılamayacak olan, dönemi bu denli geniş belirlerken o sırada derinliği anlaşılamayan kanlı dönüm noktasıydı.

* Ressam ve heykeltıraşı Gustave Courbet (y.h.n)

III
Satory ve Versailles'da Kaleler

Büyük bir katliam, bir mezar;
Bir sığınak.

Uzun zamandır annemi görmemiştim ve katliamlar Montmartre'da devam ettiğinden ona ilişkin büyük bir endişe taşıyordum; yoldaşlarımı nerede bulacağımı bildiğimden annemin evine gidip onu dışarı çıkmamaya razı etmek amacıyla ona yeniden bir sürü yalan söylemeye karar verdim. Bana inanacak mıydı? Orada olacak mıydı üstelik? O günleri yaşamış olmayanlar bu korkunç endişeleri bilmez.

Bana gri bir etek –benimki kurşunlarla delik deşikti– ve geniş kenarlı bir şapka ödünç verildi; mümkün olduğu kadar burjuva görünmeye çalışarak Oudot Sokağı'na doğru küçük adımlarla yürüdüm; orada 24 numarada benim sınıfım ile annemin ve benim oturduğumuz apartman vardı. Montmartre asker kaynıyordu ama Versailles'a yolculuğumdaki gibi şüphe uyandırmadım. Tesadüfen rastladığım eski dostumuz Madam Blin benimle geldi; çocukların son günlerde her zamanki gibi orada olması dışında ne sınıftan ne de annemden bahsedildiğini duymuştu. Yaklaştıkça içimi bir endişe sarıyordu – Mayıs günlerinde Montmartre mezara dönmüştü!

Sadece üç renkli kolluk giymiş sefil görünen kişiler, askerlerle konuşarak geçiyorlardı.

Okulun avlusu ıssızdı; kapı kapalı ama kilitli değil – küçük sarı köpeğimiz Finette beni duyduğunda havladı. Kediyle birlikte mutfağa kapatılmıştı; zavallı hayvanlar ses veriyor. Ama annemi göremedim, ikircikli konuşan kapıcıya sordum; nihayet Versailles'lıların beni aramaya geldiğini, bulamayınca da kurşuna dizmek üzere annemi götürdüklerini söyledi.

Karşıdaki kahvede sözde düzenli ordunun bir karakolu vardı; dosdoğru oraya koştum, onlara, yerime yeni götürülen anneme ne yaptıklarını sordum.

"Şu anda kurşuna dizilmiş olmalı" dedi, "soğukkanlılıkla içlerinden liderleri olan biri."

"O halde benim için bunu tekrar edeceksiniz" dedim onlara. "O nerede? Tutsaklarınız nerede?"

37. kalede olduklarını ve beni oraya götüreceklerini söylediler.

Ama yerini biliyordum, onlara ihtiyacım yoktu, önden koştum, beni takip ettiler.

Öldüğünü düşündüğüm annemi görmeye ve hayatımı bu canavarların yüzüne fırlatmaya can atıyorum.

37 nolu kalede esir dolu büyük bir avluda dostlarımızın büyük bir kısmıyla birlikte onu gördüm; hiç bu kadar sevinmemiştim.

Oradaki komutandan yerimi almaya geldiğim için annemin serbest bırakılmasını isterken, beni getiren askerler ona olan biteni anlatıyordu; komutan anlar göründü ve gidebileceğinden emin olmak için yolun ortasına kadar ona eşlik etmeme izin verdi.

Zavallı kadın gitmek istemiyordu fakat duyduğum acı karşısında, beni anlayan öteki esirler tarafından ve ona eşlik etme özgürlüğümle biraz yatıştırılmış sonunda razı oldu.

Benimle birlikte gelen askerler Oudot Sokağı'na dek ona eşlik etmek zorundalardı; söz verdiğim gibi onları yolun ortasında bıraktım ve tek başıma kaleye döndüm; uydurabileceğim en iç rahatlatıcı şeyleri ona söylemek için yeterince zaman bulmuştum: artık kadınları kurşuna dizmediklerini, birkaç ay hapisten fazlası olmayacağını vs ama saf değildi, onu sık sık kandırdığımı biliyordu.

"Bize hiç güveniniz yok mu?" dedi, beni tekrar gördüğünde komutan.

"Hayır" dedim.

Esirlerin arasına geri döndüm: Montmartre, Teyakkuz Komitesi, Devrim Kulübü ve özellikle 61. taburdan insanlar vardı. Paris'in üzerini bir duman bulutu kaplıyordu, rüzgâr bize kara bayraklar, yanık kâğıt parçaları getiriyordu, yangınlar arasında top gürlüyordu.

Karşımızdaki tepenin üzerinde infazlar için hazır tutulan bir direk vardı.

Komutan yanımıza geldi ve bana, dumanlar arasından fırlayan uzun alevleri göstererek:

"İşte eseriniz" dedi.

"Evet" dedim, "biz teslim olmayız. Paris ölecek!"

Uzun boylu, kıvırcık saçlı ve Mégy'e benzeyen genç bir adamı getirdiler; gerçekten de kendisi olduğunu sanıyorlardı.

"O Mégy değil" diye bağırdık, "ne önemi var" der gibi başını salladı. Tepede kurşunlandı ve cesurca öldü. Bizden kimse onu tanımıyordu.

Sıramızı bekliyorduk.

Önümüzde silahlı bir iki dizi asker de bekliyordu.

Akşam olmuştu, ortalık kapkaranlıkken bazı yerler lambalarla aydınlatılmıştı. Bu lambalardan biri, bir köşede, bir sedyenin üzerine boylu boyunca uzanmış kurşuna dizilen bir cesedi aydınlatıyordu.

Tutsaklar arasında evlerinden merakla *seyretmek* için çıkan ve baskında toplanan Montmartre'dan iki tüccar vardı. Biz endişelenmiyoruz, diyorlardı, Komün'e karşıydık, asla dahil olmadık. Bunu açıklayacağız ve buradan çıkacağız. Ama onların da bizim kadar tehlikede olduğunu hissediyorduk.

Birden atlı bir kurmay heyeti geldi – onlara komutanlık eden iriyarı, düzgün yüzlü ama öfke dolu gözleri dışarıya fırlayacakmış gibi görünen bir adamdı. Yüzü, dökülen kan üzerine fırlayıp onu boyamışçasına kıpkırmızıydı, olağanüstü atı hareketsiz kalıyordu, sanki bronzdandı.

O esnada atının üzerinde dimdik, bir meydan okuma hareketiyle yumruklarını beline dayadı ve esirlerin karşısında konuşmaya başladı:

"Gallifet benim! Siz Montmartrelılar beni acımasız sanırsınız, düşündüğünüzden daha acımasızımdır."

Tutarsız tehditlerden başka bir şeyin anlaşılmadığı konuşmasına bir süre bu şekilde devam etti.

İtiraz etmeyip ölürken mümkün olduğunca iyi görünmek için kendimizi düzelttik. Birkaç yüz kişiydik ve tepeye mi götürüleceğiz yoksa topluca mı kurşuna dizileceğiz bilmiyorduk. Fakat söyledikleri sıkıcı olmaya başladı. Daha önce söylediğim gibi, hepimiz 71'in insanlarıydık, ölüm bize bir şey ifade etmiyordu ve aynı zamanda "Gallifet benim" gibi laflar o denli gülünçtü ki, kır operaları zamanlarından kalma eski bir şarkıyı hatırlatıyordu:

Bu sürünün çobanı Lindor benim!

Ne tuhaf çoban ve ne tuhaf sürü! Nasıl, nereden aklıma geldiğini bilmediğim bu dizeyi söylediğim zaman herkes gülmeye başladı.

"Hepsini kurşuna dizin!" diye bağırdı Gallifet.

Kanla boğulmuş, öldürmekten yorgun düşmüş askerler rüyadaymış gibi kımıldamadan ona baktı.

O sırada korku içinde olan iki tüccar, bir yol açmak için tutsakları ve askerleri itip kakarak oraya buraya kaçmaya yeltendi.

Öfkesini tüccarlara yönelten Gallifet onları yakalattı ve kurşuna dizilmeleri emrini verdi; Bağırıyor, ölmek istemedikleri için çırpınıyorlardı; hayatta kalacakmışız gibi çocuklarını bize emanet ettiler ve o denli paniğe kapılmışlardı ki, adreslerini bile söyleyemediler.

Ne kadar "Onlar sizden, onları tanımıyoruz! Bunlar Komün'ün düşmanları!" diye bağırsak da biri kurşunlandı.

Direkte değil, avda hayvanlara ateş edilir gibi tepeye çıkarken öldürüldü; öteki ölmek istemediğinden direkte eğilip bükülüyordu. İçlerinden birinin Eyvah! diye bağırdığını söylüyorlardı tutsaklar; oysa ben Anna! dediğini ve onun kızı olduğunu sandım.

Kaledonya'dan döndüğümde *Hatıralarım*'ın ilk cildini yayımladıktan sonra kızı beni görmeye geldi; iki kardeşe ne olduğu asla bilinememişti.

Şimdi, solumuzdaki çukurda üç ceset vardı, arkada duvar, önümüzde direğin aydınlatıldığı kazamatlar tepesi; beyaz ahşaptan uzun ince bir sırıktı bu.

Gün içinde gezinmek isteyen bu iki meraklı, avluyu incelemenin yolunu bulmuştu. "Tepe" diyorlardı bize, "kazamatlardır. Çıkacağımız zaman kaleyi görmeyi isteyeceğiz."

"Kaleleri gördünüz mü?" diyorlardı.

"Evet, Issy, Montrouge, Vanves."

Ve bir sürü şey açıklamak gerekiyordu onlara.

Gallifet ortadan kaybolmuştu, bizi arka arkaya sıraladılar, atlılar iki tarafa geçti ve bizi bilmediğimiz bir yere götürdüler; aydınlanmış gecede ilerleyen atların düzenli ve teskin edici ayak seslerinin eşliğinde yürüyorduk; yer yer kırmızı ışıklar görünüyordu, bazen de çökme ve taramanın top sesleri duyuluyordu; işte bilinmedik bir yer, hiçbir ayrıntının gözden kaçmadığı bir rüya sisiydi.

Bizi birden dar bir vadiye indirdiler; La Muette Sarayı'nın çevresini tanıdık.

Burada öleceğimizi düşünüyorduk.

Bu sahneden daha güzel başka hiçbir şey olamazdı.

Gece karanlık olmasa da nesneleri oldukları gibi ayırt edebilecek kadar aydınlık değildi, aldıkları belirsiz biçimler duruma uygundu. Ayın parıltıları indiğimiz bu dar yolda atların ayakları arasında dolaşıyordu. Süvarilerin gölgesi meşalelerin aydınlığın-

da kara bir perçem gibi beliriyordu, federelerin yarısı sökülmüş üniformalarındaki kızıl şeritler kanıyor gibi görünüyordu, askerler kanla kaplı gibiydi.

Uzun tutsak dizisi kıvrıla kıvrıla uzanıyor, gravürlerdeki gibi kuyruğa doğru inceliyordu; gerçekte de buna benzediğini hiç düşünmemiştim.

Silahları ateşe hazırladıklarını duyuyorduk, ardından sadece sessizlik ve karanlık.

"Ne düşünüyorsunuz?" diye sordu bizi idare edenlerden biri.

"Bakıyorum!" dedim.

Aniden bizi oradan çıkardılar, yürüyüşümüze tekrar döndük, sonra uzun bir duraklama oldu, Versailles'a gidiyorduk.

Gerçekten de bu kente geldik; züppe sürüleri kurt çeteleri gibi uluyarak bizi çevreledi, bazıları bize ateş etti, yanımdaki bir arkadaşın çenesi parçalandı.

Süvarilere karşı adil olmak için bu embesilleri ve onlara eşlik eden gülünç kadınları geriye püskürttüklerini söylemem gerekiyor.

Versailles'ı aştık, yürümeye devam etti; sonra bir tepe, bir mazgallı duvar karşımıza çıktı. Satory'ydi.

Yağmur öyle şiddetli yağıyordu ki, suda yürüyor gibiydik.

Küçük bir yokuşun önünde bize seslendiler: "Tepelere saldırdığınızdaki gibi çıkın!" ve uzakta top atışlarının ritmine uyarak koşar adım çıkıyorduk.

Makineliler bize doğrultulmuşken hâlâ ilerliyorduk.

Kocası kurşuna dizildiği için tutuklanan ve geride kalmaması için –verilen emre göre kurşunlanarak ya da vurularak öldürülebilirdi– sürüklenmesi gereken yaşlı bir kadın korkuyordu ve bağırmak üzereydi. Aklıma ona: "Aptalca bir şey yapmayın, bir kaleye girerken silah doğrultmak âdettendir" demek geldi. Bana inandı. Sakin olabiliyorduk, Yaşasın Komün!'den başka haykırış olmayacaktı.

O esnada makineliler geri çekildi. Esaret yoldaşlarım avlunun çamurunda yağmurun altında uzanmış öteki federelere katıldı, ihtiyar kadın *revire* (bir mezbahadan başka bir şeye benzemeyen bu yerde bir revirin olması ilginçti) gönderildi. Ve ben, "Üstünü aramaya değmez, yarın sabah kurşuna dizilecek" dedikten sonra tahıl ambarının yanında küçük bir odaya alındım, orada daha önce yakalanan bazı kadınlar vardı: kocası kurşuna dizildiği için Bayan Millière; onlarınkilerin kurşuna dizildiği düşünüldüğü için Bayan

Dereure ve Bayan Barois; Komün'e hizmet ettiklerinden Malvina Poulain, Mariani, Béatrix, Excoffons ve annesi; ölmek üzere olan federelere su verdiği için ihtiyar bir rahibe.

Neden orada olduklarını bilmeyen öteki iki ya da üçü de vardı; hatta içlerinden biri, Komün'ün mü yoksa Versailles'ın mı kendisini yakaladığını bilmiyordu.

Odanın öteki ucunda bizden olduklarını söyleyebilmek için yanımıza yaklaşan bir grup kadın vardı; bense Versailles subaylarının karıları olduklarını söylüyordum.

Bu zavallılar Doktor Grenier'ninkilerden* daha ilginç olan aptesleri için, avlunun havuzundan alınan ve içmek için oraya bırakılan sağlıksız iki su bidonu kullanıyordu.

Galiplerimiz kanlı bu havuzda ellerini yıkıyor ve çöplerini atıyorlardı.

Kenarları kızıl köpük kesmişti.

Bu havuzun kenarında, vaktiyle çocuklarını bize emanet eden ve iktidar çılgınlığının Devrim'in katillerine dönüştürdüğü bu adamları düşünüyordum.

Pelletan ise katliamdan önce çekip gitmişti.

Gece Excoffons ve annesi, ıslanan çoraplarım yerine ceplerinden kurularını çıkardı; su damlayan eteğimi çıkarıp yenisini verdiler. Yol arkadaşlarım yağmurun altındayken rahatım yerinde olduğu için suçlu hissediyordum. Yere, tahta tabana yatmıştık; Excoffons'un ve benim cebimizdeki kâğıtları ince parçalar haline getirirken Bayan Dereure ve Bayan Barois'ya öldüklerini sandıkları kocalarından haber vermekten memnuniyet duydum. Onları görmüştüm; zavallı Bayan Millière, ona söyleyecek hiçbir şey yoktu. Sabah hepimize bir parça ekmek dağıtıldı ve bana, ancak ertesi gün infaz edileceğim söylendi. "Bu sizi memnun edecekse!" diye cevap verdim.

Günler geçti. Komün uzun zamandır ölmüştü. 28'i Pazar günü can çekişmesinin son top darbesini duymuştuk. Satory kalabalık olduğundan Versailles'a geri gönderdikleri bir kadın ve çocuk konvoyunun geldiğini gördük; kadınlardan bazıları, *en suçluları* bizimle birlikte kaldı. Bunlar Komün'ün kantincileriydi.

Satory gecelerinden daha korkuncu asla hayal edilemez. Bakmanın ölüm cezasıyla cezalandırıldığı (fakat çekinmeye gerek yoktu) bir pencereden hiç görülmedik şeyler görülebiliyordu.

---

* Cezayir'e gittikten sonra İslamı benimseyen Philippe Grenier (1865-1944), sık sık aptes aldığı ve insanların böyle yapmalarını tavsiye ettiği için tanındı. 1896'da milletvekili oldu. (y.h.n.)

Yoğun yağmur altında, bir fenerin ışığında zaman zaman, oluklar ya da üstünde suyun aktığı korkunç düzlükte bir hareket üretirse eğer kıpırtısız dalgalar biçiminde çamura yatmış cesetler görülüyordu. Tüfeklerin sert gürültüsü duyuluyordu, ışıklar görülüyordu ve kurşunlar yığınlar içine birbiri ardınca isabet edip, rastgele öldürüyordu.

Başka zamanlarda isimler söyleniyor, erkekler ayağa kalkıyor ve ileride tutulan bir lambayı takip ediyorlardı; tutsaklar, omuzlarında kendi kazdıkları çukurları açmak için tuttukları kazma ve küreği taşıyorlardı, arkalarından askerler ve infaz müfrezesi geliyordu.

Ölümcül kortej geçiyor, patlama sesleri duyuluyordu, o gece için bitmişti.

Bir sabah beni çağırdılar, artık birbirimizi görmeyeceğimizi düşünerek el sıkıştık; fazla uzaklaşmadım, sadece sahanlıktaki küçük bir odaya kadar. Orada, küçük bir masanın önünde bir adam oturuyordu, beni sorgulamaya başladı:

"14 Ağustos'ta neredeydiniz?"

Zalimce 14 Ağustos'ta neler olduğunu anlattım, sonra ona:

"Ah! Villette olayını soruyorsunuz! İtfaiyecilerin kışlasının önündeydim" dedim.

O zamana kadar oldukça kibar not alıyordu, ben de yaramazlık yapan bir okul çocuğu gibi eğlenerek, incelikle cevap veriyordum.

"Peki Victor Noir'ın cenaze töreninde orada mıydınız?" dedi.

Yanakları kızarmaya başlıyordu.

"Evet" diye cevap verdim.

"Peki, 31 Ekim ve 22 Ocak'ta?"

"Belediye Sarayı'nın önünde."

"Komün sırasında ne yaptınız?"

"Hareket birlikleri içindeydim."

Öfkeden kıpkırmızı olmuştu; sonunda yazı yazdığı kalemi kırıp, "Bu kadın Versailles'a!" diye bağırdı.

Herkes sorgulandı ve birileri Komün'e hizmet ettiğinden, ötekiler kurşuna dizilenlerin karıları olarak Versailles'a gönderildik.

Grubumuz, Satory'de karşılaştığımız ve orada da beraber ama daha iyi durumda olan bu figüranlardan bir ikisini de içeriyordu. Bana sorgulamayı yapan, Komün'ün suçlarını gün ışığına çıkarmaya ihtiyaçları olduğunu söylemişti!

Bu yüzden Chantiers Hapishanesi'nde bu zavallılardan bazılarıyla karşılaşacaktık.

Satory'den Versailles'a giden yolda, ancak üzerimize kustuğu küfürleri dökmek için ağzını açan çok öfkeli bir kadın boğazımıza yapışmaya çalışıyordu; *kız kardeşini* öldürdüğümüz söylenmişti ona; birden bir çığlık attı ve o anda rastgele yakalanan bir tutsak da başka bir çığlık attı. Bu, uzun zamandır boşu boşuna aradığı kız kardeşiydi! Askerlerin terslenmeleri altında uzaklaşarak, Bağışlayın, bağışlayın diye haykırıyordu.

Chantiers Hapishanesi'ne geldik, üst kısmı kafes parmaklıklı bir kapıdan büyük bir avluya ve oradan çok sayıda esir çocuğun bulunduğu birinci odaya geçtik; bir el merdiveninden ve kare bir delikten üst kattaki odaya çıktık; burası bizim, kadınların hapishanesiydi. İlkinin karşısındaki ahşap bir merdivenle, Kaptan Briot tarafından yönetilen soruşturmanın yapıldığı yere gidiliyordu.

Chantiers Hapishanesi'nde ve her zaman aramıza kasıtlı olarak konmuş figüranlar bulduk.

Chantiers, bilhassa bu ilk zamanlarda yaşanması kolay bir hapishane değildi.

Gündüz, ancak yere oturulabiliyordu; banklar uzun süre sonra geldi; sanırım avlununkiler, yurtdışına satılan ve "kundakçılar ve şarkı söyleyen kadınlar" alt başlığıyla basıldıkları *tarihsel* bir kitabı süsleyen Appert'in bizi çektiği fotoğraflar yüzünden konulmuştu; Appert'in fotoğrafında adlarımız, ailelerimizi teskin ederek her iki tarafa yazılıyordu.

On beş gün ya da üç haftadan sonra her iki kişiye bir saman balyası verildi: Satory'de olduğu gibi o güne kadar hep yerde yatmıştık. O zamana dek tek yiyeceğimiz olan kuşatma ekmeğimize dört kişi için bir kutu konserve eklendi.

"Versailles korkmaya mı başladı?" diye düşünüyorduk, bu bolluğa şaşarak.

Fakat her gün gelen yeni esirler bize: "Dehşet her zamankinden çok daha güçlü" diyordu. Hapishanelerde o kadar ölü vardı ki, yenilerinin olmasından endişe ediliyordu.

Gece, bedenlerimizin oluşturduğu bu morgun üstünde, başımızın üstündeki sicimlere asılan ve odanın iki ucuna –nöbetçilerin yanında– yerleştirilmiş lambaların dumansı ışığında kuş kanatları gibi havalanan şallar ya da öteki paçavralar, her yandan sızan rüzgârda uçuşuyordu.

Onlara daha fazla zarar vermek korkusuyla uyumak için çıkarılan bu paçavralar, sahip olunabilecek tek giysiydi. Şikâyetlerimize

rağmen her zaman bizimle bırakılan alçaklara bağırarak, gidip gelen askerlerin önünde giyinip soyunmak da mümkün değildi.

Haşaratlar yüzünden pek uyunmuyordu fakat bu morg şafakla birlikte hasat kaldırıyordu. İnce saman balyalarının ezilmiş ve boş başakları, bir yıldız tarlası gibi parıldayarak altın rengine dönüyordu.

Yine de, yeni gelenlerden, aile ve dostlarımızdan haber aldığımızdan konuşuyor, gülüyorduk.

Takipsizlik kararından yararlanıp çıkan ender arkadaşlarımızın aracılığıyla bazı mesajlar iletilebiliyordu; anneme durumumun iyi olduğunu ve her şeyin yolunda olduğunu iletebildim fakat artık bana inanmadığından başka kaynaklardan bilgi almış.

Yerde, karınca sürüleri gibi büyük ve derecikler gibi sedefli bir kaynaşmayla dolu gerçek göller arasında akıntılar oluşturan küçük parlak ağlar, yılan gibi kıvrılıyordu.

Bunlar, dikili ve biraz kabarık sırtlarıyla küçücük bir sinek boyutunda yabandomuzlarına benzeyen devasa bitlerdi; o kadar çoklardı ki kaynaşmalarını duyuyorduk. Rastgele tutuklamalar devam ediyordu: Bir sağır dilsiz, *Yaşasın Komün*! diye bağırdığından birkaç hafta bizimle kaldı.

İki bacağı da sakat seksen yaşında bir kadınsa barikat yaptığı için oradaydı.

Taş Devri'nden kalma, kurnazlık ve saflık karışımı daha ihtiyar bir kadın, üç gün boyunca, bir elinde bir sepet, ötekinde bir şemsiye merdiven boşluğunda döndü durdu.

Bu sepette *edebiyatçı* olan *kocasının* bestelediği bir şarkının bazı kopyaları olduğunu söylüyordu. Komün'e adanan bir methiye olduğu sanılan bu şarkıyı *ekmek parası* için satıyordu. Aslında Versailles için bir methiyeydi! Zavallı kadın hapse atılmıştı ve ihtiyar kocası o zamandan beri onu bekliyordu.

Önce, bunu kötü niyetle söylediğimiz iddia edildi, o zaman şarkının kopyalarından birini soruşturma odasına götürdüm, şöyle başlıyordu:

Versailles'ın iyi yürekli bayları, Paris'e girin!

İnkâr etmenin yolu yoktu, basılıydı; ikiye katlanır umuduyla son meteliklerini buna vermişlerdi.

Gerçeği kabul etmek zorunda kaldılar; yaşlı kadın mutlu mesut sepeti ve şemsiyesiyle merdiveni inmek üzereydi; durdu ve bizi pohpohladığını düşünerek Komün kazansaydı şöyle diyecektik:

Kocasıyla işbirliği yapmış olmalıydı.

Chantiers'nin başka bir eğlencesi pazarları subaylarla birlikte gelen kadınlar arasında, elbiselerinin kuyruğunu az önce bahsettiğim karınca sürülerinin içinde sürükleyen meraklı ve orada alık alık gezen bazı burjuvaları görmekti. Eski Yunan heykellerininkine benzeyen görkemli bir burnu olan fakat fazla çalımlı içlerinden biri, çok kibar bir sesle *okumayı* iyi bilip bilmediğimi sordu!

"*Biraz*" dedim.

"O zaman size *Tanrı'yla* bağ kurmanız için bir kitap bırakacağım" dedi.

"İsterseniz cebinizdeki gazeteyi bırakın" dedim ona, "Ulu Tanrı fazla Versailles'lı."

Sırtını döndü fakat arkadan elindeki gazeteyi bana uzattığını gördüm.

Sandığım kadar salak ya da beceriksiz değildi!

Cinayetlerimizi öğreneceğimiz ve tutuklanan dostlar varsa göreceğimiz bu gazete *Figaro*'ydu.

Elden ele geçti zira şu anda okunamazdı, ziyaret zamanıydı; fakat bir gazetemiz olduğunu biliyorduk.

Bu arada bir parça kömür bulup duvara ziyaretçilerin onları öfkelendirecek kadar benzer karikatürlerini yapıyordum.

Suçlarım yığılıyordu; üstelik aynı duvara Komün'ü lekelemek için bizimle bir araya konan Versailles kadınlarından ayrılmak istediğimizi de yazmıştım.

Üçüncü olarak onu elimden almak isteyen bir jandarmanın kafasına annemin avlunun kapısının parmaklıklarından geçirdiği bir kahve kavanozu fırlatmıştım; ancak zavallı kadın gittikten sonra şişenin benden alınmasına izin vermek istemiştim.

Komutan Briot'nun yanına çağrıldım ve "Zavallı bir adama böyle davrandığım için pişmanım fakat ortalıklarda bir subay görünmüyordu" diyerek bu suçlarımı doruk noktasına vardırmıştım.

Bunca suçu işleyen tek kişi olmadığımdan *en kötülerin*, yani elebaşlarının listesi yapıldı.

Hapsedildiğimden beri Paris'te akrabalarım olup olmadığını soruyorlardı ve yakalanmamaları için her zaman "yok" cevabını veriyordum.

Bir gün aynı sorudan ve aynı cevaptan sonra Komutan Briot bana:

"Amcanız da mı yok?" dedi.

"Hayır" dedim tekrar. "Fakat masanın yanında ayakta durduğumdan zarftan çıkardığı bir mektubu yandan gördüm. Amcam yakalanmıştı ama yakalanmamış gibi tutumumun herhangi bir şekilde değişmesini istemiyordu."

İki kuzenim Dacheux ve Laurent da aynı şekilde yakalanmıştı, ilkinin dört küçük çocuğu vardı.

"Görüyorsunuz işte" dedim Briot'ya, "hepsi yakalandığına göre ailemi inkâr etmekte haklıydım."

Excoffons'un annesi bizi bir gün yanına çağırdı; on, on iki kişi yere oturduk ve dikkat çekmemeye çalışarak bize (yasak bir şey olsa da) belli bir şekilde dizilmiş kartlar gösterdi.

Kuşkusuz üstünü iyi aramadıkları ziyaretçilerden biri bunu ona hediye etmişti.

"Buna çok inanmıyorum" dedi, "ama ilginç bir şey."

Komün'ün ordu ve yargıçlar karşısında ne korkunç bir intikamı, bir halk zaferi! Ve kartlardan çok düşüncesini okuyarak: İlerde, çok ilerde ne kadar korkunç olacak!

O sırada Versailles Islahevi'ne gönderilmek üzere *en kötüleri* çağrılmaya başlandı.

Michel Louise!
Gorget Victorine!
Ch. Félicie!
Papavoine Eulalie!

Bizi çağıran kişi, bu ismi daha yüksek bir sesle söylüyordu. Bu zavallı kız, meşhur Papavoine'ın akrabası değildi bile ama iyi bir etki yaratıyordu. Kırk kişiydik. Chantiers Hapishanesi'nin yeni yönetimini almasının açılışını yapmak için Komutan Marceron işe bu uygulamayla başlıyordu.

Yağmur bardaktan boşanırcasına yağıyordu, avluda sıra halinde bekliyorduk; Marceron en kötü sayılan bana dönerek özür diledi, Versailles yüzünden böyle olmasını tercih ettiğimizi söyledim.

Islahevinde bu *en kötü* kırk kişinin idaresi garip bir şekilde yumuşatıldı: Duş ve çamaşır sağladılar, yakınlarımızı görebildik.

Marceron metanetini yitirdi. Yerimizi alan tutsaklar bizim gibi ayaklanıyorlardı, hatta çocukları urganlarla dövmeye başladığından, daha fazla ayaklanmak zorunda kaldılar; Marceron'dan öncekiler böyle yapmamıştı.

On iki yaşlarındaki küçük Ranvier hırpalandı çünkü babasının saklandığı yeri söylemek istemiyordu.

"Orayı bilmiyorum" dedi, "zaten bilsem de size söylemem."

Deliye dönen ya da dönmek üzere olan kadınlar da nasibini aldı. Yeni tutsaklar, korkunç çığlıklarından rahatsızlık duymadan alıştığımız gibi onları tedavi ediyordu. Her yerde ve hiç ara vermeden akıllarını yitirmelerine neden olan korkunç sahneleri yeniden görüyorlardı; küçük çocuklar gibi onlara yemek yedirmek gerekiyordu.

Bir gün bu zavallı kadınların akıl hastanesine gönderildiği söylendi bize.

Bayan Hardouin ve Bayan Cadolle, Teğmen Marceron'un idaresindeki Chantiers Hapishanesi'nin korkunç tarihini yazdılar.

Birkaç ay sonra devletin gemisi olan *Virginie* firkateyni ile annesinin kollarında Yeni Kaledonya yolculuğunu yapacak olan küçük Leblanc kızı burada doğmuştu.

Chantiers Hapishanesi senenin sonunda erkeklere tahsis edildi. Bütün tutukevleri dolup taşıyordu, hâlâ orada olan kadınlar Versailles Islahevi'ne aktarıldılar.

IV
Versailles Hapishaneleri
Satory Darağaçları-Yargılamalar

Sayfalarda
Tek insan nefesi yok.
(L. M.)

Versailles Islahevi'nde biraz gayretle öteki hapishanelerdeki insanlardan haber alınabiliyordu – en azından onlar hayattaydı.

Onlardan önce gelen Rochefort'la aynı yere kapatılan Ferré, Rossel, Grousset, Courbet, Gaston Dacosta'nın davasının bir süredir sürdüğünü biliyorduk.

Her gün yeni tutuklamalara gebeyken mezbahadan kaçabilenleri, kimsenin kendilerinden haber alamadıklarını biliyorduk; kötülüğün tekeli polis ve muhbirler yeterli olmadığında –ki sıklıkla yaşanan bir şeydi–, başka yollar kullanılıyordu.

Odysse Barot, Th. Ferré'nin nasıl yakalandığını şöyle anlatır:

Baba her zamanki gibi işine gitmişti, sadece iki kadın kalmıştı orada, ihtiyar ana ve aradıkları adamın kız kardeşi.

Kız kardeş Marie Ferré korkunç bir ateşin pençesinde, hasta yatağındaydı. Bu yüzden Bayan Ferré'ye yüklendiler, onu sorularla sıkıştırdılar. Oğlunun saklandığı yeri söylemesini istediler. Bilmediğini, dahası bilse bile bir anneden oğlunun ihbarcısı olmasının istenemeyeceğini söyledi.

Israrlar ikiye katlandı, sırayla tatlılık da tehdit de kullanıldı.

"İsterseniz beni tutuklayın fakat bilmediğim şeyi size söyleyemem ve beni kızımın yatağının başından söküp alacak kadar zalim olamazsınız."

Yalnızca bu düşünce bile zavallı kadının bütün uzuvlarını titretmeye yetti. Bu adamlardan biri gülmesine engel olamadı, aklından şeytani bir düşünce geçiyordu.

"Madem bize oğlunuzun nerede olduğunu söylemiyorsunuz, o zaman kızınızı götüreceğiz."

Bayan Ferré'nin göğsünden bir umutsuzluk ve acı çığlığı yükseldi. Yalvarmaları, gözyaşları kifayetsizdi. Onu öldürmek tehlikesi pahasına hastayı kaldırmaya ve giydirmeye yeltenildi.

"Yürekli ol anne" dedi Matmazel Ferré, "üzülme, güçlü olacağım, önemi yok; beni serbest bırakmaları gerekecek."

Kızı götürmek üzereydiler.

Oğlunu ölüme göndermenin ya da alıp götürmelerine izin vererek kızını öldürmenin korkunç ikilemi içinde, kahraman Marie'nin onu yatıştırma girişimlerine rağmen, zavallı kadın aklını kaçırıyor, tereddüt ediyordu.

"Sessiz ol anne, sessiz ol" diye mırıldandı hasta kız.

Onu götürdüler.

Fakat ana yüreği için bu çok fazlaydı.

Bayan Ferré çöktü, yüksek bir ateş kendini gösterdi ve bilinci bulanıklaştı; ağzından tutarsız kelimeler dökülüyordu. Cellatlar kulak verdi ve işlerine yarayacak en küçük sözü beklediler.

Zavallı anne, kendi hezeyanı içinde ağzından pek çok kere şu sözler döküldü: "Saint-Sauveur Sokağı."

Ne yazık ki! Başkasına da gerek yoktu zaten. Bu adamlardan ikisi Ferré'nin evini gözetlerken, ötekiler işlerini görmek üzere aceleyle koşturdu. Didik didik edilen Saint-Sauveur Sokağı çevrildi, Théophile Ferré yakalandı, birkaç ay sonra da kurşuna dizildi.

Fazilleau Sokağı'ndaki korkunç sahneden sekiz gün sonra cesaretli genç kız salıverildi. Fakat deliren ve bir süre sonra Sainte-Anne Akıl Hastanesi'nde ölen annesi kendisine verilmedi.[1]

Baba tutsak edildi ve Ferré'nin katline kadar öyle kaldı.

Marie sevgili tutsakları için tek başına para kazanıyordu.

Komün'ün ve Merkez Komite'nin pek çok üyesi yakalandığı için, genel olarak yargılamalarının vuku bulacağı düşünülüyordu; ilk önce öyle olmadı. Hükümet zihinleri mahkûmiyetlere hazırlamak istiyordu; bunun için ilk olarak eylemlerine yüksek sesle sahip çıkan kadınları değil, Parislileri ve Versailles'lıları aynı hevesle toplayıp tedavi ederek –bu kadınlar için hepsi yaralıydı, onlar da acı çeken bu insanların kız kardeşleriydiler–, tek suçu fedakâr ambülansçılar olmak olan zavallı kadınları yargı önüne çıkarıyorlardı.

Bu ambülansçı kadınlar dört kişiydi: Elisabeth Retif, Joséphine Marchais, Eugénie Suétens ve daha önce söylediğimiz gibi meşhur Papavoine'la hiç ilgisi olmayan Eulalie Papavoine.

Her yerde bu isme vurgu yapılıyordu; gericiler, aptallar ve yöneticiler onun adını aralıksız ağzına alıyorlardı.

Yakalanmalarından önceki geceye kadar asla birbirlerini görmemişlerdi.

Federeler başka bir mahalleye çekiliyordu, geceyi geçirecekleri bir evde karşılaştılar; bazı yaralıların da orada olup olmadığını bilmiyorum.

---

1. Odysse BAROT *Yargıç dosyası*

Uykuya yenilip ikişer ikişer yere serdikleri bir yatağa uzandılar ve dönüşümlü olarak uyudular.

Davada suçlamayı üstlenenler, o gece *birlikte* yangın çıkardıklarında diretiyordu. [Bu onların *sarhoş* olarak uyumuş olmalarını engellemiyordu!] Gerçekten de belki şarhoşlardı, yorgunluktan ve açlıktan!

Askerler anında onların savunucuları olarak atandılar. Üçü, yargılama sırasında çekilmek istedi ve onaylandı, Suétens'ı savunan bir astsubay da: "Mahkemenin kararına güveniyorum" demekle yetindi.

Bu fedakârların sözleri doğruydu fakat gerçek budur diyen dürüstlüklerini yargıçların yüzüne söylemeye cesaret ettiler: o da Komün'e ya da Versailles ordusuna ait olup olmadıklarına bakmaksızın yaralıları tedavi ettikleriydi.

Sonuç olarak da ölüme mahkûm edildiler!

Bu durum, yaralıların Komün tarafından öldürülmeye değil ambülansa götürüldüklerine şaşırdıkları gibi, tedavi ettikleri askerleri şaşırttı.

Komün üyelerinin yargılanmasına kadar, tuhaf suçlamaları ve en başta Maxime Ducamp ve öteki yazarlarca özenle bir araya getirilen kötü şöhretli efsaneleri çabuk çürütebilecek olanları yargı önüne çıkarmamaya dikkat edildi.

Federeler her yerde bekliyordu; hapishanelerde, gemi hapishanelerde, kalelerde; cesaretlerinin tükeneceği bekleniyordu.

Sıçanlar, haşaratlar ve ölüm, –haksız yere hemen kurşunlanan diğerleri gibi– kalabalıkta yakalanan zavallıları yere seriyordu.

Resmi istatistikler tutuklular arasında bin yüz yetmiş dokuz ölü ve iki bin yaralı olduğunu itiraf ediyordu.

İlk günlerdeki Satory infazları, esirlerin atlara uygun şekildeki yürüyüşlerini takip edemedikleri için öldürülenler hesap edilmiş miydi?

Ya yaşanan olayların dehşetiyle aklını kaçıran insanların sayısı?

Soruşturma için bir süreliğine Chantiers Hapishanesi'ne yeniden götürüldüğümde, aklını kaçıranların bir akıl hastanesine götürülmek üzere oradan çıkarıldıklarını öğrendim.

Kimse bunu doğrulayamadı, isimlerini bilmiyorduk, artık çoğunlukla kendileri de bilmiyordu.

Nihayet düşmanın eline geçen Komün üyelerinin ve Merkez Komite'nin üyelerinin yargılanmasını ilan eden Paris Valisi'nin bir kararı yayımlandı.

Bunlar davalarına geleceklerdi.

Sanıklar şu sırayı takip ediyordu: Ferré, Assi, Urbain, Billioray, Jourde, Trinquet, Champy, Régère, Lisbonne,Lullier, Rastoul, Grousset, Verdure, Ferrat, Deschamps, Clément, Courbet, Parent.

Önüne çıkmak zorunda oldukları Üçüncü Savaş Konseyi şöyle oluşmuştu:

Merlin, albay, başkan.
Gaulet, tabur komutanı, yargıç.
De Guibert, yüzbaşı, yargıç.
Mariguet, yargıç.
Cassaigne, teğmen, yargıç.
Léger, asteğmen, yargıç.
Labat, başçavuş.
Gaveau, 68. Savunma taburunun komutanı.
Sénart, yüzbaşı, yedek.

Dava 17 Ağustos'ta başladı, on yedi oturum oldu.

Versailles Meclisi için üç yüz sandalye hazırlanmıştı.

Özellikle seçilen izleyiciler için iki bin yer tahsis edildi. Orada düzenli ordunun katillerinin hepsi, zengin giyimli kadınlara eldivenli parmaklarının ucunu uzatıyor ve eğilip selam vererek onları yerlerine götürüyorlardı.

Komün üyeleri politik suçlu sayılmıyordu ancak içlerinden bazılarına, tamamen politik bir ceza olan zindansız sürgün mahkûmiyeti uygun görüldüğüne göre, bilmeden bu statü tanındı.

Polis raporları, Bay Thiers'in emirlerine uyarak, korkunç ve gülünç bir dosya şeklinde bir araya getirilmişti ve bu çalışma, onun sorumluluğunu üstlenen kişiye tam yakışıyordu.

Bir süre önce bir akıl hastanesinden çıkan tabur komutanı Gaveau'ydu, bir bunama raporuyla işini tamamladı.

Gerici basın suçlamalar etrafında o denli yaygara kopardı ki, yurtdışındaki bütün özgür düşünürler ayaklandı.

O güne dek Komün'ün düşmanı olan Londra'dan *Standard* gazetesi, Fransız *kibar fahişe sınıfın* basınının bu dava karşısındaki tavrından daha çileden çıkarıcı bir şey göremiyordu.

Ferré avukat istemediğinden, başkan, Ferré'nin kendi savlarını okumasına izin vermekle yetinerek dürüstlüğünü gösteren Bay Marchand'nı kendiliğinden atadı. Ancak mahkemedeki yargıçların nefret dolu söz kesmeleri ve –özenle seçilen– izleyicilerin yaygaraları arasında bunları tamamen okuyamadı.

Ferré şöyle başladı ve bitirdi:

Paris'in utanç verici bir şekilde teslim olmasının sonucu, barış antlaşmasının gerçekleşmesinin ardından Cumhuriyet tehlikedeydi. Balçık ve kana bulanmış İmparatorluğun yerini alan adamlar iktidara yamanıyor ve kamuoyunun onları hor görmesine rağmen, Belediye Meclisi Konseyi'nin Paris'te seçilmesini reddetmekte ayak direyerek gizli kapaklı bir darbe hazırlıyordu.

Dürüst ve onurlu gazeteler ortadan kaldırılıyordu, en iyi yurtseverler ölüme mahkûm ediliyordu... Kral yanlıları Fransa'nın geri kalanını paylaşmaya hazırlanıyordu; nihayet 18 Mart gecesinde hazır olduklarına inandılar ve ulusal muhafızın silahsızlandırılmasına ve cumhuriyetçilerin kitlesel tutuklanmasına yeltendiler.

Girişimleri, Paris'in muhalefeti ve kendi askerlerinin terki karşısında başarısız oldu; kaçıp Versailles'a sığındılar.
Kendi kendine bırakılan Paris'te, onurlu ve cesur yurttaşlar düzeni ve güvenliği yeniden sağlamaya çalışıyordu.
Birkaç gün sonra, halk oy vermeye çağrıldığından Komün böylelikle oluşturuldu.
Versailles hükümetinin görevi, bu oyun geçerliliğini tanımak ve uzlaşma sağlamak için Komün'le bir araya gelmekti; tam tersine ve dış savaş yeterince sefalet ve yıkıntıya neden olmamış gibi, buna bir de iç savaş eklendi; kin ve intikamdan başka bir şey solumadan Paris'e saldırdı ve onu yeni bir kuşatmaya maruz bıraktı.
Paris iki ay dayanabildi ve sonuçta fethedildi. On gün boyunca hükümet vatandaşların katledilmesine ve yargısız kurşuna dizilmelere izin verdi.
Bu korkunç günler Saint-Barthélemy katliamı günlerini hatırlatıyor. Haziran ve Aralık'ınkini bile geçti. Halk nereye kadar taranmaya devam edecek?
Paris Komünü üyesi olarak galip gelenlerin elindeyim, başımı istiyorlar, alsınlar! Korkaklık edip canımı kurtarmayacağım; özgür yaşadım, öyle ölmek isterim.
Tek bir şey daha söyleyeceğim: Kader gelgeçtir, adımın aklanmasını ve intikamımın alınmasını geleceğe bırakıyorum.

Yasallığa başvuranları bile olayları kabul etmek zorunda bırakan ve Londra'da derin bir etki yaratan, her kelimesi küfürlerle kesilen bu manifestonun ardından Başkan Merlin, şu büyük hakareti etti: bir katilin adının aklanması! Ve kaçık Gaveau: "Böyle bir manifestonun gönderilmesi gereken yer zindandır" diye ekledi.

"Bütün bunlar" dedi tekrar Merlin, "bu yüzden burada olduğunuz eylemlere cevap vermiyor."

Ferré tek kelimeyle bitirdi:

"Bu, kaderime razı olmam anlamına geliyor."

Komün göklere çıkarılmıştı fakat Ferré hapı yutmuştu.

Avukat, Merlin'in "bir katilin adının aklanması" sözlerini bir yana kaydetmek istediğinden dinleyiciler bağırdı ve küstah Merlin, "Savunma avukatının ifadesini kullandım, konsey, savlarının kaydedilmelerine izin verir" dedi.

Fakat Ferré hayatını kurtarmak için tartışmak istemiyordu.

Hafızası harika olmasaydı Jourde, banka konusundaki korkunç dürüstlüğü yüzünden *bir hırsız* sanılırdı. Hesapları ele geçirilmişti, mahkemeyi utanca boğması gereken bir netlikle onları ezberden söyledi.

Bazı insanlar için utanç yoktur.

Komün'ün her üyesinin anlık ihtiyaçlar için kullandığı bin frank, bugün yöneticiler tarafından keyif seyahatlerine ve daha da kötü şeylere saçılan milyonlar karşısında tuhaf kaçardı. Champy, Trinquet görevlerini sonuna kadar tamamladıklarından saygınlık talep ettiler.

Urbain, ihanet etmek üzere Versailles tarafından onun yanına yerleştirilen Bay de Montaud'un yardımıyla kendisine karşı tezgâhlanan komplodan onuruyla sıyrıldı.

Hükümetin gizli iğrençlikleri Avrupa basını aracılığıyla açığa çıkarıldı, Komün'ün insanlarının devrimci dürüstlükleri ortaya çıktı. Fakat ebedi altın buzağıyı, yani bankayı kalabalığa ya da hiçliğe iade etmelerini engelleyen bu vicdanlı dürüstlükleri pahalıya mal oldu.

Kararlar şu şekilde verildi:

Ölüm cezasıyla çarptırılanlar: Th. Ferré, Lullier; ömür boyu kürek cezasına mahkûm edilenler: Urbain, Trinquet.

Tahkim edilmiş bir kaleye sürgün: Assi, Billioray, Champy, Regère, Ferret, Verdure, Grousset.

Sadece sürgün: Jourde, Rastoul.

Altı ay hapis ve 500 frank para cezası: Courbet.

Beraat: İlk günlerden itibaren Komün üyeliğinden istifa ettiklerinden Deschamp, Parent, Clément.

Kuşkusuz ironiyle *af komisyonu* olarak adlandırılan on beş cellat komisyonu şunlardan kuruluydu:

Martel, Priou, Bastard, Voisin, Batba, Maillé, Lacaze, Duchatel, marki de Quinzounas, Merveilleux-Duvignan, Tailhau, Cosne, Paris, Bigot, Batbie ve onlarla birlikte başkan olan Thiers.

Af komisyonu, mahkûmları gereken biçimlerde darağacına gönderiyordu; bu, İspanya'daki ölüm mahkûmlarının kilisede idama hazırlanışı gibi, mizansenin bir parçasını oluşturuyordu.

Bu arada, yazışmalarımız ortaya çıkarsa diye kimseyi tehlikeye atmamaya özen göstererek, olası bütün tutsaklar gibi iki hapishane arasında haberleşiyorduk.

Gerçekten de ortaya çıktılar ve en korkunç bulunan şey, bu canavarların yani galiplerimizin o mektuplara aptalca muamele etmesiydi; salak polislerinin aramalarda fotoğrafını buldukları ölmüş birini her yerde aradıkları da anlatılıyordu, bu durum muhtemelen sık sık yaşanıyordu.

Bu suç tek değildi: Mutlak efendilerimize –elbette övgüler düzmek maksadıyla değil–dizeler yollamıştım. Bazı kıtaları *À travers la vie* [Hayat boyunca] adlı şiir kitabımda yayımlandı.

ÜÇÜNCÜ SAVAŞ KONSEYİ'NE

Bugünler sizin eseriniz,
Ve güzel günler geleceği zaman,
Öfkenize kulak asmayan tarih,
Yalancı yargıçlarınızı yargılayacak.
Bir av isteyen herkes,
Satılmış, hain, adımlarınızı izler,
İşte saldırıların darbesi,
Muhbirler, haydutlar, kahpeler,
Cassaigne, Mariguet, Guibert, Léger, Gaveau,
Gaulet, Labat, Merlin vs.

BAŞKENT VERSAİLLES

Evet, Versailles başkenttir,
Çürümüş ve ölümcül kent,
Meşaleyi tutan odur,
Satory ise nöbetçisi,
Ve haydutlar onu güzel bulur,
Palto misali bir kefenle,

Versailles, eski zamanlardan kalma giysileriyle
Yaşlı kapatma,
Cüzzam ve cinayet dolu
Cumhuriyeti beşiğine yerleştirir.
Bu yüce ismi lekeler,
Onu bayrağının altına alınca.
Yüksek kaleler gerekir onlara,
Asker ve kızlarla dolu,
Güçlü ve kuvvetli olduklarına inanmak için,
Bu arada iğrenç ağırlıkları altında,
Dünyanın kalbinin attığı kent Paris,
Ölülerin uykusuna geçmiştir
Size rağmen kahraman halk,
Cumhuriyeti büyük yapacak;
İlerleme durdurulamaz,
Taçların düştüğü vakittir,
Soğuk sonbaharların sonunda,
Ormanların yaprakları düştüğü gibi.

L. Michel
Versailles Hapishanesi, Ekim 71

KAZANANLARIMIZA

Öyle bir utanç noktasındayız,
Ve derin ve galip bir iğrenme noktasına,
Ki dehşet, bir dalga misali yükseliyor,
Ve insanın kalbi taşıyor.
Bugün siz bizim efendilerimizsiniz,
Hayatımız sizin elinizde,
Fakat günlerin gelecekleri vardır,
Ve aranızdakiler haindir.
Aşalım, aşalım denizleri, aşalım kara vadileri,
Aşalım, aşalım,
Aşalım ki, olgun başaklar ekin tarlalarına düşsün.
(...)

Yavaş yavaş yeni tutsaklardan hâlâ bilinmeyen vahşetin ayrıntılarını öğreniyorduk; mesela kamu toplantılarında konuşmaktan başka bir şey yapmayan Tony Moillin'in infazı gibi; karısına sıkıntı yaratmaması için infazdan önce evliliğini düzenlemeyi istemişti. Bu talep uygun görüldü, kurşuna dizileceği karakolda karısıyla birlikte beklediler, zavallı kadın en ince ayrıntısına kadar infaza şahit olmak zorunda kaldı.

Ötekilerle birlikte Châtelet Meydanı'nın mezbahasında* öldürülen *Versailles yanlısı* bazılarının ölümünden de haberdar olduk. Karıları Komün'den yana kabul edildiklerinden olaylar sırasında evlerinde oturan adamlar da kurşuna dizildi. Bay Tynaire bu şekilde katledildi.

Paris ile Versailles arasında uzlaşma yollarını en fazla destekleyenlerden biri olan Bayan Manière, Arras Hapishanesi'ne naklimden önce ıslahevinde gördüğüm son tutuklama oldu.

Bir sabah mahkeme kalemine çağrıldım; bir kadının infazının Versailles'ı zayıflatacağını düşünerek uzun zamandır yargılanmak istiyordum; bu konu hakkında bazı formaliteler için çağrıldığımı düşündüm fakat Arras Hapishanesi'ne gidişimle ilgiliydi, zamanları olursa beni yargılayacaklardı, önce cezamı çekmeliydim.

Uzun süre bu kötülüğün sorumlusunun Massé olduğunu düşündüm; ama sonra İhtiyar Clément olduğunu öğrendim.

Yola çıkarken, yargılanmadığım için mahkeme kalemine bir protesto yazdım ve ziyaret günü olan ertesi gün beni görmeye gelecek olan anneme haber vermelerini istedim. Kasım ayındaydık ve o sene kış erken geldi; birkaç gündür kar bile yağıyordu.

Anneme haber vermeyi unuttular ve yolun sonunda kimseyi bulmadığı Paris'ten Versailles'a yolculuğu sırasında hissettiği soğuğu senelerce hatırladı.

Sıra, düzenli ordudan federe orduya geçmiş olduğu için ölüme mahkûm edilen Rossel'in yargılanmasına geldi.

Astsubay Bourgeois da aynı gerekçeyle ölüme mahkûm edildi.

Rochefort davası yine ertelendi; onu Bayard Kalesi'ne beklemeye gönderdiler.

Versailles'da, güzel genç kızlar sık sık mahkemenin karanlık koridorlarından, 71'in devlet hapishanesinden geçti: kocaman siyah gözleri ve uzun kahverengi saçlarıyla Marie Ferré, Rochefort'un o zamanlar gencecik olan kızı, Rossel'in iki kız kardeşi Bella ve Sarah.

Paris'te, biri gururla ölen kardeşini düşünen, öteki sürekli endişe içinde olan iki kadın vardı: Bunlar Delescluze ve Blanqui'nin kız kardeşleriydi.

Saat kaçta yola çıktığımızı bilmiyorum, hâlâ gece yarısıydı, çok kar vardı ve iki jandarma bana eşlik ediyordu; embesillerin bana garip bir hayvan gibi bakmaya ve konuşmaya çalıştığı istasyonda

---

* Komün'ün bastırıldığı hafta boyunca ve daha sonra Châtelet Meydanı'nda bulunan askeri mahkeme. (y.h.n.)

uzun süre bekledikten sonra demiryoluyla devam edecektik. Cevap verme tarzımdan dolayı aynı kişi bana ikinci kez gelmiyordu ve korkulu gözlerle bakarak bir mesafeyi koruyordu.

"Herhalde sabah Satory'de infaz olacak" dedi bu insanlardan biri.

"Daha iyi! Bu, Versailles'ınkileri hızlandırır" diye cevap verdim.

Jandarmalar beni başka bir salona götürdü.

Uzun bir süre daha yola çıkmayı bekledik.

Versailles'da, istasyonda, bir ölü gibi sapsarı kesilmiş ama ağlamayan Marie Ferré'yi gördüm; kardeşinin cenazesini istemeye gelmişti.

Bana eşlik eden jandarmalar, Marie ve benim konuşmamıza izin verdikleri için azledildiler.

28 Kasım 1871 tarihli *la Liberté* gazetesi, Satory infazını şöyle anlatır:

> Mahkûmlar gerçekten çok katı. Darağacına yaslanan Ferré şapkasını yere fırlatıyor; bir çavuş gözlerini bağlamak üzere ilerliyor, göz bağını alıp, onu da şapkasının üzerine atıyor. Üç mahkûm yalnız kaldı, ilerleyen üç infaz müfrezesi ateş ediyor.
>
> Rossel ve Bourgeois anında yere düştü; Ferré'yse bir an ayakta durup sağa yattı.
>
> Kampın askeri cerrahı Bay Dejardin hızla cesetlere yöneliyor, Rossel'in öldüğünü haber veriyor, Ferré ve Bourgeois'ya son öldürücü darbeyi vurmak üzere askerleri çağırıyor.
>
> *La Liberté*
> 28 Kasım 1871

Ölmeden kısa bir süre önce Ferré tarafından kız kardeşine gönderilen bir mektup şöyleydi:

> Versailles Tutukevi, no: 6
> 28 Kasım 1871 Salı, sabah saat beş buçuk
>
> Çok Sevgili Kız Kardeşim,
>
> Birkaç dakika sonra öleceğim. Son anımda hatıran yanımda olacak; senden cenazemi istemeni ve zavallı annemizin yanına defnetmeni rica ediyorum. Yapabilirsen, dostlarımın katılabilmesi için defin saatimi gazetelere bildir. Elbette hiçbir dini tören istemiyorum, yaşadığım gibi materyalist öleceğim.
>
> Annemizin mezarına ölümsüz bir çelenk bırak.
>
> Erkek kardeşimizi iyileştirmeye, babamızı teselli etmeye çalış; onlara ikisini de ne kadar sevdiğimi söyle.
>
> Seni binlerce kez öpüyorum ve bana her zaman iyi baktığın için ayrıca bin-

lerce kez teşekkür ederim; acıyı aş ve sık sık söz verdiğin gibi olaylara karşı koymak için cesaretli ol. Bana gelince, mutluyum, acılarım son bulacak ve şikâyet etmenin bir nedeni yok. Bana ait bütün kâğıtlar, giysilerim ve öteki eşyalar geri verilmeli, daha az bahtsız tutuklulara bıraktığım para dışında.

Th. Ferré

Yargıç Merlin aynı zamanda savaş ve infaz komitesindeydi.

Paris gibi taşra da soğukkanlı infazların kanıyla kaplandı.

30 Kasım'da, Satory cinayetlerinden iki gün sonra, Marsilya'da Gaston Crémieux denize kıyısı olan ve Pharo denilen düzlüğe götürüldü; orada daha önce, halk saflarına katılan Paquis isimli bir asker kurşuna dizilmişti.

Crémieux ateşi bizzat kendi komuta etti; "Yaşasın Cumhuriyet!" diye bağırmak istedi ama dudaklarından ancak kelimelerin yarısı döküldü. Her infazın ardından askerler ölenlerin önünde geçit töreni yapıyorlardı. Satory'de yaptıkları gibi, aynısını bando müziği eşliğinde Pharo'da da yaptılar.

Bir süre sonra, ölümle yargılanan ihtiyar Etienne'in cezası sürgüne çevrildi.

Gaston Crémieux'nun kapısında imzalarla dolu defterler vardı. Bu protesto hükümette bir endişe yarattı. Vicdanlarca onaylanmadığını görerek, terör yaratarak kendini dayatmak istedi.

Komün'den neredeyse bir yıl sonra, 22 Şubat saat yedide Satory'nin darağaçları yeniden kana bulandı. Komün'ün üç yiğit ile kahraman savunucusu Lagrange, Herpin-Lacroix ve Verdaguer, Herpin Lacroix'nın kurtarmak istediği ve kendi kaderlerini kendileri hazırlayan generaller Clément Thomas ve Lecomte'un ölümünü başka pek çokları gibi canlarıyla ödedi.

29 Mart'ta Préau de Vedel, 30 Nisan'da yaraları yüzünden koltuk değneğiyle yürüyen ama darağacında gururla ayakta duran Genton.

25 Mayıs'ta Mayıs günleri esnasında savunmaya karşı çıkan bir kişiyi öldürdükleri için Serizier, Boulin ve Boudin.

6 Temmuz'da Saint-Eloi yangını ve barikatların önündeki mücadelesi yüzünden Baudouin ve Rouillac.

Darağacına gelip ipleri çözdüler ve askerlere karşı mücadele ettiler, mezbahadaki hayvanlar gibi katledildiler.

"Bununla düşünüyorlardı" dedi bir subay, "yere saçılan beyinleri botunun ucuyla didikleyerek."

Kadavralar gibi mahkûmiyetler de yığılıyordu; kan sayıklamasının ardından, yargılamalar sayıklaması geliyordu. Versailles terörle sonsuz sükûneti gerçekleştireceğini sandı.

Bazı yazarlar gazete makaleleri yüzünden ölüme mahkûm oldu; mesela Maroteau *Montagne*'daki makaleleri yüzünden.

Bu gazetenin fikirlerini açıkladığı bildiri, olayların eksiksiz raporuydu. Bu yazıda Maroteau gerici tepkiden bahsederken şunları söylüyordu:

> Yalanları ve iftiraları tükettiklerinde, dilleri konuşmaz olduğunda teselli olarak burunlarını Matmazel de Sombreuil'ün* kan bardağının köpüğüne sokuyorlar.
> Clément Thomas'nın kefenini sallayarak, General Bréa'yı** mezarından çıkarıyorlar.
> Yeter!
> Ölülerinizden bahsediyorsanız bizimkileri de hesaba katın. Favre kardeş, kaldır eteğini ala boyanmasın ve gir eğer cesaretin varsa devrimin ölü çukuruna.
> Yığınlar büyüktür.
> İşte Prairial ve Thermidor, işte Saint-Merry Manastırı, Transnonain Sokağı, Tiquetonne Sokağı.***
> Ne rezil zamanlar, ne lanetli isimler!
> Üstelik fazla uzağa gitmeye, geçmiş yılların küllerini deşmeye gerek yok!
> Dün öldürürken bugün öldürmeye devam eden kim?
> Kim Charette ve Failly'yi**** askere aldı? Kim Vendée'de toplanma borusunu çaldı, kim Paris'e karşı Brötonları saldı?
> Kim Neuilly'de bir kızlar grubunu makineli tüfeklerle taradı?
> Sizi haydutlar!
> Ama bugün, kızıl bayrağın arkasında yürüyen çarpışma değil, zaferdir. Bütün kent borazanların sesiyle ayaklandı. Biz akbabalar sizi yuvanızdan alacağız ve siz gözlerinizi kırpıştırırken ışığa götüreceğiz.
> Komün bugün sizi suçluyor, yargılanacak ve mahkûm edileceksiniz, öyle gerekiyor!
> Heindrech,***** satırını siyah taşın üzerinde bile.
> Evet!
> *Montagne* gazetesini kurduğumda Rousseau ve Marat'ya yemin ettim, gerekirse öleceğim fakat gerçeği söyleyeceğim.
> Tekrar ediyorum, bu ip kaçkınlarının başı kesilmeli!
>
> Gustave Maroteau

---

* Bir efsaneye göre Fransız Devrimi sırasında babasını kurtarmak için devrimciler tarafından bir bardak kan içmeye zorlanan soylu bir kadın. (y.h.n.)

** 1848'de isyancılar tarafından öldürülen general. (y.h.n.)

*** Halkın katledildiği tarihler (Prairial ve Thermidor, devrimci takviminin aylarının adlarıdır) ve yerler ima ediliyor. (y.h.n.)

**** Transnonain Sokağı'nın katliamını yapan alayın teğmeni. (y.h.n.)

***** O zamanki Paris'in celladı. (y.h.n.)

Kim o zaman Versailles'ın cinayetlerinden iğrenildiğine şaşırabilir?

Montagne'ın 19. sayısı (sanırım son sayılarından biri, bu gazetesinin sadece yirmi civarında sayısı oldu) Maroteau'nun ölüm kararına neden oldu, yine de onu infaz etmeye cesaret etmediler; ceza, ömür boyu kürek cezasına çevrildi. Bu makalenin suçlanan bölümleri hâlâ elimde. Bu, Versailles'ın Blanqui'yi Paris Başpiskoposu ve pek çok papazla değiş tokuş etmesini reddetmesinden sonraydı.

La Montagne no 19, Gustave Maroteau

MONSENYÖR PARİS BAŞPİSKOPOSU,

1848'de, Haziran savaşı sırasında barikatların birinde bir başrahip öldürüldü: Bu, Paris Başpiskoposu Monsenyör Affre'dı.

Barikata taraf tutmaksızın, İncil'i vaaz edecek havari olarak, altın asasının ucuyla silahların dumanı tüten namlusunu kaldırmak için çıkmıştı.

Bu ölüm kendi adına Cavaignac'ın* endişelerini haklı gösteriyordu. Zindanın prangası altında kanayan ellerinde mor elbise paçavraları bulunmuş gibi yapıldı.

Bu yalandı! Bugün hâlâ darbenin nereden geldiği bilinmiyor. Kurşunun bir askerin silahından mı yoksa bir isyancının av tüfeğinden mi geldiği bilinmiyor.

Cumhuriyetçiler bu mübarek kan püskürmesi altında lanetliler gibi başlarını öne eğdiler.

Eğitim bizi şüpheci yaptı. Bitti, artık Tanrı'ya inanmıyoruz, 71 Devrimi Tanrısızdır, Cumhuriyet'imiz korsesinde bir ölümsüz çiçek buketi taşır.

Büyük çalışma davamız tembelleri ve asalakları yasaklıyor...

Haydi, papazlığa son verin, kolları sıvayın, üvendireyi ele alın, sabanı itin; öküzlere şarkı söylemek ilahilerden daha iyidir.

Ve bana Tanrı'dan bahsetmeyin, umacılar bizi artık korkutmuyor, uzun zamandır Tanrı artık sadece yağmalama ve cinayete bir bahanedir.

Guillaume kanımızın en temizini Tanrı adına miğferine doldurarak içmiştir, Ternes'i bombalayan Papa'nın askerleridir, Tanrı'yı siliyoruz.

Köpekler artık piskoposlara bakmakla yetinmeyecek, onları ısıracak. Kurşunlarımız papaz giysileri karşısında küçülmeyecek; Başpiskopos Darbois'nın kurşunlanacağı gün bizi lanetlemek üzere tek bir ses yükselmeyecek.

Darbois'yı rehin olarak aldık ve eğer Blanqui geri verilmezse ölecek.

Komün bunun için söz verdi; tereddüt ederse halk onun adına sözünü tutacak ve onu suçlamayın.

---

* Haziran 1848'deki isyanı bastıran general. (y.h.n.)

"Mahkemelerin adaleti başlarsa, halkınki biter" diyordu Danton, Eylül katliamlarının ertesinde.
Ah! Monsenyör Paris Başpiskoposu için çok korkuyorum.

Gustave Maroteau

Maroteau, *Montagne*'ın ilk sayısında, "Rousseau ve Marat'ya aynı yemini ettim: gerekirse öleceğim fakat gerçeği söyleyeceğim" diye yazmıştı. Bu hakikat, Versailles tarafından yaratılan korkunç şartlarda başka türlü hareket etme ve yazmanın imkânsız olduğuydu.

Maroteau'nun bir yasa haline getirdiği Rousseau'nun sözlerini zikrettiğim anda, bugün saygı gören cesetlerinin hâlâ orada yatıp yatmadığından emin olmak için Rousseau ve Voltaire'in mezarlarının açılması tuhaftır.

Evet oradalar, Voltaire bu kadar az ilerlediğimiz için iğneli gülüşüyle bize gülüyor. Rousseau'nun sakin iskeleti kollarını kavuşturmuş.

Maroteau bilhassa hakikati söylediği için mahkûm oldu fakat yirmi yıl sonra Cyvoct* için olduğu gibi onun için de kararın uygulanmasına cesaret edilemeyip ömür boyu kürek cezasına çevrildi, Nou Adası'ndaki zindana gönderildi.

Göğsünden rahatsız olan Maroteau, yola çıkmadan önce 18 Mart 1875'te, sanırım 27 yaşında, öldü.

Yaklaşık altı yıldır yakasını bırakmayan bir göğüs hastalığı çekiyordu ama son gelmişti, can çekişmeye başladığı için 16 Mart'ta ölmesi bekleniyordu.

Birden doğruldu ve doktora dönerek:

"Bilim, doğum günüm olan 18 Mart'a kadar hayatta kalmama izin veremez mi?" dedi.

"Yaşayacaksınız" dedi doktor, gözlerinin dolmasına engel olamayarak.

Ve gerçekten de Maroteau 18 Mart'ta öldü.

Karanlıkların gerilerinden halk adaletinin gelmesini bekler görünen gözleri uzun süre canlı sanıldı.

Alphonse Humbert de gazete makaleleri yüzünden ömür boyu kürek cezasına mahkûm oldu. 5 Nisan 1871 tarihli *Père Duchêne* gazetesinin, suçlanan kısımlarda bile bahsedilmeyen Chaudey'in tutuklanmasına neden olduğu iddia edildi. İşte bundan bazı bölümler:

---

* Haksız yere bir suikast için mahkûm edilen Lyon'lu anarşist aktivist Antoine Cyvoct. (y.h.n.)

Père Duchêne ilk defa oldukça yurtsever makalelerine bir ek yapıyor.
Père Duchêne asla bu denli mutlu olmayacak.
Sosyal olaylar ne kadar iyi gidiyor ve Versailles'ın yeteneksizleri ne kadar berbat durumdalar.
Nihayet *Père Duchêne*'in dilekleri kabul oldu ve şimdiden sonra ölebilir.
Kalp çarpıntıları on beş günden az olmak üzere üç kez muzaffer sosyal Devrim'i selamlamış olacak.
Ve biliyor musunuz, dostlarından yaklaşık yüz tanesi bugün öldürülmüş olsa da *Père Duchêne* neden mutlu?
Bu beceriksizlerin bütün tahriklerine rağmen bize ilk saldıranlar Versailles'ın adamları oldu.
İç savaşı başlatanlar –Fransız Cumhuriyeti'nin 79 senesinin haklı tarihine başvuruyorum–, iç savaşı başlatanlar onlardır.
Doğru, ulusun kurtuluşu için ölen yurtseverler oldu.
Zafer onların!
Ulus kurtuldu!
Ve gelecek ırkın onuru bizimki gibi kurtarıldı.
Yaralarınızı öpeceğiz; ah ulus adına ve sosyal Devrim için ölen yurtseverler!
Ve kızıl bayrağın renginin kanınızla gençleştirildiğini unutmayacağız.

Père Duchêne, 5 Nisan 1871

Rochefort da gazete makaleleri fakat daha çok İmparatorluğun düşüşünde üstlendiği büyük pay yüzünden müstahkem duvarların arasında sürgün cezasına mahkûm edildi.

İlk bombardımanlar sonrasında *Le Mot d'Ordre* gazetesinde yayımlanan makaleler Versailles'ı çok kızdırmıştı.

Mot d'Ordre, çalışma arkadaşlarım ve benim iç savaşı vaaz ettiğimiz bahanesiyle, bugün büyük Légion d'honneur tükürüğü* sahibi kaçak Vinoy tarafından ortadan kaldırıldı. Dufaure Genelgesi bundan böyle uzlaşma vaaz ettikleri zaman gazetelerin cezalandırılacaklarını bildiriyor. Kadınların alışveriş yapmak için geçtikleri caddelerde top mermileriyle devrilmelerini fena bulan ve mükemmel olsa da, düşmanlıkları durdurmanın herhangi bir yolunu öneren zavallı yazarlar bugünden başlayarak Versailles Adalet Bakanı tarafından en azılı suçlularla bir tutuluyor.
Siz Versailles'a gittiniz fakat babanız Paris'te kaldı ve bir gün Mont-Valérien'dan gelen bir bombanın odasına girdiğini ve onu yatağında ikiye böldüğünü öğreniyorsunuz. Dürüst Dufaure tarafından mülkiyet ve hatta aile düşmanı olarak görülmemeniz için iç savaşın devam etmesini avazınız çıktığı kadar istemelisiniz.
Yalnızca ılımlıların acımasız olduğunu sık sık fark ettik. Sadece acımasız olsalar; üstelik aptallar, zaten bizi kurtaran budur. Bugün bütün bu neşeli

---

* Prestijli Légion d'honneur askeri nişanı ima edilir ama Rochefort, bu ödüle saygı duymadığını göstermek için "tükürük" kelimesini kullanıyor. (y.h.n.)

insanları sevindiren manifestonun hazırlanmasına katılan sözde bakanlardan biri bile, hitap ettiği taşranın tek bir bölgeymiş gibi bunu haykıracağını düşünmemiştir:
Nasıl! Bir aydır Paris'in karnını deşiyor, kamu ve özel mülklerini deliyorlar ve eğer herhangi biri bunun artık fazla olduğunu söylemeye kalkarsa onun en ağır yasalara göre cezalandırılacağını ilan ediyorlar. O halde bu bakanlar Bitki Bahçesi'ndeki kafeslerden* mi bulundular?

Henri Rochefort

Özellikle izleyen iki kısım Versailles'ın öfkesine neden oldu.

Gıyaben ölüme mahkûm edilen Blanqui bulundu ve yakalandı, kabul. Onu yakalayan hükümete vicahen yargılatmak üzere yargıçlarının önüne çıkarmaktan başka bir şey düşmez. Fakat Versailles'a yerleşmiş yasallık âşıkları, hakkı olduğu Savaş Konseyi'ni bile onların tutsaklarına vermemesinin ardından, onu herhangi bir zindana kapatmayı ve hangi hapishanede tutulduğunu, ölü mü yoksa ölmek üzere mi olduğunu kimsenin bilmemesini daha uygun buldu.
İşte bu, öfkeli çılgınlığın bütün sınırlarını aşıyor. Adına sır dediğimiz bu korkunç ve faydasız şeye izin veren yasa, asla, hiçbir dönemde ve –ne kadar zalim olursa olsun– hiçbir iktidarda sanığın yok edilmesine yani ortadan kaybolmasına izin vermedi. Gerekirse ölümünden çıkarı olanlar tarafından hapishanede katledilmediğinin tespit edilmesi için, sanığın her zaman ailenin ilk talebinde gösterilmesi gerektiğini söyler yasa.
Oysa kardeşini görmeyi ya da en azından Versailles gardiyanlarının muhtemelen onu canlı canlı gömdüğü mezarını bilmeyi talep eden Blanqui'nin kız kardeşinin o dokunaklı mektubuna karşılık, hukukçu Dufaure'un eşliğinde hukukçu Thiers tutukluyla bütün iletişim ve düzen sağlanmadan önce durumu hakkındaki herhangi bilgi vermeyi reddettiğini söyledi.
Peki ya resmi yasa maddesi ve ikide bir başvurduğunuz ve Belediye Sarayı hükümetini tanımamakla bu kadar suçladığınız yasa? Bay Thiers'in Blanqui'ye karşı tutumunun iki değerlendirme biçimi yoktur. Bu durum yasa koyucular tarafından öngörülmüştü; suç olarak nitelendirilen bir davranıştır ve yürütme gücü liderinin ailenin talebine cevabı, yalnızca kürek cezasını çekmesini gerektirir.

H. Rochefort

Öteki kısım belki de daha çok tam burjuva kalbine vuruyordu: Saint-Georges Meydanı'nın bu fare deliği söz konusuydu ve ihtiyar cücenin ilk kaygısı orayı devletin hesabına bir saray gibi yeniden yaptırtmaktı.

Le Mot d'Ordre, 4 Nisan'da şu doğru değerlendirmeyi yayımlıyordu:

---

* Paris Bitki Bahçesi'nde hayvanat bahçesi de var. (y.h.n.)

Bay Thiers, Saint-Georges Sokağı'nda her çeşit sanat eseriyle dolu olağanüstü bir konağa sahiptir.
Bay Picard'ın, terk ettiği Paris kaldırımında olağanüstü bir evi var ve Bay Jules Favre Amsterdam Sokağı'nda kendine ait görkemli bir konutta oturuyor. Paris halkı çöküşlerine kazma darbeleriyle karşılık verseydi ve bir merminin isabet ettiği her Courbevoie evi için Saint-Georges Meydanı'ndaki sarayın ya da Amsterdam Sokağı'ndaki konağın duvarının bir parçası yıkılsaydı bu mal sahibi devlet adamları ne söylerlerdi?

H. Rochefort

Bunca insan göğsünü kurtarmak için ufalanan bir parça granit, içlerine şeytan girmiş Versailles'dakiler için o kadar büyük bir suçtu ki, hakikat yüze vurulunca kinlerinin sınırı kalkıyordu.

Öncelikle Rochefort'u bir savaş mahkemesine göndermek, ardından Paris'te Arcachon İstasyonu'nun kitapçısı tarafından saklanıp Edmond Adam tarafından götürülen çocuklarını yakalamak söz konusu oldu.

Versailles'lı Foutriquet'nin öfkesi Komün üyelerinin ölüm, hapis, sürgün cezalarıyla, evinin en güzel şekilde yeniden tasarlanmasıyla geçici olarak yatıştırıldı; yıkılmış olmasaydı devletin onu tekrar yapmayacağını düşünmüştü ve Rochefort'un makalesine bu yıkımla ilgili olarak büyük bir yer verdiğinden, bu denli suça yönelik makaleler için çok uzaklara sürgünle yetinilmesini istedi, bu da hoşgörüsünü ortaya koyacaktı. Dolayısıyla 20 Eylül 1871'de Rochefort, Henri Maret ve Mourot aşağıdaki inanılmaz suçlamalarla yargı önüne çıktı:

Yasaklanan gazete –kötü niyetle ve kamu huzurunu bozacak nitelikte yayımlanan yalan haberler–, iç savaşa teşvik amacıyla yapılan saldırı suç ortaklığı, yağmaya ve cinayete teşvikle suç ortaklığı! –hükümetin başına yönelik saldırılar!–, Ulusal Meclis'e yönelik saldırılar!

Başkan Merlin, korkutmak için *Mot d'Ordre*'un bütün makalelerine şiddetle saldırdı; imal edilebilecek bütün ölümcül araçların kendisine karşı kullanılacağını Foutriquet'ye bildiren 2 Nisan tarihli olanı, hükümet üyelerini soytarı yerine koyan 3 Nisan'ınkini, Blanqui hakkındakileri, Saint-Georges Meydanı'ndaki ev ve Vendôme Sütunu hakkındakiler. Gaveau, savcının iddianamesini okudu: sanrıları Rochefort için ancak müstahkem duvarların içinde ömür boyu sürgün cezasında muvaffak olabildi.

Yazı işleri sekreteri Moureau da aynı şekilde daimi sürgün cezasına çarptırıldı ama duvarların içinde değil.

Henri Maret'nin cezası beş yıl hapisti.

Paris dışında biraz fazla uzağa bir geziye çıkan Lockroy, birlikler girene kadar Versailles'da hapiste tutuldu. Foutriquet onu bu hapishane ile Meclis'te dokunulmaz vekil koltuğu arasında seçim yapmaya çağırdı. Hapiste kalmayı tercih etti.

Hapishanede beni görmeye gelen Bayan Meurice, kocasının da tutuklu olduğunu söyledi.

Versailles bütün dünyayı yakalamak isterdi.

Rochefort'un yargılanmasından birkaç gün sonra, karşısında ifade edilen bütün yeni iddiaların daha da delirttiği Gaveau, aklını tamameri yitirdi.

Komün'ün baktığı küçücük kimsesiz çocuklar yargılandı; sekiz, on bir ya da on iki, en büyükleriyse on dört, on beş yaşındaydı.

Islahevlerinde yirmi bir yaşına varmayı beklerken ne kadarı öldü!

İngiltere gibi İsviçre de Komün'ün kaçaklarını teslim etmeyi reddetti: Versailles'ın istediği Razoua'yı sakladı; Macaristan, Fraekel'i geri vermeyi reddetti. Dürüst bir adam, Puteaux Belediye Başkanı Roques de Filhol, belki de dalga geçmek için kürek cezasına mahkûm oldu!

Komün yönetiminde mâlikanelerin idarecisi olan Fontaine, Tuileries Sarayı'nın yangınında yiten biblolar yüzünden yirmi yıl kürek cezasına mahkûm oldu. Thiers'in evindeki gümüş eşyalar ve *sözde sanat objeleri* mobilya deposu ve müzelerde bulundu; göklere çıkarılmışlardı ama sanat eseri olarak hiçbir değerleri yoktu.

Satory'deki son infaz 22 Ocak 1873'te vuku buldu: Komün üyesi Philippe, Benot ve Decamps, Tuileries yangınıyla Paris'in savunmasına katıldıklarından.

"Yaşasın sosyal Devrim! Yaşasın Komün" diye haykırarak yere yığıldılar.

Eylül ayında benzer olaylar yüzünden Lolive, Demvelle ve Deschamps kurşuna dizilmişti: "Korkaklara ölüm!" diye bağırdılar yere yığılırlarken, "Yaşasın Evrensel Cumhuriyet!"

Onun için dimdik öldükleri darağacından, Cumhuriyet ne güzel görünüyordu.

Bu iki yıl boyunca Satory, toprak sulansın diye kan içti.

Komün ölmüştü ama devrim yaşıyordu. Her döneminde insanlığın geliştiği bütün ilerlemelerin bu sonu gelmez doğuşu, çağdan çağa yeni bir biçim oluşturur.

4 Aralık'ta Lisbonne, kürek mahkûmuyken on yıl boyunca sürüklediği koltuk değneklerine dayanarak onu ölüme mahkûm eden Savaş Konseyi önüne çıktı; ceza daha yavaş bir ölüme, ömür boyu kürek cezasına çevrildi, yine de önceden bitti.

Ardından Kamu Kurtuluş Komitesi Sekreteri Heurtebise yargılandı.

Versailles'a karşı yazı yazan kim varsa peşine düşüldü.

Lepelletier, Peyrouton yıllarca hapiste kaldı.

Savaş Konseyleri, BAY İMPARATORLUK KOMİSERİ'nin *raporuna* ve *iddialarına* göre suçlu bulunduğumuz, İmparatorluk idaresinde basılı sayfaları hiç değiştirmeksizin kullandığından, eğer isteseydik yargılanmalarımız iptal edilebilirdi!

Fakat Savaş Konseyleri, katilleri ve tenkitçileri karşısında Komün'ün alkışlanabildiği tek kürsüydü ve biz itiraz etmiyorduk.

Nihayet 11 Aralık'ta, 16'sı sabah saat on bir buçuk olarak bildirilen celbimi aldım. İşte, daha önce zikredilen "Bay İmparatorluk Komiseri" ifadesini içeren bu belgenin bir kopyası.

EVRAK NO: 10

BİRİNCİ ASKERİ BÖLÜK

Askeri hukuk yasasının 108 ile 111. Maddeleri

YARGILAMA

1. askeri bölük genel komutanı,

Paris'te öğretmen, adı geçen Michel Louise'e karşı yürütülen prosedür gereği;

Bay raportörün raporu ve görüşü, Savaş Konseyi önüne gönderme taraflısı Bay İMPARATORLUK KOMİSERİ'nin iddiaları doğrultusunda;

Michel isimli şahsın 1871'de, bir üniforma giyerek Paris'te bir ayaklanma hareketine belli silahlar taşıdığına ve kullandığına dair yeterince delil bulunduğundan ve bu 24 Mayıs 1834 tarihli yasanın 5. Maddesince belirlenen ve cezalandırılan bir suç olduğundan;

Askeri hukuk yasasının 108 ve 111. Maddeleri gereği;

Michel'in yargılanmasını kararlaştırır;

Ayrıca Michel'e isnat edilen suçlar hakkında hüküm verecek olan Savaş Konseyi'nin 16 Aralık sabah saat on bir buçukta çağrılmasını kararlaştırır.

11 Aralık 1871 Versailles karargâhı.

1. Askeri bölük genel komutanı,

Appert

Aslı gibidir. Sanığa tebliğ.

Komutan Gariano

Aeullyes

Son imza belirsizdir.

29 Aralık 1871 tarihli (44. yıl, resimli dizi) *Le Voleur* gazetesinin 756. sayısında bir tür tanıtımdan sonra yer alan yargılama kararını buldum.

Hepimizin hikâyesini ve mezbahanın korkunç hikâyesinin ardından hapishanelerin karanlık hikâyesini, bu kadar az sayfa kalınca nasıl anlatabilirim. Yargılama kararımla ilgili, o zamana dek sandığımdan çok daha az zehirli *Le Voleur* gazetesinde (*le Droit* gazetesine göre) bu yargılamadan önce gelen birkaç satırı zikrediyorum.

Askeri mahkeme,
Versailles 6. Savaş Konseyi

YENİ THÉROIGNE

Son sayımızda kendisine yapılan suçlamaları göğüsleyen, inkârların ve hafifletici sebeplerin arkasına sığınmayan, Komün'ün kahramanlarından biri, Louise Michel isimli *kız*ın mahkûmiyetinden kısaca bahsetmiştik.

Bu olay kısaca bir değinmeden çok daha fazlasını hak ediyor ve eminiz okurlarımız, fotoğrafçı Appert'in eserine göre çizilen portresini sonraki sayfalarda gösterdiğimiz Louise Michel'i daha yakından tanımaktan rahatsızlık duymayacaklar.

O ve Terörün öfkeli baküs rahibesi Théroigne de Méricourt arasında 6. Savaş Konseyi'nin tartışmalarını okuyanların gözünden kaçmayacak benzerlikler vardır.

Louise Michel mükemmel bir devrimci örnektir, Komün'de önemli bir rol oynamıştır; devrimci nefes yanında, onun esinleyicisi olduğu da söylenebilir.

Louise Michel öğretmen olarak yükseköğrenim gördü. Oudot Sokağı 24 numarada oturuyordu – son zamanlarda öğrencilerinin sayısı 60'a ulaşmıştı. Aileler, ona emanet ettikleri çocuklarına ilgisinden ve öğretmenliğinden memnundu.

Mahallesinde sevilen ve sayılan bu kadının eğitmenlik görevini layıkıyla yerine getirdiği biliniyordu. Dalkavukluğa giren her şeyi bırakıyorum. Yetenekleri ortada...

18 Mart'ta, idareyi yardımcılarına bırakarak görevini ihmal etse de, kurumunu terk etmeyen Louise Michel, canlı bir hayal gücüyle, ateşli bir şekilde politikaya atılır, 93'ün gözü dönenlerini hatırlatan bir dille sivrildiği kulüplere girip çıkar; halk özgürlüğü hakkındaki fikirleri ve teorileri, başkaldırı hareketinin başındaki adamların dikkatini ona çeker, konseylerinin merkezine kabul edilir ve konuşmalarına katılır.

Düşündüğüm ve toplum suçlarına tanık olduğumdan beri hayatımı adadığım fikirler için uzun zamandır birlikte mücadele ettiğim yoldaşları tam 18 Mart'tan itibaren daha az sıklıkla görür olmuştum. 3 Nisan'dan baş-

layarak Versailles birliklerinin kente girmesine kadar, sefer arkadaşlarımı ancak iki kez, Paris'e birkaç saatliğine gitmek için terk etmiştim. İçinde yer aldığım 61. tabur geri dönünce, ötekilerle, Kayıp Çocuklar, Keşif Erleri, Montmartre topçularıyla kâh Clamart İstasyonu'na, kâh Montrouge'a, kâh Hautes-Bruyère tabyasına, kâh Issy Kalesi'ne ya da Neuilly'ye gidiyordum. Yargıçlar yanılmasaydı bu kadar uzun soruşturma yapmaları zahmetine değmezdi; zaten bunlar bütün gücüm ve bütün kalbimle Komün'e hizmet ettiğimi kabul ediyorlardı, bu gerçekti. O zamandır Savaş Konseyi yargıçlarının daha kötüsünü gördüm.

Gazeteye devam edelim.

Sanığın oynadığı rolün hülasası bu; ona enerji ve erkeksi özelliklerini katarak oturumda altını çizdiği rol.

Louise Michel muhafızlar eşliğinde getirildi. Otuz altı yaşında, ortalamaya göre uzun boylu bir kadın.

Siyah giysiler içerisinde, bir eşarp kalabalık dinleyici kesiminin merakından yüz hatlarını gizliyor; yürüyüşü kararlı ve kendinden emin, yüzü hiçbir coşkunluk ifade etmiyor.

Alnı geniş ve geriye doğru eğimli, aşağı doğru genişleyen burnu ona zeki olmayan bir hava veriyor, saçları kahverengi ve gür.

En göze çarpan özelliği, neredeyse büyüleyici sabitlikteki büyük gözleridir. İnsan ruhunun duygularını dikkatle incelemeye çalışan gözlem yetisini bozan ve engelleyen bir soğukkanlılıkla sessizce ve kendine güvenle yargıçlara bakıyor.

Bu telaşsız alından, davranışının hesabını vermeye çağrıldığı askeri mahkemeye cesaretle karşı koymaya kararlı olduğu dışında hiçbir şey okunmuyor; tavrı basit ve mütevazı, sakin ve sade.

Raporun okunması esnasında, onu dikkatlice dinleyen sanık, yas eşarbını omuzlarına indiriyor. Bakışlarını yazmana çevirdiğinde, ona karşı yöneltilen bütün suçlamalar kendisinde bir protesto duygusu yaratıyormuş ya da gerçeği yansıtmıyorlarmış gibi güldüğü görülüyor.

İşte rapora bakarak 4 Nisan tarihinde *Le Cri du Peuple* gazetesinin yayımladığı şey:

Mertçe savaşan yurttaş Louise Michel'in Issy Kalesi'nde öldürüldüğü söylenti uydurmadır.

Bizim de hemen tespit ettiğimiz gibi, Allahtan Jules Vallès'in* kahramanı bu parlak hadiseden basit bir burkulmayla çıktı.

Gerçekten de Louise Michel bir çukuru atlarken bir burkulma yaşamış ve hiçbir mermi ona isabet etmemişti.

Rapor, kendi bestelediği *Les Vengeurs* [İntikamcılar] adlı bir şarkının ilk bölümünü zikrediyor:

---

* Komün üyesi, *Le Cri du Peuple* gazetesinin kurucusu ve Louise Michel'in arkadaşı. (y.h.n.)

Kadeh çirkefle dolu,
Yıkamak için kan gerek.
Adi kalabalık, ye, iç ve uyu,
Halk orada, uğursuz ve büyük,
Orada krallar, gölgede bekliyor,
Ölmüş olduğunda gelmek için.
Zaten uzun zamandır uyuyor,
Karanlık mezarına uzanmış.[2]

Burada *Le Droit*'ya göre *Le Voleur*'ün raporunu Lissagaray'ın özetiyle devam etmek üzere bırakıyorum:

> Kendimi savunmak istemiyorum, savunulmak istemiyorum, diye haykırıyor Louise Michel; bütün kalbimle sosyal devrime katılıyorum ve bütün eylemlerimin sorumluluğunu üstleniyorum; onları çekincesiz kabul ediyorum. Beni generallerin infazına katılmakla suçluyorsunuz; buna şöyle cevap vereceğim: Onlar halkın üzerine ateş açmak istedi; böyle emirleri verenlerin üzerine ateş açmakta tereddüt etmezdim.
> Paris yangınına gelince, evet, ona katıldım, Versailles istilacılarına alevden bir barikat kurmak istiyordum; hiçbir suç ortaklığına girmedim, kendi içimden geldiği gibi hareket ettim.
> Raportör Dailly ölüm cezası istiyor.
> Louise Michel: Savaş Konseyi olduğunu iddia eden, yargıçlarım olarak davranan fakat af komisyonu gibi kendini saklamayan sizden istediğim şey, kardeşlerimizin öldüğü Satory alanıdır; toplumdan uzaklaştırılmam gerek, size bunu yapmanız söylendi. Peki! Vali haklı. Mademki özgürlük için atan her yüreğin yalnızca biraz kurşuna hakkı var, ben de kendi payımı istiyorum. Yaşamama izin verirseniz, intikam diye bağırmaktan vazgeçmeyeceğim ve kardeşlerimin intikamını af komisyonunun katillerinden isteyeceğim.
> BAŞKAN: Devam etmenize izin veremem.
> LOUISE MICHEL: Bitirdim! Eğer korkak değilseniz, beni öldürün.
> Onu hemen öldürmeye cesaretleri yoktu. Müstahkem duvarların arasında sürgün cezasına çarptırıldı.
> Louise Michel kendi türünde tek değildi. Bayan Lemel, Augustine Chiffon gibi pek çokları, zincire vurulu olsalar da Parislilerin ne olağanüstü kadınlar olduğunu Versailles'lılara gösterdi.[3]

Bizi Yeni Kaledonya'ya götürecek devlet gemisini beklediğimiz, ıslahevi-hapishaneye dönüştürülmüş eski şato, Auberive Merkez Hapishanesi'ne gelen Augustin Chiffon, koluna hapishane numarası basılırken "Yaşasın Komün!" diye bağırdı. Benim numaramın

---

2. *Le Voleur* (*Le Droit*'ya göre, 29 Aralık 1871), s. 1083 ve 1086.
3. Lissagaray, *Histoire de la Commune de 1871* [1871 Komünü'nün Tarihi], s. 434 ve 435.

2182 olduğunu hatırlıyorum. Benden önce geçen bu 2181 kişi ne korkunç bir kuyruktu!

Bayan Lemel, çok sonra yargılandı; Komün'den sonra hayatta kalmak istemediğinden, bir kömür sobasıyla odasına kapanmıştı. Tutuklanmaya gelindiğinden Savaş Konseyi için ölümden kurtarıldı.

Mahkemeyi beklerken, pek çok kez kendisine teklif edilen firarı reddettiği bir düşkünler evine kaldırıldı.

Madam Lemel Auberive'e geldiği zaman, hepimizin "Yaşasın Komün!" çığlıklarıyla karşılandı; Excoffons, Madam Poirier, Chiffon ve dokumacıların, bayraklarına: "Ya çalışarak Yaşamak, ya Mücadele Ederek Ölmek!" yazdığı zamanlarda Lyon'da mücadele eden* ihtiyar bir kadın için aynı şey yapmıştık. Bütün güçleriyle Komün için mücadele etmişti; adı, Bayan Deletras'dı.

Hapishanede birkaç gün kaldıktan sonra her şey söylenmişti. Bu hapishanede bir hava deliğinden çevrenin büyük bir kısmı görülebiliyordu. Tören alayı günleri hapishaneye ya da törene gitmek yönetmelikte yer aldığından, Corpus Christi yortusuna** gittik; Aube ilinin her köşesinden bizi görmeye gelen meraklılar epey düş kırıklığına uğradı.

---

* Lyon'da 1831'deki dokuma işçilerinin ayaklanması ima edilir. Louise Michel'in zikrettiği sloganın aslı şöyle: "Ya çalışarak özgür yaşamak, ya mücadele ederek ölmek." (y.h.n.)

** Paskalya'dan 60 gün sonraki perşembe gününde gerçekleşen, İsa'nın "gerçek" et ve kanının ayin esnasında yenilerek mayasız ekmeğe ve şaraba dönüşmesini kutlayan bir katolik yortusu. (y.h.n.)

Beşinci Bölüm
O Gün Bugündür

I
Hapishaneler ve Cezaevi Gemileri Yeni Kaledonya Yolculuğu Rochefort'un Firar Edişi-Kaledonya'da Yaşam-Geri Dönüş

Sonunda toprak özgür olsun diye,
Yiğitler ona kanlarını veriyor;
Her yerde kefen kıpkırmızı
Ve ölüm onu sarsarak ilerliyor.
(L. M.)

Bunca hatıradan birkaç kelimeyle bahsetmek için satırları derleyip toplamanın gerektiği yer orasıdır.

Köknarların altında kıvrılan dar yolları, gemilerdeki gibi rüzgârın üflediği yatakhaneleriyle Auberive Hapishanesi'ni yeniden hatırlıyorum. Beyaz başlıkları ve bir iğneyle boyunlarına tutturulmuş eşarplarıyla yüz yıl önceki köylülere benzeyen sessiz tutsak kadınların sırasını da.

Katedilecek yollara göre raylara bağlanan veya koşulan hapishane arabasında Versailles'dan yirmi kişiydik.

Yola çıktığımız gece ancak haberdar edildiğimizden, ailelerimize haber verememiştik; ertesi gün görüş günüydü, Arras Hapishanesi'ne gidişimdeki gibi. Annem ve pek çokları Versailles'a geldi ve sürgünü beklemek üzere merkez hapishaneye gönderildiğimiz cevabını aldı.

Annem soğuktan çok bu haberden dolayı donmuş vaziyette Paris'e döndü. Çok sonradan, bana daha yakın olmak için Clermont'daki kız kardeşinin yanına gittiğinde, ağır hasta olduğunu öğrendim. Yakın akrabalarımızın çok nadir ve çok kısa ziyaretleri dışında, dışarıyla iletişim kurmadan kendi düşüncemizle yapayalnızdık.

Mademki tek olayımız, olup bitenleri belki bizden daha az bilen yeni gelen tutuklulardı, bizden, hatta benden daha sık konuşmak

zorunda kalacağım. Zaman zaman köyün tellalı hükümetin kimi kararlarını meydanda ilan ediyor, aynı metni sokaklarda tekrar ediyordu. O tarafın pencereleri açıkken rüzgâr getiriyorsa, köyün sakinleri kadar biz de resmi emirle okunan kararı duyuyorduk.

Thiers'lerin, Mac-Mahon'ların, Brogli'lerin manifestoları, Cumhuriyetlerin en kötüsünde hiçbir şeyin değişmediğini gösteriyordu.

Auberive'de yazılan eserlerden bana yalnızca birkaç dize ve bazı parçalar kaldı. Dönüşten bir süre sonra Henri Place'ın *L'Excommunié* [Aforozlu adam] kitabında yayımlanan L*a femme à travers les âges*'dan [Taihte Kadın] elimde kalan sadece birkaç sayfadır.

La Conscience [Vicdan] ve *Le Livre des morts* [Ölülerin kitabı] kayboldu, *Le Livre du bagne*'ın[Zindanın kitabı] müsveddesinin nerede olduğundan haberdar değilim. "2182 nolu tutsak" adıyla imzalanmış ilk kısmı Auberive'de, ikincisi de, okyanusu aştıktan sonra, dönüşümden birkaç yıl sonra, Clermont Merkez Hapishanesi'nde yazıldı ve "1327 nolu tutsak" adıyla imzalandı.

Özgürlük için mücadele edenlerin eserleri ve yaşamı böyle, kâğıt parçaları gibi, yolda kalmıyor mu?

Auberive'in pencerelerinden gördüğümüz, beyaz ve kalın sonsuz bir kar tabakasıydı; odalar büyük ve yankılıydı, ölülerin dadandığı bir rüya evine benziyordu.

Danaé adlı gemi 72 Mayıs'ında gitmişti; *Guerrière, Garonne, Var* gitmişti; keza *Sibylle, Orne, Calvados*; hâlâ yola çıkış emrimiz gelmemişti.

Olayları akışına bırakmış bekliyorduk; hayatta kalmak duygusunu yok etmeksizin, bir kentin öldüğünü görenler gibi sakindik.

Bu dönemden kalan bazı dizeler o anki duyguları ifade eder:

KIŞ VE GECE
Auberive Merkez Hapishanesi, 28 Kasım 1872

Esin ey kış rüzgârları, düşün ey karlar,
Buzlu kefenlerinin altında ölülere daha yakınız.
Gece sonsuz, gündüz kısa olsun:
Soğuk ölüler ardından kışları sayıyoruz.

Kara bulutların altındaki
Kara konserlerinizi ne kadar severim ey köknarlar,
Rüzgârın kımıldattığı dallarınız
Arp ezgileri gibidir.

Karanlığa inenler
Asla bize geri dönmeyecek.
Dün ya da sayısız pek çok gün
Büyük huzur içinde uyurlar.
Mezara konacak ölüleri
Bir kefene sarar gibi,
Ne zaman bizim çağımızın
Bir palto gibi üzerimize kapandığı görülecek?
Demete dönüşen buğday misali,
Gelecek muhteşem bir şekilde büyüyecek
Doğan kızıl güneş altında,
Kanla sulanan topraklarda.

Esin ey kış rüzgârları, düşün ey karlar,
Buzlu kefenlerinin altında ölülere daha yakınız.
Gece sonsuz, gündüz kısa olsun:
Soğuk ölüler ardından kışları sayılıyoruz.

No 2182

Kışın, yeşil köknarların altında, bahçe geçitlerinde tutsakların yorgun ayaklarındaki sabolar hüzünle çınlıyor, donmuş toprağa ritimle çarpıyor, bu arada kuyruk yavaşça ilerliyordu.

Bu yörede kış çetin, kar kalındı; taştanmış gibi karla yüklü dallar yere eğiliyordu.

Komün'ün tutsakları, yargılanmalarının ardından nakledildikleri bütün hapishanelerden beraber olduğumuz geniş salona geliyordu; mertçe çarpışanlar ve çok az şey yapan diğerleri; Bayan Lemel, Poirier, Excoffons, Maria Boire, Bayan Goulé, Bayan Deletras ve ötekiler Komün'e hizmet ettikleri için şikâyet etmiyordu.

Bayan Richoux da şikâyetçi değildi ama mahkûmiyeti haksızdı.

Yaptığı şundan ibaretti: Saint-Sulpice Maydanı'ndaki bir barikat o kadar alçaktı ki, mücadelecilere yaramaktan çok engel oluyordu; iyi yetişmiş bir kadın olarak, acıma duygusuyla barikatı olabildiğince kaldırmaya girişti; kiliseler için heykeller satan bir dükkân her ne hikmetse açıktı, kaldırım taşı bulamadığından bunun için oldukça ağır ermiş yontularını kullandı; evinden çıkmaya hazırlanırken, eldivenlerini giymiş, oldukça şık bir vaziyette yakalandı. Gerçekten de ancak aftan sonra geri dönmek üzere evinden çıktı.

"Aziz heykellerini barikatlara atan siz misiniz?"

"Kesinlikle evet, heykeller taştan ama ölenler etten kemiktendi" dedi.

Bunun için *müstahkem duvarların arasında sürgüne yollanma* cezasına çarptırıldı fakat onun sağlığı o denli bozuktu ki, sürgüne gönderilemedi.

Daha ihtiyar olan Bayan Louis'nin kendisi hiçbir şey yapmasa da, çocukları Versailles'a karşı savaşmıştı. Mahkûmiyetinin onları kurtaracağını düşünerek, yargılanması sırasında ona karşı ne söylenirse söylensin ses çıkarmadı; Kaledonya'ya gelişinden ölümüne kadar böyle düşündü ve kimse ona çocuklarının muhtemelen öldüğünü söylemeye cesaret edemedi. Ona haber yollayamıyorlardı, diye düşünüyordu. Bir başkası, saçların pudralandığı zamanki gibi beyaz saçlarının altında çehresinin düzgün ve genç görüntüsü yüzünden Markiz dediğimiz Bayan Rousseau-Bruteau, en çok bir akrabasıyla adı aynı olduğu için oradaydı. Kuşkusuz Komün'e düşman değildi fakat Kaledonya yolculuğu sonrasında hiç olmadığı kadar devrimci oldu.

Bayan Adèle Viard da aynı koşullardaydı: Viard adlı Komün üyesinin akrabası sanıldı oysa yalnızca yaralıları tedavi etmişti.

Ölüm cezaları kürek cezasına çevrilen Elisabeth Rétif, Suétens, Marchais, Papavoine de sadece yaralıları tedavi etmişti; buna rağmen dördü de Cayenne'e gittiler ve Rétif hiç geri dönmedi.

24 Ağustos 1873'te sabah saat altıda sürgün yolculuğu için çağrıldık. Önceki gün annemi görmüştüm ve ilk defa saçlarının beyazladığına dikkat ettim, zavallı anacığım!

İki erkek, iki kız kardeşi vardı; hepsi onu çok severdi; kız kardeşlerinden hali vakti yerinde olanı onu yanına alacaktı. Pek çokları kendi anneleri konusunda benim kadar sakin değildi; dolayısıyla şikâyet edecek bir şeyim yoktu.

Hapishanedeyken Kaledonya'da bizden daha mutsuz olan hastaların ve yaşlıların elemesi yapıldıktan sonra, hükümet tarafından gönderilen listeyi takiben çağrıldık; sanırım yirmi kişiydik ve sıramız şöyleydi.

Numara: 1. Louise Michel, 2. Bayan Lemel, 3. Marie Caieux, 4. Bayan Leroy, 5. Victorine Gorget, 6. Marie Magnan, 7. Elisabeth Deghy, 8. Viard'ın eşi Adèle Desfossés, 9. Bayan Louis, 10. Bayan Bail, 11. Bayan Taillefer, 12. Théron, 13. Bayan Leblanc, 14. Adélaïde Germain, 15. Bayan Orlowska, 16. Bayan Bruteau, 17. Marie Broum, 18. Marie Smith, 19. Marie Caieux ve 20. Bayan Chiffon ve Adeline Régissard, sadece bir ya da iki yıl sonra geldiler.

Yola çıkışımız esnasında Versailles adaletinin 32.905 kararı söz konusuydu; içlerinde –iyi ki– 33'ü gıyaben olmak üzere 105 ölüm cezası vardı, hâlâ devam ediyordu.

On altı yaşından küçük kırk altı çocuk, babalarının kurşuna dizildikleri ya da Komün tarafından evlat edinildikleri için cezalandırılmak amacıyla ıslahevlerine yerleştirildi.

Hapsedilenlerin çoğu ölmüştü; hükümet bu ölümlerin 1.179'unu itiraf etti.

1879'da Versailles adaleti, resmi olarak kabul ettiği şeylerin genel bir sayımını yaptırdı; buna göre ellerinden 5.000 asker ve 36.309 vatandaş geçmişti.

Ölüme mahkûm edilenlerin sayısı o sırada 8'i kadın olmak üzere 270'e yükseliyordu.

Bu genel sayım şöyle sergilendi (1 Ocak 1871, Lissagaray'ın *Histoire de la Commune* [Komün'ün Tarihi] *kitabı*):

8'i kadın 270 ölüm cezası.
29'u kadın 410 kürek cezası.
20'si kadın 2.989 müstahkem duvarların arasına sürgün.
16'sı kadın, 1'i çocuk 3.507 duvarsız sürgün.
8'i kadın 1.269 siyasi tutuklu.
10'u kadın 64 kamu hukuku tutuklu.
29 bayındırlık işleri.
432 üç ay ve altında hapis cezası.
90'ı kadın, 1'i çocuk 1.622 üç aydan bir yıla hapis cezası.
15'i kadın ve 4'ü çocuk 1.344 bir yıldan fazla hapis.
Biri kadın 147 polis gözetimi.
9 para cezası.
Islahevine gönderilen 16 yaşından küçük 56 çocuk.
Toplam, 197'si kadın 13.450.
Bu rapor, ne Versailles yargılaması dışında Savaş Konseyleri tarafından hükmedilen mahkûmiyetleri ne de ağır ceza mahkemelerininkini zikrediyordu.
15 ölüm, 22 kürek, 28 müstahkem duvarların arasında sürgün, 29 duvarsız sürgün, 74 siyasi tutukluluk, 13 kamu hukuku tutukluluk ve belli sayıda daha küçük görülen suçlar için hapis cezasını da eklemek gerekir. Paris ve taşrada mahkûm edilenlerin toplam sayısı, 170'i kadın ve 60'ı çocuk olmak üzere, 13.700'ü aşıyordu."

Lissagaray, *Histoire de la Commune de Paris*

Yolculuğumuzun ilk aşaması büyük bir arabada geçti; ancak Langres'da bizi Larochelle'e kadar götürecek hapishane arabasını bulacaktık.

Arabamız, sanırım Boulets Meydanı yakınlarında Langres'ı geçtiği sırada bir atölyeden beş altı işçi çıktı; çıplak kolları simsiyahtı, demirci olmalıydılar, kasketlerini çıkararak bizi selamladılar.

İçlerinden saçları tamamen beyaz olan biri, şiddetli bir kırbaç darbesinin arabayı daha da hızlandırmasına rağmen, "Yaşasın Komün!" olarak duyduğum bir çığlık attı.

Gece Paris'e vardık; hapishane arabasında yatılıyordu.

Çarşamba günü öğleden sonra saat dörde doğru Larochelle Tutukevi'ndeydik.

Comète gemisi bizi Larochelle'den Rochefort'a nakletti ve *Virginie* gemisine bindik.

Dost yelkenliler gün boyu *Comète*'e eşlik etmişti; bu gemilerden bize el sallıyorlar, biz de mendil sallayarak karşılık veriyorduk; rüzgâr mendilimi alıp götürdüğünden onlara hoşça kalın demek için siyah eşarbımı salladım.

Beş ya da altı gün boyunca sahilleri takip ettik, sonra hiç. On dördüncü güne doğru, ikisi bir süre daha bize eşlik eden son büyük deniz kuşları da ortadan kayboldu.

Dalgaların üzerinde güzel, eski bir yelkenli savaş firkateyni olan *Virginie*'nin alçak bataryalarındaydık. Arka sancak tarafındaki en büyük kafeste biz ve Bayan Leblanc'ın iki küçük çocuğu kalıyorduk; oğlu altı yaşında ve Chantiers Hapishanesi'nde doğan kızı birkaç aylıktı.

Bizim karşımızdaki kafeste Henri Rochefort, Henri Place, Henri Ménager, Passedouet, Wolowski ve hiçbir şey yapmadığı halde sürgün edilenlerden ve adı Chevrier olan biri vardı.

Kafesten kafese konuşmak kesinlikle yasaktı ama yine de yapılıyordu.

Rochefort ve Bayan Lemel ilk andan başlayarak sonuna kadar hasta oldu; bizim aramızda da öyleleri vardı fakat hastalıkları yolculuk boyunca devam etmedi; kendi adıma mermilerden kurtulduğum gibi deniz tutmasından da kurtuldum fakat Rochefort ve Bayan Lemel kafeslerinde hiçbir şeyden zevk almazken ben yolculuğun tadını çıkardığım için gerçekten suçlu hissediyordum.

Denizin yükseldiği, rüzgârın fırtına şeklinde estiği günler oldu, geminin dümen suyu, biraz ötede güneşte parlayan tek bir akıntı halinde birleşen elmastan iki nehir yapıyordu.

19 Eylül'de, kâh yelkenleri zorlayıp kâh dindirerek ilerlerken görüş açısında garip bir bina belirdi; akşam bir manevra oldu, iki

kuru top atışının ardından bina kayboldu, geceydi, karanlıkta iki beyaz yelken göründü, artık geri dönmedi. Bu gemi bizi kurtarmak mı istiyordu?

22 Eylül'de deniz kırlangıçları direklere tünedi.

İşte Kanarya Adaları. Palma açıklarındayız.

Sık sık, sonsuz ilerleyişini durdurmadan, bir başkasını gömmek için bir mezar bırakarak, muhtemelen yataklarını terk edip bizi kaplayacak denizlerin yuttuğu kıtaları düşündüm.

Rüzgâra açık iki körfez, uzakta Ténériffe'in tepesi.

Biraz daha uzakta gökyüzünde yitmiş mavi bir tepe. Bu Caldera Dağı mı yoksa bulutların yükseltileri mi?

Palma'nın evleri dalgalardan fırlamışa benziyor, mezarlar gibi hepsi beyaz; kuzeyde bir tepenin üzerinde kale var.

Gemiye meyve getiren yöre halkı olağanüstü. Belki de ataları Atlantis'te oturan Guançeler bunlar?

Ardından Sainte-Catherine Brésil; *Virginie* orada demir tarıyordu, zirvelerin bulutlara karıştığı yüksek dağların yarım dairesini keşfedebiliyorduk. Sağda, bir tarafta limana giren gemiler ve bir kale. Kafesimizin tarafının yüksek bir yerindeki lombardan dışarısı görülebilirdi; güvertenin üzerinde gezinti vaktinde daha da iyi görüyorduk.

Cap'ın açık denizi benim için bir büyülenme oldu.

Komün'den önce Chaumont ve Paris, Komün'ün hareket seferleriyle Paris'in çevresi, ardından hapishaneler dolayısıyla Fransa'nın bazı kentlerinden başka hiçbir yer görmemiştim; şimdiyse bütün hayatı boyunca yolculuk etme hayali kuran ben, yalnızca dalgaların ve rüzgârın sesinin duyulduğu iki ıssızlık arasındaymışçasına, gökyüzü ile su arasında okyanusun tam ortasındaydım.

Derin bir gecede, kar güverteye düşerken Güney Kutup Denizi'ni gördük.

Her yerden olduğu gibi oradan da bana birkaç şiir dizesi kaldı.

KUTUP DENİZLERİNDE

Kar düşüyor, dalga yükseliyor,
Hava buz gibi, gökyüzü simsiyah,
Gemi büyük dalgaların altında gıcırdıyor
Ve sabah geceye karışıyor.

Denizciler, sıkı bir çember oluşturarak,
Şarkı söyleyip dans ediyor:

Gürleyen sesiyle bir org gibi,
Yelkenlere rüzgâr esiyor.

Soğuk onlara ulaşmasın korkusuyla,
Buzlu kutba
Breton fundalıklardan bir ezgi,
Geçmişin eski bir ozan şarkısını söylüyorlar.

Ve yelkenlerdeki rüzgâr uğultusu,
Naif ve eski bu ezgi,
Kar, yıldızsız gökyüzü,
Gözleri yaşla dolduruyor.

Yüreğe bu denli dokunan
Bu ezgi büyülü bir şarkı mı?
Hayır, bir Armorica şarkısıdır,
Katırtırnağı çiçekleriyle dolu,

Ve bu kutup denizlerinin rüzgârıdır,
Çelik borularda gürleyerek söylüyor
Yarınların efsanesinin
Yeni ozan şarkılarını.

Virginie'de, L. Michel

Geçtiğimiz bölgelerin yarattığı etkiyi aklımdan geçtiği gibi, resimler ya da dizelerle ifade eden tek kişi değildim. Rochefort bir gün bana, aynı zamanda deniz tutmasına rağmen yazma gücünü yitirmediğini kanıtladığından beni daha da mutlu eden izleyen satırları gönderdi.

ARKA SANCAK TARAFINDAKİ KOMŞUMA

Louise Michel'e
Ümit Burnu'nu geçerken
Yağmuru ve güneşi aşıp,
Az sonra varacağımızı söyledim
Peki, bana yine de
Fransa'dan ayrılmışız gibi gelmiyor.

Acı çukura girmeden önce
Bizi deniz daha mı az tutmuştu?
Farklı nedenlerden aynen çabalardık
Kalbim her sıçrayışta atınca
Cevap veren ülkeyi duyuyorum:
O halde ben mutlu muyum?

Geçtiğimiz kutbun yakınında,
Hızla ittiğimiz
Buzlara çarpıyoruz,
O zaman galiplerimizi düşünüyorum.
Kalplerinin buz kütleleri kadar sert olduğunu
Bilmiyor muyuz?

Bu sabah görünen fok
Uzaktan bana yağlı elleriyle
Kel Rouher'i* anımsattı,
Ve avladıkları bu köpekbalıkları
Af komisyonunun gönderdiği
Üyelere benziyordu.

Direkten yelkene kadar
Renklerin fora edildiği
Sıcak günlerden bir gün,
Bağışlayın Bazaine'in beraatı için Versailles'ın
Kıç direğinden pruva direğine kadar
Her yeri bayraklarla donattığını gördüğümü sandım.

Başka kıyılarda da göreceğiz
Güçlüler tarafından yenilen zayıfları.
Tıpkı tüzüklerimizin vaaz ettiği gibi
Yasa, mağlup olanın vay haline, demektir.
Çok uzaklara gitmeden önce
Buna çoktan ikna olmuştum.

Pervasızlar olarak,
Pek çok başka ırığa karşı koyduk,
Zira Karnak katliamlarında
Eli kızaranlar
En ihtiyar Kanak'a
Antropoloji dersi ş.

Nehir limanlarında bulunan ölü bedenlerden
Yemek yapan Osageler**
Önemsiz bir şölen için
Otuz bin kadavra veren
Müteveffa Sezar'ın dostlarıyla
Karşılaştırılacak mı hiç?

---

* İkinci İmparatorluk döneminde önemli yönetim görevlerinde bulunan, İmparatorluk'tan sonra Cumhuriyet'e karşı çıkan Bonapartçı Fransız devlet adamı. (y.h.n.)
** Kızılderili bir kabile. (y.h.n.)

Osage, inkâr edilemez
Dayanılmaz açlıklarını
Tutsağının üzerinde tatmin eder.
Fakat onu iyi pişirmeden önce,
Misafirlerinin onuruna,
Onun biraz yağlanmasını bekler.

Bu kadar açgözlü ve daha zalim
Bir Pantagruel tanırım.
Akşam yemeğin için pusu kurduğun
Çocuklar, ihtiyarlar, kadınları,
Atletmeden önce onları
Ey Mac-Mahon, aç bırakıyorsun.

Mademki devletin gemisi
Bir utanç denizinde
Suçtan saldırıya yüzüyor,
Mademki ahlaki düzen bu,
Güney Okyanusu'nu selamlayalım,
Ve *Virginie*'de kalalım.

Orası çok sıcak ya da çok soğuk.
Tam olarak yaşanabilir olduğunu
İddia etmiyorum
Sulu sepkende yürüdüğümüz zaman
Tüfeği önü ve arkayı tehdit eden
Bir askerin yanında.

Bir fırtınanın yan yatırdığı bu direği
Rüzgâr kökünden koparabilir,
Dalga ambarı istila edebilir.
Fakat bu sararıp solmuş dükler,
Yaldızlı tahtlarında,
Hiç yalpalanmaz mı sanıyorsun?

Hayalperest ya da kaçık olalım,
Dimdik ilerliyoruz,
Bu arada, bu tesellimizdir,
Hareket ettiklerini görünce,
Pusulalarını şaşırdıklarından
Şüphe duyulmaz.

Yolda batabiliriz,
Fakat yarından evvel,
Kendimi bir kâhin sanmasam da

Kaderleri çok farklı olmayacak.
Akıntılara meydan okumak isteyen,
Felakete sürüklenir.

Henri ROCHEFORT
Kasım 1873, *Virginie*'de

Virginie'de ne kadar mektup ve şiir dizesi karşılıklı yazıldı zira bu kadar yakınken mektuplaşmanın yasaklanması söz konusu olamazdı.

Pek çok sürgünün sade ve uzun hikâyeleri, lafı dolandırmadan ifade edilen düşüncesi müthiş olan şiirler vardı.

Epey ateşli Protestan bir yoldaş tarafından bir İncil'in ilk sayfasında yazılan bir ithaf, mür kokuyordu. İthafı sakladım fakat İncil'i gemiden köpekbalıklarına attım.

Bir kitabın sayfaları arasında bulunan Rochefort'un şiirleri dışında bütün bu fragmanlar, Kaledonya'dan dönüşten sonra aramalarda kayboldu. Rochefort'a gönderdiklerim de yanımda değil, bir bölümü aktarıyorum.

VİRGİNİE'DE

Dalgalardan yıldızlara
Bu göçebe beyazlıkların doğmasına bakın.
Filo tam yelken açmış
Uçsuz bucaksız derinliklerde;
Gökyüzünde dünyaların filoları,
Dalgalarda yakamozlu parlaklıkların
Sarı yansımaları.

Ve yüzen pırıltılar,
Ve uzakta yiten dünyalar
Gözbebekleri gibi parlıyor.
Her yerde karmaşık sesler titreşiyor.
Yeni efsanelerin eşiğinde
Galya horozu kanatlarını çırpıyor.
Yeni yılın kutlu olsun Brennus, Brennus*!
Bu çukurların görüntüsü coşturuyor,
Ey dalgalar, daha yükseğe, ey rüzgârlar, daha güçlü!
Burada düşler büyük oldukça
Yaşamak pahalıya mal olur,
Artık var olmamak

* Efsaneye göre daha önce zikrettiğimiz "Vae victis" (mağlup olanın vay haline) cümlesini söylenen Galyalı kabile reisi. (y.h.n.)

Ve doğa güçlerinin potasında
Yok olmak üzere batmak yeğdir.

Ey fırtınalar! Şişirin yelkenleri
Ey dalgalar, daha yükseğe, ey rüzgârlar, daha güçlü!
Yıldırım başımızda parıldasın,
Gemi ileri, ileri!
Neden bu tekdüze esintiler?
Açın kanatlarınızı ey kasırgalar,
Aşalım devasa uçurumları.

Virginie'de, 14 Eylül 73

Pek çok kere Kaledonya yolculuğum sırasında nasıl anarşist olduğumu anlattım.

Fazla kötü hissetmediği bir zamanda Bayan Lemel'e, iktidardaki herhangi bir insanın, zayıf ve bencilse eğer, suç işlemekten başka bir şey yapamayacağını, adanmış ve cesursa yok edileceğini düşündüğümü açıklıyordum; bana, "Ben de öyle düşünüyorum!" dedi. Düşüncesinin doğruluğuna çok güveniyordum ve onayı beni mutlu etti.

Virginie'de şahit olduğum en acımasız şey, Ümit Burnu çevresinde, geminin etrafına sürüler halinde gelen albatrosların katlandığı uzun ve korkunç işkence oldu. Oltayla avlandıktan sonra kanatlarının beyazlığını lekelemeden ölmeleri için ayaklarından asılıyorlardı. Cape Town'ın zavallı hayvanları! Kara kirpikli gözlerinin dehşetinden okunan sefil ıstırabı uzatmak için kuğu boyunlarını mümkün olduğunca yuvarlayarak, başlarını ne kadar hüzünle ve ne kadar uzun kaldırıyorlardı.

Cape Town'ın azgın denizi, dalgaların ve rüzgârın şiddetli akımları kadar güzelini hiç görmemiştim. Batıp çıkarak ilerleyen gemi, onu topa tutan dalgaların tepesinde yükseliyordu. Bizim için yeniden yüzdürdükleri, yarısı kırık eski firkateyn ortadan açılacakmış gibi sızlanıyor, çatırdıyordu; yelkeni faça edilip kapatıldığı için bir gemi iskeletine benzemiş ve bir hayalet misali ayakta, pruva direği girdaplara bata çıka ilerliyordu.

Nihayet Yeni Kaledonya göründü.

Çifte mercan kemerindeki gediklerin en darından, en geçilebilirden Nouméa Körfezi'ne girdik.

Roma'da olduğu gibi orada da yoğun bir mavi göğün altında yedi mavimsi tepe vardı, biraz ötede altınlı kırmızı toprağı çatlamış Mont-d'Or şehri.

Her yerde kurak zirveleri, bir tufanla alabildiğine açılmış, sökülmüş boğazlarıyla dağlar vardı; dağlardan biri ikiye ayrılmıştı ve bir V oluşturuyordu; iki dalı da birleşseydi bir tarafta –öbür taraftaki yerleri boşken– yarı sökük vaziyette sarkan kayalıkları çöküntüye geri getirirdi.

Kadınlara her zaman –aptalca– ayrı bir yer vermek istendiğinden, oradaki durumun daha iyi olduğu bahanesiyle bizi Bourail'e göndermek istiyorlardı; ama buna bile şiddetle ve başarıyla karşı çıktık.

Bizimkiler Ducos Yarımadası'nda daha mutsuzlarsa onlarla kalmak istiyorduk!

Nihayet *Virginie*'nin şalupasında yarımadaya götürüldük; başka bir naklin bizde hiç güven uyandırmadığını komutan anladı ve yalnızca tek sözüyle *Virginie*'yi terk etmeye razı olduk. Bourail'a götürmekte ısrar ederlerse Bayan Lemel ve ben denize atlama planı yapmıştık, sanırım ötekiler de aynısını yapacaktı.

Günler öncesinden karaya çıkmış adamlar ilk gelenlerle birlikte kıyıda bizi bekliyordu.

22 Ocak'ta gömleği kurşun deliklerinden kalbura dönen şu haziran günlerinde çarpışan İhtiyar Malezieux da oradayıdı.

Keza Neuilly'de org yüzünden bana çok öfkelenen Lacour da.

Kantincinin yanında (beyazların bildiği şeyi öğrenmek için) kantinci yardımcısı görevini üstlenen yakışıklı ve zeki bir Kanak vardı.

Cipriani, Rava, Bauër'le yeniden buluştuk. Dombrowski'nin kurmay heyetinden İhtiyar Croiset, eski dostumuz Collot, Olivier Pain, Grousset, Caulet de Tailhac, Grenet, Teyakkuz Komitesi'nden Burlot, Charbonneau, Fabre, Champy, Blankiciler, Corderie du Temple sokağının çevresinden, harekât seferlerinden, neredeyse her yerden bir arkadaş kalabalığı vardı. Rochefort, Place ve *Virginie*'dekilerin hepsi ilk gelenlerin yanına yerleştirildi.

Virginie'ye ilk mektubumuzu almıştık, bize sorunsuz ulaşmıştı; komutan bize mektuplarımızın açılmadığını bile göstermişti: "Denizciler polis değildir" diyordu. Ducos Yarımadası'nda yazışmalarımız yeniden ziyaret edilmeye başlandı. Seneler boyunca açılan mektup yazanlardan artık asla uzun mektup istemeyin.

Yarımadaya çıkarken en eski arkadaşlarımdan biri Verdure'ü düşünüyordum. "Verdure nerede?" diye sordum, onu ötekilerle birlikte görmeyince; ölmüştü.

Doğal olarak üç dört ay yolda kaldıklarından mektuplar uzun zaman sonra düzene girmişti. Kimseden mektup alamayan Verdure bir kedere saplandı ve öldü; adına gönderilen bir paket dolusu mektup, ölümünden birkaç gün sonra ulaştırıldı.

Posta düzene girdikten sonra her mektuba altı veya sekiz ayın sonunda bir cevap alınabilirdi; her ay posta geliyordu fakat alınan mektupların tarihi üç ya da dört ay önceydi.

Yine de postanın gelmesi ne kadar da güzeldi! Hapishanenin yanında posta astsubayının evinin bulunduğu küçük tepeye alelacele çıkıyor ve mektupları bir hazine taşır gibi götürüyorduk.

Gönderilirken bir gün ya da bir saat geciktirildikleri zaman sonraki ayı beklemek gerekiyordu.

Sürgünler, Rochefort ve bizi çok iyi karşıladı. Sekiz gün boyunca yarımadada eğlenmeye gelmişiz gibi dolaştık; ardından Rochefort'un yani kerpiç odasının hazırlandığı Grousset'nin ve Pain'in evine bir akşam yemeğine gittik; Daoumi* bu yemeğe, vahşi profiline gülünç bir ifade kazandıran silindir şapkayla katılmıştı; Kanakların tiz sesiyle Lifon yöresine ait bir şarkı söyledi, değişik çeyrek tonlarla söylediği bu şarkıyı sonradan bana dikte etmek istedi.

Ka kop..... çok güzel, çok iyi,
Méa moa... kızıl gökyüzü,
Méa ghi...kızıl balta,
Méa iep... kızıl ateş,
Méa rouia... kızıl kan,
Anda dio poura...merhaba, elveda,
Matels matels kachmas...cesur adamlar.

Sadece bu kıta bende kaldı.

Bu yemekte on iki yaşında anne babasıyla birlikte Eugénie Piffaut adlı küçük bir kız da vardı.

Kaledonya göğüne benzeyen mavi gözleri öylesine büyüktü ki, bütün yüzünü aydınlatıyordu; pembe granit bir kayalık ile deniz arasında, sürgünlerin mezarlığında uyuyor. Henri Sueren onun için, belki de kasırgaların saygı gösterdiği pişmiş topraktan bir anıt yaptı.

Orada ölenlere, tamamen beyazlar içinde, yakalarına ölümsüz çiçeğe benzeyen kırmızı bir pamuk çiçeği takmış sürgünlerin uzun

* Tercümanlık eden Kanak adam. (y.h.n.)

korteji eşlik ediyordu; dağ yolları boyunca ilerleyen bu kortej gerçekten çok güzeldi.

Mezarlık kalabalıktı bile ve çiçeklerle donatılmıştı; Passedouet'nin tümseğinde Fransa'dan gelen çelenkler vardı.

Küçük bir çocuk olan Théophile Place'ın mezarında bir okaliptüs büyüyordu. Sürgün esnasında bütün mezarlarda çiçekler vardı; intihar eden Meuriot ise kâğıt kabuklu ağaçların altında uyuyordu.

Ölen ilk kişinin adı Beuret'ydi, mezarlık onun ismini muhafaza etti; Batı'nın körfezi, orada kulübesini ilk kuran Gentelet Körfezi ismini aldı.

Troya kentini akla getiren Numbo kenti yavaş yavaş kuruluyordu; her yeni gelen oraya güneşte kurutulmuş toprak tuğladan kulübesini ekliyordu.

Vadide Numbo bir C biçimindeydi; doğu ucunda hapishane, postane ve kantin vardı; batı ucunda, küçük tepecikler üzerinde ilerleyen bir orman, kara bitkilerine dönüşmekte olan deniz bitkileriyle kaplanmıştı; bu dönüşüm, onları zaman zaman sulayan dalgalar sayesinde gerçekleşiyordu. Uzantısında Kuzey ormanının bulunduğu bir tepeye sırtını veren kent, C'nin ortasında yer alıyordu; yolda Dubos ailesi oturuyordu.

Karşı karşıya bulunan iki ahşap baraka üzerine yerleştirilmiş düşkünler evi, evlerin üstündeydi; bu barakalardan biri kadınlar içindi ve diğerinin kime ya da neye tahsis edildiği henüz belli değildi.

Verdüre'ün birkaç genci toplayıp ders vermeye başladığı bu barakayı bir görev için ayırdım: Bu gençlerden bazıları gerçekten yeteneklilerdi; Sénéchal, Mousseau, birden bir nostaljiye tutulup ölmek isteyen Meuriot şairlerdi.

Batı ormanı ile deniz arasında bir dizi volkanik kaya vardı; birileri devasa dikilitaş misali ayakta, diğerleri kıyıya yatmış canavarlara benziyordu; büyük lav taşları kıyının bir kısmını kaplıyordu.

Sinyal direği Batı ormanına hâkimdi; kırlangıçlar kara bir bulut yaparak onu gizliyorlardı.

Ormanı kaplayan tropik sarmaşıklar, yılda iki kez, bembeyaz ya da sapsarı çiçeklerle doluyordu; her biçimden yaprakları var. Altın elma sarmaşığının çiçekleri portakal ağacınınkine benziyordu. Küpeçiçeği sarmaşığı, ağaçların tepesini süt beyazı bir salkım küpe karıyla kaplıyordu.

Yonca yapraklı başka bir sarmaşık, bir tele asılı, canlı mercan çiçeklerine benzeyen sepetler misali çiçek açıyordu. Bir diğerinin salkım küpelere benzeyen binlerce kızıl çiçeği vardı.

Bazı çalıları minik beyaz karanfiller süslüyordu. Ağacımsı patates, köklerinde küçük yumrular olan bir çalıydı. Çiçek ve tohumu patatesinkine benziyordu.

Mavi çiçeği kara gölgeli olan ağacımsı fasulye, belki sarı, beyaz ya da kızıl olmayan tek bitkiydi.

Menekşe rengi, pembe gündüzsefaları ile kokusuz iri muhabbetçiçekleri arasında büyüyen küçük yabani hercaimenekşeler tarafından temsil ediliyordu.

Her yerde, ormanda, kayalıklarda, çalılıklarda hintyağı bitkisi vardı; son günlerde, geri dönülecekken, uzun zaman bu bitkinin üzerinde yaşayan ipekböceklerini isteyen ben, bu böceklerle kaplı bol miktarda hintyağı bitkisi gördüm.

Bu ülkede pamuk ekimi yoğun, eğiren böcekler çok fazlaydı; ipek örümceği ağaçlara kendi parlak ağını geriyordu.

Orada hiçbir hayvan zehirli değildi fakat pek çokları avlarını kendine çekiyordu: akrep, böcekleri kendine çekiyordu; mavi sinek, hamamböceğini cezbediyor, pohpohluyor, büyülüyor ve bir deliğe sürükleyip içini emiyordu.

Her ağacın kendi kabuğuna ya da çiçeğine benzer böceği vardı.

Kâğıt kabuklu ağacının tırtılı dalından ayırt edilemiyor, o dallarda sayısız tahtakurusu ailesi –her ağacın kendi tahtakurusu vardı– değerli taşlar gibi parlıyordu – ama kokuları yoktu. Bizim ormanlıklarımızdaki çilekler gibi, Yeni Kaledonya ormanları da kokulu ve taptaze kirazlar kadar küçük domateslerle kıpkırmızıydı.

Vanilyaya benzeyen çiçekleri ve beyaz kabukları olan, mürver ağacı gibi oyuk binlerce çalılığın sıkı dikenli böğürtlenlere benzer meyve taneleri vardı, suları Madeira şarabına benziyordu.

Sarı çiçekli bir sarmaşığın menevişli tohumu vaktiyle kendi benzerini, ırkı kaybolmuş bir kaplumbağada buluyordu; kabuğu aynı menevişlerle süslenmişti, artık kıyılara doğru, boş kabukların bulunduğu denizlerin altında boynu ve başı dışında hayvan uzuvsuz yaşıyordu.

Bir tepenin üzerinde mor üzümlü bir deniz yosunu ortaya çıkıyor, dalgalardakinden daha canlı bir şekilde yayılıyor, yavaş yavaş toprağa bağlanarak karasal oluveriyordu.

Böylelikle bitkiden varlığa, ortamlara göre yeni organlar oluşuyor ve gelişiyor.

Aynı şekilde, ilkel özgürlük organını kullanmayı henüz bilmiyoruz, yeni dünyayı gerçekleştirecek kasırga baş göstersin; varlık, bu füküslerin hareketli dalganın ardından toprağa alışması gibi bu ortama uyum sağlayacak.

Bir yaprak buketi gibi uçan yaprak sineği (diğer adıyla psilla) ve daha da nadir çiçek sineği, biri on yılda dört, öteki ormanlarda iki kez karşıma çıktı. Kimsenin yaşını kestiremediği bir kâğıt kabuklu ağaç birden çöktüğünde, geriye kalan tozunda, ırkı yok olmuş ve yüzyıllardır beyaz kabuğunun üçlü yaprakları altında çoğalan çok ilginç böcekler görülür; onlara ait olmayan havayla temas edince ölürler.

Yılda iki kez çöl rüzgârlarının getirdiği çekirgelerin gri karı yağıyordu.

Bu kum arıları geçip gittiğinde, tarlalar, ağaçlıklar, çalılıklar, her şey yiyip yutuluyor, ağaç gövdelerinde bile ısırıklar oluyordu.

Belki onları derin çukurlara süpürerek ince toprak tabakası için gerekli gübre elde edilebilecekti.

Çekirgeler, her şeyin kuruduğu sırada uzun sure yeşil kalan hintyağı bitkisine son anda saldırıyordu.

Bu bitkinin ipekböceği hatta onları hintyağı bitkisine alıştırmak için dut ipekböceği yumurtalarını istediğimi anlatmıştım. Fakat başvurduğum bilim insanları, bana onları Kaledonya'ya sekiz gün uzaklıktaki Sydney'den yollatmak yerine önce Paris'e getirtiyorlardı. Değişik yolculuklarda her defasında yumurtadan çıkmışlardı. Ağaç varsa böceğinin de olacağını düşünmeli ve daha fazla sebatla araştırmalıydım.

Batı ormanının ortasında, dalgaların keskin kokusuna doymuş küçük tepelerle çevrili bir boğazda, dalları karaçamlarınki gibi yatay uzanan bir zeytin ağacı vardı; tek bir böcek bile parlak ve tadı acı olan yapraklarında uçmazdı. Küçük zeytinleri olan meyveleri de parlak ve koyu yeşildi.

Vakit ya da mevsim ne olursa olsun gölgesinde her zaman bir mağara serinliği olurdu; hem beden, hem düşünce, bir ani sükûnet hissederdi.

Hem böceklerle dolu bir ağacın kabuğunun altına o zeytin ağacının özsuyu zerk edildiğinde diğer ağacın özsuyuyla karışıyor ve böcekler ağacı terk etmekte gecikmiyordu.

Bitki özsuyunun güçlü olduğu bu ülkede bitkilere varlıklar gibi davranılabilir; Ducos Yarımadası'nda bütün papaya ağaçlarının sarılıktan öldüğü bir yıl içlerinden bazılarını hasta papaya ağaçlarının özsuyuyla aşıladım; beşinden dördü kurtuldu, yarımadadakilerin hepsi öldü.

Batı ormanının ortasında geri dönmemizden bir süre önce kesilen bir banyan ağacı vardı.

Bu ağacın gölgesine, kayalığın sayısız yarıklarına gizlenen böceklerden daha gariplerini hiç görmedim; mayıs böceği kurtçukları gibi beyaz ama başlarında rengeyiklerininkine benzer dallı boynuzları olan büyük solucanlar.

Kara bir tomurcuk türü bir çeşit kefenle kaplı biçimde açmak üzereydi; bilinmedik bir böceğin, belki de psillaların ilk merhalesiydi.

Alkol bize yasaklanmış olmasaydı dönüşüm esnasındaki bu garip böceklerden bazıları korunabilirdi.

Batı ormanı ile Numbo arasında kasırgalar tarafından bükülen kâğıt kabuklu ağaçlar hayalet kuyrukları gibi birbirini takip ediyordu; ay ışığında parlayan beyaz gövdeleri tuhaf görünüyor, dev kollarına benzer dalları, vatanlarının köleliğine ağlayarak kaldırılıyorlardı.

Karanlık gecelerde, bu ağaçların üzerinde bir ışıma görülüyordu. Okaliptüsün tırtılı dallarının rengindeydi; kanatları ve bedeni ağacın yapraklarından ayırt edilmeyen bir tür kızböceğine dönüşüyordu.

Kâğıt kabuklu ağacının yaprağından acı bir çay elde ediliyordu; çiçeği, dalgalar misali bir ahenkle yatıştırıp, afyondan ve haşhaştan çok daha fantastik rüyalara açılan bir uyku veriyordu.

Kanakların rahipleri, doktorları, büyücüleri olan takatalar, kendilerine beyazların ülkesi ve diğer şeylerin görüntüsünü vermek için vahiysel olarak bakılan okaliptüs çiçeklerini kaynatıp içiyordu. Kâğıt kabuklu ağacı kutsal bir ağaçtı.

Hayvanlar, yaptığımız her şeyi yakından gözletecek kadar evcil gözlüklü kuş, kagu, yırtıcı hayvanlar gibi kükreyen imparator güvercin, bazı kaplumbağalar, her yerde kertenkeleler, dişleri kısacık büyük suyılanlarından ibaretti; ayrıca Yeni Kaledonya'daki hiçbir bitki, hiçbir hayvan zehirli değildi. Kaledonya vampiri (tilki başlı büyük yarasa) kan bile içmezdi, küçük kuşlardan çok Hindistanceviziyle beslenirdi. Olağanüstü sesleriyle bolca kurbağa vardı. Mavi sinekler, eşekarıları, hamamböcekleri, yılda iki kez çekirgelerin gri karı, her zaman sivrisinek sürüleri, her türden ve her renkten çok sayıda balık, Cook tarafından oraya bırakılanların torunları olan, balıkçı olmuş, arka ayaklarına dayanarak sıçradıklarından tavşanla benzerlik kurulan birkaç yabani kedi, neredeyse bütün Kaledonya faunasını oluşturuyordu; köpekbalıklarından başka tehlikeli hayvan yoktu. Kimi gemi enkazlarından kaynaklı devasa sıçanları

da unutmayalım. Kaledonya'daki hayvanların zehirsiz olduğunu söylemiştim; insanlar için öyle olsalar da kendi aralarında başka türlüydü: Mavi sinek, gözlerini oymadan önce hamamböceğini sokuyordu, felçe uğratan bir tür zehir zerk ettiği muhtemeldi. Kendi yuvasına diğer sinekleri kapatan eşekarısı, kurbanlarının etrafında yumurtladığı küçüklerinin beslenmesine çabucak hizmet etsinler diye onları uyuşturuyordu.

Kale yıkıntıları gibi çökmüş kayalıklarda, Batı ormanı tepelerinin zirvesinde, pembe fundalıklar arasında şeffaf ve kırılgan yapraklı, nefis kokulu çiçekli sarmaşıklar büyük kırkayakların barınağıdır; onları kendilerine çekmelerinin ardından öteki böceklerin etrafında yılanlar misali dolanırlar; yine bu fundalıklarda bir ayı kadar tüylü kahverengi bir örümcek, ağına sıkıca bağlayarak artık hoşuna gitmeyen kocasını bir lokmada yutar.

Başka bir canavar örümcek, daha küçük örümcekleri ağında çalıştırır ve muhtemelen keyfine göre onları yer.

Ducos Yarımadası'ndaki ikametgâhımızın üçüncü yılında beyaz kelebekler gördük. Üç yılda bir mi görülüyorlardı, yoksa yarımadaya ekilen Avrupa bitkilerinin böceklere getirdiği yeni besinin sonucu muydular?

Sık sık o sessiz kumsalları düşünüyorum; orada mongrovların altında birden yengeç kavgalarının suyu çağıldattığı duyuluyor, vahşi doğa ve ıssız dalgalar canlıymış gibi görünüyor.

Her üç yılda bir kasırgalarda rüzgâr ve deniz fırtınanın savaş şarkılarını uğulduyor, haykırıyor, kükrüyordu; o zaman düşünce duruyor ve göğün gecesi ile okyanusun gecesi arasında rüzgârlar ve dalgalarla taşınmış gibi olunuyordu. Zaman zaman büyük ve kızıl bir yıldırım karanlığı deliyordu, bazen de yıldırım soluktu.

Sel gibi boşanan suyun olağanüstü gürültüsü, rüzgârın ve denizin devasa esintileri, bütün bunlar muhteşem ve korkunç bir koro halinde birleşmişti.

Gece kasırgaları gündüzünkilerden çok daha güzeldi.

Kaledonya geceleri denize olağanüstü bir parlaklık getiriyordu; göğün yoğun mavisinde takımyıldızları yanı başınızda gibiydi; Kaledonya'da alacakaranlık olmasa da güneş gözden kaybolurken denizi bir an için tutuştururdu.

Rochefort'un kulübesi tepenin üstünde, Grenet'ninki dağın yarısını tutan bir bahçeyle çevrili bir kaya deliğindeydi. Sıkıntı basınca büyük kazma darbeleriyle zalim toprağa saldırıyor, tepelerin öte tarafını işleyen Gentelet'yle rekabet ediyordu.

Tendu yoluna doğru dönüldüğünde gitar çalan L'Heureux'nün kulübesi görülüyordu; gitar bizzat yarımadada, kulübesi aynı yol üzerinde bulunan ihtiyar Croiset tarafından gül ahşabından yapılmıştı; diğer tarafta, postane yakınlarında küçük bir tepenin üzerinde Place'ın kulübesi vardı; küçücükken ölen büyüğü ve iki kızı burada doğmuştu; Auvergne'li* diye eski konserve kutularını kullanmamız için kap kacağa çeviren Balzen'in kulübesi hemen aşağıdaydı; İhtiyar Blankici Chaussade'la bir olup kâğıt kabuklu ağacın esansını yaparak kendini kimyaya da adamıştı.

Kadınların kulübesinin yanında sarmaşıklarla kaplı başka bir kulübe, yanında karısı ve çocukları da bulunan Penny'ninkiydi; çocuklardan biri, Augustine, yarımadada doğmuştu.

Daha ilerde, eskimiş demir parçalarından bize budama bıçakları, bahçe araçları ve başka birçok şey yapan İhtiyar Malezieux'nün demirhanesi vardı.

Onun hemen ilerisinde Lacourt'un kulübesi, sonra Provins'inki bulunuyordu; Provins, Paris'in ayaklanmak zorunda olduğu günlerde alarm işareti olarak trampetini en çılgınca çalan federelerin trampetçilerinden biriydi.

Pencereye benzeyen iki delik, kapının önünde güzel bir sütleğen sepeti ve içeride kütüphaneye benzeyen bir şey: Bu, Bauër'in kulübesiydi.

Numa Tepesi'nde küçücük görünense Champi'nin. Bir masanın etrafına yedi sekiz kişi oturduğumuz bir gün, her birimiz kendi tarafından dayandığı için onu yıkacağımızı düşünmüştük; yine kuzeyde Régère'in yeşil sivri kemerli evi vardı.

Passedouet'nin karısını beklerken oturduğu düşkünler evi tarafında Kervisik'in büyük kulübesi de vardı. Yukarıda İhtiyar Royer'nin tarafında tek başına Burlot'nunki, Tendu'de deniz kıyısında İhtiyar Mabile'inkini, hepsini hatırlıyorum Bunları sıralamak bir kitabı alır: yükseklerden görülünce antik zamanlardan kalma büyük bir kent havasına sahip bütün bu samanlarla kaplı, güneşte kurutulan kil ve saman tuğlalı yoksul kulübeler.

Rochefort ve öteki beş sürgün, Jourde, Olivier Pain, Paschal Grousset, Bullière ve Granthille'in firarı, Kaledonya yönetimini allak bullak etti. Bir Savaş Konseyi toplandı, Vali Gautier de la Richerie sürgünleri gözetlemeye yarayan gemilerin birinde keşif gezisindeydi; ikinci gemi Pins Adası'ndaydı, kaçaklar oradan ayrılalı kırk sekiz saat olmuştu, bütün gardiyanlar işten çıkarılmaktan çok

---

* Auvergne bölgesinden gelenler, tasarruflu diye tanınıyor. (y.h.n.)

korkuyordu; Ducos Yarımadası'nda ne kadar sevinç varsa onlar da o kadar öfkeliydi.

Bekçiler yoklama yaparken Rochefort, Olivier Pain ve Granthille'in olmadığını fark etti, hakikat hemen anlaşılmadı; sürgünler bunu çabucak sezdiklerinden şöyle cevaplar veriyordu: Bastien Granthille çağrıldığında biri: "Botları var Bastien'in, onları giymeye gitti" diye haykırdı.

Ve umutsuzca Rochefort'a seslendiklerinde birileri "Feneri yakmaya gitti", ötekiler "Gelmek üzere", yine birileri "Gelip gelmediklerine git kendin bak" gibi karşılıklar veriyordu.

Şu an cezalandıramayacak kadar endişeli olan yetkililer tecziyeleri sonraya saklıyordu. Sürgünler arasında hâkim olan sevinç gösterisi gardiyanları öylesine öfkelendiriyordu ki, peşlerine düşmek için herhangi bir *ipucu* bulmak umuduyla kaçakların kulübesine giderken suçsuz perdeleri bile yırttılar.

Perşembe gününden beri kimse kaçakları görmemişti; cumartesiydi, demek ki kurtulmuşlardı.

Sandalı, yarımadanın kaçaklarını karşılamak için Granthille tarafından kullanılan kantinci Duserre on beş gün hücre cezası aldı; zavallı kayık büyük taşlar yardımıyla denize batırılmış olsa da, dalgaların yardımıyla yeniden çevrilip tekrar yüzmeye başlamıştı; bu da Duserre'in suç ortaklığının bir kanıtı sayılıyordu.

Kötü başlayan iyi biter: Hem kayığın borcu ödendi, hem de Sydney'e gitmek zorunda kalan adamcağız, orada, işe alım görüntüsüyle yerlilerin satın alınması dışında ticaretin pek gelişmediği Nouméa'da olduğundan daha iyi durumdaydı.

Roy Yayınları'ndan çıkan *Mémoires* [Anılar] adlı kitabımın kimi yerleri, Rochefort'un firarı vesilesiyle Kaledonya sömürge hükümetinin tutumunu anlatan mektuplar içerir.

Rochefort'un kaçmasının ardından, muhtemelen onu geri döndürmek amacıyla sürgünü dehşete düşürmek için gönderilen Bay Aleyron ve Bay Ribourt, Numbo tepelerine, heybetli dekorlarla *Tour de Nesle*'yi * [Nesle Kulesi] oynuyor edasındaki askerleri gönderme gafletinde bulundu.

Belli aralıklarla dağ zirvelerinden: "Nöbetçi, hazır ol!" sesi duyuluyordu ve aydınlık gecelerde askerlerin kara siluetleri yoğun ay ışığında tepelerde beliriyordu.

Bu askerlerden bazılarının sesi çok güzel, büyüleyiciydi. Onları duymak ve dinlemek için kulübelerden çıkıyorduk.

---

* Alexandre Dumas ve Frédéric Gaillardet'nin yazdığı bir dram. (y.h.n.)

Sonra sesler kısıldı, siluetlerden sıkılır olduk; ilginçliğini kaybetmişti ama yine de güzeldi.

Bu gülünç şeylerin ardından iğrenç şeyler oldu: Sürgünler ekmeklerinden edildi. Gördüğü şeylerin dehşetinden yarı deliye dönmüş bir zavallı, bir tavşan gibi hedef alındı çünkü yerine vaktinden biraz sonra dönmüştü.

Aleyron ve Ribourt'un gözetimindeyken onların bu tutumlarının Sydney ya da Londra dergilerinde gün ışığına çıkarılmasını sağlayan mektupları gizlice geçirmekten çekinmiyorduk.

Böylece yayımlanan mektuplardan bana aşağıdakiler gibi bazıları kaldı:

Ducos Yarımadası, 9 Haziran 1875

Sevgili Dostlarım,

İşte size sözünü ettiğim naklimin resmi belgeleri.

Bu nakle, ancak 1) Emrin verilme biçimi hakkındaki ve 2) Bu yeni barakada yaşama tarzımız hakkındaki protestolarımızın karşılanmasının ardından razı olduk.

Yarımadanın herhangi bir köşesinde oturmanın bizim için fark etmediğinin altını çizmek gerekiyor fakat ilk afişin küstahlığına katlanamazdık, koşullarımızı ortaya koymalı ve ancak bu koşullar yerine getirildiği zaman yer değişikliğine rıza göstermeliydik.

Yapılan şey budur.

İşte 19 Mayıs 1879'da Numbo'ya asılan ilk afişin bir kopyası; hükümetin emirleri bize afiş biçiminde aktarılıyor ve biz de şu ya da bu numaralı sürgün formülüyle cevap veriyoruz.

KARAR

19 Mayıs 1875

İdarenin emriyle, adları aşağıda sıralanan sürgün kadınlar bu ayın 20'sinde Batı körfezinde onlara tahsis edilen konuta yerleşmek üzere Numbo kampından ayrılacaklar: Louise Michel no: 1, Marie Smith no: 3, Marie Cailleux no: 4, Adèle Desfossés no: 5, Nathalie Lemel no: 2, Dupré'nin eşi no: 6.

İşte itirazlarımız:

Numbo, 20 Mayıs 1875

Lemel'in eşi olan sürgün Nathalie Duval, idarenin kendisine tahsis ettiği barakada kalmayı reddetmiyor fakat:

1. Taşınmasını gerçekleştirecek durumda olmadığını,
2. Yemeklerini pişirmek için gerekli odunu sağlayamayacağını ve onu kesemeyeceğini,
3. İki kümes yaptığını ve bir toprak parçasını ektiğini,
4. Sürgünler gruplar ya da aileler halinde yaşayabilecek ve ilişki kurmak istedikleri kişileri kendileri seçecek diyen sürgün yasası uyarınca, Lemel'in

eşi olan sürgün Nathalie Duval, bu koşullar hariç bir arada yaşamayı reddettiğini ifade ediyor.

Lemel'in eşi Nathalie DUVAL, no: 2

Yine itirazlar:

Numbo, 26 Mayıs 1875

1 numaralı sürgün Louise Michel, sürgün kadınlara oradaki varlıkları bir skandalmışçasına kamptan uzak bir konut tahsis eden tedbire karşı çıkıyor. Aynı yasa erkek ya da kadın bütün sürgünleri yönetiyor. Buna haksız bir hakaret eklenmemelidir.

Kendi adıma, göreceğimiz muamele gibi bunun nedenleri de –iyi nedenler ise– bize bildirilmedikçe ve afişle duyurulmadıkça bu yeni yere gitmeyeceğim.

Sürgün Louise Michel, nedenlerin bir hakaret olabileceği durumda, başına ne gelirse gelsin sonuna kadar karşı çıkmak zorunda olacağını bildirir.

Louise Michel, no: 1

Protestolarımızın ertesinde gün içinde taşınmamız bildirildi; haklı protestolarımıza kulak verilmeden önce Numbo'yu terk etmemeye kesin karar vermiş ve o zamana kadar eğer isterlerse hapishaneye gitmeye hazır olduğumuzu fakat hiçbir şeyin bizi taşınmaya zorlamayacağını bildirdiğimizden bunu yapmamakta kararlıydık.

Ayrıca, küstah afiş telafi edildikten ve lojmanlarımız Batı körfezinde birbirini rahatsız etmeyecek biçimde hazırlandıktan sonra, bir yeri ötekine tercih etme gerekçemiz olmadığını belirtmiştik.

Bize daha heybetli görünmek için akşama doğru at sırtında gelip canı sıkılan baş gardiyanın gidiş gelişleri ve tehditleri; kulübelerimizin önünde sahibinin uzun molasından sıkılıp kendisini askeri kampa istediğinden daha hızlı götüren atının yellenmeleri.

Üç ya da dört gün sonra, bölge komutanı eşliğinde sürgün yöneticisi geldi; ikinci bir afişle taleplerimizi karşılamak ve Batı körfezinin barakalarında, istediğimiz gibi ikili ya da üçlü oturabileceğimiz küçük kulübelere ayıracaklarının sözü verdiler; bu şekilde benzer işlerle uğraşanlar beraber kalabilirlerdi.

Söz verdiklerinin bir kısmı gerçekleştirildi fakat tam anlamıyla yerine getirilmedikçe bize Numbo'yu terk ettiremediler ve hapishanede bizim için yer olmadığından hepsini yapmaya razı oldular.

Şimdi Batı körfezindeyiz ve bu, çektiği acılar yüzünden yürüyemeyen Bayan Lemel için çok acıklı; bu yüzden o denli sevdiğim ormanın yakınlarında olduğuma sevinemiyorum.

Ducos Yarımadası Numbo'dan, aynı yarımadanın Batı körfezine naklimizin heyecansız ve öfkesiz hikâyesi budur.

Louise Michel, no: 1

Batı körfezi, 9 Haziran 1873

İzleyen mektup tarih sırasına göre birincisi olmalıydı fakat dahil edildiği Avustralyalı dergiye sonradan ulaşmıştır.

18 Nisan 1876, Numbo

Yeni Kaledonya

Sevgili Dostlar,

Geçenlerde vuku bulan değişik firarlar dolayısıyla sürgünlerin içinde bulunduğu durumu, yani Bay Ribourt, Bay Aleyron ve benzerlerini suçlu yapan hakaretleri, yetkiyi kötüye kullanmalarını vs aşağı yukarı biliyor olmalısınız.

Amiral Ribourt'un idaresinde, 71 katliamından sonra hayatta kalan birkaç adam okyanus boyunca katilleri korkutuyormuş gibi, mektupların sırrının açıkça ihlal edildiğini biliyorsunuz.

Lobeau Kışlası'nın* kahramanı Albay Aleyron idaresinde bir gardiyanın bir sürgüne, *bu sürgünün evinde* ateş ettiğini hepiniz biliyorsunuz. Bilmeyerek odun toplamak için sınırları aşmıştı; bir süre önce başka bir gardiyan, sürgün Croiset'nin köpeğine ateş açıp onu sahibinin bacakları arasında yaralamıştı. Adam mı yoksa kopek mi hedefleniyordu?

O zamandan beri ne kadar hadise oldu! Bu kadar fazla oldukları için bazılarını unutacakmışım gibi geliyor ama idare edeceğiz.

Sürgün yasasına uymakla yetinerek yoklamalara iki hat üzerinde askeri olarak dizilmeksizin katılanların ekmekten edildiğini zaten biliyordunuz. Davaya tamamen yabancı ve oraya kasten dahil ettikleri insanlar tarafından aramıza sokulan ayrımlara rağmen sürgünlerin dayanışmayı asla unutmadığını ortaya koyan bu konuya ilişkin protesto sert oldu.

Daha sonra, yalnızca hükümetin tahayyülünde var olan bir çalışmaya düşmanmış gibi gösterilen kırk beş sürgün, ekmek, tuz ve kurutulmuş sebze dışında gıdadan yoksun bırakıldık.

Dört kadın da aynı şekilde, *tavır ve ahlak anlayışı bakımından eksikleri bulunduğundan* gerekenlerden mahrum edildi. Bu kadınlardan birinin kocası, sürgün Langlois, ona hiçbir hoşnutsuzluk vermeyen karısı adına sertçe cevap verdiğinden on sekiz ay hapis, *3.000 frank para cezasına* çarptırıldı.

Aynı şekilde Verlet'denilen Place, tavrı bütün sürgünlerin saygısını kazanan eşi adına cevap verdiğinden, altı ay hapis, 500 frank para cezasına çarptırıldı ve üstelik hapishanede doğan oğlu, onu besleyen annesinin çektiği acılar neticesinde öldü; bunu dünyanın hiçbir şeyi telafi edemez.

Çocuğunu yaşarken görmek kısmet olmadı.

Öteki sürgünler de mahkûm edildi. Saygınlığı ve cesareti malum Cipriani on sekiz ay hapis, 3.000 frank para cezasına çarptırıldı. Fourny, yetkililerin sonuna kadar hak ettiği küstah mektuplar yüzünden aşağı yukarı benzer bir ceza aldı.

Son olarak, sürgünün kıdemlilerinden yurttaş Malezieux akşam vakti kendisiyle birlikte çalışan sürgünlerin eşliğinde kulübesinin önünde oturduğu

---

* Komüncülerin topluca infaz edildiği bir yer. (y.h.n.)

sırada, sarhoş bir gardiyan onu gece gürültü yapmakla suçladı, ona saldırdı ve yetmezmiş gibi hapse attı.

Sevgili galiplerimiz arasında eğlenceli olan sevimsiz olana karışıyor; geldiklerinden beri en fazla çalışan insanlar, ayrılanların listesindedir. Bir sürgün iki listede de kayıtlı bulunur.

Nouméa'nın Resmi Gazete'si bunu kanıtlar. Listelerden birinde, iş reddi yüzünden cezalandırılmış, ötekinde çalışması için ödüllendirilmiş olarak görünüyor.

Bay de Pritzbuer'nin gelişinden birkaç gün önceki akşam yoklamasında yapılan bir provokasyonu geçiyorum. Küstahlığıyla tanınan bir gardiyan, elde tabanca sürgünleri tehdit ediyordu, bu provokasyon ve başkaları derin bir küçümsemeyle karşılandı. Daha sonra Bay Aleyron ve Bay Ribourt kendilerini haklı göstermeye çalıştılar.

Öteki ayrılanlar listesi muhtemelen ilkinin ardından gelecektir ve bütün iletişimler hiçbir şeye girişilmeyecek kadar uzun zamandır kesildiğinden, üstelik belli sayıdaki sürgünün mesleği, karşılamanın imkânsız olduğu üretim maliyeti gerektirdiğinden, iş olmadığı için durumu tahmin edebilirsiniz.

Ne olursa olsun bu şeyler galip gelenlerin öfkesinin nereye kadar çıkabileceğini tam olarak ortaya çıkarmaya hizmet etmiş olur; bunu bilmek, bunları taklit etmek için değil –ne cellat ne gardiyanız biz– fakat ilk bozgunu kesin olsun diye düzen tarafının yaptıklarını bilmek ve yayımlamak adına kötü değildir.

Hoşça kalın; durum, hayatlarına değer vermeyenlerin mutlak efendilerimizin cinayetlerini anlatmak için onu tehlikeye atmalarını gerektirirse belki görüşürüz.

Louis Michel, no: 1

Bu birkaç olaya bakarak dönüşte bana yapılan tanıklık talebine neden aşağıdaki gibi cevap verdiğim hemen anlaşılacaktır.

Temsilciler Meclisi.

Komisyon no: 10.

Yeni Kaledonya disiplin idaresi hakkında soruşturma komisyonu başkanına

Paris, 2 Şubat 1881

Bay Başkan,

Yeni Kaledonya hapishaneleri konusunda tanıklık yapmak üzere beni çağırdığınız için içten teşekkür ederim.

Fakat dostlarımızın uzaktaki işkencecileri ortaya çıkarmasını onaylayarak, tutsakları kurşuna dizdiğine şahit olduğum Bay de Gallifet devlet başkanıyken* şu anda Aleyron ve Ribourt haydutlarına karşı tanıklık yapamayacağım.

---

* Aslında Gaston de Galliffet devlet başkanı değil, Paris valisiydi. (y.h.n.)

Sürgünleri ekmeklerinden ediyor, elde silah gözcüler tarafından yoklama sırasında kışkırtılıyorlarsa, gece kaldığı yere dönen bir sürgüne ateş açıyorlarsa, bu insanlar bizi kuştüyü yataklara yatırmak için gönderilmemişlerdi. Barthélemy Saint-Hilaire bakan, Maxime du Camp Akademi üyesiyken; Cipriani'nin, genç Morphy'nin sınır dışı edilmesi gibi olaylar ve başka pek çok alçaklıklar vuku bulurken; Bay de Gallifet kılıcını yeniden Paris'e çekebilirken ve *Villette çetelerine* karşı yasanın bütün sertliğini isteyen aynı sesin Aleyron ve Ribourt'u haklı göstermek ve övmek için yükselecekken büyük adalet vaktini hâlâ bekliyorum.
Bay Başkan, en derin saygılarımı kabul edin.

Louise Michel

77'ye doğru aşırı sol sanırım Bakan Baïaut'ya bu kadar onurlu insanın neden aftan yararlanmadığını sordu; o, bazılarının affı reddettiği ve sorumluluklarını üstlendiği cevabını verdi. Neden, diye karşılık verdi Clémenceau, cezalandırılanlar baskının dehşetini unutsunlar? Unutmuyoruz, diyorsunuz; hiçbir şeyi unutmazsanız hasımlarınız hatırlayacak. Clémenceau haklıydı. Affı reddediyorduk çünkü Paris'in uğruna kana bulandığı devrimi asla küçük düşürmemek görevimizdi.

18 Nisan tarihli mektubumun sonu, iplik ya da buna benzer öteki nesnelerle dolu Ducos Yarımadası'ndan onun oturduğu Sydney'e giden bir kutu aracılığıyla, Bayan Rastoul ve benim sürdürdüğümüz bir projeyle ilgiliydi.

Mektuplar kutunun dibine yapıştırılmış iki kâğıt arasındaydı.

Bir gece yoklamadan sonra, dağların zirvelerinden gardiyan karakollarını geçip Kuzey ormanı yoluna ulaşmam ve oradan su namına genellikle bir deniz çamurunun aktığı Fransızların Köprüsü yoluyla bazı önlemler alarak mezarlıktan Nouméa'ya varmam söz konusuydu.

Oradan, Bayan Rastoul'un haber vereceği biri, parasını ödeyeceği kuryeye ulaşmama yardım ederdi.

Sydney'ye gelince Aleyron ve Ribourt'un yaptıklarının hikâyesiyle İngilizleri heyecanlandırmaya çalışırdım ve cesur denizcilerin bineceği bir brikin, benimle birlikte ötekileri aramak için geri döneceğini umuyorduk.

Yoksa ben kendim dönecektim zira yalnızca yirmi kadın sürgündük: yirmisinin ya da hiçbirinin kalması gerekiyordu.

Geri dönmeyen, kutumuz oldu; yurda dönüşümde Sydney'den geçerken, mektubun ve kutunun tam projemizi gerçekleştirmek için anlaştığımız işareti alacağım anda ele geçirildiğini öğrendim.

Yeni Kaledonya idaresi bana, başarmak üzereyken açığa vurulan bu projeden asla bahsetmedi.[1]

Altmış dokuz sürgün karısı *le Fénelon* gemisiyle kocalarının sefaletini cesaretle paylaşmaya gelmişti.

Yarımadada bazı evlilikler oldu. Henri Place orada, Mayıs günlerinde barikatlarda cesaretle savaşan çok tatlı bir genç kız, Marie Cailleux'yla evlendi.

Langlais Elisabeth de Ghy'yle evlenmişti. Sürgünlerin hane halkı da epey kalabalıktı. Bayan Dubos, Bayan Arnold, Bayan Pain, Bayan Dumoulin, Bayan Delaville, Bayan Leroux, Bayan Piffaut ve birkaç kişi daha kendi elleriyle yeniden bir aile hayatı kurmuşlardı; küçük çocuklar, kurşuna dizilenlerin çocukları olduklarından tek yurtları ıslahevi olan çocuklardan daha mutlu, kâğıt kabuklu ağaçları altında büyüyorlardı.

Pins Adası'ndaki duvarsız sürgün mahkûmları, yönetimin elinden geçen mektuplar dışında iletişimleri olmadan denizde yirmi fersah uzaklıkta olduklarından bizden daha fazla mektuptan mahrumlardı.

Suçu birkaç makale olan *Le Rappel*'in gazetesinin yazarı Albert Grandier gibi birileri deliriyordu; ötekiler sabrını yitiriyor, çabucak parlıyordu. Dördü, onların temsilcilerinden birini dövdüğü için ölüme mahkûm oldu ve idam edildi; içlerinden biri yalnızca ötekilerin arkadaşıydı ve hiçbir şeye katılmamıştı.

Onları tabutlarının önünden geçirdiler; yaşamdan kurtulduklarından bunu gülerek yaptılar.

İnfaz müfrezesi titriyordu, hükümlüler askerleri yatıştırmak zorunda kaldı.

Sürgünleri selamladı ve dimdik beklediler.

İdare kadavralarını vermek istemedi. Bağlandıkları direkler kızıla boyandı ve sürgünün geri kalanı boyunca aynı yerde kaldılar.

Pins Adası sürgünleri, hapse mahkûm edildikleri zaman cezalarını çekmeye Ducos Yarımadası'na geliyordu; böylelikle çileli hayatlarını öğreniyorduk.

11 Mart 75'te Pins Adası'nın yirmi sürgünü, kendilerinin yaptığı bir kayıkla Avustralya'ya kaçmaya yeltendi; aynı yılın 18 Mart'ında gemilerinin enkazı sahile vurdu; ne bir giysi, ne bir battaniye kenarı, ne de bir kadavra vardı.

---

1. *Louise Michel'in Anıları*, s. 304-313.

Köpekbalıkları ya da okyanusun dolu olduğu bu takımadalarının birinin yerlileri tarafından yutulmuş muydular; bu bilinmez adalar arasında onları başka topraklara ulaşamayacakları kadar uzağa mı götürdüler? Bu yirmi kişinin adı:

Rastoul, Sauvé, Savy, Demoulin, Gasnié, Berger, Chabrouty, Roussel, Saurel, Ledru, Leblanc Louis, Masson, Duchêne, Galut, Guignes, Adam, Barthélemy, Palma, Gilbert, Edat'ydı.

Kayıklarının enkazının bulunduğu aynı 18 Mart'ta Maroteau, Nou Adası bakımevinde ölüyordu.

Nou Adası cehennemin en karanlık halkasıdır.

Orada Allemane, Amouroux, Brissac, Alphonse Humbert, Levieux, Cariat, Fontaine, Dacosta, Lisbonne, Lucipia, Roques de Filhol, Trinquet, Urbain vs vardı. En fazla acı çektirilenler olarak bizim için en kıymetlilerdi; çifte zincire bağlanıp, en kötü suçlular olarak bilinenlerin yanında pranga vurulan onlar, önce küfürlerine katlandı, ardından saygılarını kazandılar.

Bir başın üstünde değil, küçük bir dış limanın üstünde birbirini karşılıklı saran iki kol; iki omuz arasındaki Ducos Yarımadası ile Nou Adası, dış limanın dibindeki Nouméa'dır.

Batı körfezinden Nou Adası'nın yapıları, çiftlik ve yine aynı taraftaki bir top bataryası görülüyordu. Ne kadar uzun süre bu ıssız toprağı seyrederek kıyıda kalıyorduk!

Sürgünün sonuna doğru Nou Adası'ndakiler Ducos Yarımadası'nda oturmaya geldi. Bu mutlu bir bayram oldu, 71'den beri yapabildiğimiz tek bayram ama çok önemli oldu.

İdare firarlara karşı, kaçakların kollarını ve bacaklarını birbirine iliştirip –domuzlar için yaptıkları gibi– ikisinin taşıdıkları bir sopaya bağlamak üzere eğitilen, ötekilerden daha zalim Kanakları kullanıyor ve adlarına *yerli polis* deniliyordu. Onlara yardım etmek için bazı disiplinli birliklerin hâlâ Paris'e getirtilmemesi ve karşılıklı olarak bazı birliklerin Fransa'dan gönderilmemeleri şaşırtıcıydı.

Bütün Kanaklar bu şekilde baştan çıkmadılar. Çekmek zorunda bırakıldıkları hakaretlere katlanamadılar ve pek çok kabilenin katıldığı bir ayaklanma başlattılar.

Sömürgeciler (yani idarenin korudukları sömürgeciler) kanak bir kadını kaçırmıştı. Hayvanları kulübelerin kapısına kadar otlamaya gidiyordu, kabileler tarafından ekilen topraklar onlara dağıtılıyordu; bu kabilelerin en cesuru, Büyük Şef Ataï'ınki ötekilere ön ayak oldu.

Kadınlar mağaralara patates, gölevez, yam toplamaya gönderildi; savaş taşı topraktan çıkarıldı ve ayaklanma başladı; Kanakların tarafından sapanlar, mızraklar, topuzlar; beyazların tarafından havan topları, tüfekler, her türlü Avrupa silahlarıyla.

Ataï'ın yanında iki büklüm, savaşlarda şarkı söyleyen, yeşilimsi beyaz tenli bir ozan vardı; o takata, yani doktor, büyücü ve rahipti. Bu bölgelerde Cook tarafından görülen sözümona Albinolar, muhtemelen bir yolculuk sırasında yanlış yola sapmış ya da jeolojik bir devrim yüzünden şaşırmış, Andia'nın sonuncusu olduğu bir ırkın –belki Arilerin– birkaç temsilcisiydi.

Ataï'ın yanında şarkı söyleyen takata Andia çarpışmada öldürüldü; bedeni kâğıt kabuklu ağaçların gövdeleri gibi büküktü fakat kalbi asildi.

Ne tuhaf bir durum! *Andia tarafından atalarının geleneklerine* göre bir *gayda* yapılmıştı. Fakat birlikte yaşadıkları gibi vahşi olan o, bunu bir hainin derisinden yapmıştı. Koca kafalı, cüce yapılı, mavi gözleri ışıl ışıl ozan Andia, özgürlük uğruna bir hainin eliyle öldü.

Ataï'ın kendisi de bir hain tarafından son darbesini aldı.

Kanak yasasına göre bir şef ancak başka bir şef ya da vekâleti olan biri tarafından vurulabilirdi.

İdareye satılan şef Nondo, Ataï'ı öldürecek olan silahı kendisine teslim ederek vekâletini Segon'a verdi.

Yerlilerin kulübeleri ile Amboa arasında, Ataï yakınlarından bazılarıyla birlikte kampına dönerken Segon, beyazların bölüğünden ayrılıp saçlarının kar beyazıyla tanınabilen büyük şefi gösterdi.

Başının etrafına sarılı sapanı, sağ elinde jandarmalardan alınan bir kılıç, sol elinde bir savaş baltası, yanı başında üç oğlu ve onlarla birlikte mızrağını atmak yerine düşmanlarını vurmak için kullanan Ozan Andia eşliğinde Ataï, beyazların birliğiyle yüz yüze geldi.

Segon'u fark etti. "Ah" dedi, "işte sen."

Hain, ihtiyar şefin bakışları altında sendeledi fakat işini bitirmek istediğinden sağ koluna giren bir mızrak fırlattı. Ataï sol elinde tuttuğu savaş baltasını kaldırdı. Oğulları yere düştü; biri öldü, ötekiler yaralandı. Andia haykırarak öne atıldı: "Tango! Tango! Lanet! Lanet!" Ölümcül bir darbeyle yere kapaklandı.

O sırada Segon bir meşeyi yere devirircesine balta darbeleriyle Ataï'a saldırdı. İhtiyar şef elini yarısı ayrılmış kafasına götürdü ve ancak daha pek çok darbenin ardından hareketsiz kaldı.

O zaman dağlar boyunca yankılanan Kanakların ölüm çığlığı duyuldu.

Fransız subay Gally Passeboc ölünce Kanaklar düşmanlarını aynı ölüm çığlığıyla selamladı çünkü her şeyden önce cesurları seviyorlardı.

Ataï'ın başı Paris'e gönderildi; Andia'nınkinin akıbetini bilmiyorum.

Onların anısına Ataï'ın bu savaş şarkısı söylensin:

> Takata ormanda *hayaletlerin dalı*, savaş bitkisi denen adueke topladı.
> Savaşçılar korkunç yapan ve yaraları *büyüleyen* aduekeyi paylaşıyorlar.
> Cinler fırtına çıkardı, ataların cinleri, ister dost, ister düşman, cesurları bekliyorlar; cesurlar yaşamın ötesinde iyi karşılanırlar.
> Yaşamak isteyenler çekip gitsinler. Savaş geliyor, kan su gibi akacak; aduekenin de kan kırmızı olması gerekiyor.
>
> *Louise Michel'in Anıları* Roy Yayınları

Bugün Ataï'ın intikamı alındı; beyazlarla birlikte isyana katılan hain, malları elinden alındıktan ve sürüldükten sonra suçunu anladı.

Sürgünler arasında birileri Kanaklardan yana, ötekiler onlara karşıydı. Kendi adıma kesinlikle onlardan yanaydım. Bu durum aramızda o kadar büyük tartışmalara neden oluyordu ki, bir gün bütün bir karakol olan biteni anlamak için Batı körfezine indi. İki kişi, otuz kişiymişiz gibi bağırıyorduk.

Gıdalar, bize Kanak gözetmenler olan hizmetçiler tarafından körfeze getirilirdi; çok yumuşaklardı, yırtık pırtık giysileriyle yapabildikleri kadar giyiniyorlardı, saflık ve kurnazlıkları bakımından kolaylıkla Avrupa köylüleriyle karıştırılabilirlerdi.

Fırtınalı bir gecede, Kanak isyanı esnasında, kulübenin bana ait bölümünün kapısının vurulduğunu duydum. "Kim o?" diye sordum. "Taïau" dedi bir ses. Yiyecek getiren Kanaklarımızın sesini tanıdım (taïau dost demekti).

Gerçekten de onlardı; kötü beyazlarla çarpışmak için fırtınanın ortasında yüzerek diğerlerine katılmadan önce bana bir elveda demeye geldiklerini söylüyorlardı.

O zaman bin bir güçlükle sakladığım Komün'ün kırmızı eşarbını ikiye ayırdım ve bir anı olarak onlara verdim.

Kanak isyanı kanla bastırıldı, isyancı kabileler katledildi; koloninin bu sayede daha müreffeh olmaması bir yana, yok olup gitmek üzereler.

Sürgünün ilk günlerinde, bir sabah, onlar da baskıya karşı ayaklandıkları için sürgün edilen Arapların geniş beyaz bornozlarıyla geldiğini gördük. Çadırlarından ve sürülerinden uzak tutuklanan bu Doğulular basit, iyi ve çok adaletliydi; bunun için onlara karşı neden bu şekilde davranıldığını hiç anlamıyorlardı. Kanaklara olan eğilimimi paylaşmayan Bauër, Araplara ilgimi paylaşıyordu ve sanırım hepimiz onları tekrar görmekten memnuniyet duyarız. Rochefort için coşkun bir sevgi duyuyorlardı.

Ne yazık ki, hâlâ Kaledonya'da kalanlar var ve muhtemelen asla oradan ayrılamayacaklar!

Ender geri dönenlerden biri olan El Mokrani, Victor Hugo'nun cenazesine geldiğinden, o sırada bulunduğum Saint-Lazare Hapishanesi'ne geldi ve benimle konuşabileceğini düşünüyordu; fakat görüş izni olmadığından bu mümkün olmadı.

Sürgünün son yıllarında aileleri Fransa'da kalanlar, ayrılığın uzun olduğunu düşünenler ve özellikle küçük çocukları olanlar, yakında gelecek bir aftan bahseden mektuplar alıyordu. Fakat af gelmeden zaman geçiyordu; pervasız dostların söylediklerine inanan zavallılar çabuk ve çok sayıda ölüyorlar, dağ yolundan hınca hınç dolu mezarlığa doğru sıklıkla uzun kafileler gidiyordu. O zamanlardan da bana bazı dizeler kaldı:

Ayın muhteşem ışığında
Beyaz gövdeli kâğıt kabuklu ağaçlar,
Rüzgârın şiddetiyle bükülüp
Uzun otlara kıvrılıyor.
Orada bilinmeyen derinliklerden,
Kasırgalar göklere yükseliyor
Ve denizlerin sert rüzgârı her gece ağlayarak,
İnlemeleriyle soğuk sürgünleri bastırıyor.
Kâğıt kabuklu ağaçlar...
Kâğıt kabuklu ağaçların üzerinde kasırgalar inliyor.
Çalın ey denizlerin rüzgârları tekdüze davullarınızı.
Şafağın sökmesi gerek,
Her gecenin bir sabahı vardır,
O zaman önceki gün yalnızca bir rüya gibidir.
Dalgalar vurur, zaman geçip gider,
Çöl kente dönüşecek.
Büyük dalgaların vurduğu tepelerde
İnsanlık çoşacak.

Şimdi karşımızda
Çemberleri dönüp duran

Bu vahşi kabileleri gördüğümüz gibi
O çağlara öyle görüneceğiz,
Ve ihtiyar insan kanına karışan
Bu ilkel ırklardan
Aktif güçler
Ve tohum gibi yükselen insan doğacak.

Kâğıt kabuklu ağaçların üzerinde kasırgalar inliyor,
Çalın ey denizlerin rüzgârları tekdüze davullarınızı.

II
Geri Dönüş

Ducos Yarımadası'nda beş yıl geçirenler, kendilerini besleyebilecek durumları varsa, idarenin onlara hem yiyecek hem de giysi vermemesi koşuluyla Nouméa'ya gidebiliyorlardı.

Size, medeni halinizi, eşkâlinizi bildiren büyük toprakta bir oturma izni veriliyor ve arkasında:

(Sürgün İşleri) Büyük toprakta oturma izni.
24 Ocak 1879 tarihli vali kararıyla, şu no'lu sürgüne,
Nouméa'da büyük toprağa, ... adlı kişinin evine yerleşme izni verilmiştir.
Sürgün, orada olduğunu bildirmek için Avrupa postasının yola çıkış günü sabah saat yedide yönetim bürosuna gelmek zorundadır; konutunun çevresinde sekiz kilometrelik bir alan içinde serbestçe dolaşabilir ve yeni bir izin almadan bu konutunu değiştiremeyecektir.
Sürgünün artık idarenin sağlayacağı yiyecek, giyim ve yatak takımı talebine hakkı yoktur. Hastalık durumunda, tedavi masrafları kendine ait olmak koşuluyla sürgün hapishanelerine kabul edilecektir.
Sürgün işleri müdür yardımcısı,

Orauer

ibaresi bulunuyordu.

O gün bugündür bu kart birkaç defa benim için kimlik belgesi görevi gördü.

Öğretmen diplomam olduğu için, öncelikle öğrencilerim kentten bazılarının katılımıyla Nouméa'nın sürgün çocukları oldu; ardından Nouméa Belediye Başkanı Bay Simon müzik ve resim konusunda kentin kız okullarını bana emanet etti; bundan başka öğlen ikiye kadar ve akşam kentte birçok dersim vardı.

Pazar günü, sabahtan akşama kadar, yöntemlerin canlı ve çok basit olması koşuluyla, kulübem bütün kalbiyle öğrenmeye çalışan Kanaklarla doluyordu. Bay Simon'un bize verdiği küçük tahtalar üzerine ülkelerinin çiçeklerini kabartma halinde zarifçe yontuyor-

lardı. Karakterlerin dimdik kolları vardı fakat modelin ifadesini biraz vurgulayarak onu yakalıyorlardı. Önce çok ince olan sesleri bir süre solfejin ardından biraz genişlik kazanıyordu. Hiç bu kadar uysal ve gönülden bağlı öğrencilerim olmamıştı, bütün kabilelerden geliyorlardı. Orada, gerçek bir vahşi olan fakat Daoumi'nin ölümüyle kesintiye uğrayan eseri öğrenmeye (kabilesi için öğrenmeye) gelen Daoumi'nin erkek kardeşini gördüm.

Zavallı Daoumi bir beyazın kızını sevmişti; babası onu evlendirince kederinden öldü. Bu dev esere sevdiği kız kadar yakınları için de başlamıştı: bir beyazın bildiği şeyleri öğrenmek. Avrupalı gibi yaşamaya çalışıyordu.

Taïau'lar, Kanaklardan sonsuza dek aldıkları ve Kanaklar misyonun etrafında uşak olarak yaşadıkça artıracakları *on meteliğe* rağmen neden isyan sırasında Marist papazlara saygı gösterdiklerini anlattılar; papazlar onlara okumayı öğretiyorlardı.

Onlara okumayı öğretmek, onlar için bütün haraçları silen bir iyiliktir.

Nouméa'da İhtiyar Etienne'i buldum; cezası sürgüne çevrilmiş Marsilya'da ölüme mahkûm edilenlerden biriydi. Belediye Başkanı Bay Simon'un büyük bir saygı duyduğu Bay Malato (Charles Malato'nun* babası) ve sömürge ticaret şubesinde Komün'deki denizcilerimizden biri olan Teğmen Cogniet, bize annelik eden Bayan Orlowska, Nouméa hamamlarının idarecisi ve ihtiyaç duyduğumuz her şeyi bize sağlayan Victorine karşılaştıklarım arasındaydı. Orada bol bol arkadaşlık ediyorduk.

Nouméa'ya gitmek için Ducos Yarımadası'nı terk ettiğim sırada, Burlot kedilerimin bulunduğu kutuyu gemiye kadar kafasının üzerinde taşırken bizi bekleyen Gentelet'yle karşılaştık. "Nouméa'ya postallarınızla mı gireceksiniz?" dedi bana. "Elbette hayır" dedi, gri bir kâğıda sarılı bir çift Avrupa ayakkabısını bana uzatarak.

Gentelet, iş bulduğu her defasında, sürgünlere böyle hediyeler veriyor ve 18 Mart için o zamana kadar çalılığa gömdüğü şişe şişe şaraplar satın alıyordu.

Orada geçirdiğimiz son 14 Temmuz, akşam vaktinin iki top atışı arasında (gündüzler ve geceler topla bildiriliyor), Bay Simon'un isteği üzerine Nouméa yurdunun idarecisi Bayan Penaud, bir topçu ve ben Cocotiers Meydanı'na *La Marseillaise*'i söylemeye gittik.

Kaledonya'da ne alaca karanlık ne şafak vardı; birden karanlık çöküyordu.

---

* Anarşist yazar ve gazeteci. (y.h.n.)

Görmesek bile etrafımızdaki kalabalığın kıpırdandığını hissediyorduk. Çocukların tiz sesli korosu, her kıtanın ardından bize karşılık veriyordu, nefesli çalgılar da tekrar ediyordu.

Hindistancevizi dallarının hafif kıpırdanışları arasında Kanakların ağladıklarını duyuyorduk.

Bay Simon bizi getirtti ve iki asker kordonu arasında belediyeye götürüldük. Fakat orada da Kanaklar piluyu* görmek için beni getirttiler; beyazlardan özür dileyerek siyahlarla (Bay Simon tarafından verilen fişekler ve bu tür başka şeylerle yüklenip) birlikte gittim.

Buna razı olan her kabilenin, hepsinin bir araya toplandığı büyük bir tarlada bir ateşi vardı. Çoğunluğu öldürülen Ataï'ın kabilesinin de kendi ateşi vardı fakat dans başladığı zaman, hayatta kalanlar, beş ya da altı kişi, ocağa çıktı, ayaklarıyla yas işareti olarak ateşi söndürdü.

Pilu, özellikle hepsi tek bir sıra halinde ateşin içinden geçtiği zaman tuhaftır. Fakat bu durum gerçekten önemli oldu. Ötekiler, herkes için getirdiklerimizi yastaki kabileye vermeye razı oldu.

Bir süre sonra son gemiler için uyarı yapıldı, af gerçekleşmişti. Tam o sırada annemin felç geçirdiğini öğrendim. Derslerim ve okullardan kazandığım ayda yüz frankla birlikte bir yüz frank biriktirmem mümkün olmuştu; bu da, daha çabuk gitmek ve onu tekrar görmek için Sydney'e kadar gemiye binmemi sağladı.

Nouméa'dan yola çıkmadan önce ve sahilde gemiye binerken Kanakların kara karınca sürüsüyle karşılaştım. Yakındaki afa inanmadığımdan kabilelerde bir okul kuracaktım; bana acıyla bunu hatırlatıyorlardı: "Daha sonra döneceksin değil mi?" diyorlardı. O zaman, onları kandırmaya niyetim olmadan: "Elbette geri döneceğim" dedim.

Gemiden görebildiğim sürece kıyıdaki kara karınca sürüsüne bakıyor ve ağlıyordum (Bir daha onları görüp göremeyeceğimi kim bilebilirdi?). İşte bu şekilde Syndey'i gördüm; limanı o kadar büyük ve görkemliydi ki hiç bu denli muhteşemini gördüğümü sanmıyordum. Dev kulelere benzer pembe granit kayalar, Titanlar içinmiş gibi aralarında bir kapı bırakıyordu; Nouméa'da ve Roma'daki gibi göğün altındaki yedi solgun mavi tepe görülüyordu.

---

* Pilu, pilu-pilu ya da pila, geleneksel bir Kanak dansıdır. Genelde gece ve savaş, yas gibi çeşitli durumlarda edilir. (y.h.n.)

Orada kimlik belgelerim yetersizdi (dediklerine göre onları bulmuş olabilirdim), ben olmayabilirdim ve Sydney'e yerleşen Duser'in gerçekten ben olduğumu doğrulaması gerekti. Daha önce Rochefort kaçtığında sıkıntı yaşadığını söyleyerek, Sydney İngiliz kolonisi olduğundan hiçbir huzursuzluk duymadığı bu yeni serüvene razı olmuştu.

Kendi isteğimle geldiğim bahanesiyle, tombul ve kısa boylu, bir Flaman tablosundan fırlamış gibi duran konsolos, beni –Sydney'e çalışmaya geldiklerinden oradan gitmek isteyen–öteki on dokuz sürgünle beraber ülkeme göndermek istemiyordu. Fakat bu durumlardaki soğukkanlılığımı koruyarak ona, kararını hemen öğrendiğimden memnun olduğumu ve bazı konferanslar vererek yolculuğumun pahasını ödeyebileceğimi söyledim

"Ne konuda?" diye sordu.

"Nouméa'daki Fransız idaresi hakkında, bu belki biraz merak uyandırır."

"Ne söyleyeceksiniz?"

"Rochefort'un, göremediği için söyleyemediği şeyleri anlatacağım; Aleyron ve Ribourt tarafından yapılan bütün alçaklıkları, Kanak isyanının nedenlerini, iş sözleşmeleri görüntüsüyle yapılan siyahların köle ticaretini.

Başka ne söylediğimi hatırlamıyorum. O zaman kısa boylu ihtiyar korkutucu olmasını istediği bir ifadeyle yüzüme baktı ve kalemini bana verdiği kâğıdın üzerinde kırarak:

"Ötekilerle gideceksiniz!" dedi.

Aslında hep onun düşmanca olmadığını düşündüm. İşte Londra için yola çıkan *John Helder*'in gemisine binip yirmi kişiyle Sydney'den Avrupa'ya böyle yolculuk yaptık; gemi, Sydney'den daha az güzel görünen fakat ovaya bir dama tahtası biçimindeki planıyla yayılan büyük ve geniş bir kent olan Melbourne'a uğradı.

Böylelikle Süveyş Kanalı yoluyla bir dünya turu yaptık. Mekke'nin karşısında, yarı ölü haldeyken bağışlanan ve eğer geri dönerse bu hac yolculuğunu Allah'a adamaya söz veren zavallı bir Arap öldü. Allah ona çok az cömert davranırken, tanrıların düşmanları olan bize, Kızıl Deniz'in, kıyılara uzanmış kervan develeri boyunlarını kuma uzatırken papirüslerin titrediği Nil'in manzarası sonuna kadar bağışlandı.

Sfenks biçimli kayalıklar ve uçsuz bucaksız büyük kumsal ne garip bir görüntüydü.

Son olarak yolculuk sonunda Manş Denizi'nde beklenmedik bir şekilde sekiz gün boyunca yolumuzu şaşırıp dolaşacaktık.

John Helder'in yıldızlar misali farlarından başka bir şeyin görünmediği yoğun sis altında, sirenin sürekli inlemeleriyle, alarm zilinin sesiyle dolanıp duruyorduk. Bir rüya gibiydi.

Genel kanı kaybolduğumuzdu ve nihayet Thames Nehri ağzına vardığımız zaman tekneler üzerinde bizi karşılamaya gelen dostlar sevinçten ağlıyorlardı.

Kollarını açmış bizi karşıladılar. Orada Richard, Armand Moreau, Combault, Varlet, Prenet, İhtiyar Maréchal, fırıncı olarak sürgünün ilk zamanlarında mezbahadan ilk kaçanları fırınına saklayan ve onlara ekmek yardımı sunan daha ihtiyar bir başkası, İhtiyar Charenton'u bulduk.

Madam Oudinot'nun evindeki yemekte hâlâ bugünmüş gibi merdivenin başında gözlerinde yaşlarla bizi bekleyen Dacosta'yı hatırlıyorum.

Pek çokları çoktan gitmişti fakat kalanlara, orada Aleiron zamanında Londra komünarlarının cesur manifestosunu almaktan ne kadar mutlu olduğumuzu söyleyebiliyorduk.[1]

On yıl önce olduğu gibi bize *Yürekli adamın şarkısı* söylendi.

> Yürekli adam, yürekli adam,
> Uyanmanın vaktidir!

Anlatacak ne çok anı, ne çok şey var!

Yerin altında uyuyanları ne kadar düşünüyorduk.

Bizi Rose Street Kulübü'ne götürdüler; İngiliz, Alman, Rus yoldaşlar bize "Hoş geldin" dedi ve New Haven Tren İstasyonu'na kadar eşlik etti; konsolosun, masraflarını hükümetinin bütçesinden ancak *John Helder*'in durakladığı Londra'ya kadar karşılattığı yolculuğumuzun giderlerini Londra'daki dostlar ödüyorlardı.

Dieppe'de Blanki'nin eski dostu Bayan Bias'yla, Marie Ferré'yle karşılaştık; ardından Paris'te kalabalıkla, unutmayan büyük ve heyecanlı kalabalıkla.

Annemi, ihtiyar amcamı, yaşlı teyzemi yeniden gördüm – devrimcileri tanımayanlar, onların, yakınlarını her zaman fikre kurban ettiklerinden sevmediklerini sanırlar; tam tersine onları daha fazla severler, dolayısıyla büyük bir fedakârlık olur.

Devrimci bir hayat yeniden doğuyor, fikir de, çekilen bütün acılardan dolayı büyüyordu.

Yarımadada altı anarşist olan biz, bizimle aynı yolu yürüyen gruplarla karşılaşıyorduk; Bay Andrieux'nün bizi mahvetmek için anarşist bir gazete yapmayı düşünmesine hiç ihtiyaç yoktu.* Bu, zeki bir adam için ayrıca tuhaf bir yoldu. Bu olmadan da fikirlerimizi güncellerdik.

Bugün katliamın üzerinden yirmi altı yıl geçtikten sonra, baskı altındaki emekçilerin giderek daha korkunç sefaleti ve eziyetinin içinden, yeni dünyayı giderek daha yakın görüyoruz.

Uzaktaki bulutların arasında fırtınaya dönüşecek olan rüzgârı ayırt edebilen gemi gözcüsü gibi daha önce gördüklerimizi tanıyorduk.

Bu kitabın bitmesine birkaç sayfa kala dönüşten itibaren gerçekleşen olayları anlatmak imkânsızdır. Bunun için bütün bir cilt gerekirdi. Eğer olaylar, bugün bu kadar çabuk ihtiyarlayan bu geçmişe arkadan bakmaya zaman ayırmaya izin verirse, bu cilt yazılacaktır.

Eski dünya dakika dakika daha fazla batağa saplanıyor, yeni çağın çiçeklenişi yakın ve kaçınılmaz, hiçbir şey ona engel olamaz, ölümden başka hiçbir şey.

Yalnızca evrensel bir tufan hazırlanan çağa engel olabilecektir.

İnsan toplulukları bilinçli ve özgür bir insanlığa ulaştılar: Bu, yolun sonudur.

Satılmış hâkimler –en dürüstleri için– suçluların davalarına yeniden başlayabilir, gerçek suçluları dürüst gibi gösterip masumları mahkemeye çıkarabilir, yöneticiler bütün bilinçsiz köleleri yardımlarına çağırabilir; hiçbir şey, hiçbir şey sonu değiştirmeyecek, güneşin doğması gerek! Doğacak.

Son geldiği için olaylar epey kötüye doğru gitmiştir, Hain Yasa denilen 29 Temmuz 1881 yasasından itibaren o kadar kötüleşti ki, bu yasa o zaman uygulanmaya cesaret edilmezken bugün uygulanıyor.

13 Ocak 1894 tarihli *Courrier de Londres et de l'Europe* gazetesinde (uygulanabilir olmadıkları düşünüldüklerinden) çok az insan onları tamamen okuduğu için burada tekrar etmenin ilginç olduğunu düşündüğüm söz konusu Hain Yasalarla ilgili raporu buldum.

---

* Eylül 1880'de emniyet müdürü Louis Andrieux, bir ajana *La Révolution Sociale* [Sosyal Devrim] adlı Fransa'nın ilk anarşist gazetesini kurdurmuştur. (y.h.n.)

YENİ YASALAR

ADALET BAKANLIĞI GENELGESİ

Adalet Bakanı Bay Antonin Dubost aşağıdaki genelgeyi başsavcılara gönderir:

Bay Başsavcı,

İki Meclis tarafından yeni oylanan yasalar, cumhuriyetçi geleneğe ve ulusun liberal ve ilerici eğilimlerine uygun olarak, hükümetin genel politikasını değiştirmez. Bu yasalar, –anarşizminin, en iğrenç saldırılar yardımıyla gerçekleşmeye çalıştığı– sözümona doktrinler tarafından tehdit edilen halkın güvenliğini savunmak için kullanmanın kaçınılmaz olduğu yöntemleri daha etkili kılmaya yöneliktir; dolayısıyla tek amacı ilerlemenin koşulu olan düzenin sağlanmasıdır.

Dikkatinizi ana hükümlere ve onları uygulamanız gereken uyanık ve cesur biçime çekmek bana faydalı göründü.

SUÇ ÖVGÜSÜ

29 Temmuz 1881 tarihli yasa, Ceza Yasasının 435. Maddesinde geçen hırsızlık ve suçlara kışkırtmayı cezasız bırakıyordu. Cinayet, yağmalama ve yangın suçlarına doğrudan teşvik etmek cezalandırılabilirdi fakat bu suçların övgüsü her türlü cezadan kurtuluyordu.

Bundan böyle hırsızlığı, cinayeti, yağmalamayı, yangını ve Ceza Yasasının 435. Maddesinde geçen diğer suçları övenler ve doğrudan bunları teşvik edenler, yeni yasanın, işlenen suçların ağırlığıyla orantılı olarak bir cezalandırmayı sağlayacak şekilde yükselttiği cezalara çarptırılacak. Yasa koyucu övgüyü provokasyonla özdeşleştirdi çünkü aslında suç edimlerinin övgüsü, doğrudan provokasyon kadar tehlikeli bir şekilde, dolaylı bir biçimde bunları işlemeye bir teşvik oluşturur.

1881 YASASININ 49. MADDESİ

13 Aralık 1893 yasasının en önemli yeniliği 49. Maddenin değiştirilmesinde yatar. Yukarıda geçen ihlallerden suçlu bulunan bireyler ve askerleri itaatsizliğe teşvik edenler yazılanların ele geçirilmesi ve önleyici tutuklama açısından kamu hukuku rejimi altına alınacaktır. Hiçbir ciddi gerekçe, adaletin, karşılarında hızlı ve etkili hareket edebilmesi gereken suçluları ceza muhakemesi usulü uygulamasından muaf tutmak için ileri sürülemez.

Artık kendini ispatlaması gerekmeyen kamu düzeni çıkarına, yeni düzenlemelerin ihlaller gerçekleştikçe uygulanması ve bu amaçta idari makamlarla uyum içinde, özellikle suç işlemeye en ayıp teşvikin üretildiği ve "eylemle propaganda"nın açıkça desteklendiği, huzursuzluk ve karışıklık odaklarına dönüşen bazı kamusal toplantıları en etkin şekilde denetlemeniz önem taşımaktadır. Görevlerinden ve itaatten uzaklaştırmak amacıyla askerlere yapılan provokasyonları tespit ettirmek ve kovuşturmaktan geri durmayacaksınız. Böyle durumlarda, bastırmak, vatanı savunmaktır.

SUÇ ÖRGÜTLERİ

Hem bu teşvikler bir övgü biçimi altında gizlendiği zaman, 29 Temmuz 1881 yasası suç işlemeye teşvikleri bastırmakta yetersizdi, hem de ceza mevzuatımız bu suçların hazırlanmasına engel olmak için hiçbir yasal yol sağlayamıyordu.

Dolayısıyla uzun süre cezadan muaflıktan faydalanarak ortak bir fikrin etrafında birleşip sonu gelmez bir saldırı dizisinin hazırlığına girişen anarşist gruplar peydahlanabilmiştir. Hatırı sayılır bir katılımcı sayısı anlaşıyor ve tasarlanan suçların işlenmesi, bazen adaletin araştırmalarından daha kolayca kaçmak için tek başına hareket eden bireylerin girişimine bırakılmış. Bütün suçlulara ulaşmak için suç örgütleri hakkındaki Ceza Yasasının 265. ve izleyen maddelerini değiştirmek kaçınılmazdı. Yeni düzenlemeler süresi ya da üyelerinin sayısı ne olursa olsun hem kurulan örgütü, hem de kişilere ya da mallara karşı saldırı yapmak ya da hazırlamak amacıyla gerçekleştirilen her türlü anlaşmayı cezalandırıyor.

Yeni 265. Maddeye "gerçekleştirilen anlaşma" kelimelerini dahil ederek, yasa yapıcı, bir anlaşmanın saldırı gerçekleştirmek ya da hazırlamak için iki ya da pek çok birey arasında yapılmış sayılabileceği koşulları duruma göre değerlendirme takdirini, yargıçlara bırakmak istedi. Böylelikle suç, gerçekleştirilmeden önce bile suç olarak karakterize edilecek.

SÜRGÜN CEZASI

İlan edilen cezalardan ayrı olarak, 266. Madde bundan böyle hükümlülere sürgün cezası uygulamayı mümkün kılacak. Bay Başsavcı, pek çok durumda bu cezanın etkili bir sosyal savunma aracı oluşturacağı gözünüzden kaçmayacaktır. Gerçekten de cezalarının bitiminde Fransa'daki varlıkları kamu güvenliği için bir tehlike arz edebilecek adamların toplumdan uzaklaştırılması önemlidir.

PATLAYICI BULUNDURMAK

Nihayet, "eylemle propaganda" taraftarlarına karşı alınan önlemleri tamamlamak için, öldürücü ya da yangın çıkarıcı silahların bulundurulmasıyla ilgili olarak, 19 Haziran 1871 tarihli yasanın 3. Maddesini değiştirmek kaçınılmazdı. Meşru nedeni olmaksızın elinde bu türden silahlar bulunduran her birey zaten haklı olarak zan altındadır. Fakat 1871 yasası bütün yeni imha yollarını öngörememişti.

Yeni 3. Madde, meşru gerekçesi olmaksızın ve izinsiz, yalnızca her türlü patlayıcı silah ya da barutu elde bulundurmayı değil, aynı zamanda meşru gerekçesi olmaksızın bir patlayıcı yapmaya yönelik olduğu belli her türlü maddenin elde bulundurulmasını da kapsayacaktır.

ÖNERİLER

Bay Başsavcı, Parlamento'nun iki Meclis'inin, sizi etkili bir biçimde kurumların ve düzenin savunusuna katkı yapar duruma gelmeniz için ceza mevzuatımıza dahil ettiği yeni düzenlemeler bu şekildedir. Bunları kararlılıkla uygulayacaksınız. Hiçbir suçun cezasız kalmaması gerekecek.

İdari makamlar elinde bulundurduğu bütün araçları adaletin hizmetine sokacak.
Her koşulda bu makamlarla birlikte hareket edecek ve ancak bütün kamu hizmetleri sıkı bir dayanışmayla kendi aralarında birleşmişse gerçek bir hükümetin söz konusu olup verimli bir eylem gerçekleştirebileceği fikrine inanacaksınız.
Şüphesiz ki, kendilerini görevlerine adamış ve sorumluluklarının bilincinde olan yargıçlar ve kamu görevlileri arasında anlaşma kolay olacaktır.
Acil durumda ya da cürümler aşikâr olduğu zaman, kovuşturma inisiyatifi almakta tereddüt etmeyin; yine de olayın size gerektirir göründüğü her defasında bana başvurabilirsiniz. Çoğu zaman acil bir baskı gerçekten tek faydalı olandır. Buna uygun olarak kovuşturmaların daima büyük bir hızla yürütüleceğine dikkat edecek ve size gerekli göründüğü her defasında olağanüstü ağır ceza mahkemesi oturumlarını çağıracaksınız.
Hükümet yeni yasaların hızlı ve kalıcı uygulamasının suç propagandasına bir son vermeye yeteceğini umut ediyor. Ülke bizden etkin bir koruma bekliyor. Görevimiz, yasaların emrimize bahşettiği bütün araçlarla bunu ona vermektir.
En derin saygılarımla,

Adalet Bakanı
Antonin Dubost

74'te cesaret edilemeyen şeye bugün cesaret ediliyor ve Versailles'ın en güzel günlerinde olduğu gibi bir gazete makalesi sürgün ya da ölüm demek olabilir; Etienvent'nın mahkûm edilmesi bu hafta bunun kanıtı oldu ve eğer komşu ulusların onuru böyle nedenler için suçluların iadesini engellemeseydi Marioteau'nun öldüğü zindanda Cyvoct yerini alacaktı.

Fakat hiçbir şeyin durduramadığı bilim o denli hızlı ilerliyor ki, birazdan bütün yalanlar karşısında yok olup gidecek.

Yeniyetmelerin içimizdeki en bilgelerden çok daha fazla bilgi sahibi olacağı gelecek ırk, yalanlardan korku ve insan yaşamına saygı duyacak mı? Madagascar'ı kemikleriyle süslemeyecek ya da yerlileri Gallifet ve Vacher gibi mazeretsiz keyfince kurşuna dizmeyecek.

Bu gençlik, iğrenç görevi esnasında kasap Abdülhamit'i huzurlu kılmak için kullanılmayacak. İspanya askerleri gibi Küba'da özgürlük için ayaklananları katletmeye ya da Montjuick'in işkencelerine hizmet etmeye gönderilmeyecek.

Bugün Versailles Meclisi'nin Cüce Foutriquet'yi çok fazla liberal bulduğu günden daha esir haldeyiz fakat fikir her zaman daha özgür ve daha yüce bir şekilde olgunlaşıyor.

Okul gençliğinin geçen yılki çığlığını hatırlayalım.

Cesur olalım!

Yoldaşlar, kutsal bağımsızlık için ayaklanalım!

1900 Sergisi'nin insani bilgilere vereceği olağanüstü kanat açışı bekleyelim.

Bugün, bu kitabı bitirdiğim 2 Ocak 1898, fotoğraf yolu açıyor, halklarda vahşilik kaybolurken X ışınları etlerin arasından her şeyi görmeyi mümkün kılıp canlı hayvanların deşilmelerine son veriyor. İnsan iradesi ve zekâsının özgür olmayacağı akla gelebilir mi? Bundan altı yıl önce Capucines salonunda düşüncelere dalıp ileriye baktığım bir akşamı hatırlıyorum; düşünce elektrikli olduğu için onun fotoğrafını çekmenin mümkün olduğunu ve dili olmadığı için bütün lehçeler için aynı, bir tür stenografi gibi, şimşek yivlerine benzer işaretlerle çizilebileceğini kafamdan geçiriyordum.

Şimdiden opak cisimlerin arasından görülebilir, hiçbir şey sonuna kadar gitmeye engel değil.

Bilim sayesinde dünyalar da kendi sırlarını verecek ve bu, tanrıların sonu. Bizden önce ve sonra kürelerin sonsuzluğundaki ebedilik, varlıklar gibi onların biteviye dönüşümlerini izleyecektir. Cesur olalım, işte uzun zamandır beklenen büyük değişim geliyor.

Bizim fırtınalarımızda yeni kıyıdan söküp alınan ilk yeşil dalların su üstünde yüzdüğünü görmek istemeyenler buna inansınlar ya da inanmasınlar, eski toplumun parçalanışı hızlanıyor.

Taş kitaba ya da Pottier'nin mezarına kendi korkunç dizeleri kazınmadan önce:

Toplum kılığına girmiş
İhtiyar bir yarnyarım ben,
Bak katliamdan kan kırmızı ellerime,
Zamparalıkla kızarmış gözlerime.
İnimin birçok köşesi var
Leş ve ceset dolu,
Gel ve gör onları: Babanı yedim
Ve çocuklarını da yiyeceğim.
POTTIER

Evet, bu beddua kazınmadan önce bile, canavar eski toplum belki de ölmüş olacak, adil ve özgür bir insanlık vakti geldiğinden kanlı beşiğine dönmek için fazla büyümüştür.

Paris, 20 Mayıs 1898

Paris Komünü, Fransa'da iki buçuk aya yakın iktidarda kalmasına rağmen sosyalizm tarihinin önemli bir deneyimini oluşturmaktadır. Louise Michel, içinde aktif olarak yer aldığı Komün'e ve ardından yaşanan yirmi beş yıllık bir sürece tanıklık etmemizi sağlıyor. Michel bu tutkulu hikâyede, önce hapsedilip ardından Yeni Kaledonya'da on yıla yakın bir süre sürgün edilmesine neden olan dramın bütün önemli anlarını günü gününe anlatıyor:

Kendimi savunmak istemiyorum, savunulmak istemiyorum, diye haykırıyordu Louise Michel; bütün kalbimle sosyal devrime katılıyorum ve bütün eylemlerimin sorumluluğunu üstleniyorum, onları çekincesiz kabul ediyorum. Beni generallerin infazına katılmakla suçluyorsunuz, buna şöyle cevap vereceğim: Onlar halkın üzerine ateş açmak istedi; böyle emirleri verenlerin üzerine ateş açmakta tereddüt etmezdim.

Paris yangınına gelince, evet, ona katıldım, Versailles istilacılarına alevden bir barikat kurmak istiyordum; hiçbir suçortaklığına girmedim, kendi içimden geldiği gibi hareket ettim.

Savaş konseyi olduğunu iddia eden, yargıçlarım olarak davranan fakat af komisyonu gibi kendini saklamayan sizden istediğim şey, kardeşlerimizin öldüğü Satory Alanı'dır; toplumdan uzaklaştırılmam gerek, size bunu yapmanız söylendi. Peki! Vali haklı. Mademki özgürlük için atan her yüreğin yalnızca biraz kurşuna hakkı var, ben de kendi payımı istiyorum. Yaşamama izin verirseniz, intikam diye bağırmaktan vazgeçmeyeceğim ve kardeşlerimin intikamını af komisyonunun katillerinden isteyeceğim.

İfşaatlarının zenginliği ve doğruluğu, Komün ve aktörleri hakkındaki bu metni olağanüstü bir belgeye dönüştürürken, üslup özellikleri ve gücü ise bu dokunaklı tanıklığı klasik politik edebiyat seviyesine yükseltiyor.

AYRINTI • TARİH
ISBN 978-605-314-046-7
9 786053 140467

28 ₺